

ACHTERGRONDRAPPORT BIJ HET MINISTERIEEL BESLUIT VAN 21 DECEMBER 2020
HOUDENDE DE VASTSTELLING VAN EEN SOORTENBESCHERMINGSPROGRAMMA VOOR
DE WEIDEVOGELS MET FOCUS OP DE GRUTTO (LIMOSA LIMOSA) EN DE WULP
(NUMENIUS ARQUATA)

Ter informatie voor de lezer en de gebruiker van dit rapport

Dit rapport werd opgemaakt in opdracht van het Agentschap voor Natuur en Bos en vormt conform het artikel 26 van het Soortenbesluit de basis voor het soortenbeschermingsprogramma voor de weidevogels. Het bevat hiertoe de nodige analyse en onderbouwing en reikt tevens technisch detail aan over de manier waarop bepaalde maatregelen uit het soortenbeschermingsprogramma best kunnen worden uitgevoerd om maximaal aan de noden van de soortengroep tegemoet te komen.

Dit rapport vormt een informatief document. Het soortenbeschermingsprogramma werd formeel vastgesteld met het ministerieel besluit van 21 december 2020. Enkel dit ministerieel besluit heeft juridische kracht.

Het vastgestelde soortenbeschermingsprogramma voor de weidevogels is raadpleegbaar op de website www.natuurenbos.be/sbp.

SBP WEIDEVOGELS

MET FOCUS OP GRUTTO EN WULP

INHOUDSTAFEL

INHOUDSTAFEL.....	3
Inleiding.....	7
Deel 1 Literatuurstudie Weidevogels in Vlaanderen.....	9
0. Weidevogels in Vlaanderen in historisch perspectief.	9
Literatuur: bespreking per soort	11
1. GRUTTO	11
1.1 Inleiding	11
1.2 Verspreiding in Vlaanderen	11
1.3 Algemene trend van de Vlaamse populatie	13
1.4 Trek.....	15
1.5 Broedbiologie	15
1.6 Broedsucces en overleving	16
1.7 Voedsel	17
1.8 Leefgebiedvereisten doorheen het broedseizoen (naar Oosterveld et al. 2014)	17
1.9 Kennishiaten	18
2. WULP	19
2.1 Inleiding	19
2.2 Verspreiding in Vlaanderen	19
2.3 Algemene trend van de Vlaamse populatie	20
2.4 Trek en overwintering	22
2.5 Broedbiologie	23
2.6 Broedsucces en overleving	23
2.7 Voedsel	24
2.8 Habitatvereisten in het broedseizoen	24
2.9 Kennishiaten	25
3 Kievit.....	27
3.1 Inleiding	27
3.2 Ecologie Kievit	27
3.2.1 Trek.....	27
3.2.2 Broedbiologie	28
3.2.3 Broedsucces en overleving	28
3.2.4 Voedsel	29

3.2.5 Biotoopvereisten doorheen het broedseizoen	29
3.3 Kennishiaten	29
4. PAAPJE	31
4.1 Inleiding	31
4.2 Ecologie Paapje	32
4.2.1 Trek	32
4.2.2 Broedbiologie	32
4.2.3 Broedsucces	32
4.2.4 Voedsel	33
4.2.5 Biotoopvereisten doorheen het broedseizoen	33
4.3 Kennishiaten	33
5. SLOBEEND	34
5.1 Inleiding	34
5.2 Ecologie Slobeend	34
5.2.1 Trek	34
5.2.2 Broedbiologie	34
5.2.3 Broedsucces en overleving	34
5.2.4 Voedsel	35
5.2.5 Biotoopvereisten doorheen het broedseizoen	35
5.3 Kennishiaten	35
6. ZOMERTALING	36
6.1 Inleiding	36
6.2 Ecologie Zomertaling	36
6.2.1 Trek	36
6.2.2 Broedbiologie	36
6.2.3 Broedsucces en overleving	37
6.2.4 Voedsel	37
6.2.5 Biotoopvereisten doorheen het broedseizoen	37
6.3 Kennishiaten	38
7. AANBEVELINGEN VOOR WEIDEVOGELBEHEER	39
7.1 Grutto	39
7.1.1 Beheer & inrichting op perceelsniveau (naar Oosterveld et al. 2014)	39
7.1.2 Beheer & inrichting op gebiedsniveau (naar Oosterveld et al. 2014)	40
7.1.3 Beheer & inrichting met betrekking tot predatie	41

7.2 Wulp	42
7.2.1 Beheer & inrichting op perceelsniveau	42
7.2.2 Beheer & inrichting op gebiedsniveau	42
7.2.3 Beheer & inrichting met betrekking tot predatie.....	43
7.3 Kievit.....	43
7.3.1 Beheer & inrichting op gebiedsniveau	43
7.4 Paapje	45
7.5 Slobeend en Zomertaling	45
Deel 2 Soorten beschermingsprogramma	46
1 Knelpunten en mogelijkheden	46
1.1 Knelpunten of bedreigingen voor een gunstige regionale staat van instandhouding	46
1.1.1 Verlies van leefgebied door rechtstreekse inname.....	46
1.1.2 Niet afgestemd beheer van huidige leefgebieden	47
1.1.3 Versnippering en predatie.....	47
1.1.4 Verstoring (recreatie en overige verstoring)	49
1.1.5 Aanvaring met windturbines, hoogspanning, rasters,	50
1.1.6 Verdroging en klimaat	50
1.2 Mogelijkheden voor een gunstige staat van instandhouding	51
1.2.1 Bestaande monitoring en weidevogelbescherming.....	51
1.2.2 Actief herstel van het leefgebied	52
1.2.3 Lopend wetenschappelijk onderzoek weidevogels.....	52
1.2.4 Samenwerking tussen verschillende partijen.....	53
1.2.5 Aandacht binnen het landbouwbeleid: beheerovereenkomsten	53
2. Toetsingskader weidevogelgebieden	56
3. Instrumenten en Maatregelen	60
3.1 Inleiding	60
3.2 Instrumenten uit het landbouwbeleid / GLB	60
3.2.1 Achtergrond.....	60
3.2.2 De eerste pijler van het GLB	61
3.2.3 De tweede pijler van het GLB	61
3.3 Instrumenten uit andere beleidsdomeinen	65
3.3.1 Instrumenten uit het Decreet Landinrichting.....	65
3.3.2 Natuurbeheerplan (NBP) & Projectsubsidie Natuur (PSN).....	66
3.3.3 Overige instrumenten	67

3.4 Maatregelen	69
4. Actoren	70
5. Streefwaardeen soortbeschermingsprogramma	74
5.1 Streefwaarde 1 (D1): Instandhouding van oppervlakte en kwaliteit van de leefgebieden	74
5.2 Streefwaarde 2 (D2): Optimalisatie leefgebieden (vnl. door intern beheer)	74
5.3 Streefwaarde 3 (D3): Vergroten van de (wetenschappelijke) kennis	74
5.4 Streefwaarde 4 (D4): Kennisdeling naar specifieke doelgroepen	75
5.5 Streefwaarde 5 (D5): Coördinatie	75
5.6 Bepaling streefwaarden	76
5.6.1 Actiegebieden per provincie voor Grutto en Wulp: de fiches.....	76
5.6.2 Streefwaarde voor Grutto in Vlaanderen.....	77
5.6.3 Streefwaarde voor Wulp in Vlaanderen.....	78
6. Strategieën	80
7. Actieplan.....	81
7.1 Overzicht van voor weidevogels relevante acties	81
Acties binnen strategie 1: Instandhouding oppervlakte en kwaliteit leefgebieden	81
Acties binnen strategie 2: Optimalisatie leefgebieden	81
Acties binnen strategie 3: Gerichter beheer van het leefgebied	83
Acties binnen strategie 4: Aanpassing van het beheerinstrumentarium.....	84
Acties binnen strategie 5: Vergroten van ecologische kennis.....	86
Acties binnen strategie 6: Monitoring.....	89
Acties binnen strategie 7: Sensibilisatie en communicatie	93
Acties binnen strategie 8: Coördinatie	94
7.2 Acties per gebied.....	96
8. Evaluatie en monitoring SBP Weidevogels.....	107
8.1 Opzet	107
8.2 Actoren	108
8.3 Samenvatting.....	108
9. LITERATUURLIJST	110

INLEIDING

Dit rapport betreft het opmaken van een ontwerpsoortenbeschermingsprogramma voor weidevogels voor Vlaanderen. Het wordt opgemaakt conform de bepalingen in het Soortenbesluit, het Besluit van de Vlaamse Regering van 23 juli 2010 tot vaststelling van de gewestelijke instandhoudingsdoelstellingen voor Europees te beschermen soorten en habitats, de goedkeuringen van de besluiten van de Vlaamse Regering tot aanwijzing van de voor de desbetreffende soorten relevante speciale beschermingszones en de bijhorende vaststellingen van de Vlaamse Regering van de instandhoudingsdoelstellingen en prioriteiten voor die speciale beschermingszones. Het soortenbeschermingsprogramma wordt opgesteld voor heel Vlaanderen. Belangrijke aandacht gaat naar de Speciale Beschermingszones en SIGMA-gebieden waar deze soorten voorkomen of waarvoor al doelen werden opgesteld. Het voorkomen van belangrijke aantallen broedparen buiten deze gebieden noopt evenwel tot een bredere geografische focus.

De aanleiding voor de opmaak van dit ontwerpsoortenbeschermingsprogramma is de verslechterende situatie van de populaties van een aantal typische weidevogels zoals Wulp en Grutto, die ondertussen op de Vlaamse rode lijst (*Devos et al*, 2016) respectievelijk als bedreigd en kwetsbaar zijn gecatalogeerd.

De achteruitgang van deze trekvogels is echter ook een internationaal gegeven; het herstel van de populaties dient dan ook internationaal te worden aangepakt. In het kader van het LIFE-project EuroSAP werd een internationaal Multi-Species Action Plan (2018-2028) opgesteld voor typische broedvogels van vochtige graslanden in Europa dat hier de aanzet toe moet bieden.

Onder de vleugels van AEWA <https://www.unep-aewa.org/> is tevens een International Single Species Action Plan voor zowel de Grutto (2012) als de Wulp (2018) lopende. De opmaak van dit ontwerpsoortenbeschermingsprogramma (SBP) voor weidevogels in Vlaanderen dient als Vlaamse bijdrage binnen dit ruimer internationaal kader gezien te worden. Daarnaast zijn er nog andere typische weidevogels met zorgwekkende trend waarmee binnen dit SBP rekening wordt gehouden, met name Kievit, Zomertaling, Slobeend en Paapje. Zij het beperkt tot de voor grutto en wulp relevante gebieden.

Het soortenbeschermingsprogramma voor weidevogels heeft als algemeen doel 'een populatie van Grutto en Wulp te ontwikkelen in een goede staat van instandhouding' (cf. artikel 24 – 1° Soortenbesluit). Naast het formuleren van doelen en acties dienen ook concrete soortbeschermende maatregelen genomen te worden. Deze worden in dit soortenbeschermingsprogramma voor weidevogels uitgewerkt. Met het formuleren van doelen wordt hier onder andere het voorstellen van populatiedoelen bedoeld, gezien deze er voor Grutto en Wulp nog niet zijn (broedpopulaties van beide soorten zijn niet opgenomen in het G-IHD-besluit). Deze populatiedoelen worden uitgedrukt als streefwaarden voor een bepaald gebied, gezien de betekenis van deze streefwaarden niet dezelfde is als de formeel vastgestelde populatiedoelen in het kader van het Natura2000-proces. Een concreet doel, zij het uitgedrukt als streefwaarde voor een populatie, is immers belangrijk als richtpunt voor het SBP. Bijhorend wordt binnen dit soortbeschermingsprogramma ook een toetsingskader opgesteld die moet toelaten een evaluatie te maken van de belangrijke leefgebiedkenmerken per gebied. Analoot aan de criteria voor de 'lokale staat van instandhouding' voor Europees te beschermen soorten kan op deze manier per gebied

worden nagegaan welke de belangrijke leefgebiedaspecten zijn waarop acties zich in dat gebied zouden moeten richten.

Het soortenbeschermingsprogramma wordt opgesteld voor heel Vlaanderen. De klemtoon ligt grotendeels op de Speciale Beschermingszones en SIGMA-gebieden waar deze soorten voorkomen of waarvoor al doelen werden opgesteld. Het voorkomen van belangrijke aantallen broedparen buiten deze gebieden noopt evenwel tot een bredere geografische focus.

Binnen dit SBP wordt nagegaan hoe dit doel kan gerealiseerd worden door het (opnieuw) geschikt maken van leefgebieden. Daarbij wordt gelet op een voldoende kwantiteit en kwaliteit van de noodzakelijke leefgebieden. De voorgestelde maatregelen vormen de basis voor een verbeterd reproductiesucces en een grotere overleving van de individuen, belangrijke knelpunten bij de weidevogels.

Een prioritering/fasering van maatregelen wordt per deelpopulatie aangegeven, met een inschatting van het benodigd budget, te betrekken actoren, verantwoordelijken en potenties omtrent sensibilisatie en communicatie.

DEEL 1 LITERATUURSTUDIE WEIDEOGELS IN VLAANDEREN

0. WEIDEOGELS IN VLAANDEREN IN HISTORISCH PERSPECTIEF.

Weidevogels komen al eeuwenlang voor in de Lage Landen, ook in Vlaanderen. Alleen waren het toen misschien niet echt weidevogels. Sinds het begin van de 20ste eeuw is er een vrij volledige kijk op hun aanwezigheid en trends. Dit is ook de periode van soms sterke verschuivingen van hun populaties. Dat was bij ons ook zeer zichtbaar. Wanneer je de populatieschattingen in Lippens en Wille 1972 voor Vlaanderen bekijkt, merk je de soms lage aantallen voor een aantal steltlopers. In de begeleidende tekst wordt dikwijls gesproken van een groeiende populatie sinds de jaren 50 van de vorige eeuw. Uit de latere schattingen weten we dat heel wat soorten in Vlaanderen piekten net voor of rond de eeuwwisseling om daarna weer een dalende trend te laten zien. Dat verschilt sterk met wat in Nederland gebeurde. Toch kan deze trend grotendeels verklaard worden door wat er daar gebeurde in de 20ste eeuw. Het areaal grasland kende er een sterke uitbreiding in de periode rond 1900. Natuurgebieden, woeste gronden en zelfs akkerland werden, dikwijls door verbeterde waterbeheersing, omgezet in grasland om intensievere veehouderij mogelijk te maken. Door het gebruik van (kunst)mest werden ze voor weidevogels ook voedselrijker waar ze van nature te arm waren om sommige soorten te kunnen herbergen. Kritische soorten zoals Kwartelkoning, Kemphaan en Watersnip begonnen wel af te nemen. Vanaf de jaren 1930 spreekt men in de Nederlandse literatuur over hun achteruitgang. In sommige gebieden broedden Kemphaan en Watersnip talrijk maar ontbraken Kievit en Grutto zelfs. Enkele decennia later was dit precies omgekeerd in de graslanden.

We weten dat Grutto's en Wulpen in Vlaanderen oorspronkelijk in moerassen en veengebieden tot broeden kwamen, dit bijna uitsluitend in de Kempen. Scholekster ontbrak toen zelfs als broedvogel in Vlaanderen. Soorten als Kievit, Grutto, Scholekster en Wulp pasten zich dus aan en floreerden aanvankelijk in de nieuwe graslanden. Dikwijls ging de omschakeling naar de graslanden gepaard met een flinke areaaluitbreiding. Nabij de Belgische grens in westelijk Vlaanderen verschijnen de eerste Grutto's en Scholeksters pas rond 1935. De Tureluur was in de nabijheid van de Westerschelde toen wel heel algemeen. Hij begon vanaf dan zelfs af te nemen door het verlies aan binnen- en buitendijkse zilte graslanden. Buiten deze zone vond deze soort weinig geschikt biotoop. Pas later bevolkte hij de graslanden waar we hem vanaf de jaren 1980 uit kennen. Vrijwel alle soorten lieten in Nederland een dalende trend zien vanaf de jaren 1970, na 1990 dikwijls significant negatief. Maar toen de weidevogel-aantallen in het Europees weidevogel-bastion Nederland begonnen te dalen, begonnen ze in Vlaanderen dus te pieken. Anno 1950 waren ze voor alle steltlopers lager, soms veel lager dan rond 2000. De prille intensivering van de landbouw trok immers weidevogels aan die pas recent hun areaal tot aan onze grens hadden uitgebreid. Net zoals in Nederland was er ook een shift van Grutto en Wulp uit het dalend areaal natuurgebieden (bijna uitsluitend heidegebieden) naar het toenemend areaal intensiever grasland, met groeiende Vlaamse populaties. Maar ook in Vlaanderen zagen we de afname van kritische soorten zoals Kwartelkoning, Watersnip, Paapje, Onze algemeenste weidevogel, de Kievit, scoort met 5000 broedparen rond 1970 twee tot vier maal lager dan in de periode 1980-2010. Dit is merkwaardig gezien deze soort een breed spectrum aan soms heel voedselarme habitats gebruikt. Als je de kaarten van Ferraris anno 1770 bekijkt, lijkt voor deze

soort toen al heel veel leefgebied voorhanden geweest te zijn met bijvoorbeeld veel uitgestrekte en onbebouwde heidegebieden, polders en graslandgebieden. Maar de aantallen toen (?) en tot omstreeks 1950 waren, hoewel toenemend, dus maar een fractie van wat ze enkele decennia later zouden zijn. Wat hiervoor de sturende factor(en) was is onbekend. Wel is geweten dat Kieviten in Nederland ook pas in de tweede helft van de twintigste eeuw veelvuldig buiten de graslanden werden aangetroffen. In heel wat Zuidhollandse graslandgebieden waar wel Grutto's voorkwamen, bleek de Kievit bovendien afwezig. Elders, met name in blauwgraslanden spreekt men wel al van een sterke daling anno 1950 door intensivering van de landbouw. Pas vanaf de jaren 70 werden alle huidige habitats bevolkt door Kieviten: alle type grasland, heide, bouwterreinen en akkerland. Dus toch ook daar weer een toename in Vlaanderen die verklaard kan worden door wat in Nederland gebeurde of die op zijn minst parallel verliep.

De aantallen van Paapje (300 paar in de jaren 60, maar wel 1000 met Wallonië erbij), Zomertaling en Slobeend laten in Vlaanderen een ander patroon zien met een veel vroegere daling. De eenden vertonen wel een heropleving vanaf de jaren 1990 na een dieptepunt in de jaren 1970 en '80. Niet toevallig de periode dat onze water- en moerasgebieden schaars en in slechte staat waren door vervuiling en drooglegging. Natuurinrichting en creatie van kunstmatige waterpartijen in bv. havengebieden hielpen deze soorten weer toe te nemen. Ze vonden ook hun plaats in de kerngebieden voor weidevogels. Slobeend vertoonde rond 2000 zelfs een uitgesproken piek zoals sommige steltlopers, Zomertaling haalde weer de aantallen van de jaren 60. Voor Paapje leek het lot echter al beschoren. Deze soort begon hard te dalen in de tweede helft van de vorige eeuw en vond nergens nog genoeg leefgebied om die trend -zelfs lokaal- te milderen. In de jaren 1980 ging het richting de 50 territoria, 30 jaar later nog maar om enkelingen.

1. GRUTTO

1.1 INLEIDING

De nominaatvorm van de Grutto (*Limosa limosa* ssp. *limosa*) is een broedvogel van natte heidegebieden, hoogvenen, moerassen, vochtige graslanden en weiden, met een verspreidingsgebied dat zich uitstrekt van West-Europa tot West-Siberië. Nederland huisvest ongeveer de helft van de West-Palearctische populatie van naar schatting 110.000 broedparen (Jensen *et al.* 2008). Vlaanderen neemt na Nederland, Duitsland en Polen de 4de plaats in binnen Noordwest-Europa. In West-Europa profiteerden Grutto's in de eerste helft van de vorige eeuw sterk van menselijk ingrijpen in het landschap ten voordele van intensieve veeteelt. De soort floreerde tussen de jaren '40 en '60 door de wijdverbreide beschikbaarheid aan graslanden in extensief agrarisch beheer,

gekaracteriseerd door een hoge grondwatertafel en laat maaien of laat inscharen van vee. Sinds de jaren 1970 neemt hun aantal en verspreiding echter ernstig af als gevolg van verlies aan leefgebied, toenemende intensivering van het landbouwgebied en verhoogde predatiedruk (Jensen *et al.* 2008, SOVON broedvogelonderzoek 2018) Lokaal nam ook verstedelijking weidevogelgebied in. Gill *et al.* (2007) maken in het algemeen gewag van een jaarlijkse afname van 5% in de West-Europese kerngebieden. Op de Europese Rode Lijst is de soort opgenomen in de categorie 'bijna in gevaar' (BirdLife International 2017a), en op de Vlaamse Rode Lijst als 'kwetsbaar' (Devos *et al.* 2016).

1.2 VERSPREIDING IN VLAANDEREN

Grutto's hebben in Vlaanderen een beperkt verspreidingsgebied. In de periode van de broedvogelatlas (2000-2002) bleek de soort voor te komen in 20% van de in totaal 645 5x5km atlashokken. Als we ons beperken tot zekere en waarschijnlijke broedgevallen, dan ging het om 103 hokken.

Sindsdien is de verspreiding grotendeels gelijk gebleven. Uit gegevens van waarnemingen.be blijkt dat in de periode 2015-2018 in 98 hokken van 5x5km meldingen gebeurden van waarschijnlijke en/of zekere broedgevallen (Figuur 1). Binnen het verspreidingsgebied kunnen in grote lijnen volgende broedgebieden onderscheiden worden (van west naar oost): de IJzervallei met aansluitend de

Kustpolders van de West-, Midden- en Oostkust, het Oost-Vlaamse krekengebied, de Leievallei rond Gent, de Scheldevallei ten oosten van Gent, het haven- en poldergebied te Antwerpen-Linkeroever, de Antwerpse Noorderkempen en de Limburgse Kempen (met uitbreiding tot in de Demervallei).

In Figuur 2 wordt de verspreiding van de soort weergegeven op het niveau van 1x1km-hokken. Daaruit blijkt dat Grutto's binnen de bovenvermelde hoofdgebieden in verschillende clusters voorkomen en dat het verspreidingspatroon er vrij verbrokkel is. Actueel zijn een 100-tal (deel)gebieden geïdentificeerd waarin Grutto's tot broeden komen.

Figuur 1. Verspreiding van de Grutto als broedvogel in Vlaanderen tijdens de periode 2015-2018. Weergegeven zijn de 5x5km-hokken waarin zekere of waarschijnlijke broedgevallen werden vastgesteld (bron: waarnemingen.be).

Figuur 2. Verspreiding van de Grutto als broedvogel in Vlaanderen tijdens de periode 2015-2018. Weergegeven zijn de 1x1km-hokken waarin zekere of waarschijnlijke broedgevallen werden vastgesteld (bron: waarnemingen.be).

1.3 ALGEMENE TREND VAN DE VLAAMSE POPULATIE

e eerste gekende meldingen van broedende Grutto's in Vlaanderen dateren van het begin van de 20ste eeuw. Volgens van Havre (1928) broedde de soort in moeras- en heidegebieden in het noorden van de provincies Antwerpen en Limburg. Kleinere aantallen kwamen voor te Moerbeke-Waas en onregelmatig ook in de Kustpolders. In Verheyen (1957) vinden we een eerste populatieschatting voor Vlaanderen terug: 150 broedparen in 1956. In Voet (1970) wordt het Vlaamse broedbestand in 1968 geraamd op 225-235 paar. Ook Lippens & Wille (1972) komen tot een gelijkaardig cijfer. Het zwaartepunt lag toen nog steeds in de Kempen (130 paren in de provincie Antwerpen, 47 paren in Limburg). Voor West-Vlaanderen worden ca. 60 paren vermeld, verdeeld over de IJzervallei en de Oostkustpolders.

Tabel 1. : Geschat aantal broedparen van Grutto in de verschillende hoofdgebieden in Vlaanderen (1980 tot 2018).

	1981	1990	2000-2002	2011-2012	2017-2018
IJzervallei	16	63-71	160	150	160-180
Middenkust	<5	35-40	50-60	30-35	25-30
Oostkustpolders	69	161	260-340	370-400	250-260
Krekengebied	1	2	25-30	13	10-11
Scheldevallei	2-3	9-11	30-35	42	40-44
Leievallei	1	3	16-22	20	8-10
Beneden-Zeeschelde	52	100-105	110-130	75-100	47-57
Noorderkempen	487-491	400-420	250-340	210	120-130
Limburg	60-66	78-87	70-100	37-42	15-26

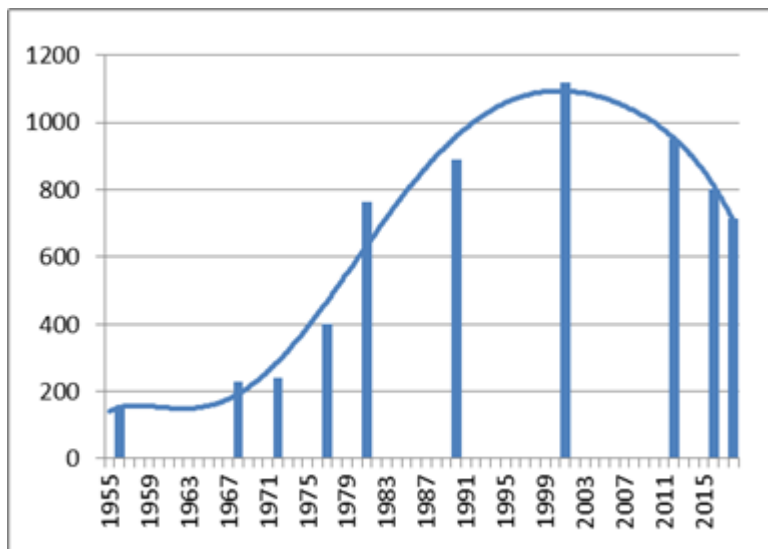
In de daaropvolgende 10 jaar nam het aantal Grutto's in Vlaanderen sterk toe. Een gebiedsdekkende inventarisatie in 1981 leverde 690-700 paar op. Rekening houdend met enkele hiaten werd de Vlaamse populatie toen geschat op 750-780 paar (Voet et al. 1982). Ruim 70% daarvan werd geteld in de Antwerpse en Limburgse Kempen (resp. 487-490 en 60-66 paar). De opmerkelijke toename in de Kempen volgde na een periode van grootschalige ontginningen van heide- en veengebieden, ten voordele van landbouwgronden. Bij Grutto's en andere weidevogelsoorten voltrok zich een duidelijke habitat-shift van schrale heidegebieden naar voedselrijkere graslanden en dat leverde deze

soorten geen windeieren op (Leestmans & Smets 2015). In de rest van Vlaanderen was daar in die periode nog weinig van te merken. Met een totaal van 75 paar bleven de aantallen in de Kustpolders nog steeds erg beperkt. Dat was slechts iets meer dan het aantal broedparen in de polders langs de Beneden-Zeeschelde (52 paren). Buiten deze kerngebieden kwam de soort met hooguit enkele broedparen voor in een klein aantal gebieden die tot op vandaag als broedgebied fungeren (Sint-Margriete, Uitbergen, Drongen).

De groei van de Grutto-populatie zette zich verder door in de jaren 1980. In 1990 ging het naar schatting om 865-910 paar (Devos et al. 1992). De toename ten opzichte van begin de jaren '80 kon vooral toegeschreven worden aan de positieve ontwikkelingen in de Kustpolders en langs de Beneden-Zeeschelde (resp. ca. 280 en ruim 100 paar). In de Antwerpse Kempen bleek de soort over haar hoogtepunt heen en werd een lichte afname vastgesteld (400-420 paar). In Limburg daarentegen nam het aantal Grutto's nog licht toe.

De Vlaamse broedpopulatie bereikte haar maximum omstreeks de eeuwwisseling. Inventarisatiewerk voor de Vlaamse broedvogelatlas in de periode 2000-2002 resulteerde toen in een totaal van 1050-1200 broedparen (Van Impe 2004). Met een bestand van 590-620 paren had de toename in de Kustpolders zich sterk doorgezet. Daarmee werd de zich doorzettende afname in de Kempen ruimschoots gecompenseerd (320-440 paren). Vooral in de Antwerpse Kempen (250-340 paar) ging het als gevolg van leefgebiedverlies snel bergafwaarts met de Grutto. In Limburg hield de soort voorlopig beter stand. Opvallend was ook de sterke toename van een aantal kleinere populaties buiten de grote kerngebieden, zoals het Oost-Vlaamse krekengebied (25-30 paar), de Kalkense Meersen en omgeving (30-35 paren) en de Leievallei nabij Gent (16-22 paren).

Hoewel sindsdien geen gecoördineerde inventarisaties meer plaatsvonden op het niveau van Vlaanderen, wordt het aantal broedende Grutto's in de meeste broedgebieden op regelmatige basis en vaak zelfs jaarlijks geteld. Door het samenleggen van deze lokale en regionale gegevens slaagden we erin om voor recentere jaren toch betrouwbare populatieschattingen op te stellen. Daaruit blijkt dat het aantal Grutto's een aanzienlijke afname kende tijdens de laatste 10 tot 20 jaar. Anno 2018 wordt de Vlaamse populatie geschat op ca. 715 paar. Dit komt neer op een afname van 30 tot 40% sinds de periode 2000-2002. De aantallen in de Kempen blijken verder gedaald, niet alleen in de provincie Antwerpen maar ook en vooral in Limburg. Daar kende de Grutto-populatie een afname van 70 tot 80% tijdens de laatste 20 jaar. Voor het eerst neemt ook het aantal broedparen in de Kustpolders af. Met een totaal van ca. 450 paren in 2017-2018 scoort de soort er 25% lager dan in 2000-2002. Dit kan vooral op conto geschreven worden van de negatieve trend in de Oostkustpolders. Aan de Westkust (inclusief IJzervallei) blijven de aantallen tot op heden vrij stabiel. Dat geldt ook voor de populatie in en rond de Kalkense Meersen. De aantallen nabij Gent zijn daarentegen gehalveerd. Ook te Antwerpen-Linkeroever nam het aantal Grutto's de laatste jaren duidelijk af.

Figuur 3. Trend van het aantal broedparen van Grutto in Vlaanderen

1.4 TREK

Grutto's arriveren in de West-Europese broedgebieden vanaf eind februari. Tegen half maart is 50% van de populatie reeds aanwezig. Adulte vogels verlaten de broedgebieden terug vanaf eind juni en doorheen juli. Na 2 weken intensief foerageren ('opvetten') om voldoende energie op te slaan, vliegen ze in een non-stop vlucht richting de overwinteringsgebieden in West-Afrika. De belangrijkste overwinteringsgebieden van 'onze' Grutto's liggen in Senegal en Guinee- Bissau. Juvenile vogels trekken pas richting de overwinteringsgebieden doorheen juli-september. Ook zij vliegen grotendeels non-stop naar Afrika, hoewel een deel van de vogels 'bijtankt' in ZW Frankrijk en het Iberisch schiereiland. Wanneer de rijstvelden in West-Afrika eind december uitdrogen, migreren de eerste vogels weer noordwaarts. In januari-februari verblijven zo grote aantallen Grutto's in Spaanse en Portugese rijstvelden, alvorens eind februari opnieuw terug te vliegen naar de broedgebieden in West-Europa (Jensen *et al.* 2008).

1.5 BROEDBIOLOGIE

Grutto's zijn broedrijp vanaf hun 2^e levensjaar, hoewel de meeste vogels pas in hun 3^e voorjaar voor het eerst broeden (Scheckerman & Müskens 2000). Het nest wordt gemaakt op de grond in graslanden met een korte tot vrij korte vegetatie (Cramp & Simmons 1983). Al te natte locaties met zeer korte vegetatie of door schapen kort begraaide percelen worden gemedend (Oosterveld *et al.* 2007). Grutto's treft men, net zoals Kievit, vaak aan in clusters van enkele paartjes op relatief korte afstand van elkaar. Dit geeft een bijkomende bescherming naar predatoren waar het gezamenlijk weggagen van bv. kraaiachtigen, meeuwen of roofvogels effectiever is. Dichtheden kunnen zo oplopen tot meer dan 30 broedpaar per 100 ha maar zijn hierdoor soms ook onevenwichtig verdeeld over het weidevogelgebied. Het ondiepe, kuilvormige nest wordt uitgeschraapt door het mannetje, en met grassprietten gevoerd en afgewerkt door het vrouwtje. In korte vegetaties wordt het nest vaak gebouwd in een pol, met iets overhangende rand van naar binnen gebogen grassprietten. Nesten in hogere vegetatie zijn bij wijze van camouflage meestal overdekt door een koepel van naar binnen gebogen bladeren. De eileg start begin april en loopt tot eind mei, met een piek in tweede helft april. Gewoonlijk worden 3 tot 4 eieren gelegd, de broedduur bedraagt 22-24 dagen. De kuikens

zijn nestvlinders en vliegvlug na 24-27 dagen (SOVON 2019a). Bij nestverlies vroeg in het seizoen wordt vaak een tweede en soms zelfs derde legsel geproduceerd (Cramp & Simmons 1983).

1.6 BROEDSUCCES EN OVERLEVING

Naar reproductief succes toe maten Groen & Hemerik (2002) in hun eerder vernoemde onderzoek een gemiddelde van 0.81 uitgevlogen jongen per paar in de jaren 1984-1987. Schekkerman & Müskens (2000) geven een overzicht van het reproductief succes van Grutto's in 10 gebieden/jaren in de periode 1997-2000, waarbij in totaal 365 nesten werden onderzocht. Afhankelijk van het gebied varieerde het succes hierbij van 0.16 tot 0.91 vliegvlugge jongen per paar, met een gemiddelde van 0.56 vliegvlugge jongen per paar over alle gebieden/jaren heen. De overleving van gruttokuikens blijkt in de loop van het broedseizoen snel af te nemen. Teunissen et al. (2007) vonden dat de overleving aan het begin van de kuikenperiode ongeveer drie maal zo groot is als aan het eind daarvan. Het gevolg hiervan is dat kuikens uit vervolglegsels een kleinere kans hebben om vliegvlug te worden dan kuikens uit eerste legsels. Ook in Duitsland werd in de jaren '90 onderzoek rond broedsucces verricht: gegevens in Struwe-Juhl (1995) en Biologische Station Kreis Steinfurt (1998) gaven voor reservaten een gemiddeld reproductiesucces van 0.61 vliegvlugge jongen per paar (spreiding 0.3-0.9, N=8 gebieden/jaren) en voor agrarisch grasland een duidelijk lager gemiddelde van 0.36 (spreiding 0.0-1.0, N=17 gebieden/jaren).

Volgens Schekkerman & Müskens (2000) dienen Grutto's jaarlijks 0.6 tot 0.7 jongen per jaar te produceren om de jaarlijkse sterfte van jonge en volwassen vogels te compenseren, een gemiddelde dat dus in hun eigen onderzoek eind de jaren '90 net niet werd gehaald. In navolging hiervan werd in 2003-2005 een studie uitgevoerd naar de effectiviteit van 'mozaïekbeheer', een landbouwbeheer op gebiedsniveau en op maat van Grutto, zij het binnen de economische randvoorwaarden van de participerende (moderne) melkveebedrijven. Het gemiddelde broedsucces in zes gebieden verspreid over Nederland bleek nog lager dan in de jaren '90, met amper 0.28 vliegvlugge jongen per jaar in gebieden onder 'mozaïekbeheer' en een waarde van 0.16 in agrarisch controlegebied. Kandidaat-oorzaken voor de algemene daling in broedsucces ten opzichte van de cijferingen in de vorige eeuw waren volgens de auteurs voortschrijdende landbouwintensivering (en dan meer bepaald ongekende aspecten die niet worden gecompenseerd door het gevoerde mozaïekbeheer) en toegenomen predatiedruk (Schekkerman *et al.* 2005). In een vervolgstudie in 2006 in drie broedgebieden met 'verbeterd mozaïekbeheer' (een vergroting van de hoeveelheid kuikenland van 1.0 naar 1.4 ha per koppel Grutto's) lag het broedsucces met 0.68, 0.69 en 0.24 uitgevlogen jongen per paar gemiddeld weer wat hoger (Teunissen *et al.* 2007). Hierbij dient vermeld te worden dat dit om het Nederlandse weidevogellandschap gaat met heel uitgestrekte, doorgaans reliëf-loze percelen. Deze zijn in vergelijking met veel Vlaamse Grutto-gebieden dus veel monotoner.

Op basis van Nederlands ringonderzoek in de periode 1960 tot 2000 berekenden Noordwijk & Thomson (2008) de jaarlijkse overlevingskansen van adulte en juveniele Grutto's. Over de volledige periode heen kwamen de onderzoekers uit op een jaarlijkse overlevingskans van 77% voor adulte vogels en 36% voor juveniele vogels. Groen & Hemerik (2002) voerden een kleinschaliger studie uit op een populatie van 70-95 broedparen en kwamen uit op een vergelijkbare adulte overleving van 81.4% voor de periode 1984-1987. Een recente en tevens Nederlandse studie uitgevoerd door Kentie *et al.* (2011) in de periode 2007-2010 besloeg een onderzoeksgebied van 8471 ha met ruim 850 paar Grutto's, alwaar de gemiddelde adulte overleving 88% en de juveniele overleving 43% bedroeg.

1.7 VOEDSEL

Het dieet van Grutto's in de broedgebieden bestaat uit allerhande invertebraten (insecten en hun larven, regenwormen, weekdieren en spinachtigen) (Cramp & Simmons 1983, Beintema *et al.* 1995). Volwassen vogels foerageren in hoofdzaak door met hun snavel in de grond te boren op zoek naar bentische prooien, in de eerste plaats emelten en regenwormen. Kuikens daarentegen voeden zich voornamelijk met vegetatiegebonden insecten in graslanden (vnl. vliegende insecten van de ordes *Diptera* en *Hymenoptera*, snuitkevers en larven van bladwespen), met slechts een klein aandeel (2-13%) aan bodemgebonden invertebraten in hun dieet (Beintema *et al.* 1991). Hierbij blijkt vooral het aanbod aan grotere ongewervelden (> 7 mm) van groot belang voor de groei en overleving van de kuikens (Teunissen & Wymenga 2011).

1.8 LEEFGEBIEDVEREISTEN DOORHEEN HET BROEDSEIZOEN (NAAR OOSTERVELD ET AL. 2014)

De leefgebiedvereisten van Grutto's variëren doorheen het broedseizoen, dat in deze context kan worden opgesplitst in 4 fasen: aankomst en vestiging, nestfase, kuikenfase en voorbereiding op de trek.

Een sleutelfactor bij aankomst in de broedgebieden is de aanwezigheid van natte 'plasdras' gebieden, waar de weidevogels hun conditie op peil kunnen brengen in de periode dat de voedselbeschikbaarheid in graslanden of slootkanten soms nog onvoldoende is. Naast voedsel bieden zulke plaatsen, zeker als het om grotere wetlands gaat, rust en bescherming tegen grondpredatoren. Dergelijke plekken fungeren verder als verzamelplaats (of soos) van waaruit de vogels geleidelijk aan hun territoria in de omliggende graslanden bezetten. Niet zelden vestigen aanzienlijke aantallen weidevogels zich in de onmiddellijke omgeving van geschikte plasdras-gebieden en ondiepe waterplassen.

Grutto's verkiezen open en vochtige tot natte graslanden om te broeden, met weinig opgaande elementen zoals overjarige ruigtes, struiken en rietkragen. De verstoring dient minimaal te zijn. Hoewel ook open en bloot in korte grasvegetaties wordt gebroed zoals Kievit, verkiezen Grutto's doorgaans hogere grasvegetaties die beter beschutting bieden tegen predatoren. In die zin kunnen Grutto's goed standhouden in graslanden die door bijvoorbeeld Kieviten weinig tot niet gebruikt worden (Beintema 1985). Na uitkomst van de eieren is de beschikbaarheid van voldoende hoge, kruidenrijke graslanden van cruciaal belang voor de kuikenoverleving, niet alleen voor beschutting maar ook en vooral met het oog op voedselaanbod voor de kuikens. Zoals hierboven besproken 1 tot 1,5 ha per broedpaar. Los van de vegetatiehoogte dienen deze graslanden ook 'ijl' genoeg te zijn opdat de kuikens er zich vlot doorheen zouden kunnen bewegen, zodat het aanwezige voedsel ook beschikbaar is (Kleijn *et al.* 2010). Over het algemeen lijken grote aaneengesloten gebieden te resulteren in een beter broedsucces vergeleken met kleine versnipperde gebieden.

Doorheen het volledige broedseizoen moet het voedselaanbod voor adulte vogels, die afhankelijk zijn van bodemdieren en in de eerste plaats van regenwormen en emelten, gewaarborgd blijven. Emelten (larven van langpootmuggen) zijn het aantrekkelijkst als prooi van half april tot half juli: daarvoor zijn ze nog te klein en daarna zijn ze verpopt of uitgevlogen. Bij aankomst en in het begin van het broedseizoen is het aanbod aan regenwormen daarom extra belangrijk voor volwassen

Grutto's (Teunissen & Wymenga 2011). De beschikbaarheid van bodemdieren voor Grutto's kan sterk afnemen tijdens periodes van droogte, die tot gevolg hebben dat de bodem-toplaag verhardt en ondoordringbaar wordt voor hun snavels (Onrust *et al.* 2019) en dat met name regenwormen naar diepere bodemlagen migreren. Om deze periodes vlot te kunnen overbruggen is de aanwezigheid van vochtige slootkanten, greppels of plasdras-gebieden in of nabij het broedgebied noodzakelijk. Plekken met voldoende regenwormen hoeven zich echter niet in de onmiddellijke omgeving van de nestplaats te bevinden. Zo kan de partner van een broedende vogel gerust uit het zicht van het nest aan het foerageren slaan. Net als bij aanvang van het broedseizoen zijn ook na het broedseizoen 'plasdras' plekken met ondiep water belangrijk voor juveniele en volwassen Grutto's om zich voor te bereiden op de trek. Dit zijn meestal dezelfde plekken die aan het begin van het broedseizoen gebruikt worden.

1.9 KENNISHIATEN

De kuikenoverleving wordt vaak uitgelicht als een sleutelfactor in het duurzaam behoud van Grutto's. Ondanks diverse inspanningen en maatregelen blijkt de kuikenoverleving nog vaak onvoldoende voor een duurzame instandhouding van de populatie. Een belangrijk kennishiaat betreft dan ook voldoende inzicht in de factoren die deze kuikenoverleving beïnvloeden en in de effectiviteit van reeds genomen en te ontwikkelen maatregelen (Franks *et al.* 2018). Hoeveel kuikens groot moeten worden per broedpaar om de sterfte in de populatie te compenseren hangt dan weer af van de overleving van adulten en juvenielen. Ook deze parameters zijn, zeker in de Vlaamse context, nog onvoldoende gekend. Een monitoringsnetwerk om gebiedseigen kennis te genereren inzake reproductief succes gekoppeld aan ecologische en antropogene parameters van de Vlaamse grutto-populatie stemt tot aanbeveling.

2. WULP

2.1 INLEIDING

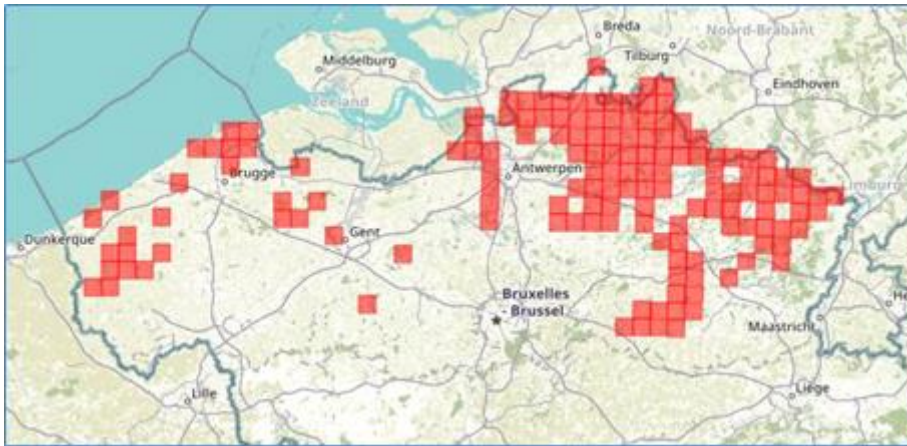

Wulp heeft een uitgestrekt broedgebied in heel Europa dat zich uitstrekt van de Britse eilanden, via Noordwest-Europa en Scandinavië tot Oost-Siberië. Er worden drie ondersoorten onderscheiden: *Numenius arquata arquata* (Linnaeus 1758), *Numenius arquata orientalis* (Brehm 1831) en *Numenius arquata suschkini* (Neumann 1929). Hierna wordt enkel de nominaatvorm besproken, waartoe ook onze broedvogels, doortrekkers én overwintelaars behoren. Deze broedt wijdverspreid in West-, Centraal (met bijvoorbeeld ook een grote populatie in Oost-Frankrijk) en Noord-Europa en heeft een geschatte broedpopulatie van 212,000-292,000 paren (BirdLife International 2015). Ongeveer

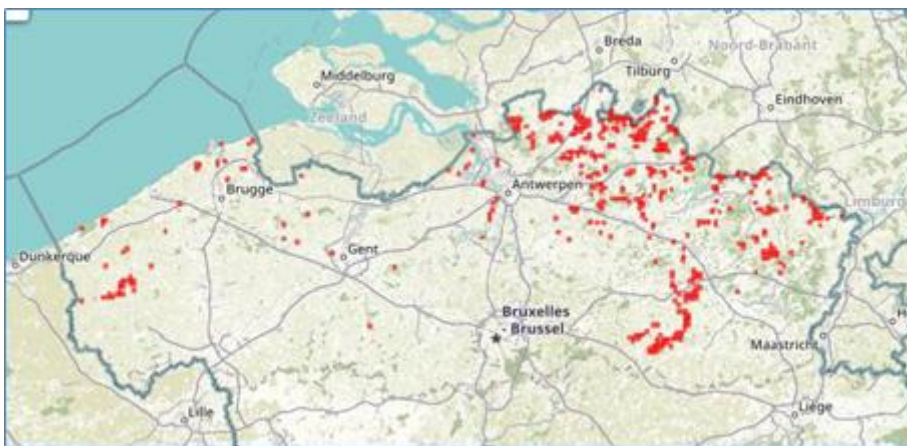
90% van de broedpopulatie bevindt zich in Rusland, Finland en Engeland. De Europese broedpopulatie is tijdens de afgelopen 3 generaties (in 31 jaar) naar schatting met 30-49% afgenomen (BirdLife International 2015) en staat op de Europese Rode Lijst als 'kwetsbaar' genoteerd (BirdLife International 2017a). Ook op de Vlaamse Rode Lijst wordt Wulp onder de categorie 'kwetsbaar' ondergebracht (Devos *et al.* 2016). De grootste afname vond plaats in het Verenigd Koninkrijk waar de soort een 'Priority Species under the UK Post-2010 Biodiversity Framework' werd.

2.2 VERSPREIDING IN VLAANDEREN

De Wulp heeft grotendeels hetzelfde verspreidingsgebied als de Grutto in Vlaanderen, zij het met grotere verschillen tussen oost en west. Het zwaartepunt is veel meer gelegen in oostelijk Vlaanderen, waar de Grutto actueel heel lage aantallen haalt. In westelijk Vlaanderen gaat het soms om marginale aantallen in vergelijking met Grutto. Anders dan Grutto, vertoont het verspreidingsgebied van Wulp ook een uitloper tot in Vlaams Brabant, langs de Grote Gete en de Velpe.

Figuur 4. Verspreiding van de Wulp als broedvogel in Vlaanderen tijdens de periode 2015-2018. Weergegeven zijn de 5x5km-hokken waarin zekere of waarschijnlijke broedgevallen werden vastgesteld (bron: waarnemingen.be).

Figuur 5. Verspreiding van de Wulp als broedvogel in Vlaanderen tijdens de periode 2015-2018. Weergegeven zijn de 1x1km-hokken waarin zekere of waarschijnlijke broedgevallen werden vastgesteld (bron: waarnemingen.be).

2.3 ALGEMENE TREND VAN DE VLAAMSE POPULATIE

Begin vorige eeuw wordt de Wulp als broedvogel gemeld in de (natte) heidegebieden van de Kempen (van Havre 1928). De soort manifesteerde zich hier bijna als een moerasvogel, wellicht omdat hierin meer voedsel te vinden was in vergelijking met schrale graslanden. De eerste schatting van het aantal broedparen in Vlaanderen bedraagt 230-270 in 1956 (Verheyen 1957). Daarna lopen de populatieschattingen geleidelijk op tot 300-310 in 1968 (Voet 1970), 350 in 1972 (Lippens & Wille 1972) en 380-385 in 1977. Door Voet et al. (1982) worden deze aantallen echter beschouwd als onderschattingen, omdat onvoldoende rekening werd gehouden met de Wulpen die toen reeds in agrarische gebieden tot broeden kwamen.

Bij een meer volledige en grondige inventarisatie in 1981 werden minimaal 434-472 paren geteld (Voet et al. 1982). De Vlaamse populatie werd aanvankelijk op 500-550 paar geraamd, maar dat cijfer werd later bijgesteld naar 475-500 paar door Maes et al. (1985). De verspreiding was ook in die periode nog volledig beperkt tot de Kempen, met het zwaartepunt in de Antwerpse Kempen (284-297 paar). In Limburg werd het broedbestand geschat op 150-175 paar. Voet et al. (1982) vermelden

ook dat de Wulp zich goed heeft aangepast aan de landschapswijzigingen in de Kempen en dat een belangrijk deel van de populatie in wei- en hooiland broedt. De hoogste dichtheden werden echter nog steeds aangetroffen in de resterende heidevelden.

In de periode 1989-1990 werd het aantal broedende Wulpen in Vlaanderen op 440-475 paar geschat (Devos et al. 1992). Ten opzichte van begin de jaren 1980 was er een lichte afname in de Antwerpse Noorderkempen (250-265 paar) en een toename in Limburg (185-205 paar). De verschuiving van heidegebieden naar graslanden had zich verder doorgezet. In bepaalde gebieden ondervond de soort problemen als gevolg van de omzetting van graslanden naar maïsakkers. Er werden in die periode voor het eerst ook enkele gebieden gekoloniseerd op de rand van het Kempense verspreidingsareaal, zoals in de Demervallei te Schulen en in de Grensmaasvallei. Nieuw was ook de vestiging van de soort op opgespoten terreinen te Antwerpen-Linkeroever (resp. 3 en 4 paar in 1989 en 1990).

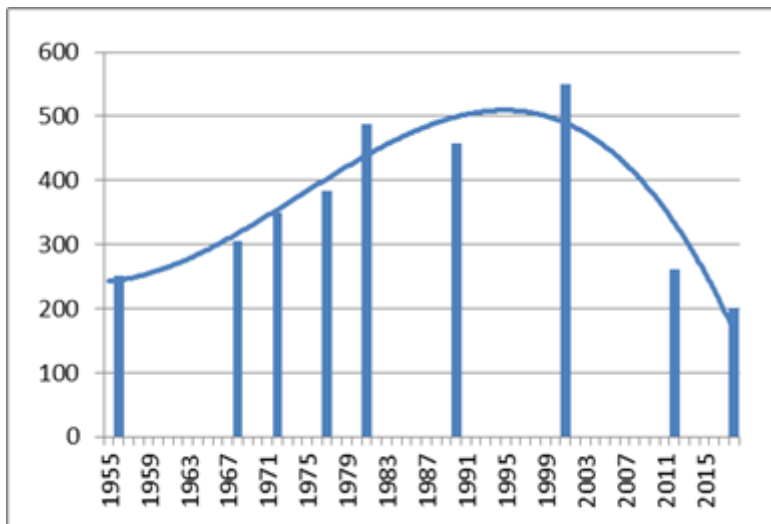
In de periode van de Vlaamse broedvogelatlas 2000-2002 werd de populatie geraamd op 500-600 paren. Er werd over het algemeen goed standgehouden in de Kempen, ondanks een lokale achteruitgang in o.a. enkele landbouwgebieden in Noordoost-Limburg. De bezetting van nieuwe broedgebieden buiten de Kempen zette zich verder door met verspreid over de valleigebieden van Demer, Velp, Gete en Herk een 30-tal paren. De kleine populatie in het Antwerpse Linkeroevergebied was nog steeds aanwezig (met een maximum van 8 paar in 2001). Ook in de Kustpolders hadden zich ondertussen broedende Wulpen gevestigd (Zwinstreek, IJzerbroeken) maar de aantallen bleven hier beperkt tot hooguit enkele paartjes.

Tabel 2: Aantal geschatte broedparen van Wulp in Vlaanderen (1980-2018)

	1981	1989-1990	2000-2002	2011-2012	2017-2018
IJzervallei	0	0	1	15-20	28-39
Beneden-Zeeschelde	0	4	8	2-4	0-2
Antwerpse Kempen	284-297	250-265	200-270	150-155	100-150
Limburg & Vl. Brabant	150-175	185-205	200-240	65-70	50-70

Sinds 2002 wordt het broedbestand van de Wulp niet meer op Vlaamse schaal opgevolgd. Regelmatige inventarisaties op lokaal en/of regionaal niveau laten ons echter toe om de aantalsontwikkeling tijdens de laatste 15 tot 20 jaar in grote lijnen te documenteren. Daaruit blijkt dat het aantal broedparen in Vlaanderen inmiddels meer dan gehalveerd is. Voor de periode 2017-2018 komen we aan een schatting van 170-230 paar. Vooral in de Kempen zijn de aantallen in korte tijd drastisch afgenomen. In Limburg werden tijdens de atlasperiode nog 200-240 paren geteld; in 2009 was dit gedaald tot 75 en in 2018 tot hooguit een 30-tal. In de Antwerpse Noorderkempen bedroeg het broedbestand in 2012 nog 153 koppels, tegenover 200-270 in 2002-2002 en 284-297 paar in 1981. Sindsdien zijn de aantallen er nog verder gedaald. Buiten de Kempen is de toestand van de Wulp wisselend. Op Antwerpen-Linkeroever lijkt de soort op de terugweg met recent hooguit nog

1 of 2 territoria. De populatie in Vlaams-Brabant, vooral in de Getevallei, houdt stand met een 15-tal paren. Tegen de algemene trend in nam de broedpopulatie in de IJzerbroeken de laatste 10-20 jaar sterk toe, met een voorlopig maximum van 39 paar in 2018. De broedgevallen aan de Oostkust in de jaren '90 kregen echter geen gevolg meer in de periode nadien en hebben niet geleid tot de ontwikkeling van een lokale vaste populatie.

Figuur 6. Trend van het aantal broedparen van Wulp in Vlaanderen

2.4 TREK EN OVERWINTERING

Wulp is grotendeels een trekvogel, echter in de meest Westelijke regio's van zijn verspreiding komen standvogels voor. De eerste Wulpen starten met de noordwaartse trek vanuit de overwinteringsgebieden vanaf eind januari, maar de piek van de trek ligt in maart en april. Mannetjes komen een paar dagen voor de vrouwtjes aan in de broedgebieden (Delany et al. 2009). De zuidwaartse trek begint in juni of begin juli en gaat door tot begin november. Niet succesvolle broeders vertrekken eerst, gevolgd door succesvolle adulten en ten slotte door de juvenielen (Delany et al. 2009). Onder de broedende vogels vertrekken vrouwtjes gewoonlijk eerst naar de overwinteringsgebieden, gevolgd door de mannetjes. Uit Brits ringonderzoek lijken de meeste Wulpen vanuit de broedgebieden direct te migreren naar de overwinteringsgebieden om daar de ganse winter te verblijven in dezelfde regio (Bainbridge & Minton 1978). In Europa blijken de meeste wulpen te overwinteren in de ruigebieden en zijn er weinig redenen om aan te nemen dat zich na de rui nog migratie voordoet (del Hoyo et al. 1996). Dit blijkt niet te gelden voor de Waddenzee, alwaar Wulpen ruien voordat ze verder westelijk trekken.

De nominaatvorm overwintert voornamelijk in kustgebieden van Noordwest-Europa, het Middellandse Zee gebied en West-Afrika (tot Mauritanië). Tellingen van de International Waterbird Census (IWC) toont een shift van de winterpopulatie aan, met toenemende aantallen in Noordwest-Europa. Ongeveer 95% van de populatie overwintert tegenwoordig in Noordwest-Europa. Wulpen vertonen een hoge mate van plaatstrouw aan de overwinteringsgebieden (Bainbridge & Minton 1978, Delany et al. 2009). Tijdens de trek en overwintering houden Wulpen zich voornamelijk op in

modderige kusten van estuaria, lagunes, meren, graslanden en zelfs akkerland in rivierenvalleien, maar ook op zanderige stranden.

2.5 BROEDBIOLOGIE

In onze contreien vindt de paring en het leggen van eieren plaats in april. Zoals de meeste steltlopers legt de Wulp gewoonlijk 4 eieren. De incubatie duurt ongeveer 27-29 dagen (del Hoyo et al. 1996). Wulpen zijn monogaam en broeden meestal solitair (Johnsgard 1981), soms als enige weidevogel in een gebied. Occasioneel worden kleine kolonies of clusters gevormd (Flint et al. 1984), soms in combinatie met andere steltlopers. In dat geval kunnen ze profiteren van gemeenschappelijke nestverdediging tegen roofdieren (Göransson 1975). Het nest bevindt zich op de grond, of op een heuveltje indien op natte grond (Flint et al. 1984). Nesten liggen soms open maar worden vaak aan één kant afgeschermd door graspollen, heide, ... (del Hoyo et al. 1996). Beide geslachten dragen in gelijke mate bij aan de broedzorg (Currie et al. 2001), maar mannetjes blijven tijdens de ganse periode van ouderlijke zorg bij de jongen, terwijl vrouwtjes ongeveer halverwege de kuikenperiode, soms al vanaf begin juni, vertrekken (Delany et al. 2009) hetgeen ook hun vroegere aankomst in de rui- of overwinteringsgebieden verklaart (cfr. supra).

Kuikens verlaten het nest snel en zijn na 32-38 dagen onafhankelijk. Oudervogels en kuikens gaan na uitkomst rond de nestplaats op zoek naar voedsel. Uit een studie in het Verenigd Koninkrijk bleek de gemiddelde maximale foerageerafstand tot de nestlocaties 374 meter te bedragen (Grant 1997) en in een Zweedse was dat 1,5 km (Berg 1992b). Uit ringonderzoek in het Verenigd Koninkrijk is gebleken dat de meeste broedvogels terugkeren naar hun geboortegebied (Bainbridge and Minton's 1978). Deze hoge mate van plaatstrouw vertonen adulte Wulpen ook tussen de opeenvolgende broedjaren (Valkama et al. 1998).

2.6 BROEDSUCCES EN OVERLEVING

Roodbergen et al. (2011) verwachten een stabiele populatie met een jaarlijkse productiviteit van 0,7-1,6 jongen per paar. Met een jaarlijkse reproductieve output van gemiddeld 0,34 kuikens per paar tussen 1996 en 2006 in West-Europa en Fennoscandinavië (Roodbergen et al. 2011), wordt ruim onder deze norm gescoord. De lage productiviteit is een gevolg van een opeenvolging van mislukte broedjaren en wordt als de belangrijkste oorzaak beschouwd voor de populatieafname (Valkama & Currie 1999). Er wordt gevreesd dat dit leidt tot een verouderende populatie die op een korte periode een grote crash kan vertonen, wat een versnelde afname veroorzaakt. De sterke afname in Ierland, van bijna 4000 broedparen naar 150 paar op 30 jaar tijd zou hiermee kunnen verklaard worden (O'Donoghue 2017).

Het reproductief succes is in semi-natuurlijke biotopen hoger dan in landbouwgebied en het laagst op intensief gecultiveerd land (del Hoyo et al. 1996). Er wordt aangenomen dat nestpredatie de belangrijkste factor is die een negatieve invloed heeft op productiviteit (Grant et al. 1999, Valkama & Currie 1999). Uit de studie van Valkama et al. (1998) blijkt dat nestpredatie toeneemt met de mate van landbouw-intensivering. De kans op nestverlies is het hoogst tijdens de legperiode wanneer de eieren nog onbebroed blijven. Er zijn aanwijzingen dat vervanglegsels alleen optreden wanneer het nestverlies zich voordoet tijdens de vroege incubatie periode. Vervanglegsels zouden ook minder productief zijn (Valkama & Currie 1999). Uit een Duitse studie (Hönich et al. 2008) blijkt dat het meeste kuikenverlies (70% van alle sterfte) optreedt in de eerste twee levensweken en dat predatie de belangrijkste verliesoorzaak is.

Algemeen wordt geconcludeerd dat afname van de populatie dus veroorzaakt wordt door een te laag reproductief succes en niet door te lage overleving van adulten of onvolwassen vogels, hoewel er momenteel maar enkele studies zijn om dat te bevestigen (Roodbergen et al. 2011).

Voor een stabiele populatie is een voldoende hoge productiviteit en overleving van adulte vogels het belangrijkste. Overleving is in grote lijnen vergelijkbaar tussen de geslachten (Berg 1994) maar is lager bij juvenielen (Bainbridge & Minton 1978). Schattingen van de overlevingskansen voor eerstejaars Wulpen variëren tussen 34% en 47%, voor tweedejaars tussen 33% en 63% en voor adulten tussen 72% en 89% (Roodbergen et al. 2011).

2.7 VOEDSEL

Vóór aanvang van het broedseizoen zijn regenwormen een belangrijk onderdeel van het adulte dieet van Wulpen, vanwege hun grote biomassa in vergelijking met andere ongewervelde dieren. Aan het oppervlak geassocieerde ongewervelden, bijvoorbeeld emelten, worden tijdens het broedseizoen belangrijker naarmate hun biomassa toeneemt (Berg 1993). De verhouding bodem insecten/regenwormen ligt bij de korter gebekte mannetjes hoger dan bij de langer gebekte vrouwtjes (Berg 1993). Tijdens de broedperiode bestaat het dieet hoofdzakelijk uit insecten, kreeftachtigen, spinnen en regenwormen (Cramp & Simmons 1983). Occasioneel worden vertebraten gegeten zoals kleine vissen, kikkers, padden, hagedissen, kuikens en kleine zoogdieren. Ook worden occasioneel eieren gegeten.

Volgende insecten worden in het dieet van kuikens onderscheiden: adulten en larven van Kevers Coleoptera, adulten en poppen van Vliegen Diptera, Sprinkhanen Acrididae, Krekels Gryllidae, Oorwormen Dermaptera, Halfvleugeligen Hemiptera, de larven van Vlinders Lepidoptera, Schietmotten Trichoptera, Libellen Odonata, Haften Ephemeroptera en Mieren Formicidae. Volgende kreeftachtigen worden onderscheiden: Pissebedden Isopoda en Zoetwatervlokreeften Gammarus. Het geeft aan dat net zoals kuikens van Grutto's, de kuikens van Wulpen de eerste weken voornamelijk insectivoor zijn. In die zin gelden dezelfde voorwaarden als voor deze soort: voldoende areaal aan kuikenland, doordringbare vegetatie voor kleine kuikens, gemaaide percelen zijn aantrekkelijk om te belopen maar herbergen te kleine prooien en verhogen kans op predatie,

2.8 HABITATVEREISTEN IN HET BROEDSEIZOEN

Het broedgebied van de Wulp moet voldoen aan volgende vereisten: de beschikbaarheid van natte elementen, een geschikte vegetatie (grasland, ven of hoogveengebied) om in te nestelen en een goede zichtbaarheid (Berg 1992a, Valkama et al. 1998). Opgegeven groottes van territoria variëren van 30 tot 200 hectaren. Territoria van Wulpen, die veelal in clusters broeden in de betere gebieden, overlappen soms in grote mate wat de brede range ten dele verklaart. Het is doorgaans een typische bewoner van uitgestrekte 'open' landschappen, weg van beboste gebieden, waarbij lage struiken en hoog gras wel worden getolereerd (Cramp & Simmons 1983). Al broeden veel van de Scandinavische Wulpen in hooilanden en venen te midden bosgebieden. In Noord-Zweden heeft een open zone vanaf 200 hectaren altijd een broedpaar van Wulp (AEWA 2018). Het boreaal klimaat werkt hier wel lage dichtheden van predatoren in de hand.

Wulp maakt gebruik van een verscheidenheid aan biotopen zoals droge en vochtige heide, veen, hoogveen, vennen, duinvalleien, kustmoerassen, open moerassen, steppes, natuurlijke en gecultiveerde graslanden. De soort heeft zich rond de jaren 70 van de vorige eeuw in de Lage Landen aangepast om te broeden in een verscheidenheid van landbouwsystemen, waaronder hooilanden en weiden (Hayman et al. 1986). In veel regio's komt het grootste deel van de populatie tegenwoordig voor op landbouwgrond, voornamelijk op grasland. Maar ook op akkers met zomergranen en aardappelgewassen wordt gebroed, zoals bijvoorbeeld in Duitsland, Nederland en in Finland (Boschert 2004, Jensen & Lutz 2006, Valkema et al. 1998). Echter, binnen akkerland, is de beschikbaarheid en het aandeel van grasland als nestlocatie en als opgroeigebied voor kuikens belangrijk voor succes. Voor de nestlocatie vertonen Wulpen een uitgesproken voorkeur voor hogere begroeiing en mijden ze korte vegetatie en akkerland (Valkema et al. 1998). Gezien de plaatstrouwheid van de Wulp kunnen wisselende landbouwpraktijken binnen het territoria over de jaren heen erg ingrijpend zijn. Het kan ertoe leiden dat individuen ertoe worden gedwongen om zich voort te planten in minder geschikt biotoop met een verhoogde kans op verstoring en predatie.

Uit de Zweedse studie van Berg et al. (1992a) blijkt dat een goede foerageer-biotoop de belangrijkste factor vormt bij het selecteren van een broedgebied. Dit is wellicht noodzakelijk om voldoende te kunnen opvetten voor het broedseizoen. Nestlocaties in de buurt van goed foerageer-habitat, stelt de foeragerende partner bovendien in staat om in geval van nood de broedende vogel te helpen bij de nestverdediging tegen predatoren.

Broedvogels van landbouwgebied hebben tijdens het broedseizoen een voorkeur voor foerageer-biotopen waar regenwormen gemakkelijk beschikbaar zijn, zoals op ingezaaide graslanden (Berg et al. 1992a). De grotere beschikbaarheid (niet de grotere biomassa) van prooien in grasland en overstroemd akkerland is wellicht de reden van hogere densiteiten aan foeragerende Wulpen in deze biotopen, dan in moderne landbouwregio's waar droge, bewerkte akkers domineren (Berg 1993). Ook akkerland en opgewaardeerde graslanden worden door adulten geprefereerd als foerageer-biotoop (Berg 1992a, de Jong 2012). Veel hangt ook af van de lokale configuratie. Een studie met zenders in Wales gaf aan dat territoria in landbouwgebied klein konden zijn door het vermoedelijk hogere aanbod aan ongewervelden. In de zogenaamde 'uplands' waren territoria dikwijls veel groter maar werden ze op verschillende tijdstippen dan weer gebruikt door meerdere broedparen. Bovendien gingen niet-broedende vogels van het natuurlijk veengebied regelmatig en dikwijls 's nachts (!) naar verder gelegen intensieve graslanden om te foerageren waarmee ze de onder 'Agri-Environmental Schemes'-verbeterde graslanden links lieten liggen (Taylor op AEWA 2018). Het geeft aan dat Wulp, meer dan de andere soorten, hoge eisen stelt aan het volledige landschap waar voor de andere weidevogelsoorten meer op perceelsniveau of cluster van percelen dient gekeken te worden.

2.9 KENNISHIATEN

Over de Vlaamse Wulpen is eigenlijk heel weinig geweten. Kennis ontbreekt over reproductief succes, verliesoorzaken van jongen en legsels, overleving, biotoop- en landschapsgebruik, plaatstrouw, ... Op de eerste bijeenkomst van de Internationale Werkgroep rond Wulp in Schotland (AEWA 2018) bleek dit gebrek aan kennis systematisch te zijn voor de hele flyway. Er werd dan ook op aangedrongen hiervoor op internationale basis verschillende projecten op te starten die welomlijnde delen van de ecologie van de verschillende populaties Wulp bestuderen. Inzake overleving is ook niet gekend wat de impact is van de Franse jacht op onze populatie. Momenteel is

de jacht op wulp in Frankrijk geschorst omdat ze, gezien haar status in het kader van AEWA (Categorie 4 van kolom A in Tabel 1 van Annex 3), énkél binnen een context van internationaal adaptief beheer kan voortgezet worden. Een ministerieel besluit om in het jachtseizoen 2019-20 alsnog eenzijdig een quotum van 6000 exemplaren bejaagbaar te stellen werd onlangs dan ook vernietigd door de Franse Raad van State.

3 KIEVIT

3.1 INLEIDING

De Kievit (*Vanellus vanellus*) is een broedvogel van Europa en Turkije, en verder oostelijk over Kazachstan, Mongolië tot en met NO-China. De Europese populatie bedraagt naar schatting 1.6 tot 2.6 miljoen broedparen (BirdLife International 2017b). Kieviten broeden in open gebieden met korte (of zelfs geheel ontbrekende) vegetatie. Voorbeelden van natuurlijke habitats zijn steppegaslanden, heide- en hoogveengebieden en kwelders. Net als veel andere weidevogels wisten

Kieviten zich vanaf het begin van de vorige eeuw in grote delen van West-Europa aan de veranderende landschappelijke context aan te passen, en ruilden hun natuurlijke habitat in voor vochtige weilanden, hooilanden en later ook akkers (Cramp & Simmons 1983, Beintema *et al.* 1995, Herremans *et al.* 2017). Deze omschakeling ging aanvankelijk gepaard met een sterke populatietoename en dito uitbreiding van het Europese verspreidingsareaal. Intensivering van het landbouwgebied resulteerde sinds de jaren '90 van de vorige eeuw echter in een grootschalige afname in aantallen (Petersen *et al.* 2006). BirdLife International (2017b) vermeldt een afname van de Europese populatie met 30-49% over een periode van 27 jaar en de Kievit is daarom opgenomen op de Europese Rode Lijst als zijnde 'bijna in gevaar'. Ook in de lage landen nemen de aantallen fors af. In Nederland maakt men gewag van een landelijke afname van bijna 5% per jaar in de periode 2005-2014 (SOVON 2019c) en een halvering van de aantallen sinds halverwege de jaren 1980 (Roodbergen *et al.* 2018). In Vlaanderen is er sprake van een sterke terugval sinds de eeuwwisseling (Herremans *et al.* 2017), met een afname in aantallen van 52% in de periode 2007-2018 (broedvogeldatabank INBO). De soort werd in 2016 opgenomen op de Vlaamse Rode Lijst in de categorie 'bedreigd' (Devos *et al.* 2016).

3.2 ECOLOGIE KIEVIT

3.2.1 TREK

Reeds vanaf eind mei, en doorheen gans de zomer, vindt dispersie plaats van (noord)oostelijke broedvogels richting West-Europa. Deze zomerdispersie van hoofdzakelijk adulte vogels gaat vanaf september over in de najaarstrek wanneer een toenemend aantal juveniele vogels de broedgebieden verlaat (Cramp & Simmons 1983). In West-Europa vindt de meeste doortrek plaats in oktober-november (SOVON 2019b). De meerderheid van de Europese Kieviten overwintert in het Atlantische klimaat van West-Europa tot Marokko, met de Britse Eilanden en het Deense Waddengebied als noordelijke grens (Petersen 2009). Het aantal overwinteraars in de lage landen hangt nauw samen met vorstweer, waarbij aanhoudende vorst tot een vrijwel algehele uittocht leidt. Buiten de vorstperiodes gaat het in Vlaanderen om enkele tienduizenden exemplaren. De terugtrek wordt in

zachte winters reeds aangevat vanaf eind januari en piekt onveranderlijk in maart. In de loop van maart-april worden de broedgebieden terug ingenomen (Cramp & Simmons 1983, SOVON 2019b).

3.2.2 BROEDBIOLOGIE

Het merendeel (67%) van de Kieviten broedt voor het eerst reeds na 1 jaar (Thompson *et al.* 1994). In onze contreien broeden Kieviten voornamelijk in open agrarisch landschap, zowel in graslanden (gras niet te hoog en te dicht) als op akkers (vooral maïsland, ook wel in bieten en zomergranen). Daarnaast maken ze hun nest in allerlei open biotopen met lage begroeiing, zoals (geplagde) heide, afgravingen, grazige plaatsen in moerassige omgeving maar ook bouw- en haventerreinen indien voldoende groot en niet te geïsoleerd.

Het nest is een ondiep kuiltje, al dan niet spaarzaam gevoerd met stro als nestmateriaal. De eileg start begin maart en kan doorgaan tot in juni, met een piek van eind maart tot begin mei. Er is één, zelden twee broedsels per jaar, met meestal 4 eieren. De eieren worden 26-29 dagen bebroed en de jongen (nestvlieders) zijn na 35-40 dagen vliegvlug (SOVON 2019b). Bij nestverlies kan tot 4 keer toe een vervangelsel worden geproduceerd en ook na het verlies van hun jongen vroeg in het seizoen kunnen Kieviten opnieuw beginnen met broeden (Cramp & Simmons 1983).

3.2.3 BROEDSUCCESS EN OVERLEVING

De beschikbare literatuur rond overleving van volwassen Kieviten toont vrij consistente cijfers. Op basis van data verzameld in Centraal-Europa, Scandinavië en de Britse eilanden vermelden Glutz *et al.* (1984) een adulte overleving van 68%. Bak & Ettrup (1982) berekenden een volwassen overlevingskans van 67% aan de hand van Deense ringterugmeldingen in de periode 1920-1978. Brits ringonderzoek over een gelijkaardige tijdspanne kwam uit op een gemiddelde adulte overleving van 66% tussen 1930 en 1960 en 75% in de periode 1961-1988 (Peach *et al.* 1994). Ook de analyse van Nederlandse ringdata resulteerde in een overlevingskans van 75% voor de periode 1959-2008 (Bruinzeel *et al.* 2009).

Voor de juveniele overlevingskans vermelden Glutz *et al.* (1984) een gemiddelde waarde van 60%, en ook Peach *et al.* (1994) kwamen uit op een overleving van 60% voor eerstejaarsvogels. Bak & Ettrup (1982) schatten de juveniele overleving van Deense Kieviten op 56%, en voor Nederland bekwamen Bruinzeel *et al.* (2009) een (beduidend lagere) waarde van 23%. Studies geven aan dat vroeg geboren jongen, dus niet uit vervolgelsels, een hogere kans op overleving hebben.

Op basis van hun eigen parameterschattingen berekenden Bak & Ettrup (1982) en Peach *et al.* (1994) dat Kieviten jaarlijks respectievelijk 1.18 en 0.83-0.97 jongen per paar dienen groot te brengen om de populatie duurzaam in stand te kunnen houden. Oosterveld en Altenburg (2005) stellen op basis van recenter ringonderzoek 0.7-1 vliegvlug jong per broedpaar voor. Het broedsucces lijkt vooral de laatste decennia soms ver onder dit criterium te zijn gedaald. Uit een meta-analyse op basis van een 30-tal studies (Roodbergen *et al.* 2012) bleek het broedsucces in West-Europa gedaald van 0.75 vliegvlugge jongen per paar vóór 1980 tot 0.40 in de periode 1996-2006. In een recentere studie schatten Roodbergen *et al.* (2018) het huidige broedsucces in Nederland op 0.20 tot 0.31 vliegvlugge jongen per paar (broedseizoenen 2016 & 2017). In landbouwgebied te Antwerpen-Linkeroever zag Van Impe (2003) een daling in broedsucces van 1.45-1.58 uitgevlogen jongen per paar in 1984-1986 (n=90) naar 0.31-0.40 in 1997-2002 (n=266), met in 2010 opnieuw 0.31 grootgebrachte jongen per koppel Kievit (n=64) (Van Impe 2011). Gezien de gebruikte methode zijn deze cijfers eerder als

richtinggevend te beschouwen. In Vlaams-Brabant stelden Herremans *et al.* (2017) recentelijk een broedsucces vast van 0.45-0.54 (2016) en 0.08-0.18 (2017) volgroeid geworden kuikens per broedpaar, waarvan het overgrote deel geïsoleerd op akkers broedde. Interessant in het licht van de (vrij recente) omschakeling van grasland naar akkerland als voorkeurs habitat is de studie van Galbraith (1988). Deze studie vergeleek het broedsucces op verschillende vormen van agrarisch landgebruik, en kwam uit op 0.8 jongen per paar op weiland, en slechts de helft daarvan op akkerland.

3.2.4 VOEDSEL

Het voedsel van volwassen Kieviten in het broedgebied bestaat voornamelijk uit op de grond levende insecten (en hun larven), regenwormen en slakjes, aangevuld met kleine hoeveelheden zaden en ander plantaardig materiaal (Beintema 1995). Het overgrote deel van de prooidieren wordt van het bodemoppervlak gepikt. Analyse van 69 magen in Groot-Brittannië resulteerde in 89% (volume) dierlijk materiaal (waaronder 64% insecten, 10% weekdieren en 10% regenwormen) en 11% plantaardig materiaal (grasbladeren en zaden) (Cramp & Simmons 1983). Net als adulte vogels richten kuikens zich voornamelijk op invertebraten die op of net onder het bodemoppervlak leven, zoals regenwormen, snuit-, loop-, en kortschildkevers, en larven van langpootmuggen (emelten). Indien beschikbaar profiteren ze verder ook van insecten aanwezig in koeienvlaaien, zoals mestkevers en de larven van wapenvliegen (Beintema 1991).

3.2.5 BIOTOOPVEREISTEN DOORHEEN HET BROEDSEIZOEN

Algemeen gesteld zijn Kieviten in vergelijking met Grutto meer afhankelijk van korte vegetaties, en dit vooral tijdens de kuikenfase. Qua nestplaatsvoorkeur vertoont Kievit overlap met Grutto, in die zin dat ze beiden broeden in vochtige graslanden met niet al te hoge vegetatie. Kieviten broeden daarnaast ook (en sinds de jaren '80 van de vorige eeuw vooral) op akkerland. In het vroege voorjaar zijn akkers voor zomergewassen grotendeels kaal en lokaal ook nat en modderig, en vormen zo een aantrekkelijk biotoop voor Kievit (Herremans *et al.* 2017). Het gros van onze graslanden zijn door jaarlijkse bemesting in maart al te hoog opgeschoten om als broedgebied voor Kievit te dienen. Het verschil in biotoopvoorkeur tekent zich in de kuikenfase nog scherper af. Zoals eerder besproken geldt voor Grutto's enkel voldoende hoog en kruidenrijk grasland als geschikt kuikenland. Kievitkuikens daarentegen verkiezen (zeer) korte vegetaties en zelfs nog kale akkers (Beintema 1991, Oosterveld *et al.* 2014). Kieviten met kuikens in de Nederlandse provincie Friesland bijvoorbeeld vertoonden een sterke voorkeur voor beweide grasland en vooral akkerland, ten opzichte van andere types grasland in landbouwgebruik (Nijland *et al.* 2008). Er is verder aangetoond dat de kuikens van Kievit baat hebben bij natte, slikgige plaatsen, waar voedsel zowel talrijker als beter beschikbaar is (Eglington *et al.* 2010).

Vaak wordt openheid van het landschap als een belangrijk criterium beschouwd voor het voorkomen van weidevogels, maar dit is voor Kievit minder dan voor Grutto een exclusieve vereiste. Herremans *et al.* (2017) bespreken bijvoorbeeld meerdere voorbeelden van Vlaams-Brabantse Kieviten die binnen 100 m van bomenrijen en bossen broeden. De aanwezigheid van kleinschalige landschapselementen in de periferie van een weidevogellandschap hoeft voor Kievit dus niet noodzakelijk een probleem te zijn.

3.3 KENNISHIATEN

Vochtige weilanden en akkerland blijken zowel tijdens de nest- als kuikenfase het voorkeursbiotoop van Kievit in Vlaanderen. In hoeverre deze biotopen gelijkwaardig voldoen inzake voedsel voor de kuikens is niet precies geweten. Vooral binnen akkers is er een gradatie van nat naar droog én van zuur naar basisch wat zich wel eens kan manifesteren in een verschillende kwaliteit als kuikenland. Er zijn in elk geval wel akkergebieden gekend met heel goed nest- en broedsucces wanneer verliezen door landbouwwerkzaamheden kunnen uitgesloten worden. Kleurring-projecten bevestigen de vestiging van jonge adulten op akkers waar ze een aantal jaren eerder uitkipten.

Hoeveel kuikens groot moeten worden per broedpaar om de sterfte in de populatie te compenseren hangt af van de adulte en juveniele overleving. Ook deze parameters zijn, zeker in de Vlaamse context, nog onvoldoende gekend.

4. PAAPJE

4.1 INLEIDING

Het Paapje komt voor in het grootste deel van Europa, van Spanje tot Noord-Scandinavië, en verder oostelijk tot in het westelijk deel van Rusland, Kazachstan, de Zuidelijke Kaukasus en Iran. De Europese broedpopulatie wordt geschat op 6 tot 11 miljoen broedparen. Deze populatie ondergaat momenteel een matige afname, en staat vooralsnog geboekstaafd als 'niet bedreigd' (Birdlife International 2019a). In Vlaanderen daarentegen is de soort opgenomen op de rode lijst als 'ernstig bedreigd' (Devos *et al.* 2016). De aantallen

namen af van 300 broedparen rond 1960 tot 5-10 in de vorige atlasperiode (Vermeersch *et al.* 2004). De laatste jaren zijn er nog amper 1 à 2 broedgevallen per jaar (broedvogeldatabank INBO). In Nederland broeden er momenteel een geschatte 260-320 koppels, maar kromp de landelijke verspreiding met 80% sinds de jaren 1970 van de vorige eeuw (SOVON Vogelonderzoek 2018).

Figuur 1 Het Fochteloërveen in Drenthe waar in Nederland nog de grootste populatie van Paapje voorkomt, een derde van het nationale aantal.

In onze contreien broeden Paapjes voornamelijk in vochtige tot natte heide- en hoogveengebieden alsook in extensief beheerde, rivierbegeleidende graslanden. De achteruitgang van de soort wordt door meerdere bronnen toegeschreven aan landbouwintensivering, meer bepaald aan de teloorgang van de structurele en biotische diversiteit in graslanden, o.a. sterk vervroegde maaidata en bemesting (Vermeersch *et al.* 2004, SOVON Vogelonderzoek 2018, Birdlife International 2019a).

4.2 ECOLOGIE PAAPJE

4.2.1 TREK

Paapjes zijn uitgesproken trekvogels, en trekken na het broedseizoen in de loop van augustus-september naar de Afrikaanse savannes ten zuiden van de Sahara. Vanaf eind april worden de broedgebieden terug bezet (Vermeersch *et al.* 2004, SOVON Vogelonderzoek 2018).

4.2.2 BROEDBIOLOGIE

Paapjes bouwen een goed verstopt nest in dichte, bodem-bedekkende vegetatie. Eileg vindt plaats van begin mei tot in juni, met de tweede helft van mei als zwaartepunt. Er is meestal slechts één broedsel per jaar, incidenteel twee broedsels, van doorgaans 5-7 eieren (SOVON 2019d). De broedduur bedraagt 12-15 dagen. De jongen verlaten (indien ongestoord) na 12-13 dagen het nest, maar kunnen pas vliegen na 17-19 dagen. Op de leeftijd van ongeveer een maand zijn de jongen onafhankelijk (Cramp 1988). Bij nestverlies kan tot eind juni een vervanglegsels geproduceerd worden. Uit Duits onderzoek blijkt de meerderheid van de jongen uit te vliegen voor 1 juli, hoewel jongen voortgebracht uit vervanglegsels pas eind juli vliegvlug kunnen worden (Fischer *et al.* 2013, Olejnik 2018).

4.2.3 BROEDSUCCES

Olejnik (2018) verrichtte onderzoek naar het broedsucces van Paapjes in Salzwedel (Duitsland), een regio die een 100-tal broedparen huisvest. Het studiegebied zelf herbergde in de periode 2004-2018 jaarlijks 18 tot 26 territoria, waarvan de meeste in grasland. Tussen 52 en 81% van de vastgestelde territoria resulteerde in minstens 1 uitgevlogen jong. Over gans de periode heen werden 729 jongen op 244 succesvolle broedsels geteld, wat overeenkomt met 3 jongen per (succesvol) paar, van jaar tot jaar schommelend tussen gemiddeld 1.3 en 3.4 jongen. Nog een Duits onderzoek in agrarisch gebied te Westerwald volgde 99 territoria van Paapje nauwgezet op in het broedseizoen van 2005 (Fischer *et al.* 2013). Twee van deze territoria werden bezet door een solitair mannetje, en 59 van de 97 broedparen (61%) waren succesvol (minstens één uitgevlogen jong). Het broedsucces was beduidend hoger in deelgebied Breitenbachtalsperre (82%, n=50) vergeleken met deelgebied Zehnhausen (38%, n=47), en ook het aantal jongen per broedpaar verschilde sterk met respectievelijke waarden van 3.3 en 1.8. Beide deelgebieden zijn lappendekens van wisselend landgebruik. In het studiegebied met het hoogste broedsucces ligt het percentage hooiland een pak hoger (62 vs 34%) en ligt de maaidatum gemiddeld later (20% van de opp gemaakt voor 15 juni, tegenover 38%).

Oosterveld (1999) onderzocht het broedsucces van een populatie Paapjes (3-15 broedparen per jaar) in het Nederlands Geelbroek, een graslandreservaat van 300 ha, doorheen de periode 1986-1994. Het percentage succesvolle paren bedroeg er 75% en er werden gemiddeld 2.2 jongen per broedpaar grootgebracht. Müller *et al.* (2005) tenslotte deden uitgebreid broedbiologisch onderzoek naar Paapjes in de Zwitserse Alpen, en vergeleken een steile en minder intensief bewerkte studieplot op de valleiflank (Vnà) met een lager gelegen en intensiever bewerkte studieplot in de vallei zelf (Pradellas), elk met een paar tiental territoria van Paapje. Het broedsucces in beide plots werd jaarlijks opgevolgd doorheen de periode 1988-2002. In Vnà waren beduidend meer nesten succesvol dan in Pradellas (56% versus 28%) met als voornaamste oorzaak het verschil in maai-regime.

Succesvolle broedparen brachten in beide gebieden gemiddeld 4.9 jongen groot (n=44, periode 1989-1990).

4.2.4 VOEDSEL

Paapjes voeden zich hoofdzakelijk met invertebraten (insecten, spinnen, pissebedden, slakjes), in beperkte mate aangevuld met zaden en bessen (Cramp 1988). De nestjongen worden uitsluitend gevoed met invertebraten. Tijdens Zwitsers dieet-onderzoek in extensief beheerd grasland werd 130 mg voedsel aangebracht per jong per uur, verdeeld over 7.9 voedselbeurten (Britschgi *et al.* 2006).

4.2.5 BIOTOOPVEREISTEN DOORHEEN HET BROEDSEIZOEN

Paapjes broeden in vrij uiteenlopende (open) biotopen gaande van hoogveen en heide tot vochtige beekdal- en valleigraslanden. Maar ook akkerranden, braakland, ruderaal terreinen en jonge bosaanplantingen worden gebruikt (Vermeersch *et al.* 2004, SOVON broedvogelonderzoek 2018). Binnen het kader van dit SBP focussen we op de biotoopvereisten van Paapje in de graslandsfeer. Om aantrekkelijk te zijn voor Paapjes dienen graslanden voldoende structuur- en kruidenrijk te zijn, met een groot aanbod aan insecten als voedsel voor zowel de kuikens als volwassen vogels (Vermeersch *et al.* 2004, Britschgi *et al.* 2006). Een belangrijk biotoopkenmerk is de aanwezigheid van voldoende opgaande elementen die fungeren als zangpost of uitkijkplaats (Bastian & Bastian 1996). Hiervoor kunnen zowel natuurlijke (struiken, grote schermbloemigen) als artificiële structuren (weidepaaltjes) dienst doen (Vermeersch *et al.* 2004). Verder dient de vegetatie tot en met het uitvliegen van de jongen voldoende beschutting te bieden, wat late maaidata impliceert. Naast het aantal uitkijkplaatsen en de mate van variatie in de vegetatiestructuur vertonen tot slot ook de hoeveelheid micro-reliëf en de afstand tot de dichtst nabije bosrand een positieve correlatie met de aanwezigheid van broedende Paapjes (Fischer *et al.* 2013). De biotoopvereisten zijn dus in grote mate compatibel met die van bijvoorbeeld Grutto.

4.3 KENNISHIATEN

Fischer *et al.* (2013) nemen voorzichtig aan dat 2.5 jongen per broedkoppel voldoende moet zijn om de populatie in stand te houden. Er is echter weinig tot niets gekend wat betreft adulte en juveniele overleving van Paapjes, en daarom is het ook onmogelijk om een betrouwbare inschatting te maken van het benodigde reproductiesucces.

Daarnaast is de chronologie van maai-beheer op de vestiging van Paapjes ook grotendeels onbekend. Dient een heel gebied een late maaidatum te hebben, in welke mate kunnen vroege en late maaidata gecombineerd worden, zijn zeer late maaidata of zelfs overjarige vegetaties van belang ?

Paapjes die nu op doortrek in Vlaanderen worden gezien, zijn wellicht afkomstig van vrij ver gelegen broedgebieden. De kans op en wijze van hervestiging in Vlaanderen is dan ook een grote onbekende. Kan dat vanuit naburig populaties komen, bv. uit Noord-Frankrijk (waar ook een sterke afname wordt gemeld, cfr. <https://inpn.mnhn.fr>) of door Nederlandse of Duitse broedvogels ?

Of zou de abundantie en/of bereikbaarheid van insecten in onze graslanden, die de laatste decennia toch weer geschikter geworden zijn voor Paapje, niet meer zijn zoals toen ze nog een grote populatie hadden in Vlaanderen ?

5. SLOBEEND

5.1 INLEIDING

De zomerverspreiding van Slobeend situeert zich grotendeels tussen 40 en 70° NB doorheen Europa, Azië en Noord-Amerika (Cramp & Simmons 1977). De wereldwijde populatie wordt geschat op 6.5-7.0 miljoen individuen, waarvan 170.000 – 233.000 paartjes in Europa broeden. Deze Europese populatie Slobeend wordt beschouwd als 'niet bedreigd' (Birdlife International 2019b),

hoewel internationale

populatietrends een sterke afname laten zien van de meeste Oost- en West-Europese broedpopulaties (20-50% tussen 1970-1990), maar met een stabiele trend in Noord-Europa (van der Weyde *et al.* 2012). Analooq hiermee kromp de landelijke verspreiding in Nederland in het laatste kwart van de vorige eeuw met 15%, maar bleef nadien stabiel. Ook de aantallen namen in de periode 1990-2015 duidelijk af, maar deze afname lijkt de laatste 10 jaar af te vlakken (SOVON broedvogelonderzoek 2018). Daarentegen is de Vlaamse populatie tussen 1973-1977 en de eeuwwisseling gestegen van 265-300 tot 800-1000 broedparen (Vermeersch *et al.* 2004), waarvan ruim een derde tot broeden komt in de kustpolders. Een aantalsverloop in Vlaanderen dat heel goed op dat van Grutto lijkt.

5.2 ECOLOGIE SLOBEEND

5.2.1 TREK

De West-Europese populatie Slobeend trekt september-oktober weg en overwintert voornamelijk in Zuid-Europa. Begin mei zijn de meeste vogels terug in de broedgebieden (van der Weyde *et al.* 2012).

5.2.2 BROEDBIOLOGIE

De eileg start begin april en loopt door tot eind juni, met een zwaartepunt begin mei (gemiddelde vinddatum 4 mei). Er is één broedsel per jaar van meestal 8-12 eieren, uitzonderlijk tot 20. De broedduur bedraagt 21-25 dagen, de (nestvliedende) jongen zijn na 40-45 dagen vliegvlug. De allereerste jongen worden in sommige jaren al vanaf half april waargenomen, terwijl de laatste nesten nog begin juli uitkomen. Het nest ligt meestal op een droge, beschutte plaats op enkele tientallen meters van het water, en dus niet in de water- of slootkant zoals bij sommige eendensoorten gebruikelijk is (van der Weyde *et al.* 2012, SOVON 2019e).

5.2.3 BROEDSUCCES EN OVERLEVING

Op basis van terugmeldingen van in Nederland geringde vogels (periode 1946-1995) werd de jaarlijkse overleving voor eerstejaars en volwassen Slobeenden berekend als 41 en 54%

respectievelijk (van der Jeugd 2011). Uit onderzoek in het Nederlandse reservaatgebied Giethoorn-Wanneperveen bleek het broedsucces van Slobeenden in de periode 1988-2001 met 21-29% relatief laag. Gemiddeld 48-75% van de legsels gingen verloren door predatie (Brandsma 2002, in: van der Weyde *et al.* 2012). Uit de landelijke Nederlandse database bleek gemiddeld ongeveer 60% van de gevonden nesten daadwerkelijk uit te komen (4268 Slobeendlegsels in de periode 2001-2011). Dit percentage is gebaseerd op alle gevonden nesten in de database en werd niet gecorrigeerd voor legsels die voortijdig werden gepredeerd, hetgeen een overschatting geeft van de werkelijke nestoverlevingskans (van der Weyde *et al.* 2012). De grootste sterfte onder pullen treedt zoals bij de meeste soorten op gedurende de eerste 5 à 10 dagen na uitkomen uit het ei (Blums *et al.* 1996, Oosterveld *et al.* 2008).

5.2.4 VOEDSEL

Slobeenden zijn omnivoor, en voeden zich met zowel dierlijk als plantaardig materiaal zoals zoetwaterplankton, (larven van) insecten, kleine kreeftachtigen, slakjes, kikkervisjes, en zaden en knoppen van water- of moerasplanten (Beintema *et al.* 1995). Het voedsel van Slobeend-kuikens in grote open watergebieden in Rusland en Canada bestaat vooral uit dierlijk plankton, waaronder watervlooien *Daphnia* (Cramp & Simmons 1977). Over het voedsel van kuikens in West-Europese weidevogelgebieden is echter niets bekend (Oosterveld *et al.* 2008).

5.2.5 BIOTOOPVEREISTEN DOORHEEN HET BROEDSEIZOEN

In Vlaanderen broeden Slobeenden voornamelijk in vochtige graslanden die doorsneden worden door talrijke sloten en ondiepe, voedselrijke zoetwaterplassen met een rijke oeverbegroeiing (Vermeersch *et al.* 2004). Het nest wordt gebouwd in de beschutting van vegetatie nabij water, en dus niet in de slootkanten zelf. De kuikens zoeken echter al na enkele uren, onder begeleiding van de moeder, open water op, dat fungeert als opgroei-biotoop. Van specifiek belang voor hun overleving is een weelderige oeverbegroeiing (riet, zeggen, gemende moerasvegetatie, ...) waarin de donsjongen voedsel en dekking tegen predatoren kunnen vinden (van der Weyde *et al.* 2012).

Aanwezigheid van voldoende voedsel in de broedgebieden is een belangrijke factor voor succesvolle voortplanting, en Slobeenden zijn hiervoor sterk afhankelijk van de aanwezigheid van ondiep, voedselrijk water. De soort wordt gerekend tot de zogenaamde 'income breeders', waarbij Slobeendvrouwtjes zowel voor de eileg als tijdens de incubatie afhankelijk zijn van het voedselaanbod in de broedgebieden zelf, en niet kunnen teren op voedselreserves opgebouwd in de overwinterings- en doortrekgebieden. In geval van onvoldoende voedsel komen Slobeenden niet tot broeden of worden legsels voortijdig verlaten (Afton 1979, van der Weyde *et al.* 2012).

5.3 KENNISHIATEN

De toename in Vlaanderen na de jaren 70 van de vorige eeuw is moeilijk te verklaren. Ongetwijfeld spelen hier verschillende oorzaken door elkaar. Eutrofiëring kan een dergelijke soort die veel plankton eet begunstigen. Maar ook jachtdruk, predatiedruk, intensivering van de landbouw kunnen al dan niet tijdelijk sturende factoren geweest zijn.

6. ZOMERTALING

6.1 INLEIDING

Zomertalingen broeden doorheen grote delen van Eurazië, grofweg tussen 40 en 70° NB (Cramp & Simmons 1977). De globale populatie bedraagt 2.6 tot 2.8 miljoen individuen, met 352.000-524.000 broedparen op Europees grondgebied. Tussen 1970-1990 is de Europese broedpopulatie sterk afgenomen, in sommige landen zelfs met meer dan 50%, en deze trend lijkt zich nog altijd voort te zetten. Desondanks wordt de Europese populatie als 'niet bedreigd'

beschouwd (van der Weyde et al. 2012, Birdlife International 2019c). In Vlaanderen is de soort afgenomen van een 250-tal broedparen in 1973-1977 tot minder dan 100 in de jaren 1980 om dan weer te stijgen tot een geschatte 160-200 broedparen in 2000-2002 (Vermeersch *et al.* 2004). Het laatste decennium bleven de aantallen vrij stabiel (INBO-Broedvogeldatabank). In Nederland namen de aantallen tussen 1960 en 1990 echter af met een desastreuze 90%, hoewel deze negatieve trend sinds de eeuwwisseling gestabiliseerd lijkt. De scherpe afname van eind vorige eeuw in Nederland wordt in de eerste plaats toegeschreven aan landbouwintensiveringen in de vorm van waterpeilverlaging, zware bemesting, frequenter en vroeger maaien en intensieve veebezetting (van der Weyde *et al.* 2012, SOVON broedvogelonderzoek 2018). Anderzijds is de daling ook in verband gebracht met droogteperioden in de overwinteringsgebieden in de Sahel, waar tussen 1968–1984 opvallend weinig neerslag viel (Zwarts *et al.* 2009, in: van der Weyde *et al.* 2012).

6.2 ECOLOGIE ZOMERTALING

6.2.1 TREK

Het merendeel van de Europese Zomertaling-populatie overwintert ten zuiden van de Sahara in de Sahel-zone, met belangrijke concentraties in de binnendelta van de Niger in Mali en de Senegal delta. Ze arriveren in de overwinteringsgebieden doorheen september-oktober en keren vanaf begin maart terug naar Europa (Van de Weyde *et al.* 2012).

6.2.2 BROEDBIOLOGIE

De eileg vindt vooral plaats in mei (gemiddelde vinddatum 9 mei, 5 dagen later dan Slobeend), maar loopt van half april tot eind juni. Er is één broedsel per jaar van meestal 8-11 eieren. De broedduur bedraagt 21-23 dagen en de jongen (nestvlieders) zijn na 35-40 dagen vliegvlug. De allereerste jongen worden in sommige jaren vanaf begin mei waargenomen, terwijl de laatste nesten pas eind juni- begin juli uitkomen (van der Weyde *et al.* 2012, SOVON 2019f). Het nest wordt gebouwd in dichte vegetatie, meestal binnen een afstand van 20 m tot open water (Cramp & Simmons 1977). In graslandgebieden maken Zomertalingen hun nest vaak in een graspol, en wordt bijgevolg niet met

broeden begonnen voordat er pollen of langer gras aanwezig zijn (Brandsma 2004, in: van der Weyde *et al.* 2012).

6.2.3 BROEDSUCCES EN OVERLEVING

Gebaseerd op terugmeldingen van Zomertalingen in Nederland geringd tussen 1946 en 1975 is de jaarlijkse overleving van eerstejaars vogels vastgesteld op 46% en op 52% voor adulte vogels (van der Jeugd 2011). Uit onderzoek naar het broedsucces van Zomertalingen in het reservaatgebied Giethoorn-Wanneperveen in de periode 1988-2004 bleek slechts 18% van de legsels succesvol. De predatie in het gebied was erg hoog (67%) (Brandsma 2004, in: van de Weyde *et al.* 2012). Gezien het beperkt aantal nesten (n=22) en nestdagen (n=314) zijn hier echter moeilijk harde conclusies aan te koppelen. Uit de landelijke LBN database bleek gemiddeld 53% van de gevonden Zomertalingnesten uit te komen (374 legsels in de periode 2001-2011). Dit percentage dient als een bovengrens aanzien te worden omdat niet werd gecorrigeerd voor legsels die voortijdig werden gepredeerd, en dus niet werden gevonden (van de Weyde *et al.* 2012). Ook in de voormalige Sovjet-Unie bleken verliezen tijdens het broedseizoen substantieel (Fokin *et al.* 2000, in: van de Weyde *et al.* 2012). Gemiddeld kwam 30-35% van de onderzochte legsels niet uit, vaak als gevolg van predatie of verstoring. Ook onder de kuikens was de sterfte als gevolg van predatie aanzienlijk, vooral wanneer de afstand tussen het nest en het open water groot was.

6.2.4 VOEDSEL

Zomertalingen voeden zich met zowel dierlijk (zoetwaterinsecten en hun larven, schelpdieren, kreeftachtigen) als plantaardig materiaal (knoppen, bladeren, wortels en zaden van waterplanten) (Beintema *et al.* 1995). Het voedsel van de kuikens bleek in een Russisch moerasgebied voor 90% dierlijk te zijn (Cramp & Simmons 1977). Over het voedsel van Zomertaling-kuikens in West-Europese weidevogelgebieden is echter niets bekend (Oosterveld *et al.* 2008).

6.2.5 BIOTOOPVEREISTEN DOORHEEN HET BROEDSEIZOEN

Zomertalingen broeden bij voorkeur in open landschappen, in en rond ondiepe, stilstaande wateren met een goed ontwikkelde oevervegetatie. Ook vochtige graslanden in polders en in beek- en riviervalleien vormen een geliefkoosd broedbiotoop (Vermeersch *et al.* 2004).

Het nest wordt gebouwd in de beschutting van vegetatie nabij water, en dus niet in de slootkanten zelf. De kuikens zoeken echter al na enkele uren en onder begeleiding van de moeder open water op, dat fungeert als opgroei-biotoop. Van specifiek belang voor hun overleving is een weelderige oeverbegroeiing waarin de donsjongen voedsel en dekking tegen predatoren kunnen vinden (van der Weyde *et al.* 2012).

Zomertalingen foerageren vaak op of net onder de waterspiegel en zijn voor het foerageren daarom afhankelijk van de aanwezigheid van ondiep water. Een kruidenrijke vegetatie in combinatie met een goede waterkwaliteit zijn hierbij belangrijk. Net als bij de Slobeend is de aanwezigheid van voldoende voedsel in de broedgebieden zelf een belangrijke factor voor de reproductie, omdat vrouwtjes zowel voor de eileg als tijdens de incubatie hiervan afhankelijk zijn (van der Weyde *et al.* 2012).

6.3 KENNISHIATEN

In Vlaanderen is het onderzoek naar reproductief succes, biotoop- en voedselkeuze vrijwel onbestaand. Ook de trends van de laatste 50 jaar zijn dikwijls moeilijk verklaarbaar. Hoewel het aantal territoria van Zomertaling in heel wat nieuwe natuurontwikkelingsgebieden stijgt, is de verhouding van aangenomen territoria tot effectieve broedgevallen onbekend.

7. AANBEVELINGEN VOOR WEIDVOGELBEHEER

Weidevogels zijn in onze streken onlosmakelijk verbonden met soms heel intensief beheer. De volledige populatie van Grutto en Wulp is in die mate afhankelijk van half-natuurlijke graslanden, zowel om te broeden als te foerageren, dat een jaar zonder beheer een negatief effect zal hebben op de populatie. De focus binnen weidevogelbeheer verlegt zich daarom snel van de vogels zelf naar het beheer van graslanden. In dit opzicht is het zeer relevant om hier een hoofdstuk aan te wijden waar de meest relevante aanbevelingen uit de literatuur worden gebundeld.

7.1 GRUTTO

7.1.1 BEHEER & INRICHTING OP PERCEELSNIVEAU (NAAR OOSTERVELD ET AL. 2014)

In West-Europa broeden Grutto's voornamelijk in (al dan niet intensieve) landbouwgebieden, waar de leefgebied-geschiktheid en kansen op reproductief succes in grote mate samenhangen met het gevoerde beheer. De Grutto's die nog in oorspronkelijk biotoop broeden zoals natte heideterreinen en venen zijn nu een minderheid. In Vlaanderen hebben ze deze terreinen nagenoeg volledig verlaten. Recent onderzoek is unaniem over het feit dat de fases van vestiging en reproductie belangrijke knelpunten zijn voor een duurzaam behoud van Grutto's. Om verliezen van nesten en kuikens te voorkomen, is het in de eerste plaats van belang dat maaien en beweiden voldoende laat op het seizoen plaatsvinden, bij voorkeur pas na half juni. Maaien wordt best uitgesteld tot 1 juli volgens sommige bronnen. Indien dit niet mogelijk is, kunnen nestbeschermers soelaas bieden. Nestbescherming heeft een aangetoonde gunstige invloed op het uitkomstsucces, maar hier tegenover staat dat het risico op predatie als gevolg van het nestbezoek verhoogt, en dat dit geen verdere garanties biedt op vlak van kuikenoverleving.

Voor een gunstig reproductief succes worden ook aan de vegetatiestructuur hoge eisen gesteld. Nesten en kuikens van weidevogels zijn gevoeliger voor predatie in grasvegetaties met een eenvormige structuur. Voor zowel beschutting als voedselbeschikbaarheid is daarnaast aangetoond dat ruime beschikbaarheid van voldoende lang (15-30 cm) gras een gunstig effect heeft op de overleving van Gruttokuikens. Deze lopen namelijk twee tot driemaal meer kans om gepredeerd te worden op recent gemaaide of begraasde percelen dan in lang, ongemaaid gras (Scheekerman *et al.* 2009). Bij voorkeur is dit zogenaamde 'kuikenland' ook kruidenrijk, wat in deze context gedefinieerd kan worden als grasland met minstens 4 tot meer dan 10 soorten kruiden en grassen (Groen *et al.* 2012), en waarbij de aanwezigheid van reukgras kan dienen als indicatorsoort voor de gewenste vegetatiestructuur. In vergelijking met eenvormige productie-graslanden herbergen kruiden- en structuurrijke graslanden meer grote insecten die dienen als voedsel voor de kuikens. Belangrijk is ook dat deze vegetatie voldoende open is zodat de kuikens zich gemakkelijk kunnen verplaatsen. Gruttokuikens die in Zuidwest Fryslân op extensief, kruidenrijk grasland werden geboren, hadden een 2,5 maal grotere kans om als broedvogel terug te keren dan Gruttokuikens die op intensief raaigrasland werden geboren (Kentie *et al.* 2013). Tot de gewenste hoogte hergroeit productiegrasland blijkt overigens niet te volstaan als kuikenland gezien de geringe kuiken-groei in dit biotoop (Roodbergen *et al.* 2011), terwijl beweidde gronden door Grutto's met kuikens worden gemedend, volgens deze studie. Adulte vogels daarentegen foerageren graag in beweid grasland.

Het gehanteerde waterpeil speelt een sleutelrol in de inrichting van weidevogelgebieden. Een hoog waterpeil in het voorjaar garandeert een vochtige bovenlaag met bijhorend gunstig effect op aanwezigheid en beschikbaarheid van bodemfauna. Te lage grondwaterstanden in maart kunnen Grutto's belemmeren om tijdig in goede conditie te komen voor het broedseizoen. Dit kan verderop in het voortplantingsseizoen gevolgen hebben aangezien de kuikenoverleving positief verband houdt met de conditie van de moedervogel en de grootte van haar eieren. Een vertraagde grasgroei als gevolg van hoge waterpeilen leidt verder tot een latere maaidatum en uitgesteld bemestingsregime, en op die manier tot een opener en kruidenrijkere vegetatie (en geschikter kuikenland) tijdens de kuikenfase. Afhankelijk van de grondsoort bedraagt de optimale drooglegging 20-25 cm (veen), 20-35 cm (klei-op-veen) of 20-50 cm (klei). In mei/juni zakt het peil best niet dieper dan 45-60 cm beneden het maaiveld. Dit neemt niet weg dat bv. in de Noorderkempen populaties van Grutto bekend waren en zijn op gronden waar enkel 's winters plasdras aanwezig is en het grondwater al snel in het voorjaar dieper zakt dan 60 cm (mond. med. Leestmans S.).

Begreppeling met een dichtheid van ten minste 150 m greppel per ha vergroot de oppervlakte geschikt foerageergebied voor volwassen Grutto's. Waterhoudende greppels brengen op perceelsniveau bovendien variatie aan tussen vroeg en laat opwarmende vegetatieplekken en leiden aldus tot variatie in vegetatieontwikkeling en -structuur. Daarnaast heeft ook (na)beweiding een gunstig effect op de structuurvariatie op perceelsniveau.

Op arme landbouwgronden is de aard en hoeveelheid bemesting bepalend voor het voedselaanbod voor zowel volwassen als jonge vogels. De Nederlandse kennis en uitspraken hieromtrent zijn wellicht in Vlaanderen enkel relevant voor de zure Kempische gronden met lage pH-waarden. Volwassen Grutto's hangen in grote mate af van bodemdieren (met name regenwormen en emelten) dicht bij de oppervlakte, terwijl kuikens nood hebben aan voldoende insecten, waaronder ook vliegen en muggen die als larve in de bodem tot ontwikkeling kwamen. Bodemfauna wordt bevorderd door een regelmatige aanvoer van verse organische stof, bij voorkeur in de vorm van vaste rundermest (50-100 kg N per ha per jaar). Injectie van drijfmest blijkt ongunstig voor organismen die net onder het bodemoppervlak leven. Alternatieven met vergelijkbare bodemverbeterende eigenschappen zijn groencompost, paardenmest en de dikke fractie van gescheiden drijfmest. Ook het bemestingsniveau speelt een rol in de ontwikkeling van een structuur- en kruidenrijke vegetatie, waarvoor een toediening van 100 kg N per ha per jaar als absolute bovengrens wordt beschouwd. Bij een hogere bemesting ontstaat het risico dat zich een te dichte vegetatie ontwikkelt, waar ongewervelde prooien kleiner van formaat en bovendien moeilijker te vangen zijn. Een bemesting beneden 100 kg N per ha per jaar daarentegen heeft een gunstig effect op het voorkomen van grotere ongewervelde dieren (> 7 mm), waar de groei van Gruttokuikens sterk van afhankelijk is (Scheckerman & Beintema 2007, Teunissen & Wymenga 2011). Tot slot is de zuurtegraad van de bodem een sleutelfactor voor regenwormen, die zich bij een lage zuurtegraad moeilijk voortplanten. Voor een goede regenwormenstand mag de bodem-pH daarom niet beneden 4.5 dalen. Bekalking tot een pH tussen 4.8 en 5.5 is bovendien gunstig voor het beperken van Pitrus, te weten dat een hoge bedekking van Pitrus omwille van de dichte vegetatiestructuur ongunstig is voor de vestiging van de meeste weidevogelsoorten.

7.1.2 BEHEER & INRICHTING OP GEBIEDSNIVEAU (NAAR OOSTERVELD ET AL. 2014)

Op gebiedsniveau is variatie in graslandbeheer of -structuur van groot belang om gedurende de volledige broedcyclus (aankomst, vestigingsfase, broedperiode, opgroeien van de jongen & voorbereiding op de trek) aan de noden van het moment te kunnen voorzien. Als vuistregel geldt dat in een weidevogelkerngebied ten minste één aaneengesloten oppervlakte van ten minste 250 ha kruidenrijk grasland met een hoog waterpeil ligt. Daarin kan je 50 broedparen van Grutto verwachten, toch in de betere gebieden. Daarnaast dient 1.4 ha kuikenland (ongemaaid kruidenrijk grasland tot minstens 15 juni) per koppel Grutto's beschikbaar te zijn. Blokken aaneengesloten kuikenland zijn bij voorkeur ten minste 10 ha groot en niet meer dan 150 m van elkaar verwijderd. Indien mogelijk worden verspreide blokken kuikenland door ongemaaide, bloemrijke grasstroken ('kuikenstroken') met elkaar verbonden. Plasdras-situaties spelen een belangrijke rol binnen weidevogel-kerngebieden en per iedere 100 ha moet daarom ten minste 1.0 ha plasdras aanwezig zijn. In agrarisch gebied met regulier laag waterpeil zijn dergelijke natte locaties dikwijls zeldzaam en voegen deze op gebiedsschaal belangrijk foerageer- en rusthabitat toe. Mede daardoor vestigen zich vaak aanzienlijke aantallen weidevogels in de onmiddellijke omgeving van plasdras-gebieden. Daarom is het belangrijk, zeker in geval van nieuw aan te leggen natte zones, dat voldoende rustig en geschikt broedhabitat aanwezig is in de directe omgeving. Zoniet dreigen deze plasdras-gebieden en hun omgeving als een 'ecologische val' te functioneren.

Kerngebieden kunnen alleen goed functioneren als ze in een geschikt landschap liggen, dat open en rustig is met voldoende hoge waterpeilen. Zo'n landschap wordt een 'weidevogellandschap' genoemd, en zou tenminste 400 hectaren, maar bij voorkeur meerdere duizenden hectaren groot moeten zijn. De oppervlakteverhouding tussen (laat) gemaaid en beweid land in een weidevogellandschap bedraagt idealiter 2 op 1. Een gebied dat voor tweederde bestaat uit lang, structuur- en kruidenrijk grasland en voor een derde uit extensief beweid grasland biedt een optimale ruimtelijke mozaïek om de hele weidevogelgemeenschap gedurende alle fasen van het broedseizoen van de nodige graslandtypes te voorzien.

7.1.3 BEHEER & INRICHTING MET BETREKKING TOT PREDATIE

De predatiedruk op weidevogels is de laatste decennia sterk toegenomen. In Nederland vergrootte de kans op nestverlies door predatie tussen 1987-89 en 1996-99 met een factor 2.4 in gebieden zonder nestbescherming. In gebieden met vrijwillige nestbescherming was er een vergelijkbare toename met factor 2.2 (Teunissen & Willems 2004). Ander onderzoek in gebieden met weidevogelbescherming wees er op dat de kans op nestpredatie toenam met 0.5% per jaar in de periode 1996-2004 (Teunissen *et al.* 2005). Op basis van de gegevens uit 2015 kwam 73% van alle gelegde eieren van Grutto in Nederland door predatie niet tot een uitgevlogen kuiken (Knol *et al.*, 2019). Niet alleen in Nederland maar ook elders in Europa is predatie recentelijk één van de belangrijke oorzaken van verdere achteruitgang en tekort schietende reproductie bij grondbroedende steltlopers in het agrarisch cultuurlandschap.

Om het risico op predatie in te dijken (en tegelijk de oppervlakte geschikt leefgebied te vergroten) kan het zinvol zijn om ruige rommelhoekjes, struiken en opgaande bomen te verwijderen. Ook het waterpeil kan indirect inspelen op de predatiedruk. Gebieden met een hoog waterpeil zijn minder geschikt voor Vossen om hun burchten in te maken en zijn ook minder geschikt als leefgebied voor muizen, die op zich weer soorten als Vos, Hermelijn en Buizerd aantrekken. Daar staat tegenover dat inundatie van meer dan drie weken leidt tot sterfte van de bodemfauna (Oosterveld *et al.* 2014).

Uitrasteren met stroomdraad werkt tegen grote grondpredatoren bij (groepen van) nesten en voor kuikens, en is op een schaal vanaf enkele hectares bewezen effectief tegen Vossen, zoals uit Zwitsers onderzoek is gebleken (Rickenbach *et al.* 2011). Het laatste decennium wordt dit ook toegepast in talloze weidevogelgebieden in Vlaanderen, Nederland, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk. Deze blijken bijna steeds succesvol.

Een meta-analyse van 40 Engelse studies toonde aan dat vangen of afschieten van predatoren tot een gemiddelde toename van grondbroedende vogelpopulaties met een factor 1.6 leidt (Holt *et al.* 2008). Zo demonstreerden Tapper *et al.* (1996) bijvoorbeeld dat de dichtheid van broedende patrijzen toenam met een factor 2.6 na het verwijderen van Vossen, Hermelijnen, Zwarte Kraaien en Eksters. Bolton *et al.* (2007) observeerden een verdubbeling in broedsucces van Kievit in zes van de elf onderzoeksgebieden in jaren met predator-regulering in de vorm van afschot van Vossen en het wegvangen van Zwarte Kraaien.

7.2 WULP

7.2.1 BEHEER & INRICHTING OP PERCEELSNIVEAU

Wulp beschouwen we best als een uitgesproken graslandsoort van doorgaans zeer open gebieden. Dit kunnen en zijn bij ons ook heidelandschappen en veengebieden waar meestal ook een belangrijk deel van de vegetaties uit gras en zeggen bestaat. Wulpen gebruiken een groot territorium dat niet zelden buiten de grenzen van een afgebakend reservaat gaat. Voor deze grote steltloper is de aanwezigheid van een grote oppervlakte leefgebied, waar

voedsel beschikbaar én bereikbaar is, van belang. Hij verdraagt wel wat hogere vegetatie in zijn territorium maar bij te hoge abundantie van bv. Pitrus of opschietende struiken, ook voor Wulpen ondoordringbaar, wordt een gebied ongeschikt als territorium.

7.2.2 BEHEER & INRICHTING OP GEBIEDSNIVEAU

Territoria van Wulpen kunnen grote verschillen in oppervlakte vertonen. In meer natuurlijke biotopen zoals natte heide of hoogveen is dit soms vele malen groter dan in intensieve graslanden.

De sturende factor is daar de beschikbaarheid van bodemdieren voor de adulte vogels. Hoewel dat bij alle steltlopers kan voorkomen, kan zo'n territorium ook uit een disjunct areaal bestaan met een nestplaats in een heel nat natuurgebied en foerageer-gronden van de niet-broedende vogel honderden meters verderop (Taylor, 2018). Daaruit volgt dat je voor een populatie Wulpen soms ver buiten de grenzen van een natuurgebied moet kijken en de focus niet enkel op de percelen met de vermoedelijke nestplaatsen mag liggen. In voormalige of huidige gebieden met territoria van Wulp waar hoog opgaande kruiden of struiken een hoge abundantie bereiken, wordt best opnieuw richting kruidenrijk grasland beheerd. Het openmaken van zones natte heide met veel opgeschoten Brem, Berk, Wilg of Meidoorn wordt als een prioritaire actie voor Wulp beschouwd (O'Donoghue, 2017). Hierdoor wordt niet enkel meer foerageergebied gecreëerd en de versnippering van territoria tegengegaan. Het zou ook de vestiging van predatoren doen afnemen.

7.2.3 BEHEER & INRICHTING MET BETREKKING TOT PREDATIE

Het openmaken van al te dicht gegroeid huidig of voormalig Wulpen-gebied heeft een positief effect op het milderen van predatie. Dit geldt specifiek voor Wulp gezien in deze gebieden de andere soorten slecht sporadisch voorkomen. Het aantrekken van een grotere range aan weidevogels zal hier enkel lukken indien een grootschaliger beheer en inrichting het gebied voor een grotere range aan weidevogels aantrekkelijk maakt.

Waar Wulpen voorkomen in gebieden met een grotere range aan weidevogels, gelden de maatregelen naar predatie zoals bij Grutto besproken. Met name in uitgestrekte graslandgebieden kan aangenomen worden dat vernatting op grote schaal zoals bv. het herinvoeren van winterse overstromingen predatoren en hun prooien tot ver buiten de kern van het weidevogelgebied kunnen drijven. Dit maakt het weidevogelseizoen dan predator-luw wat een groter broedsucces kan bestendigen.

Net zoals Grutto-families worden Wulpen aangetrokken door gemaaide graslanden waar ze erg kwetsbaar worden voor predatie door roofvogels. Om dit te vermijden wordt beter gemikt op grote complexen van kruidenrijke graslanden met een voldoende ijle structuur om de doordringbaarheid voor kuikens te behouden.

7.3 KIEVIT

7.3.1 BEHEER & INRICHTING OP GEBIEDSNIVEAU

In §7.1 werden reeds aanbevelingen voor Grutto-vriendelijk beheer geformuleerd, en deze gelden met uitbreiding ook voor andere weidevogels, waaronder Kievit. Als vuistregel voor een optimaal weidevogellandschap werd bijvoorbeeld een oppervlakteverhouding tussen (laat) gemaaid en beweid land van 2 op 1 voorgesteld, teneinde de hele weidevogelgemeenschap gedurende alle fasen van het broedseizoen in hun noden te kunnen voorzien. Deze vuistregel neemt de aanwezigheid van Kievit impliciet in rekening: waar lang, structuur- en kruidenrijk grasland dient als kuikenland voor Grutto, fungeert (extensief) beweid grasland als kuikenland voor Kievit, en daarnaast als

foerageergebied voor adulte weidevogels. Beweiding zorgt voor een gevarieerde afwisseling van korte en langere vegetaties, en op die manier voor een balans tussen voedselbeschikbaarheid en beschutting voor Kievitkuikens. Als gevolg van beweiding ontstaan ook kleine hoogteverschillen in het perceel, zoals pollen en trapgaten ('microreliëf'), wat extra aantrekkingskracht uitoefent op weidevogels met het oog op voedsel en nestgelegenheid (Vogelbescherming Nederland 2019). Daarnaast zorgt de aanwezigheid van mestvlaaien voor een bijkomende en voorspelbare voedselbron (Beintema 1991). Kievitkuikens blijken tot slot het minst gevoelig voor predatie in begraasd grasland, vergeleken met andere biotopen (Schekkerman *et al.* 2009). Beweiding dient echter voldoende extensief te gebeuren. Idealiter zorgen een hoog waterpeil en een vertraagde grasgroei ervoor dat beweiden in het broedseizoen niet nodig is, om nestverlies door vertrappeling te vermijden. Wanneer beweiding tijdens het broedseizoen wel nodig is, wordt best in lage dichtheden beweid (max. 1.5 dieren per ha), indien mogelijk in combinatie met nestbescherming (Vogelbescherming Nederland 2019).

Specifiek voor Kievit kan een zekere beschikbaarheid van in het voorjaar onbegroeid akkerland (bestemd voor zomergewassen) in of rondom een weidevogelkerngebied stimulerend werken voor de vestiging van broedende Kieviten. Zeker indien dit akkerland omgeven wordt door (of op zijn minst grenst aan) weiland biedt dit voor opgroeiende kuikens uitwijkmogelijkheden wanneer de gewassen te hoog en te dicht groeien (Herremans *et al.* 2017).

De aanwezigheid van plasdras-situaties en/of greppels met slikkige randen is van groot belang als foerageergebied voor kuikens en volwassen vogels. Langs vochtige greppelranden blijken prooidieren zowel abundanter als beter beschikbaar voor foeragerende Kievitkuikens, vergeleken met omliggend grasland. Bij voorkeur bedraagt de greppeldichtheid minimaal 150 m per ha (Eglington *et al.* 2010) en is 1 ha plasdras aanwezig per 100 ha weidevogelgebied. Door slootkanten af te vlakken ontstaan bredere, natte zones en bijkomend foerageerhabitat.

Ook voor Kievit geldt dat predatie in gebieden met nestbescherming veruit de belangrijkste en directe oorzaak is van nest- en kuikenverliezen. Bovendien blijkt het agrarisch gebruik sterk verband te houden met de predatiekansen. Zo bleek uit Engels onderzoek dat Kievit-nesten een grotere kans hadden om gepredeerd te worden op eenvormig, intensief grasland dan op structuurrijk, extensief grasland (Baines 1994). In het predatie-onderzoek van Teunissen *et al.* (2005) verspreid over Nederland bleken 45% van de Kievit-nesten te worden gepredeerd, en was predatie verantwoordelijk voor 47% van de kuikenverliezen. Kievit-kuikens bleken op zowel beweid grasland als op maïsakkers vijf keer minder kans te lopen om gepredeerd te worden dan op kort grasland (Roodbergen *et al.* 2010). Mogelijk mijden notoire predatoren zoals blauwe reigers en hermelijnen percelen met vee (Schekkerman *et al.* 2009). Veel hangt echter af van de plaatselijke context. In de weidevogelgebieden van het Linkerscheldeoevergebied werden vrijwel alle nesten gepredeerd in de structuurrijke graslanden waar landbouwwerkzaamheden uitgesloten werden in het broedseizoen. De hoge dichtheden aan weidevogels (> 100 broedpaar/100 ha) bleken een gedekte tafel voor allerlei predatoren in deze kleine oases temidden een intensief agrarisch landschap. Voornamelijk Vos leidde tot grote nestverliezen en later ook tot het leeglopen van het weidevogelgebied (predatiemijding). Hier bleek het elektrisch uitrasteren effectief om de weidevogelstand weer te doen toenemen (Spanoghe, 2018).

7.4 PAAPJE

Paapjes hebben een voorkeur voor extensief beheerde en bijgevolg ook kruiden- en structuurrijke graslanden, alwaar de kansen op het succesvol grootbrengen van de jongen hoger liggen. In een vergelijkende studie van Britschgi *et al.* (2006) bleek de invertebratenfauna op intensief en meer bemeste percelen sterk verarmd (minder abundant, biodivers en gemiddeld kleiner van formaat) ten opzichte van traditioneel en weinig tot niet bemeste percelen, wat de auteur ook rechtstreeks kon linken aan een verlaagde voederfrequentie en een minder gunstig uitvliessucces. Om een voldoende hoog broedsucces van Paapjes te garanderen is vooral het uitstellen van maaien of beweiden tot 1 juli, en bij voorkeur zelfs 15 juli, cruciaal (Fischer *et al.* 2013). Tot slot is de aanwezigheid van voldoende uitkijkplaatsen van groot belang met het oog op foerageermogelijkheden. Onder extensief beheer bieden graslanden doorgaans voldoende uitkijkposten in de vorm van opgaande kruiden, zoals distels, schermbloemigen en zuringen (Schüster 1992, Fischer *et al.* 2013). Tijdens de vestigingsfase en bij afwezigheid van struiken en weidedaaltjes kan het aantal uitkijkplaatsen anderzijds wel beperkend zijn, gezien de nog beperkte vegetatieontwikkeling op dat moment. Meerjarig ongemaaide kruidenstroken kunnen het aanbod aan uitkijkplaatsen in de vorm van verdroogde, opgaande plantenstengels en de vestiging van Paapjes in het voorjaar daarom positief beïnvloeden (Fischer *et al.* 2013, Tschernek 2018, Völsken 2018).

7.5 SLOBEEND EN ZOMERTALING

Zomertalingen en Slobeenden komen relatief laat in de broedgebieden aan en zijn afhankelijk van het lokale voedselaanbod om op korte tijd voldoende lichaamsreserves aan te maken en te kunnen broeden. Hiervoor is de aanwezigheid van ondiepe en voedselrijke waterpartijen van groot belang. Het verhogen van het grondwaterpeil tot circa 10-40 cm beneden maaiveld en de creatie van plekken die plasdras staan, leiden tot een directe toename aan geschikt foerageergebied. De grondwaterstand is een sleutelparameter voor de kwaliteit van het broedgebied aangezien veel andere factoren er mee samenhangen, zoals ook de intensiteit van het agrarisch beheer en de toegankelijkheid van het gebied voor predatoren. Belangrijk is dat beide eendensoorten meestal in grasland nabij water broeden (en dus niet in de slootkanten), en daarom is een rustperiode voor maaien en beweiden van 1 april tot 1 juli noodzakelijk om het merendeel van de legsels te beschermen. Met betrekking tot predatie zijn de factoren die de geschiktheid bepalen van een gebied voor weidevogels in het algemeen en voor de Slobeend en Zomertaling in het bijzonder (openheid van het landschap, een hoge grondwaterstand en de aanwezigheid van voldoende open water), tevens die elementen die de predatiekansen verkleinen (van der Weyde *et al.* 2012).

Dichtgegroeide sloten zijn ongeschikt als rust- en foerageergebied voor Slobeend en Zomertaling. Anderzijds leidt een intensief onderhoudsregime (weinig ontwikkelde oevervegetatie en steile slootkanten) tot een gebrek aan dekkingsmogelijkheden en voedsel wat een negatief effect op de kuikenoverleving heeft (Oosterveld *et al.* 2008). Het schonen dient daarom buiten het broedseizoen en op extensieve wijze te gebeuren. Dit kan op verschillende manieren, bijvoorbeeld door gedeelten van de overbegroeiing te laten staan (gefaseerd maaien) of door niet-jaarlijks te schonen (om de 2-3 jaar) (van der Weyde *et al.* 2012).

DEEL 2 SOORTEN BESCHERMINGSPROGRAMMA

1 KNELPUNTEN EN MOGELIJKHEDEN

1.1 KNELPUNTEN OF BEDREIGINGEN VOOR EEN GUNSTIGE REGIONALE STAAT VAN INSTANDHOUDING

1.1.1 VERLIES VAN LEEFGEBIED DOOR RECHTSTREEKSE INNAME

In Vlaanderen hebben heel wat weidevogelgebieden een adequate bescherming. Dit geldt evenwel vooral voor de grote kernen zoals in de Kust- en Scheldepolders. Verlies door verstedelijking en infrastructuur heeft ook in Vlaanderen een effect gehad maar is nu niet meer aan de orde. Doorgaans hebben de huidige weidevogelgebieden 'natuurgebied' als planologische bestemming en worden ze beheerd door een terreinbeherende instantie of vereniging. In de ganse landbouwstreek Polders kregen de historisch permanente graslanden (HPG) tevens een bescherming via het Besluit van de Vlaamse Regering van 27 november 2015. Tussen deze kernen en ook meer in het binnenland komen echter nog kleine, voor weidevogels aantrekkelijke stukjes voor waar momenteel geen strikte bescherming op rust. In Antwerpen en Limburg zijn vele weidevogelgebieden planologisch minder of niet beschermd. Heel wat graslanden werden omgezet naar akkerland met verlies aan de volledige weidevogelpopulatie. Zelfs in Vogelrichtlijngebieden werden nog recent kansrijke graslanden omgezet naar akkers, geëgaliseerd en/of gedraineerd.

De recente evoluties zijn voor een stuk te verklaren door een ommekeer in het recente Europese en Vlaamse landbouwbeleid: na de hervorming van het Europees landbouwbeleid in 2015 werd als een soort van overgangsmaatregel het individuele referentieareaal van 5 % blijvend grasland per bedrijf in Vlaanderen nog twee jaar gehandhaafd. Het behoud van blijvend grasland bleef vanaf 2017 dan nog verplicht, maar niet meer als een individuele verplichting, wel als een collectieve verantwoordelijkheid. Het Departement Landbouw en Visserij maakte wel duidelijk wat de consequenties zijn indien landbouwers er geen normale graslanduitbating op nahouden maar massaal graslanden zouden scheuren: als de oppervlakteratio blijvend grasland dit jaar met meer dan vijf procent zou dalen ten opzichte van het referentiejaar 2012, dan neemt de EU maatregelen die voor de ganse sector een slechte zaak zijn. In 2017 en 2018 zal het dan voor alle Vlaamse landbouwers verboden zijn om nog blijvend grasland om te zetten naar akkerland. Wie recent grasland scheurde, zal verplicht worden om deze oppervlakte deels of volledig opnieuw in te zaaien met gras.

In verschillende delen van Vlaanderen lijkt deze ommekeer wél aanleiding gegeven te hebben tot het scheuren van nog heel wat graslanden die tot 2015 een decennialang belang hadden voor weidevogels. Met name in Limburg zijn voorbeelden bekend waar dit de laatste Grutto's uit sommige gebieden verdreven heeft. Het hoeft geen betoog dat wanneer wij in dit SBP spreken over het beschermen en/of herstellen van lokale populaties weidevogels deze recente evoluties best ook in kaart gebracht worden en in het belang van de weidevogels zoveel als mogelijk proberen hersteld te worden.

1.1.2 NIET AFGESTEMD BEHEER VAN HUIDIGE LEEFGEBIEDEN

Binnen het weidevogelbeheer worden **landbouwwerkzaamheden** via een beheercontract of – overeenkomst dikwijls uitgesteld tot na het broedseizoen. Waar dit niet gebeurt, zijn de verliezen van nesten en kuikens dikwijls significant. In de meeste gevallen omdat deze werkzaamheden gebiedsdekkend gebeuren in een kwetsbare periode.

Begrazing tijdens het broedseizoen kan leiden tot verstoring van broedparen of vertrappeling van nesten met eieren. In sommige beheercontracten wordt evenwel een begrazing met lage veebezetting (e.g. 1 GVE/ha) toegelaten. Op vraag van landbouwers worden inscharings-data al eens vervroegd van 15 juni naar bv. 1 juni of vroeger. In alle gevallen dient goed gemonitord te worden of ten eerste de kans op vertrappeling van nesten niet te groot is en ten tweede of deze maatregel(en) op termijn niet leiden tot een verlaagde dichtheid of zelfs afwezigheid van broedende weidevogels. Het stemt tot aanbeveling om begrazing in het broedseizoen enkel toe te laten op percelen die een grotere waarde inzake foerageren dan broeden hebben, om botanische redenen een vroegere begrazing vereisen of binnen een omvormingsbeheer kaderen om de productiviteit te verlagen. Begrazing en ook maaiwerkzaamheden tijdens het broedseizoen (maart-juni) zouden eerder uitzondering dan regel moeten zijn.

Bemesting, waar dit aangehaald wordt binnen weidevogelbeheer, heeft het als doel het bodemleven te verbeteren, voornamelijk ten voordele van adulte vogels. In deze context acht men dierlijke mest (idealiter zelfs stalment) geschikter dan kunstmest. Bemesting kan opportuun zijn op zeer arme gronden, dikwijls met een lage pH (<5). In alle andere gevallen maakt dit de vegetatie productiever en monotoner. Dit kan leiden tot een te hoge en te dichte grasmat vroeg in het voorjaar waar heel wat soorten niet meer in kunnen nestelen. In het algemeen geeft dit ook een afname in abundantie van insecten die noodzakelijk zijn voor jonge weidevogels, het zogenaamde kuikenland. Indien aan deze maatregel gedacht wordt buiten de zandgronden, is het van belang dit te doen op delen van het gebied die meer van belang zijn voor foeragerende adulte vogels dan waar ze nestelen.

Verruiging van graslanden, dikwijls leidend tot dominantie van soorten als Pitus of distels, kan een grasland op enkele jaren onaantrekkelijk maken voor weidevogels: minder prooien, verminderde bereikbaarheid van prooien, moeilijk doorwaadbaar, ... Doorgaans zal Kievit het eerst leiden onder verruiging maar zeker wanneer de abundantie van Pitus te hoog wordt, gaan ook Grutto en Wulp deze mijden. Het maakt een grasland ook aantrekkelijker voor grondpredatoren. In de regel moet een grasland 'kort' de winter in. In gebieden met enkel Wulp als doelsoort of die bv. fungeren als slaapplek voor kiekendieven kan hier deels van afgeweken worden.

Verbossing volgt op de verruiging bij uitblijven van beheer. Verbossing treedt echter zeer snel op in de randen van percelen wanneer open grond in vochtige zones aanwezig is. Doorgaans worden deze zones niet meegenomen binnen het beheer door landbouwers en vereisen ze dus een aangepast beheer van maaien of uittrekken alvorens ze aaneengesloten banden vormen die verstorend werken op weidevogels. Wulpen verdragen een lichte verbossing van hun leefgebied. Indien hier omwille van andere doelen voor wordt gekozen, wordt dit best ook een aandachtspunt binnen de monitoring.

1.1.3 VERSNIPPERING EN PREDATIE

Weidevogels komen doorgaans voor in uitgestrekte open tot half-open gebieden. Daarbij wordt in Vlaanderen en vooral Nederland direct gedacht aan grote uitgestrekte grasland-gebieden met een uitgesproken natte component zoals polders en valleigebieden. Soorten als Grutto en zeker Wulp waren echter in Vlaanderen tot het midden van de 20ste eeuw enkel bekend van de grote heide- en moerasgebieden in Antwerpen en Limburg (cfr. supra). De shift van heel wat soorten naar graslanden, die er ook dikwijls kwamen ten koste van de uitgestrekte heide- en moerasgebieden, leidde tot een significante uitbreiding van hun areaal in de Lage Landen.

Binnen de hedendaagse gebruikte kennis voor weidevogelbeheer en inrichting van weidevogelgebieden wordt de openheid van het landschap sterk aangehaald. En hoewel het duidelijk is dat bosjes, bomenrijen, hagen en zelfs overjarige rietkragen als storingsfactoren moeten gezien worden in een weidevogelgebied, blijkt er hier toch enige verdraagzaamheid te bestaan bij vrijwel alle soorten. Over het hele areaal van de betreffende soorten zijn voorbeelden bekend van populaties die stand houden in veel minder uitgestrekte, open gebieden dan gemiddeld. Zo wordt bijvoorbeeld in de hooglanden van het Verenigd Koninkrijk de nadruk gelegd op het volledig open maken of houden van de kerngebieden voor Wulp waar in Scandinavië en zelfs in onze heidegebieden de soort lijkt te gedijen in een eerder bosrijk landschap.

De geschiktheid van een gebied voor een soort hangt af van verschillende factoren die op elkaar inspelen. Wanneer één van deze factoren heel positief uitdraait kan die een zodanige invloed hebben op het reproductief succes dat andere negatieve factoren beter verdragen worden. Het open, vochtige landschap dat weidevogels verkiezen, verzekert hen van voldoende en bereikbaar voedsel. Zolang dit voldoende aanwezig is, worden verschillende gradaties in die openheid verdragen. Maar naast het voedsel is predatiedruk een zeer belangrijke factor. Deze druk neemt doorgaans toe naarmate het landschap versnipperd raakt of zijn openheid verliest. Vandaar dat de meeste weidevogels te vinden zijn in de heel open gebieden waar door de afwezigheid van opgaande elementen, winterse overstromingen, hoge voorjaarsgrondwaterstanden, ... de predatiedruk, van voornamelijk grondpredatoren, van nature gemiddeld lager is. Maar bij lage predatiedruk kunnen dus ook in minder open gebieden populaties weidevogels standhouden. Wat tot situaties leidt waar ze bv. minder verstoord worden door Slechtvalken of grote meeuwen.

Deze predatiedruk verklaart ook deels de trend van heel wat populaties in Vlaanderen. Als de verliezen door landbouwwerkzaamheden niet worden meegerekend, zijn het doorgaans de kleinere weidevogelgebieden waar de achteruitgang het grootst was. Dikwijls leidend tot het 'opgeven' van deze gebieden. Er zijn over heel Vlaanderen en Nederland voorbeelden bekend van populaties die volledig verdwenen of waar grote deelgebieden ontvolkt werden. Dit fenomeen volgde op de opkomst van heel wat predatoren waarvan blijkt dat vooral Vos bepalend kan zijn voor een weidevogelgebied. Beheermaatregelen die focussen op afwezigheid van Vos (bv. exclusures) lijken in staat de negatieve trend te keren in kleine gebieden. Het strekt evenwel tot aanbeveling om waar mogelijk de landschappelijke context voor weidevogels te verbeteren door herstel of ingrepen in de hydrologie, openheid en beheer van weidevogelgebieden én potentiële verliezen door landbouwwerkzaamheden uit te sluiten (Spanoghe & Devos, 2014). Omdat deze een gebied niet enkel robuuster maken tegen predatie maar ook voordelig zijn voor andere succesfactoren zoals aanwezigheid en bereikbaarheid van voedsel, diversiteit in types graslanden, potentiële plaats voor een soos, bredere soortengemeenschap, ...

1.1.4 VERSTORING (RECREATIE EN OVERIGE VERSTORING)

Weidevogels broeden bij uitstek in heel open gebieden. Dat geeft aan dat opgaande elementen zoals houtkanten, bomenrijen, bewoning hun aanwezigheid negatief beïnvloeden. Zij gaan een bepaalde afstand aanhouden ten opzichte van deze elementen om te foerageren en zeker om te broeden. Daarnaast zijn ook voertuigen, recreanten, andere dieren, ... potentieel verstorend.

In de literatuur zijn voor verschillende verstoringsbronnen dan ook verstoringsafstanden te vinden. Daarbij geldt dat eens men binnen de range komt van een opgegeven afstand, de dichtheden van broedende weidevogels beginnen af te nemen. In menig geval zal het snel leiden tot de afwezigheid ervan. De verstoringsafstanden moet gezien worden als sterk indicierend. Dikwijls wordt vastgesteld dat er gewenning optreedt tegenover een bepaalde verstoringsbron wanneer die niet te bruusk is en voorspelbaar. Tegenover sommige verstoringsbronnen treedt evenwel geen gewenning op: loslopende honden, drones, laag vliegende luchtballonnen, ... Voor deze laatste is er een kaart op niveau Vlaanderen met de no-fly zones en verplichte vlieghoogtes die wellicht beter bekendgemaakt kan worden en mogelijk aan een update kan onderworpen worden.

De verstoring door verlichting is nog grotendeels onbekend maar wordt soms als relevant beschouwd. Mogelijks zou dit indirecte effecten teweeg brengen door in te spelen op abundantie van insecten.

Verstoringsafstanden variëren van 50 meter vanaf een rietkraag, over 100 meter vanaf bomenrijen, fietspaden of secundaire wegen tot meer dan 250 meter vanaf een autosnelweg ,drukke spoorlijn of aaneengesloten bebouwing. Bij beheer en inrichting dient hiermee sterk rekening gehouden te worden. Bij de aanduiding van weidevogel(kern)gebieden dienen binnen de oppervlaktebalans dergelijke verstoringzones afgetrokken te worden. Deze buffers kunnen wel deel uitmaken van een weidevogellandschap.

Storingsbron	Verstoringsafstand (m)
Tertiaire weg (landbouwwegen)	100
Secundaire weg	100
Primaire weg	150
Autosnelweg	300
Spoorlijn	150
Fietspad	100
Opgaande begroeiing (bos < 0.5 ha, bomenrij,..)	100
Bos (> 0.5 ha)	200
Rietland, rietkraag	50
Hoogspanningsleiding	100
Bebouwing (boerderijen, dorpen,...)	250

Tabel Vuistregels voor verstoringafstanden bij weidevogels voor verschillende verstoringbronnen (naar Oosterveld & Altenburg, 2005)

1.1.5 AANVARING MET WINDTURBINES, HOOGSPANNING, RASTERS, ...

Bovenstaande verstoringsbronnen houden niet enkel een verstoringsafstand in maar daarenboven ook een risico op verhoogde mortaliteit. Windturbines en hoogspanning houden dus niet enkel een verstoringsafstand van 100 m in maar ook een bijkomend risico in een weidevogellandschap wat een grotere afstand tot 500 m van kerngebieden rechtvaardigt en ook impliceert dat zij niet tussen 2 kerngebieden in mogen staan. Rasters kunnen tot een minimum beperkt worden maar blijken dikwijls noodzakelijk wanneer ook aan begrazing wordt gedacht. Prikkelraad maakt hierbinnen dikwijls slachtoffers onder de weidevogels. Waar mogelijks stemt het daardoor tot aanbeveling gladde draad te gebruiken, eventueel met bijkomende elektrische geleiding om het vee binnen te houden. Vooral aan de buitenkant van weidevogelgebieden is een vol raster niet alleen veiliger voor de weidevogels maar kan dit ook functioneel zijn om heel wat potentiële indringers, zoals bv. loslopende honden, buiten te houden.

1.1.6 VERDROGING EN KLIMAAT

De soorten binnen dit SBP zijn allen afhankelijk van natte biotopen, dikwijls complexen van plassen, plasdraszones en graslanden met een ruime gradiënt van nat naar droog. De lokale hydrologie bepaalt de foerageermogelijkheden, stuurt de vegetatie en kan bufferend werken tegen verstoringsbronnen. Dit is dus een heel belangrijk aandachtspunt binnen het beheer en de inrichting van de weidevogelgebieden. Dikwijls komt het er op neer om in het verleden gemaakte ingrepen die een gebied te droog maakten te herstellen of te milderen. Omdat het zo bepalend is, blijkt het dikwijls de belangrijkste maatregel om een gebied (weer) aantrekkelijk te maken voor weidevogels. Dit kan door omvangrijke werkzaamheden die invloed hebben op een volledig hydrografisch netwerk of door lokaal te werken met afdamming, aanleggen van laantjes of zelfs het installeren van een door zonne-energie aangedreven weidepomp.

Het klimaat stuurt grotendeels de vogel-gemeenschap binnen een bepaalde regio. Elke soort bezet een areaal dat grotendeels door het heersende klimaat wordt bepaald. Veranderingen van het klimaat kunnen zo verschuivingen veroorzaken van het areaal van een bepaalde soort, naast veranderingen in de abundantie over de hele range binnen dit areaal. Deze laatste vallen het meest op aan de rand van het areaal waar kan aangenomen worden dat het negatieve effect van de verandering de meeste impact veroorzaakt. De soort zit daar immers het verst van zijn 'optimum' voor een bepaalde eigenschap van zijn leefgebied (Van der Aa et al., 2015). Hierbij speelt ook een sterke altitudinale component die in de Lage Landen natuurlijk niet van tel is (Pearce-Higgins, J.W. 2010).

Jarzyna et al. 2016 vonden dat de broedvogels van graslanden veel sneller de negatieve impact van klimaatverandering voelen dan soorten van bosachtig landschap. Bovendien bleek de kans op extinctie veel groter in kleine grasland-complexen. Bosrijke habitats zijn beter gebufferd tegen veranderingen in temperatuur en vochtgehalte dan graslanden. Binnen deze habitats is een verschuiving van deze parameters minder uitgesproken door hun van nature bredere range. Graslanden evolueren veel sneller bij klimaatveranderingen.

Weidevogels zoals Grutto en Wulp prefereren natte habitats. De belangrijkste reden hiervoor is de abundantie en bereikbaarheid van het bodemleven. Franks et al. 2017 wijzen op het effect van een

veranderend klimaat op dit bodemleven als mogelijk mechanisme dat voormalige gunstige broedgebieden ongeschikt maakte voor Wulp. Drogere zomers hebben in deze een negatief effect. En hoewel weidevogels 's winters niet aanwezig zijn, kan dit mechanisme ook aangehaald worden voor veranderingen in deze periode. Zo is bijvoorbeeld bij vlinders (*Lepidoptera*) aangetoond dat warmere winters een negatief effect hebben op hun populaties (Martay et al., 2016). De restauratie van natuurlijke biotopen, in het bijzonder door het stoppen van drainage, zien Franks et al. 2017 dan ook als een belangrijke maatregel om een eventuele afname van de aantallen door de opwarming van het klimaat te milderen.

Het behoud van natte graslanden krijgt door klimaatverandering er nog een extra uitdaging bij. Binnen de bescherming van weidevogels moet niet enkel gekeken worden naar wat momenteel noodzakelijk is om gebieden geschikt te maken voor weidevogels. Eventueel negatieve invloeden van een veranderend klimaat dienen nu al ingecalculeerd te worden in de huidige beschermingsmaatregelen om het bufferend vermogen van weidevogelgebieden te verhogen. Tegenwoordig steken her en der klimaatadaptatie-plannen de kop op. Het stemt tot aanbeveling dit ook te incorporeren binnen beheerplannen voor weidevogelgebieden. Hierbij uiteraard met de nodige aandacht voor het potentieel conflict tussen het broedseizoen van grondbroeders en de functie van een gebied als waterbuffer tijdens periodes van hevige neerslag.

1.2 MOGELIJKHEDEN VOOR EEN GUNSTIGE STAAT VAN INSTANDHOUDING

1.2.1 BESTAANDE MONITORING EN WEIDEVOGELBESCHERMING

Weidevogelstudie en weidevogelbeheer blijken goed ingeburgerd in de Vlaamse ornithologie. Zeker van de laatste 50 jaar is er een goed beeld van de aantallen en trends uit alle delen van Vlaanderen waar zij belangrijke populaties hadden. Dat maakt hen populairder dan veel andere soorten die in dezelfde aantallen of zelfs met heel wat lagere aantallen in Vlaanderen voorkomen. Vergeet daarbij ook niet dat zij geen Bijlage-I soorten zijn van de Vogelrichtlijn en in die zin dikwijls buiten de courante monitorings-projecten of rapportages vielen.

De aandacht voor en kennis over weidevogels leidde ook al tot heel wat beschermings- en beheerinitiatieven voor weidevogels. Vooral in het westen van Vlaanderen, waar momenteel de grootste populaties voorkomen van Grutto, zijn heel wat weidevogelreservaten ingesteld (Uitkerkse Polder, IJzer- en Handzamevallei, polders van de Middenkust, ...). Weidevogels kregen ook heel wat aandacht bij de ontwikkeling van de Zeebrugse Achterhaven. In Oost-Vlaanderen leidde het verschijnen van kleine maar standvastige populaties van Grutto tussen de Kieviten tot weidevogelbeheer in de Gentse Leievallei en de Boven-Zeeschelde. Langs de Beneden-Zeeschelde, rondom de Antwerpse haven, kregen weidevogels de nodige aandacht toen de verliezen door de aanleg van Verrebroek- en Deurganckdok significant begonnen door te wegen. In beide provincies kan gesteld worden dat de bestaande aandacht en gevoerde initiatieven doorgaans geleid hebben tot een behoud en zelfs stijging van de weidevogelpopulaties. Dit voornamelijk in reservaatpercelen die door hun bestemming als 'natuurgebied' konden verworven worden.

De situatie in Antwerpen en Limburg is hieraan verschillend omdat weidevogels hier dikwijls niet in de natte valleien zaten maar op hoger gelegen klei-op-zandlagen die systematisch omgezet werden

tot intensieve akkergebieden via ruilverkaveling. Hoewel er zeker initiatieven naar weidevogels zijn genomen (Turnhouts Vennengebied, Schulensbroek, ...) zijn de weidevogelpopulaties tot een alarmerend niveau gezakt. Zeker in Limburg, waar het gros van de Grutto's en Wulpen in landbouwgebied zat, is het nu vijf voor twaalf. Heel recent werden verschillende evoluties, dikwijls in landbouwgebied, beschreven die tot het wegvagen van een populatie hebben geleid. Hier zal al behoorlijk geïnvesteerd moeten worden in de instandhouding of het versterken van de huidige populaties. Een positieve evolutie is de kolonisatie van Oost-Brabant door Wulp. Deze werd hier gekatalyseerd door het uitbouwen van een robuuste riviervallei met rivierbegeleidende graslandcomplexen in de Velpe- en Getevallei. Daar waar het voor Wulp een kennishiaat lijkt hoe hij het landschap gebruikt, waar hij nestelt en of er maatregelen op maat genomen kunnen worden voor deze soort, blijkt wel dat de uitbouw van graslandreservaten zoals hier, maar ook langs de IJzer nieuwe populaties kan aantrekken.

Belangrijkste conclusie hieruit is dat over het hele land zowel de kennis als de gedrevenheid aanwezig is om de negatieve trend in weidevogelpopulaties te keren. Heel wat huidige en toekomstige initiatieven op het terrein focussen bovendien op weidevogels. De opmaak van dit SBP kan er toe leiden dat deze initiatieven gecoördineerd, versterkt en versneld worden vanuit een beleidsmatige context voor heel Vlaanderen.

1.2.2 ACTIEF HERSTEL VAN HET LEEFGEBIED

Zoals hierboven beschreven lopen er in heel Vlaanderen initiatieven waar het leefgebied van weidevogels uitgebreid, verbeterd of zelfs gecreëerd wordt. Dit gebeurt zowel binnen reguliere projecten van terreinbeherende instanties of verenigingen als in het kader van Instandhoudingsdoelen of in een compensatie-traject. In sommige gevallen wordt weidevogelbiotoop gecreëerd door een doel voor een andere soort of een habitat die dezelfde ecologische vereisten stelt. Hierbinnen vallen bijvoorbeeld gebieden met doelen voor Kwartelkoning of voor habitats als moerassen, kleine zegge-vegetaties, zilt grasland, ...

De focus van dit SBP zal al grotendeels naar deze gebieden gaan. Per gekozen gebied zal een screening gebeuren die moet aangeven of huidige maatregelen kunnen versterkt worden waar nodig of nieuwe maatregelen kunnen vooropgesteld worden waar binnen het huidig beheer niet aan toe gekomen wordt om welke reden dan ook. Bij overlappende doelen met andere soorten en habitats wordt gefocust op de win-win situatie.

1.2.3 LOPEND WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK WEIDEVOGELS

In Nederland, maar ook daarbuiten, wordt heel veel onderzoek gedaan naar weidevogels. De verschillende onderzoeks-topics zijn divers: overleving, broedsucces, voedselaanbod, predatie, beheer, ... Er zijn weinig vogelgemeenschappen waar zoveel over geschreven wordt: rapporten, boeken, themanummers van internationaal gelezen tijdschriften, websites, ... Uit Vlaanderen blijkt al een decennialange monitoring van de belangrijkste soorten en/of gebieden uit de verschillende regio's. De hieruit verworven kennis, nationaal en internationaal, laat toe maatregelen op maat te nemen waarvan de kans op slagen maximaal is. In Vlaanderen is voldoende kennis aanwezig om de internationale aanbevelingen naar de Vlaamse situatie door te vertalen zodat ook de regio-specifieke eigenschappen worden gevalideerd.

1.2.4 SAMENWERKING TUSSEN VERSCHILLENDE PARTIJEN

Uit Nederland en het Verenigd Koninkrijk blijkt dat weidevogels bij verschillende takken van de bevolking een belang hebben. In Nederland draait dit vooral om Grutto. Vogelwachten, agrarische natuurverenigingen, regionale kenniscentra rond weidevogels, ... houden zich allen, op het terrein, met weidevogels bezig. In het VK draait dit vooral om Wulp die daar al eeuwenlang in muziek en literatuur wordt geprezen als deel van het buitenleven. Uit onderzoek bleek dat de 'jodelende' Wulp zelfs een emotionele waarde had bij delen van de bevolking die voor hun dagelijkse bezigheden het buitengebied gebruikten. Dit is in Vlaanderen veel minder het geval. Weinig mensen buiten de ornithologen hebben notie van aanwezige weidevogels. Het is echter wel zo dat weidevogels, dikwijls door hun status als Rode Lijst-soort, beleidsmatig wel een plaats gekregen hebben. In die mate dat ze dikwijls worden meegenomen in gemeentelijke en provinciale beleidsinitiatieven hoewel daar geen strikte verplichting tegenover staat. Weidevogels worden dus als een deel van ons natuurlijk patrimonium beschouwd wat het draagvlak voor en het uitrollen van een SBP wellicht vergemakkelijkt.

1.2.5 AANDACHT BINNEN HET LANDBOUWBELEID: BEHEEROVEREENKOMSTEN

Vrijwel de volledige Vlaamse weidevogelpopulatie zit in gebieden met een landbouwgebruik. Enerzijds in reservaten, met een gebruik dat idealiter volledig is afgestemd op weidevogels en waar via gebruiksovereenkomsten met landbouwers wordt samengewerkt. Anderzijds in regulier landbouwgebied waar weidevogels nog stand houden ondanks niet-afgestemd beheer en waar landbouwers maatregelen kunnen nemen op vrijwillige basis, al dan niet met een beheerovereenkomst van de Vlaamse Landmaatschappij (VLM). Via de beheerovereenkomst krijgt de landbouwer in ruil voor de geleverde inspanning een vergoeding voor de gederfde inkomsten en de bijkomende inspanning. Landbouwers kunnen, mits de nodige inspanningen, een heel grote en actieve partner zijn in het behoud van weidevogels of in deze context wel eens 'boerenlandvogels' genaamd. De Vlaamse economische realiteit inzake landbouw (verdere intensifiëring, permanente graslanden scheuren en omzetten naar akker of intensief maaigras, ...) maakt het samenwerken rond het behouden van weidevogels niet gemakkelijk. In Nederland geldt een zeer gelijkaardige economische realiteit maar hebben de landbouwers meer traditie en kennis in het beschermen van weidevogels. Ze slagen er bovendien in om hun weidevogelvriendelijke producten te vermarkten (bvb. <https://www.weideweelde.nl/>) met ondersteuning van o.a. Vogelbescherming Nederland.

Anno 2020 waren in Vlaanderen voor 1316 ha BO's gesloten bij 277 landbouwers in functie van weidevogelbeheer (VLM, 2020). De huidige beheerovereenkomsten voor weidevogels omvatten volgende maatregelen (beheerpakketten):

1) Uitgestelde maaidatum

- tussen 20 maart tot en met 22 juni geen enkele activiteit uitvoeren op het perceel
- de bestaande grasvegetatie behouden, doorzaaien of herinzaaien is niet toegestaan

2) Beweiden 20 mei

- tussen 20 maart tot en met 20 mei geen enkele activiteit uitvoeren op het perceel
- vanaf 21 mei tot en met 15 juni het perceel laten begrazen met maximaal 4 dieren per ha op elk ogenblik

- de bestaande grasvegetatie behouden , doorzaaien of herinzaaien is niet toegestaan

3) Standweide 15 juni

- tussen 20 maart tot en met 15 juni geen enkele activiteit uitvoeren op het perceel, behalve het gebruik als standweide met een veebezetting van maximaal 2 dieren per ha op elk ogenblik
- de bestaande grasvegetatie behouden, doorzaaien of herinzaaien is niet toegestaan

4) Kuikenweide

- tussen 20 maart tot en met 1 juli geen enkele activiteit uitvoeren op het perceel, behalve het gebruik als standweide met een veebezetting van maximaal 2 dieren per ha op elk ogenblik
- de bestaande grasvegetatie behouden, doorzaaien of herinzaaien is niet toegestaan

5) Aanleg en onderhoud vluchtstrook

- voor 31 mei van het eerste werkjaar een strook in met een gras(kruiden)mengsel inzaaien
- De breedte van de strook wordt bepaald in overleg met de bedrijfsplanner. In ieder geval moet de strook over de ganse lengte minstens 5 meter breed zijn.
- de strook pas maaien of klepelen vanaf 22 juni
- de grasvegetatie behouden, doorzaaien of herinzaaien is niet toegestaan
- behalve het maai- of klepelbeheer geen andere activiteiten uitvoeren op de strook
- geen meststoffen en bodemverbeteringsmiddelen gebruiken op de strook
- geen bestrijdingsmiddelen gebruiken op de strook (uitgezonderd voor de manuele bestrijding van akkerdistels).

1.2.6 VERHOGEN VAN DE MAATSCHAPPELIJKE BETROKKENHEID EN VERMARKTING VAN LANDBOUWPRODUCTEN UIT WEIDEOGELGEBIEDEN

In Nederland of het Verenigd Koninkrijk nemen weidevogels een belangrijke plaats in in de culturele traditie. Denk maar aan het kievitseieren rapen in Friesland of de talrijke verwijzingen naar de wulp in de traditionele Britse literatuur, kunst en muziek. Weidevogelbescherming is er dan ook niet énkél een verhaal van natuurbeschoud, maar ook van identiteit en het instandhouden van tradities. De achteruitgang van de weidevogelpopulaties raakt op die manier de ziel van de bevolking. Gezien niet iedere burger de mogelijkheid heeft om rechtstreeks iets te doen aan de problematiek zijn marktmechanismen zoals het label ‘weidemelk’ ontstaan die hierop inspelen: de consument blijkt bereid iets meer te betalen voor een fles melk als hij daarmee landbouwbedrijven ondersteunt die zich inzetten voor een beter leefgebied voor de weidevogels.

In Vlaanderen is die culturele traditie veel minder aanwezig, wellicht wegens het relatief laat ‘*boomen*’ van de populaties weidevogels in de 2de helft van de 20ste eeuw. Desalniettemin zijn weidevogels als grutto, kievit en wulp door hun grootte, herkenbaarheid en opvallend en typisch geluid dankbare soorten om het grote publiek kennis te laten maken met de biodiversiteit in het landbouwgebied. Ze vormen als het ware de soundtrack bij kwalitatieve graslandgebieden. Als het grote publiek deze soorten en hun leefgebied omarmt kan dit intrinsiek opportuniteiten genereren voor alternatieve (terug)verdienmodellen voor de landbouwsector in weidevogelgebieden. Bijvoorbeeld via bedrijfsverbredende activiteiten (niche-hoevetoerisme in een bruisend weidevogelgebied) of via alternatieve verdienmodellen (hoeveverkoop van zuivel uit weidevogelgebieden).

Het is niet de bedoeling van dit SBP om dergelijke verdienmodellen te ontwikkelen, het SBP beoogt wél de grondstof (weidevogels) aan te reiken om dergelijke opportuniteiten mogelijk te maken. Tevens kan het SBP de katalysator zijn om lokaal, waar de kans zich voordoet, in dialoog te gaan met geïnteresseerde landbouwers om dergelijke concepten te helpen concretiseren en ondersteunen.

2. TOETSINGSKADER WEIDEVOGELGEBIEDEN

Grutto en Wulp werden door hun status als niet-Bijlage-I soort van de Vogelrichtlijn niet opgenomen in rapporten over de 'Lokale stand van instandhouding' (LSVI) van Bijlage-soorten van de Vogel- en Habitatrichtlijn. Deze graslandsoorten behoeven heel specifieke kenmerken van hun leefgebied op uiteenlopende thema's zoals grasland, voedsel, hydrologie, predatiekansen, ... die bovendien dikwijls met elkaar interfereren. Dit toetsingskader werd daarom binnen dit SBP opgemaakt om voor elk van deze factoren een inschatting te maken of zij bijdragen tot een behoorlijk functionerend weidevogelgebied. De focus ligt dus op het leefgebied van deze twee en andere weidevogelsoorten (Kievit, Tureluur, Scholekster, ...) die regelmatig samen in één gebied voorkomen. Hieronder wordt dus de staat van een goed functionerend weidevogelgebied beschreven met belangrijke aandacht voor Grutto en Wulp.

Criterium	Indicator	Gunstig	Ongunstig	Referenties & opmerkingen
Leefgebied kwaliteit	Weidevogel- Landschap	Open landschap: Grote, open gebieden met ononderbroken zicht over meer dan 200 m (gemiddeld 400 m) en een minimale oppervlakte van 300 à 400 ha, idealiter in afwezigheid van bossen, bebouwde oppervlakte, hoogspanning, windmolens, drukke wegen of spoorlijnen Indien kleiner moeten andere parameters héél gunstig zijn voor duurzaam behoud !	Te gesloten landschap: zicht < 200 m vanuit verschillende richtingen bv. door dicht netwerk aan rietkragen, bomenrijen, bosjes, Te kleine oppervlakte << 400 ha: bv. door aanwezigheid boskernen, bebouwde oppervlakte, drukke infrastructuur, opgaande KLE's ...	Oosterveld & Altenburg 2005, Oosterveld <i>et al.</i> 2014, Teunissen et al. 2012. Hoewel Wulp een meer gesloten landschap verdraagt, met zelfs al lichte verbossing in de percelen, dient benadrukt te worden dat hij wel significant grotere oppervlaktes gebruikt doorheen zijn broedcyclus dan Grutto.
	Weidevogel- Kerngebied	Een zelfredzame populatie Grutto (min. 20 bp), als meest kritische weidevogel, heeft een aaneengesloten graslandgebied van 100 à 250 ha nodig. Indien disjunct door wegen, waterlopen, lokale bebouwing moet de functionaliteit per deelgebied voor weidevogels gegarandeerd zijn. Een deelgebied dat ook als broedgebied moet functioneren is niet kleiner dan 50 ha tenzij het door een ideaal beheer en landschap toch functioneel kan zijn.	Graslandgebied << 100 à 250 ha of te versnipperd, afzonderlijke delen zijn niet functioneel als geheel en dikwijls kleiner dan 50 ha met teveel invloed van verstoringsbronnen.	Oosterveld & Altenburg 2005, Oosterveld <i>et al.</i> 2014, Van 't Veer et al., 2008. Voor Wulp (en misschien ook Grutto ?) komen hier ook open heidegebieden in aanmerking. Akkers in de periferie van heel natte gebieden trekken Kieviten en Scholeksters aan. Als soortgerichte maatregel, mits uiteraard voldoende garantie op uitkomst van nesten, kan dit als surplus op het kerngebied ingevuld worden.
	Hydrologie	In het kerngebied wordt een hoge voorjaarswaterstand aangehouden over een grote oppervlakte (>50%) die lokaal plasdras en 'volle' laantjes of depressies mogelijk maakt (minstens 1	Het grondwater staat al van 's winters beduidend onder het maaiveld en zorgt niet voor lokale plasdras of ander open water. Kwelinvloeden zijn verdwenen. Er is geen soos aanwezig in de	Weterings et al., 2015 Afhankelijk van grondsoort mag het water 's zomers dieper zakken: maximaal 35 cm in veengebieden tot maximaal 75 cm in

		ha per 100 ha). Pas naar de zomer toe zakt het grondwater beduidend onder het maaiveld. Plasdras wordt lang aangehouden. Eventuele invloed van kwelwater wordt bevorderd. De aanwezigheid van een soos (centrale ondiepe plas of eiland in plas) is sterk aanbevolen. Deze hoeft niet per se in de weidevogelkern te liggen.	ruime omgeving.	kleigebieden. Vernatting zorgt niet alleen voor meer en beter bereikbaar voedsel. Het diversifiëert en vertraagt ook de plantengroei zodat gebieden langer geschikt blijven voor weidevogels met hun jongen. Indien ook wordt gerekend op soorten als Zomertaling en Slobeend zal de 'open water'-component veel groter moeten zijn.
	Vegetatie-structuur	In het kerngebied komen nagenoeg geen overjaarse vegetaties voor en gaat het grootste deel van de grasmat kort de winter in. Pitrusruigtes worden 's winters nog eens gemaaid indien noodzakelijk. Verwilging en verrietting in de perceelsranden, randen van plassen en depressies wordt voor de winter aangepakt zodat de gradiënt van open water naar kort grasland maximaal voorkomt in het gebied.	Grote delen van het kerngebied blijven onbeheerd of vertonen een te hoge grasmat. Perceelsranden en sloten geraken verland met storende overjaarse vegetaties die het open water bedreigen.	Oosterveld & Altenburg 2005, Oosterveld <i>et al.</i> 2014. Ook hier weer dient benadrukt te worden dat Wulp vrij tolerant is inzake hogere vegetatie zolang er maar wat afwisseling is. 10 % mag zelfs licht verbossend zijn, hoge bomen zijn echter nefast. Voor Kievit is de aanwezigheid van heel kort gras met zelfs plekken braak dan weer zeer belangrijk.
	Vegetatie-kwaliteit	Door mozaïekbeheer (combinatie van hooiland, hooiweide, weiland, ...) of eigenschappen van het terrein is een gevarieerde grasmat aanwezig waarbij ook het zogenaamde 'kuikenland', zijnde bloemrijk grasland, à rato van 1.5 ha per koppel Grutto, gegarandeerd is.	Het beheer en de terreinkenmerken zorgen voor een eentonige, niet kwalitatieve, dikwijls ondoorwaadbare grasmat met significant gebrek aan 'kuikenland'.	Een eentonig beheer in een te voedselrijke situatie leidt snel tot dergelijke ongunstige situatie. Verschraling is dan aan de orde vooraleer een definitief beheer in te stellen.
	Voedselaanbod	Het kerngebied beschikt over voldoende en bereikbaar bodemleven voor adulten en opgroeiende jongen. Belangrijk hierbij is dat, naast de aanwezigheid van slikrandjes, er ook sprake is van een voldoende hoge pH, een vruchtbare bodemlaag (voor regenwormen) en veelwortelende grassen in de vochtige sfeer zoals Fioringras, Geknikte vossenstaart ... (voor emelten). Voor opgroeiende donsjongen is voldoende	In het kerngebied is een gebrek of zelfs afwezigheid aan bodemleven door arme grond of te lage pH met spaarzame grasgroei zonder veelwortelende grassen. Het kerngebied is zeer arm aan insecten om al dan niet direct verklaarbare redenen. Er lijkt niet voldoende 'kuikenland' aanwezig of dit lijkt minder insectenrijk/doorwaadbaar dan noodzakelijk.	Oosterveld & Altenburg 2005, Kleijn et al., 2008. Wanneer de pH richting 5 of lager gaat, is het voor weidevogels van belang deze lokaal op te krikken door bemesting (best zonder injectie) en/of bekalking om bodemleven voor adulte weidevogels mogelijk te maken. Altijd in het achterhoofd houden dat dit ook invloed heeft op de kwaliteit van de vegetatie, met name het 'kuikenland' en zeer schadelijk kan zijn voor venen en natte

		'kuikenland' aanwezig, met dus veel insecten en vooral goed doorwaadbaar (versus een dichte monotone grasmat gevormd door enkele dominante soorten).		heidevegetatie. De impact van ontwormingsmiddelen op bodemleven is niet goed gekend. Uit voorzorgsprincipe worden die best geruime tijd voor het vee in het gebied komt toegediend.
Omgevingsfactoren	Verstoring	Er zijn geen (landbouw)werkzaamheden in het kerngebied of net daarbuiten die verliezen van nesten, donsjongen of territoria kunnen veroorzaken. Indien inscharing van vee al tijdens de nestfase zou gebeuren wordt nestbescherming toegepast. Maaidata zijn afgestemd op het broedseizoen en voldoende flexibel. Vanuit de omgeving is er geen verstoring door antropogene handelingen zoals loslopende honden, drones, vliegers, duivenkanonnen, recreanten, ... die niet door sensibilisatie, regularisatie en handhaving kan vermeden worden.	Het mechanisch beheer leidt tot verliezen van nesten, jongen of territoria. Vroege inscharing van vee leidt tot nestverliezen. Maaidata zijn niet afgestemd op het broedseizoen en er is niet voldoende flexibiliteit om uitzonderlijke omstandigheden (bv. late broedsels) op te vangen. De verstoringsdruk op het gebied vanuit de omgeving is te hoog om een succesvol weidevogelgebied te garanderen. Dit ondanks sensibilisatie, regularisatie en handhaving.	Oosterveld & Altenburg 2005, Oosterveld <i>et al.</i> 2014
	Predatiedruk	Het kerngebied is predatieluw. Grote verliezen door nachtelijk foeragerende zoogdieren of overdag jagende roofvogels (Slechtvalk inclusief) of kraaiachtigen worden niet verwacht. Er is een actief beheer om deze situatie te behouden/bereiken. Predatiemijding speelt niet in het kerngebied.	Het kerngebied kent een te hoge predatiedruk op nesten, jongen of adulte vogels. Bovendien treedt predatiemijding op. Territoriale vogels komen niet tot nestelen en verlaten het gebied voortijdig.	Teunissen et al. 2012. Impact van Slechtvalk kan zeer groot zijn op baltsende weidevogels. Het aanbrengen van nestbakken voor deze soort mag niet binnen de 3 km van een weidevogelgebied.
	Competitie	De weidevogelkern staat niet onder druk door vestiging van kolonievogels zoals Kokmeeuw, Brandgans, Canadese gans, ... Ook grote groepen van overzomerende (exotische) ganzen of niet broedende meeuwen zijn niet aanwezig.	Nuttige oppervlakte gaat verloren voor weidevogels in het kerngebied door vestiging van andere soorten. Er zijn duidelijke aanwijzingen dat de weidevogels zich anders gedragen (zoeken de periferie op) en minder kansen krijgen.	Kokmeeuwen zijn niet per se verstorend maar nemen plaats in, net zoals een groeiende groep ganzen in het voorjaar. Vooral Canadese en Nijlgans kunnen ook eieren eten van weidevogels !
Populatie	Demografie	De populatie is stabiel of zelfs stijgend. De trend verschilt niet, in de negatieve	De populatie neemt af of vertoont geen stijging ondanks surplus aan geschikt leefgebied. De negatieve trend	

		zin, met regionale trends.	is sterker dan regionaal.	
	Soortenspectrum	De verschillende soorten die te verwachten zijn o.b.v. regionale verspreiding en type biotoop zijn aanwezig. Beheermatig worden keuzes gemaakt die ofwel een breed spectrum bevorderen ofwel heel soortgericht zijn.	Bepaalde te verwachten soorten zijn afwezig of nemen sterk af. Beheermatig kan dit al dan niet verklaard of hersteld worden.	Met name bij Wulp kan gesteld worden dat in bepaalde landschappen/biotopen dit de enige aanwezige soort is onder de steltlopers.
	Broedsucces	Het BTS (> 65%), nestsucces (> 60%) of broedsucces is gekend en is voldoende hoog om de populatie in stand te houden.	Er zijn geen gegevens, zelfs geen 'buikgevoel' over betreffende parameters of deze zijn bewezen te laag voor een zelfredzame populatie.	Devos, 2018, Spanoghe, 2017.
Communicatie	Communicatie	De streefwaarden voor weidevogelpopulaties en hun implicatie naar beheer en inrichting van het gebied zijn voldoende intern en extern gecommuniceerd. Ook een 'best practice' voor mensen die in of nabij het gebied een betekenisvolle activiteit zouden hebben, is gecommuniceerd.	De streefwaarden voor de populatie en daartoe benodigde maatregelen staan zowel intern als extern ter discussie. Sommige actoren zijn niet op de hoogte hoe om te gaan met broedende weidevogels.	
	Sensibilisatie	Het streven naar een duurzame populatie weidevogels wordt regionaal en nationaal gekaderd voor passanten, gebruikers en omwonenden. Hierbij worden de soms ingrijpende beheer- of inrichtingsmaatregelen goed uitgelegd in het licht van biodiversiteit en klimaat.	Het gebrek aan sensibilisatie leidt tot een negatieve houding van één of meerdere groepen uit de omgeving. Het streven naar een duurzame populatie weidevogels wordt als niet noodzakelijk geacht, ten koste van biodiversiteit en ongepast binnen het klimaatbeleid.	Permanent grasland en zeker permanente vernatting zijn belangrijke klimaatmaatregelen door waterretentie en koolstofopslag. In die zin zijn zij evenwaardig aan verbossing.

3. INSTRUMENTEN EN MAATREGELEN

3.1 INLEIDING

Weidevogels zoals Grutto en Wulp komen nog verspreid voor in Vlaanderen. Heel wat Vlaamse of erkende reservaten hebben deze soorten als doel. Anno 2020 komen deze soorten ook nog in belangrijke mate buiten deze gebieden voor. Soms in graslanden grenzend aan natuurgebieden, soms ook in gebieden waar geen reservaten voorkomen, zowel in graslanden voor Grutto en Wulp als in akkerland voor Wulp (en Kievit). Dit gegeven verantwoordt het uit- of herdenken van een instrumentarium dat zowel maatregelen in reservaten als in landbouwgebied omhelst. Steeds met de nodige aandacht voor het ruimtelijk gegeven: het succes van een weidevogelgemeenschap hangt af van de schaal waarop in een kerngebied en omgevend landschap gepaste maatregelen worden genomen. De negatieve trend van deze soorten geeft aan dat hier belangrijke inspanningen voor moeten geleverd worden, zowel in reservaten als daarbuiten.

In het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) is er steeds meer aandacht voor vergroening. Het instrument beheerovereenkomsten slaat aan bij landbouwers. Toch dient geconcludeerd te worden dat dit de negatieve trend van weidevogels op Vlaamse schaal, die zich reeds vele decennia manifesteert, niet heeft weten om te buigen (periode 2014-2020).

Voor het keren van de trend wordt best een divers palet aan instrumenten aangeboden, waarbij de verschillende beleidsinstrumenten elkaar niet in de weg hoeven te staan. Hier volgt een brede verkenning van de verschillende mogelijke instrumenten die inzetbaar kunnen zijn voor weidevogels. Enerzijds instrumenten vanuit het landbouwbeleid maar anderzijds ook instrumenten uit andere beleidsdomeinen.

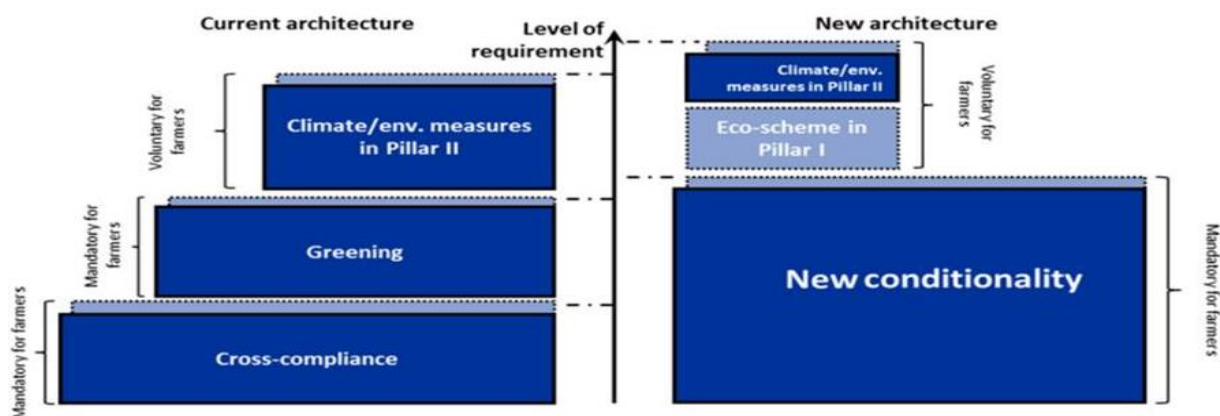
Na de uiteenzetting over de instrumenten worden deze aan maatregelen gekoppeld die binnen een weidevogelbeheer van toepassing zijn.

3.2 INSTRUMENTEN UIT HET LANDBOUWBELEID / GLB

3.2.1 ACHTERGROND

Net zoals in vele andere sectoren gebruikt de overheid ook in de land- en tuinbouwsector subsidies om ondersteuning te bieden aan maatschappelijk relevante activiteiten en om op een positieve manier beleidsmatig te sturen. Door het overhevelen van nationale landbouwbudgetten naar Europa, komen de meeste subsidies ook van Europa. De krachtlijnen hiervan liggen vast in het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) en de meerjarenbegroting van de EU.

Bij de opstart van de Europese unie waren landbouwsubsidies zeer economisch geïnspireerd. Het doel van deze subsidies was voldoende aanbod en een lage kostprijs van voedsel te garanderen. De laatste decennia werden de subsidies geheroriënteerd naar enerzijds een inkomenssteun en anderzijds naar de realisatie van milieukundige en andere randvoorwaarden (biodiversiteit, klimaat, ...). Met andere woorden krijgen de land- en tuinbouwers een vergoeding vanuit de maatschappij voor diensten die ze leveren, maar waarvoor ze uit de markt geen rechtstreekse inkomsten kunnen halen. De subsidies vanuit het landbouwbeleid worden via 2 pijlers gestructureerd die hieronder worden besproken.

Figuur : Vergelijking tussen de huidige (links) en voorgestelde (rechts) nieuwe 'groene' architectuur binnen het Gemeenschappelijke Landbouwbeleid van de EU.

3.2.2 DE EERSTE PIJLER VAN HET GLB

De eerste pijler van het GLB betreft rechtstreekse betalingen aan landbouwers. Daarbij worden een aantal randvoorwaarden opgelegd waardoor de bedrijfstoelage afhankelijk is van een reeks criteria op het gebied van milieu en volksgezondheid, om tegemoet te komen aan de verwachtingen van de Europese burgers. Bovenop de basisbetaling ontvangt elk bedrijf een aanvullende betaling per hectare indien het gebruikmaakt van landbouwmethoden die heilzaam zijn voor het klimaat en het milieu (**vergroeningsmaatregelen / ecoregelingen**).

De eerste pijler van het GLB heeft als sterkte dat de randvoorwaarden generiek gelden voor alle landbouwers. Wanneer we ons beperken tot de voor weidevogels relevante maatregelen kunnen we concluderen dat de eerste pijler de potentie heeft om bij te dragen aan de algemene verbetering van de basismilieukwaliteit en basisbiodiversiteit in het landbouwgebied. Enerzijds gelden voor alle landbouwers de **randvoorwaarden** voor rechtstreekse betalingen, anderzijds krijgen alle landbouwers de mogelijkheid om een extra vergroeningspremie te bekommen. Daar tegenover staat dat maatregelen uit de eerste pijler eerder generiek gelden en onvoldoende specifiek en gericht (kunnen) inzetten op de juiste weidevogelvriendelijke maatregelen op de juiste plaats. Desalniettemin kunnen de vergroeningsvoorwaarden op zich (in het nieuwe GLB heten die ecoregelingen) al voor een stuk tegemoetkomen aan de vereisten voor weidevogels, waarbij ze vooral potentie hebben om het ruimere landschap robuuster te maken (via gewasdiversificatie, via ecologisch aandachtsgebied, ...). De verwachting is hier wel dat dit vooral ten gunste van Kievit kan zijn, een meelifter binnen dit SBP, die zowel op graslanden als akkers broedt. Dit bijvoorbeeld door een uitgestelde datum voor grondbewerkingen op de akkers waar deze soort nog clustert. Voor Grutto en Wulp zal doorgaans heel gebiedsgericht gewerkt moeten worden wat binnen deze pijler niet aan de orde is.

3.2.3 DE TWEEDE PIJLER VAN HET GLB

Als tweede pijler van het GLB is het beleid van de EU inzake plattelandontwikkeling ontwikkeld om plattelandgebieden binnen de Unie te ondersteunen en het hoofd te bieden aan een breed scala aan uitdagingen op het gebied van economie, milieu en maatschappij. Een hogere mate van flexibiliteit (in vergelijking met de eerste pijler) stelt regionale, nationale en lokale autoriteiten in staat om hun individuele zevenjarige programma's voor plattelandontwikkeling op te stellen op

basis van een Europees 'menu van maatregelen'. In tegenstelling tot de eerste pijler, die geheel gefinancierd wordt door de EU, worden de programma's binnen de tweede pijler medegefinancierd door EU-gelden en regionale of nationale middelen.

Eén van de prioriteiten van de tweede pijler van het GLB is het herstel, de instandhouding en de versterking van de ecosystemen die afhankelijk zijn van de landbouw. De uitvoering van het beleid inzake plattelandontwikkeling verloopt via programma's voor plattelandontwikkeling die door de lidstaten (of hun regio's) worden ontwikkeld (PDPO). Met deze meerjarenprogramma's wordt een gepersonaliseerde strategie aangewend die beantwoordt aan de specifieke behoeften van de lidstaten (of regio's). Deze programma's zijn gebaseerd op een reeks (te combineren) maatregelen, die kunnen worden geselecteerd uit een 'menu' van Europese maatregelen inzake steun voor plattelandontwikkeling en medegefinancierd door het Elfpo. Het percentage van medefinanciering varieert per regio en maatregel. De programma's moeten door de Europese Commissie worden goedgekeurd en omvatten ook een financieringsplan en een reeks resultaatindicatoren.

Meest relevante maatregelen voor weidevogels die onder deze pijler worden ontwikkeld, betreffen specifieke beheerovereenkomsten en de steun voor niet-productieve investeringen (aanleg van weidepoel) via het VLIF. Daarnaast worden er onder PDPO ook subsidies voor agromilieumaatregelen toegekend voor het vrijwillig toepassen van milieu-, klimaat- en natuurvriendelijke landbouwpraktijken die bijkomende inspanningen vragen van de landbouwers binnen het kader van een vijfjarige verbintenis (LV-Agromilieumaatregelen).

Met het inzetten op beheerovereenkomsten worden aan landbouwers subsidies gegeven voor het vrijwillig nemen van weidevogelvriendelijke maatregelen op de eigen of in gebruik zijnde gronden. Bij dit instrument is het mogelijk om weidevogelmaatregelen te beperken tot specifieke, afgebakende gebieden. De VLIF-steun voor niet-productieve investeringen richt zich op de aanleg van (nieuwe) kleine landschapselementen maar ook kleinschalige waterinfrastructuur (gericht op vasthouden en buffering). De LV-Agromilieumaatregelen richten zich op het stimuleren van bepaalde milieuvriendelijke teelten of teeltwijzen. Om op deze instrumenten beroep te doen dient de begunstigde een actieve landbouwer te zijn.

Beheerovereenkomsten

Sterktes

Beheerovereenkomsten hebben een duidelijk doel en bevatten een welomschreven lastenboek waaraan een landbouwer zich moet houden. Dit lastenboek moet verzekeren dat de beoogde inspanning van de beheerovereenkomst maximaal kan renderen voor het bereiken van de beoogde doelen en biedt de landbouwer een leidraad hoe hij het beheer dient uit te voeren. Daar tegenover staat dat de landbouwer billijk wordt vergoed voor het gevoerde beheer en/of de gederfde inkomsten. De sterkte van een beheerovereenkomst is dus dat beheervoorschriften heel helder en doelgericht kunnen worden uitgewerkt om een zo optimaal mogelijk resultaat te bereiken. Weliswaar dient rekening gehouden te worden dat het niet te complex wordt en te ver van de courante landbouwpraktijk afglijdt opdat landbouwers er alsnog op zouden instappen.

Een andere sterkte van beheerovereenkomsten is dat het een vrijwillig instrument is zodat heel duidelijk de keuze wordt gelaten aan de landbouwer om hier al dan niet gebruik van te maken.

Daarnaast wordt een beheerovereenkomst gesloten voor een in de tijd beperkte periode waarbij de landbouwer na afloop dus ook altijd de keuze heeft om de overeenkomst voort te zetten dan wel op het perceel opnieuw voluit voor landbouwproductie te gaan. Die vrijheid verklaart dan ook wellicht het succes van het instrument. Tenslotte is het door een weloverwogen afbakening van toepassingsgebieden mogelijk om beheerovereenkomsten heel gericht in te zetten in die zones waar de effectiviteit het hoogst wordt ingeschat.

Aandachtspunten

De effectiviteit van een beheerovereenkomst wordt mede bepaald door de dichtheid/bedekkingsgraad van maatregelen in een bepaald gebied en de combinatie aan maatregelen in een bepaald gebied. Zolang een zeker dekkingspercentage niet wordt bereikt en/of cruciale elementen voor weidevogels niet aanwezig zijn, kan het zijn dat prima uitgevoerde beheerovereenkomsten toch nauwelijks resulteren in ecologische winst. Zo kan een cluster van BO's rond een plasdraszone of ondiepe plas leefgebied, inclusief nestplaats, opleveren voor heel wat weidevogels maar wellicht niet als deze versnipperd over een grotere oppervlakte gesloten worden. Hoewel het bijdraagt tot de bereidheid van landbouwers om van het instrument gebruik te maken, is de tijdelijkheid van beheerovereenkomsten ook een aandachtspunt om het instrument als speerpunt te benutten voor een duurzame ontwikkeling/behoud van weidevogelpopulaties. Tegenover het feit dat beheerovereenkomsten worden gesloten voor een relatief korte periode en in principe inspanningen die genomen worden ten behoeve van weidevogels op die wijze tijdelijk van aard zijn, staat dat circa 80% van de BO's wordt vernieuwd (schriftelijke mededeling VLM). In die zin blijken BO's zoals ze nu worden ingezet toch reeds een behoorlijke continuïteit te kunnen garanderen in het behoud van leefgebied voor weidevogels.

De effectiviteit van BO's voor weidevogels is een belangrijk aandachtspunt. Uiteraard, indien correct uitgevoerd, hangt die af van de locatie. De afgebakende perimeter voor weidevogels garandeert dit al ten dele. Er spelen dikwijls echter nog andere zaken in een weidevogelgebied (waterhuishouding, verstoring, ...) die belangrijker zijn om aan te pakken en pas dan het succes van een BO kunnen verhogen. Zelfs wanneer door clustering al een grote bedekking van BO's wordt gehaald in een potentievol gebied kan dit nog de noodzakelijke sleutel tot succes zijn.

In het actieplan worden enkele voorstellen gedaan voor 'nieuwe' BO's die voor weidevogels zouden toegepast kunnen worden. Het kan belangrijk zijn om binnen hun toepassing enige flexibiliteit in te bouwen, dus met een minder strak regime in duur en locatie als de klassieke BO's. Hoe gericht ze kunnen ingezet worden hoe beter maar wanneer de situatie in een weidevogelgebied wijzigt kan het aangewezen zijn snel in te spelen ten behoeve van hun effectiviteit.

Een ander aandachtspunt zijn de kosten voor de overheid. Uiteraard is het zo dat het sluiten van beheerovereenkomsten met landbouwers kosten met zich meebrengt voor de overheid. Dit gegeven alleen al wettigt dat maatregelen zo ontworpen worden dat ze effectief dienen te zijn in het licht van de beoogde doelen. Dit impliceert dat met nog meer zorg dient gekeken naar de microlocatie van aangevraagde en te sluiten overeenkomsten en met het belang van lastenboeken die op alle punten een doelmatigheidstoets kunnen doorstaan.

VLIF-steun voor niet productieve investeringen

Sterktes

Wat VLIF-steun betreft is het vanzelfsprekend een pluspunt dat actueel 100% van de subsidiabele kosten voor de aanleg van kleine landschapselementen en kleinschalige waterinfrastructuur worden vergoed. Daarbij wordt ook op voorhand afgetoetst of de investering/type KLE wel verantwoord is op die locatie (bv. geen hoge bommenrij in weidevogellandschap). Dit wordt aangetoond door een attest afgeleverd door de VLM. Net zoals beheerovereenkomsten gebeurt de aanvraag van VLIF-steun op vrijwillige basis. Weliswaar wordt op deze manier een permanente structuur gecreëerd die na aanleg behouden blijft, waarbij het correct beheer al dan niet door beheerovereenkomsten kan worden ondersteund.

Aandachtspunten

Wat de VLIF-steun voor de aanleg van nieuwe KLE betreft, is het alvast een aandachtspunt dat dit instrument op heden amper wordt benut. Hoewel dit instrument in theorie de aanleg van permanente ecologische infrastructuur dient te dragen, blijkt het in de praktijk niet tot resultaten te leiden. Waaraan dit precies te wijten is, is niet geheel duidelijk. Mogelijk zijn de administratieve (veel tussenstappen, complexe on-line aanvraag) en/of financiële instapdrempels (>1.000€ exclusief BTW per dossier) te hoog voor de vaak eerder kleinschalige aard van de investering. Daarnaast is het aan de landbouwer zelf om de steun aan te vragen en wordt er op het terrein amper wervende promotie gemaakt rond dit instrument (geen specifiek personeel die landbouwers actief gaat benaderen, zoals bij beheerovereenkomsten wél het geval is). Het Vlaams Regeerakkoord 2019-2024 voorziet hier evenwel een belangrijke inhaaloperatie.

Niettegenstaande deze VLIF-steun 100% van de subsidiabele kosten beoogt te dekken, zijn de forfaitair bepaalde vergoedingen te scherp berekend waardoor landbouwers vaak alsnog zelf een deel moeten bijpassen. Deze VLIF-steun staat momenteel los van alle andere instrumenten; er is geen of onvoldoende stimulans via bijvoorbeeld een koppeling met de randvoorwaarden, met klassieke beheerovereenkomsten of -gezien de belangrijke maatschappelijke meerwaarde van deze KLE's- een vorm van bonus. Een betere afstemming met de dienst beheerovereenkomsten van de VLM kan deze VLIF-steun een boost geven, gezien de bedrijfsplanners wel actief bij landbouwers komen en deze mix aan maatregelen gebiedsgericht en zelfs perceelsgericht kan inzetten.

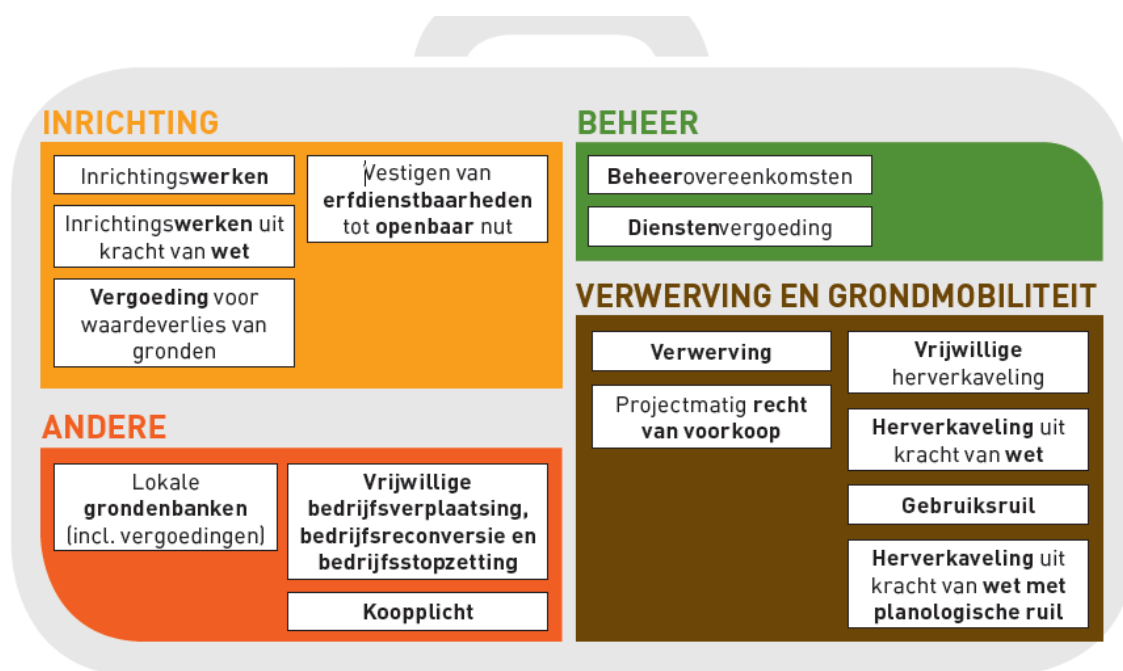
Doelen binnen VLIF die compatibel zijn met weidevogels zijn het verhogen van de biodiversiteit en het toepassen van een verbeterd waterbeheer. In de lijst maatregelen komen de aanleg van poelen en de aanleg van een kleinschalige waterinfrastructuur naar voor. Onder deze laatste wordt van alles verstaan: opstuwing, herstel van een gracht, aanleg van een retentiebekken of kleine wetland. De hoofdbedoeling van deze maatregelen is waterretentie of buffering wat niet wegneemt dat ze ook in een weidevogelcontext interessant kunnen zijn.

3.3 INSTRUMENTEN UIT ANDERE BELEIDSDOMEINEN

3.3.1 INSTRUMENTEN UIT HET DECREET LANDINRICHTING

Het Decreet Landinrichting van 28 maart 2014 beoogt op een geïntegreerde wijze de afstemming en de toepassing van instrumenten en de uitvoering van maatregelen die gericht zijn op het behoud, het herstel en de ontwikkeling van functies en de kwaliteiten te realiseren. Het decreet voorziet hiervoor verschillende instrumenten die via 3 sporen al dan niet kunnen worden ingezet. Spoor 1 betreft de inzet van instrumenten ter uitvoering van een landinrichtingsplan ter realisatie van een landinrichtingsproject. In spoor 2 worden instrumenten ingezet ter uitvoering van de inrichtingsnota ter realisatie van een concreet project, plan of programma dat is goedgekeurd en van financiering voorzien door de Vlaamse Regering, provinciebestuur of gemeentebestuur. In spoor 3 worden instrumenten ingezet ter uitvoering van een beheervisie van een concreet project, plan of programma.

Het pallet aan instrumenten beoogt enerzijds maatregelen op het vlak van inrichting (inrichtingswerken, vestigen van erfdienstbaarheden van openbaar nut, ...) anderzijds op het vlak van beheer (beheerovereenkomsten en dienstenvergoedingen). Daarnaast zijn er nog instrumenten gericht op verwerving en grondmobiliteit (herverkaveling, gebruikswissel, ...) en ten slotte grondenbank, koopplicht, bedrijfsverplaatsing, -stopzetting of -reconversie. Onderstaande figuur biedt een overzicht. De mogelijke inzet van instrumenten is evenwel niet in ieder spoor gelijk.

Figuur . Visualisatie van de verschillende instrumenten uit de instrumentenkoffer van het decreet landinrichting.

Uiteraard gaat de focus van de doelen van het Decreet Landinrichting veel ruimer dan enkel het aspect biodiversiteit c.q. weidevogels doch het biedt zeker raakvlakken en kansen om een gebied op een betere manier in te richten voor weidevogels door het voorzien van permanente structuren (bv.

stuwten, aanleg van een soos) of door een bepaald beheer voor langere termijn vast te leggen en te ondersteunen.

De instrumenten beheerovereenkomsten en dienstenvergoeding kunnen bovendien al relatief eenvoudig en laagdrempelig worden afgesloten via een vastgestelde beheervisie. Daarbij wordt een gebied aangeduid op basis van een beheervisie die onder meer volgende elementen bevat: een omschrijving van de doelen en maatregelen waarvoor de beheerovereenkomsten en de dienstenvergoedingen worden ingezet, de te verwachten resultaten, een omschrijving van de pakketten beheerovereenkomsten en dienstenvergoedingen die voor de uitvoering van de beheervisie kunnen worden gesloten respectievelijk uitbetaald en de motivering voor de inzet van de instrumenten. Een beheerovereenkomst is daarbij een overeenkomst waarbij de gebruiker of groep van gebruikers van een grond er zich vrijwillig toe verbindt om gedurende een bepaalde termijn een vooraf bepaalde prestatie te leveren. Een jaarlijkse dienstenvergoeding wordt toegekend als ten gevolge van een opgelegd beheer of opgelegde inrichting een bijkomende dienst op het vlak van beheer gewenst is. Het bedrag van de beheerovereenkomst of dienstenvergoeding staat in verhouding tot de geleverde inspanningen, de eventuele inkomstenderving en de transactiekosten die ermee gepaard gaan. Beheerovereenkomsten en diensten die bepaalde milieu- of natuurdoelen realiseren kunnen alleen vergoed worden als een hogere kwaliteit voor milieu en natuur wordt bereikt dan de basiskwaliteit voor milieu en natuur.

Een voordeel van de beheerovereenkomsten *sensu* Decreet Landinrichting (niet te verwarren met de beheerovereenkomsten *sensu* PDPO) en de dienstenvergoeding is dat elke gebruiker, niet alleen een landbouwer, beheerder kan zijn. Daarnaast kan het beheer verzekerd worden voor een langduriger periode dan bijvoorbeeld een beheerovereenkomst *sensu* PDPO. Tenslotte kan iedere administratieve overheid een dienstenvergoeding toekennen.

3.3.2 NATUURBEHEERPLAN (NBP) & PROJECTSUBSIDIE NATUUR (PSN)

Om biodiversiteit te beschermen en te bevorderen is vanuit het natuurbeleid het instrument natuurbeheerplan het meest beproefd of bekend (ingesteld op 28/10/2017). Om beheersubsidies te kunnen verkrijgen, wordt een natuurbeheerplan opgesteld voor de betreffende terreinen. Een natuurbeheerplan is geen doel op zich maar een middel om in een bepaald terrein via een specifiek beheer ten behoeve van het natuurbehoud, bepaalde doelen (i.v.m. ecologie, bosbeheer, landschap, cultuurhistorie, recreatie...) te realiseren. Een natuurbeheerplan heeft een looptijd van 24 jaar, tenzij anders bepaald bij de goedkeuring ervan. Het concept houdt in dat in een gebied de functie natuur primeert boven andere functies. Daarbij wordt beoogd, via een gericht beheer, de verworven biodiversiteitswaarde langdurig te garanderen. Binnen dergelijke gebieden wordt 'medegebruik' steeds afgewogen aan de hoofdfunctie, zijnde in dat geval natuur of biodiversiteit.

Bij het opstellen van een natuurbeheerplan worden afhankelijk van de gekozen doelen voor de realisatie van de ecologische functies 4 types onderscheiden: type 1: behouden van de aanwezige natuurkwaliteit; type 2: bereiken van een hogere natuurkwaliteit; type drie: bereiken van de hoogste natuurkwaliteit en type 4: erkend natuurreservaat. In de context van het SBP weidevogels focust men best op natuurbeheerplan types 2 tot 4. Bij type 2 gelden dan over het hele gebied de criteria voor geïntegreerd natuurbeheer terwijl minstens 25% van de oppervlakte van het terrein wordt

beoogd voor de ontwikkeling van één of meerdere natuurstreefbeelden (bv. een centrale natte zone). Voor natuurbeheerplan type 2 gelden geen minimumoppervlaktes. In bepaalde gevallen kan ook een natuurbeheerplan type 3 of 4 (hoogste natuurkwaliteit) overwogen worden: daarbij gelden opnieuw de criteria voor geïntegreerd natuurbeheer maar dient over het ganse terrein één of meerdere natuurstreefbeelden tot doel gesteld. Daarenboven dienen in een natuurbeheerplan type 3 voor bepaalde natuurstreefbeelden minimale oppervlaktes nagestreefd te worden en is de vereiste na te streven kwaliteit vaak hoger.

Natuurstreefbeelden die in de context van weidevogels best aansluiten zijn:

- *Stilstaande wateren*
- *Heiden en hoogveen*
- *Halfnatuurlijke graslanden*
- *Soortenrijk permanente graslanden*
- ...

Naast een forfaitaire beheersubsidie, in functie van de vooropgestelde natuurstreefbeelden (vegetatie) van het natuurbeheerplan, is ook een aanvullende subsidie voor het behoud en de verbetering van leefgebieden van soorten, opgesomd in de bijlage 1 van het besluit betreffende de subsidiëring van het geïntegreerd natuurbeheer, mogelijk. In de context van dit SBP is soortengroep 1 relevant: het ecoprofiel '*vogels van natte graslanden*' met als opgegeven soorten: kleine zilverreiger, steltkluut, kemphaan, kluut, tureluur, kwartelkoning, **wulp**, **grutto** en watersnip.

Zowel natuurlijke personen, privaatrechtelijke rechtspersonen als besturen kunnen een beheersubsidie verkrijgen op voorwaarde dat de aanvrager een terrein beheert op basis van een goedgekeurd natuurbeheerplan dat voldoet aan de voorwaarden voor het beheer van een terrein van type twee, drie of vier en de in het natuurbeheerplan tot doel gestelde natuurstreefbeelden voldoen aan de bepalingen.

- Binnen een Natuurbeheerplan (goedgekeurd of in opmaak) is er ook ruimte voor de aanvraag van een Projectsubsidie Natuur (PSN, <https://www.natura2000.vlaanderen.be/projectsubsidies-natuur>). Zeker wanneer het gebied en de werken ook ten voordele zijn van Europese natuurdoelen. Inhoudelijk gaat dit over **inrichting**: éénmalige inrichtingswerken, natuurontwikkelingswerken, achterstallig beheer, ... met een kostenraming van minstens 3.000 euro. Afhankelijk van het type natuurbeheerplan varieert de subsidie van 50 tot 90 %, zelfs iets opgetrokken in PAS-relevante gebieden. Via een SBP zou eventueel ook een projectsubsidie kunnen opgezet worden in gebieden waar een navolgend NBP niet opportuun of haalbaar is (cf. projectwerking uit SBP kamsalamander).

3.3.3 OVERIGE INSTRUMENTEN

Naast bovenvermelde instrumenten zijn er ook nog initiatieven die vanuit lokale overheden of regionale landschappen worden geïnitieerd. Bijvoorbeeld soortenbeschermingsplannen die financiële ondersteuning bieden voor de aanleg van leefgebied. Op deze instrumenten, die zich eerder lokaal richten, gaan we hier niet verder op in omdat we ons in dit hoofdstuk vooral richten op

instrumenten die op schaal Vlaanderen inzetbaar zijn. Het is niettemin belangrijk om te vermelden dat ze bestaan.

Tabel 6: Samenvatting van enkele kenmerken van de hierboven besproken instrumenten

Instrument	Landbouwer	Particulier	Lokale overheid	Vrijwillig/verplicht	Looptijd
Randvoorwaarden (GLB)	X			Verplicht	5 jaar
Vergroeningsvoorwaarden (GLB)				Vrijwillig	5 jaar
Beheerovereenkomst en PDPO	X			Vrijwillig	5 jaar
VLIF-steun	X			Vrijwillig	Permanent (KLE)
Beheerovereenkomst en LI	X	x		Vrijwillig	Variabel, in overleg af te spreken.
Dienstenvergoeding (DV)	X	x		Verplicht	Afhankelijk van kader
Natuurbeheerplansubsidies (NBP) + PSN	X	x	x	Vrijwillig	In principe 24 jaar

3.4 MAATREGELEN

De maatregelen die noodzakelijk zijn voor beheer en inrichting van een weidevogelgebied kwamen hierboven al meermaals aan bod. In Hoofdstuk 1 werden ze beschreven op basis van de recente literatuur en dienen ze als achtergrondinformatie. In Deel 2, 2. Toetsingskader weidevogelgebieden, komen ze in beknopte vorm aan bod als hulpmiddel om ze in een betreffend gebied snel te kunnen inschatten. Wat voor de beheerder nog ontbreekt is de koppeling van een maatregel aan de mogelijke instrumenten. De schaal van een maatregel bepaalt in grote mate welk instrument ingezet kan worden en wie de verantwoordelijke voor de uitvoering kan/zal zijn. De maatregelen variëren van heel lokaal in het kerngebied tot gebiedsdekkend, soms zelfs op landschapsniveau.

Tabel 1: Overzicht van maatregelen voor inrichting, beheer en monitoring van een weidevogelgebied met daaraan gekoppeld de mogelijke instrumenten.

Thema	Maatregel (op terrein)	Instrument*
<i>Openheid landschap</i>	<i>Weghalen bomenrij, ruigte, spontane verbossing, vervallen schuur, ...</i>	<i>PSN, LI</i>
<i>Kerngebied</i>	<i>Inrichting Kerngebied</i>	<i>LI, PSN</i>
	<i>Graslandbeheer</i>	<i>GLB, BO, NBP, DV</i>
	<i>Beheer van sloten/laantjes</i>	<i>NBP*, PSN</i>
<i>Hydrologie</i>	<i>Opstuwing/plasdras/lokale vernatting</i>	<i>PSN, VLIF, BO</i>
	<i>Aanleg soos</i>	<i>PSN, VLIF</i>
	<i>Eco-hydrologische studie</i>	<i>PSN, LI</i>
	<i>Gebiedsdekkende vernatting</i>	<i>LI</i>
	<i>Weidevogelpomp</i>	<i>VLIF in combinatie met BO</i>
<i>Nestbescherming</i>	<i>Uitrasteren/uitsparen/beschermen</i>	<i>BO, SBP</i>
<i>Verstoring (recreatief)</i>	<i>Wandelpad/raster/kijkhut</i>	<i>PSN, VLIF, NBP</i>
<i>Predatie/competitie</i>	<i>Predator-exclusie</i>	<i>PSN</i>
<i>Monitoring/onderzoek</i>	<i>Populatie</i>	<i>vrijwilligers</i>
	<i>Broedsucces</i>	<i>SBP/vrijwilligers</i>
	<i>Bodem/voedselaanbod</i>	<i>SBP</i>
	<i>Terreingebruik weidevogels</i>	<i>SBP</i>
<i>Communicatie/Sensibilisatie</i>	<i>Allerlei (folder, symposium, ...)</i>	<i>SBP, ...</i>

Instrument:* hier wordt gefocust op niveau Vlaanderen. In heel wat gebieden kunnen deze maatregelen mogelijk ook gesubsidieerd worden met lokale of provinciale middelen.

NBP:* dit SBP stelt voor om deze maatregel op te nemen binnen de reguliere subsidies van het Natuurbeheerplan met als motivatie dat ook het beheer van oevervegetaties van sloten cruciaal is voor soorten van ecoprofiel 1-‘Soorten van natte graslanden’.

4. ACTOREN

Een SBP wordt best gedragen door zoveel mogelijk actoren. Die komen zowel uit de overheid, ondernemerswereld (denk aan de vele landbouwers) als uit het middenveld. In het ene gebied wordt de werking volledig gedragen door vrijwilligers in het andere door een professioneel kader. Het werk van landbouwers blijft evenwel de rode draad in het weidevogelgebeuren; of het nu zelfstandig is (eigendom of pacht), via een Beheerovereenkomst gesloten met de VLM of een onderhouds/beheercontract met een terrein-beherende instantie. Hieronder worden de belangrijkste actoren opgesteld met hun grootste bijdrage aan dit SBP.

Actor	Functie	Rol binnen SBP/duiding	Waarde
Agentschap voor Natuur en Bos	-Opdrachtgever voor de opmaak en verantwoordelijke voor implementatie van het SBP -Terreinbeherende instantie	-Coördinerende rol of aansteller van coördinator, maar eveneens beheerder op het terrein die bepaalde maatregelen/acties in de praktijk kan uitvoeren of laten uitvoeren. -Beheerevaluator van terreinbeherende verenigingen - Partner/coördinator/financierd er van onderdelen van het SBP	Essentieel/permanent
De Vlaamse Waterweg	-Beheerder van grotere bevaarbare waterlopen -Uitvoerder van het SIGMA-plan.	-Waterpeilbeheer en beheer van diverse overstromingsgebieden in kader van het Sigmaplan. -Voor het natuurlijk van deze gebieden werkt De Vlaamse Waterweg reeds samen met het ANB.	Essentieel/afhankelijk van gebied
Departement Landbouw en Visserij	-Verantwoordelijk voor de landbouwreglementering in Vlaanderen	-Ondersteunende rol bij ad hoc beschermingsmaatregelen op landbouwpercelen die niet in natuurbeheer zijn: bv. motivatie om grasland blijvend te behouden.	Belangrijk
Vlaamse Landmaatschappij (VLM)	-VLM is het coördinerende agentschap met betrekking tot de uitvoering van beheerovereenkomsten. -Inrichting/Opvolging NIP's en compensatiegebieden, o.a. Achterhaven Zeebrugge	-Beheerovereenkomsten in aangrenzend landbouwgebied zijn vaak essentieel om een kwalitatief foerageergebied te bekomen of de aanwezige ecologische structuren in het landbouwgebied te versterken. -De Vlaamse Landmaatschappij (VLM) is tevens de uitvoerder van natuurinrichtingsprojecten (bijvoorbeeld Blankkaart, Uitkerkse Polder, ...) en een belangrijke actor in de coördinatie van de compensatiegebieden bv. havenuitbreiding.	Essentieel/permanent
Landbouwsector / individuele landbouwers	-Weidevogels zijn in grote mate afhankelijk van landbouwkundig	-Betrokkenheid bij het inrichten/beheren van percelen ter bevordering van	Essentieel/permanent

	beheerde graslanden. De -Landbouwsector is dus één van de belangrijkste actoren die bij dit plan betrokken dient te worden.	de kwaliteit van het foerageergebied. -Landbouwers spelen een essentiële rol bij het welslagen van actieve nestbescherming op hun percelen. -Weidevogels komen voor in graslanden/akkergebieden die in eigendom of beheer zijn bij landbouwers of die zijn via een beheercontract gebruiken (van bijvoorbeeld ANB of terreinbeherende verenigingen).	
Natuurbeheerders, natuurverenigingen	-Natuurbeheerders zijn eigenaar van en/of beheren natuurgebieden en zijn dan ook rechtstreekse partners om bij het beheer van deze gebieden de doelen van het SBP in de praktijk te brengen.	-Actief in natuurstudie en beheer. -Terreineigenaren of beheerders van (natuur)-gebieden/reservaten voeren effectieve (natuur)beheermaatregelen uit op hun terreinen of op andere terreinen. In relatie weidevogels is de kennis tot het monitoren van mogelijk territoria/broedgevallen en hieraan gerelateerd acties inzake nestbescherming aanwezig. Hiervoor kan gesteund worden op een vrijwilligersnetwerk -Uitgebreid (media)netwerk voor het uitvoeren van communicatie en sensibilisatie omtrent de soort.	Essentieel/permanent
Experten en onderzoeksinstellingen	-Verrichten van fundamenteel wetenschappelijk onderzoek naar bijvoorbeeld broedsucces, Kenmerken leefgebied, dieet, plaatstrouw ... -Wetenschappelijke input ten behoeve van het nemen van maatregelen vanuit ecologische kennis van de soort.	-Inzichten uit wetenschappelijk onderzoek kunnen insteek bieden naar inrichting en beheer van gebieden, onderbouwen en evalueren maatregelen etc. -Wetenschappelijke begeleiding en opvolging/effectiviteit van maatregelen	Essentieel/permanent
Regionale Landschappen	- Samenwerking tussen diverse gebruikers van de open ruimte, waardoor deze een aantal van bovenstaande actoren samen kan brengen. - Coördinerende rol voor realisatie van ecologische doelen op landschapsschaal in een verwevingscontext.	- Op lokaal/regionaal vlak hebben Regionale Landschappen veelal een belangrijke coördinatie-functie en stellen ze ook middelen ter beschikking voor maatregelen op zowel landschappelijk als perceelsniveau, dit veelal in nauwe samenwerking met de diverse actoren. - Uitvoeren en ondersteunen van beschermingsmaatregelen voor weidevogels. - Binnen de Regionale Landschappen functioneert ook een belangrijk NME-werking. Deze	Belangrijk/lokaal

		educatieve werking kan de kennis over de weidevogels vergroten bij de diverse actoren (vooral landbouwsector).	
Vlaamse Milieumaatschappij (VMM)	-Beheerder van grote onbevaarbare waterlopen: diverse beken en kleine Rivieren	-Waterpeilbeheerder van de onbevaarbare waterlopen van 1ste categorie en volgt milieukwaliteit op. Zo is de VMM eerder een globale partner (globale water-/milieukwaliteit) en is de relatie met de aspecten van dit SBP vrij beperkt. -Op lokaal vlak kan VMM wel een noodzakelijk actor worden bij wijzigen in waterpeilbeheer.	Beperkt belangrijk/lokaal
Polders en wateringen	-Lokale partners die binnen het werkingsgebied een functie kunnen uitvoeren in het water(peil)beheer	-Deze kunnen een rol spelen in het handhaven van een correct waterpeil binnen een afsprakenkader ten behoeve van een geschikt leefgebied -Hebben dikwijls ook veel kennis van het gebied, zowel historisch als recent	Beperkt belangrijk/lokaal
Provinciale overheden	Regionale partner	-Stimulerende, sensibiliserende rol: heel wat provincies hebben weidevogels onder de prioritaire soorten. -Daarnaast beheerder van onbevaarbare waterlopen 2 ^{de} categorie. -Als waterbeheerder kunnen ze in bepaalde gebieden dus een rol spelen naar inrichting en beheer van leefgebied.	Beperkt belangrijk/regionaal
Steden en gemeenten	Lokale partner bij coördinatie of uitvoering van maatregelen	-De diverse lokale besturen kunnen een belangrijke invloed uitoefenen i.v.m. sensibilisatie en communicatie door de soorten op te nemen in lokale natuur- en milieuvissies of de soorten lokaal te adopteren als kensoort. - Dikwijls zijn ze ook eigenaar of beheerder van (delen) van een weidevogelgebied.	Beperkt belangrijk/lokaal
Wildbeheereenheden (WBE's)	Wildbeheereenheden zijn samenwerkingsverbanden tussen jachtrechthouders binnen een ruimtelijk begrensd gebied dat meerdere jachtterreinen omvat en waarin een planmatig wildbeheer wordt gevoerd, gericht op het handhaven of ontwikkelen van een ecologisch verantwoorde wildstand als onderdeel van een breder faunabeheer.	-Wildbeheereenheden kunnen een relevante bijdrage leveren door gericht beheer van eigen terreinen -Daarnaast kunnen ze bijdragen aan predatiecontrole.	Belangrijk/lokaal
Private eigenaars – Landelijk Vlaanderen	Landelijk Vlaanderen is een vereniging die de	-Op de diverse terreinen die in privé-eigendom zijn, kunnen	Belangrijk/ lokaal

via Aanspreekpunt Privaat Beheer Natuur (APB- Natuur)	bos-, land- en natuureigenaars verenigt. Het APB- natuur is specifiek opgericht voor het begeleiden en informereren van de private eigenaar die op eigen terrein aan natuurbehoud en/of -ontwikkeling wil doen.	ook maatregelen ten gunste van weidevogels worden genomen. -Hier liggen kansen voor structureel verankerde ecologische elementen. -Ook via de natuurbeheerplannen kunnen private eigenaars bijdragen aan biotoopverbetering ten behoefte van weidevogels. -Het APB zal als aanspreekpunt betrokken worden bij het SBP.	
--	--	--	--

5. DOELSTELLINGEN SOORTENBESCHERMINGSPROGRAMMA

Het einddoel is het duurzaam behouden van een populatie Grutto en Wulp in Vlaanderen binnen natuur- en landbouwgebied. Dit SBP loopt echter maar over 5 jaar waardoor het eerder moet gezien worden als de katalysator van bestaande en de initiator van nieuwe initiatieven om progressief en stapsgewijs deze doelstelling te behalen binnen de in dit SBP afgebakende gebieden.

5.1 DOELSTELLING 1 (D1): INSTANDHOUDING VAN OPPERVLAKTE EN KWALITEIT VAN DE LEEFGEBIEDEN

De instandhouding van geschikt leefgebied binnen het areaal van weidevogels in Vlaanderen is cruciaal om te komen tot duurzame populatie van Grutto en Wulp. Het behoud van het areaal impliceert de ontwikkeling of het behoud van kerngebieden die hoge aantallen garanderen met daarrond een netwerk van satelliet-gebieden die de populatie robuust maken.

Een geschikt beheer in de actuele leefgebieden, dat ervoor zorgt dat het bestaande leefgebied van de soort wat oppervlakte en kwaliteit betreft behouden blijft, is van groot belang. Momenteel is er in sommige regio's nog een grote distance-to-target. Het in stand houden van de huidige leefgebieden is daarom essentieel, onafhankelijk van het huidige succes van de weidevogels in deze gebieden.

5.2 DOELSTELLING 2 (D2): OPTIMALISATIE LEEFGEBIEDEN (VNL. DOOR INTERN BEHEER)

De maatregelen die nodig zijn om de streefwaarden voor de populaties te bereiken per aangegeven cluster zijn te herleiden tot enkele thema's zoals graslandbeheer, hydrologie, landschapsbeheer en predatiebeheer. Afhankelijk van de distance-to-target kunnen die best meevallen of heel ambitieus zijn. Binnen dit SBP kunnen per cluster enkel de knelpunten aangegeven worden. Een begroting van elke maatregel is hierbinnen niet mogelijk. Per cluster zal hieraan invulling moeten gegeven worden bij de uitvoering van het SBP: een opstart van een gedetailleerdere gebiedsscreening binnen de loop van dit SBP. Het toetsingskader kan hiervoor als leidraad gebruikt worden. Deze spreekt van een geschikt landschap en kerngebieden voor weidevogels. Logischerwijs zullen de belangrijkste maatregelen binnen aangeduide kerngebieden gebeuren. Dit hoeft evenwel niet uit te sluiten om lokale en heel gerichte maatregelen te nemen in de periferie van zo'n kerngebied. Nieuwe inzichten/ontwikkelingen of verschuivingen binnen populaties zouden eventueel aanleiding kunnen geven om daar significant van af te wijken. Sommige versturende factoren of bijvoorbeeld maatregelen i.h.k.v. de hydrologie zullen dikwijls ook buiten de kern aangepakt moeten worden.

5.3 DOELSTELLING 3 (D3): VERGROTEN VAN DE (WETENSCHAPPELIJKE) KENNIS

Verhogen van de kennis over weidevogels is nodig bij volgende aspecten:

- voorkomen van de soorten: vooral Wulp

- landschaps- en leefgebiedgebruik en nestplaatskeuze: voor Wulp
- gebieds- en nestplaatstrouw: Grutto en Wulp
- reproductieve parameters: alle soorten
- belang predatiemijding op de verschillende soorten
- effect van verzuring/drainage op voedselaanbod
- voorwaarde en kans op her-kolonisatie van Paapje

Deze thema's en mogelijke nieuwe kennishiaten die zullen opduiken bij de uitvoering van het SBP verantwoorden een stevige poot monitoring en wat toegepast gestandaardiseerd onderzoek naar weidevogels. Een inschatting in hoeverre huidige netwerken daarvoor geschikt zijn, behoort dan ook tot de opdracht van dit SBP.

5.4 DOELSTELLING 4 (D4): KENNISDELING NAAR SPECIFIEKE DOELGROEPEN

Een belangrijk aandeel van de kerngebieden voor weidevogels is gelegen binnen bestaande projectgebieden (Sigma, SBZ-gebieden (waar weidevogels meeliften met doelen voor andere soorten/habitats), weidevogelreservaten, ...). Voor een deel is dat niet of nog niet zo. Of bij sommige liggen er potenties net buiten een reservaatperceel die de robuustheid vergroten (sluiten BO's, wegwerken bepaalde verstoringsbron, ...) . Dit impliceert dat ook actoren buiten de kerngebieden belangrijke partners kunnen zijn. Essentieel hierbij is dat naar een aantal specifieke doelgroepen toe een gerichte communicatie wordt uitgewerkt, waarbij voldoende informatie wordt gegeven over de weidevogeliniciatieven en de te ondernemen acties (met mogelijke gevolgen). In functie van deze specifieke doelgroepen is het verhogen van de kennis van de weidevogels en het verhogen van de betrokkenheid belangrijk: het opbouwen van een 'weidevogelcommunity'. Waar er naast de reguliere beheerders, ook landbouwers, wildbeheerders, private eigenaars, ... bij betrokken worden. Met gerichte communicatie en informatie kan steun gezocht worden voor het weidevogelverhaal, binnen en buiten een kerngebied.

5.5 DOELSTELLING 5 (D5): COÖRDINATIE

Van het Vlaamse niveau tot de lokale clusters wordt coördinatie een belangrijk gegeven. Op Vlaams niveau is een netwerk nodig dat informatie en het kader biedt over de te volgen procedures, potentiële instrumenten en noodzakelijk monitoring. De nadruk ligt hier op kennisdeling aan de lagere netwerken op regionaal of zelfs clusterniveau. De coördinatie op deze lagere niveaus is intensiever en dikwijls heel gericht; op 1:1-basis met een bepaalde doelgroep of beheerder. In veel gevallen zal het niet overbodig zijn om thematisch met verschillende coördinatoren te werken per gebied, bijvoorbeeld beleidsmatig, beheermatig en op het vlak van communicatie/sensibilisatie.

5.6 BEPALING STREEFWAARDEN VOOR POPULATIES WULP EN GRUTTO IN VLAANDEREN

Aangezien dit SBP zich toespitst op Grutto en Wulp worden enkel voor deze 2 soorten streefwaarden voor de populaties bepaald. Voor de andere soorten wordt binnen dit SBP gekeken in welke mate zij kunnen meeliften met deze soorten mits eventueel extra maatregelen zonder dat deze die voor de 2 doelsoorten negatief beïnvloeden.

Om tot die streefwaarden te komen werd naar verschillende zaken gekeken. Per gebied hebben we een vrij goed zicht op de aantallen bij het ingaan van de Vogelrichtlijn (1981), het maximum en de huidige aantallen. Niet onbelangrijk want het totaal zal uiteindelijk een optelsom zijn van de aantallen uit de weerhouden gebieden. Wanneer je deze regionale aantallen doorheen de tijd analyseert blijkt echter een verschuiving van de populatie Grutto's van oost naar west. We hadden hoge aantallen ten oosten van de Schelde die tegen 2000 heel sterk waren afgenomen. In de huidige situatie zijn de aantallen er te laag om van een robuuste populatie te spreken. De aantallen van voor 2000 waren zelfs hoger dan wat nu realistisch lijkt in oostelijk Vlaanderen. De afname werd echter grotendeels gecompenseerd door stijgende aantallen in westelijk Vlaanderen. Die zijn hier niet meer te vergelijken met die van voor de eeuwwisseling. In sommige delen piekten de aantallen nog heel recent of lijkt er zelfs nog ruimte voor groei.

In deze situatie was het evident om eens naar de verschillende gebieden zelf te kijken om te zien wat daar de verwachting is qua weidevogels: zijn er groei- of herstelmogelijkheden, streefwaarden i.h.k.v. van andere projecten, onoverkomelijke knelpunten, wat zijn kerngebieden en wat satellietgebieden ... Deze werkwijze beantwoordde ook de vraag vanuit de stuurgroep om de streefwaarden zoveel als mogelijk bottom-up te bepalen. Er werd hierbij zoveel als mogelijk gewerkt naar de samenstelling van regionale populaties met daarin duidelijke kerngebieden, aangevuld met satellietgebieden wat de kans op een robuuste populatie moet vergroten. Bijna zonder uitzondering werd hierbij het principe gehanteerd dat we geen rekening houden met gebieden waar we minder dan 10 broedparen van Grutto of 5 van Wulp kunnen verwachten. Regionaal moet het aantal broedparen waarvan we veronderstellen dat ze min of meer met elkaar samenhangen ook minstens 50 zijn.

5.6.1 ACTIEGEBIEDEN PER PROVINCIE VOOR GRUTTO EN WULP: DE FICHES

Met de gebiedsexperten uit alle provincies werd een screening gemaakt van alle gebieden die momenteel of heel recent werden gebruikt door Grutto en Wulp. Deze worden in de fiches weergegeven met naam, betreffende deelgebieden, hun streefwaarde en de eventuele meelifters. De fiches schetsen kort vroeger/huidig/toekomstig belang voor weidevogels, geven belangrijke processen en partners aan, en stipuleren de nodige acties (op hoofdlijnen) om tot een uiteindelijk gesteld doel te komen.

Per gebied zal tijdens de loop van het SBP meer gedetailleerd uitgewerkt moeten worden waar en hoe de weidevogels een plaats krijgen. De ruimtelijke vertaling en plan-fase zou idealiter al snel gefinaliseerd worden, ten allerlaatste binnen de loop van dit SBP, zijnde 5 jaar. Hierbij wordt een tijdspad uitgewerkt dat de realisatie van een geschikt leefgebied weergeeft. In het ene gebied kan dit op korte termijn, in het andere op middellange termijn. In de praktijk wil dit zeggen dat het wenselijk is om in de loop van de komende jaren op zijn minst te weten in welke zone er gewerkt wordt naar een kerngebied met een vooropgesteld areaal aan grasland, met daarin voldoende plasdras en

eventueel een soos. Kortom een doorzicht op hoe de kern en het landschap er zullen uitzien in de fase dat verwacht kan worden dat zij voldoen om de streefwaarde te behalen.

De streefwaarde voor de populatie in een gebied is een maat die vooropstelt in welke grootteorde men geschikt leefgebied dient te behouden, versterken of herstellen. Ze geeft de richting aan naar waar gewerkt zal worden maar wordt niet als een hard populatiedoel vooropgesteld. Voor beheerders blijkt het doorgaans wel handig en leerzaam om de aanwezige aantallen af te toetsen aan concrete doelen. Het laat ook toe om snel een stand van zaken op te maken, lokaal of regionaal en in te schatten waar of hoe het wel of niet werkt.

De samengetelde streefwaarden in de tabellen komen overeen met deze uit de streefwaarden verder in dit hoofdstuk beschreven. Behalve voor Wulp in de Antwerpse Kempen. Daar zijn nu een 150 van de 200 broedparen ingevuld. Wulp komt hier over een heel groot deel van de regio voor zonder dat deze verspreide broedparen clusteren in specifieke gebieden die aanwijsbaar zijn (iets wat wel eigen is aan Grutto's). Tot we daar betere kennis over verwerven, kan dit (het verschil van 50 broedparen) gezien worden als een zwevende streefwaarde over de gehele regio waar binnen de loop van het SBP een invulling aan kan gegeven worden.

5.6.2 STREEFWAARDEN VOOR POPULATIES GRUTTO IN VLAANDEREN

Zoals hierboven beschreven verschoof het zwaartepunt van de Vlaamse populatie Grutto's de laatste drie decennia naar het westen. Hiermee werd rekening gehouden bij het bepalen van streefwaarden. Zowel voor de totale populatie als voor het bepalen van regionale doelen. Momenteel zijn er in Vlaanderen via andere processen al enkele lokale doelen vastgelegd voor Grutto (80 in Sigma/Zeeschelde, 24 in de weidevogelgebieden voor het Nooddecreet). Daarmee wordt ook rekening gehouden.

Het leefgebied van Grutto in Vlaanderen kan ingedeeld worden in 9 min of meer afgelijnde regio's; 3 aan de kust, 4 in het Schelde-Leie bekken, 1 in de Noorderkempen en een laatste in Limburg. In elk van deze gebieden komt nu nog een populatie voor. In Limburg dient vermeld te worden dat het in 2019 wel over de laatste broedparen gaat ... In onderstaande figuur wordt een streefwaarde per cluster voorgesteld die rekening houdt met de 'verschuiving' van de aantallen zoals hierboven aangehaald. Deze komt dus overeen met de optelsom van de streefwaarden per gebied.

Tabel 2: streefwaarden voor populaties Grutto in Vlaanderen (uitgedrukt in broedparen)

	1981 VRL	Maximum	Actueel	Voorstel streefwaarde
IJzervallei	16	160-180	160-180	210
Middenkust	<5	35-40	25-30	40
Oostkust	69	370-400	250-260	350
Krekengebied	1	25-30	10-11	40

Scheldevallei (Sigma)	2-3	40-44	40-44	50
Leievallei	1	20	8-10	20
Beneden-Zeeschelde	52	110-130	47-57	80
Antwerpse kempen	487-491	487-491	120-130	230
Limburg	60-66	70-100	15-26	70
Totaal Vlaanderen	750-780	1050-1200	675-748	1090

In het deel van Vlaanderen ten westen van de Schelde bedraagt de streefwaarde iets meer dan het huidige populatie-aantal. Hierbij werd rekening gehouden met een lichte verschuiving richting de IJzervallei. De totale streefwaarde blijft ongeveer 10 % onder het maximum. Hierdoor wordt dus westelijk Vlaanderen klaarblijkelijk als potentieel voor Grutto beschouwd, de aantallen kunnen hier nog toenemen en duurzaam behouden worden. In het oostelijk deel van Vlaanderen, ten oosten van de Schelde, bedraagt de streefwaarde duidelijk meer dan het huidige populatie-aantal. Deze streefwaarde blijft wel meer dan 50 % onder het historisch maximum, wat aangeeft dat er nog potenties zijn voor Grutto maar in de huidige context van landgebruik, duidelijk minder dan in de polders en riviervalleien van westelijk Vlaanderen.

5.6.3 STREEFWAARDEN VOOR POPULATIES WULP IN VLAANDEREN

Voor het huidig leefgebied van Wulp kan men spreken van 4 clusters. In de IJzervallei heeft zich op relatief korte tijd een leefbare populatie ontwikkeld. De populatie in de Beneden-Zeeschelde moet wellicht gezien worden als een annex van die in de Kempen. Voor een op zichzelf leefbare populatie zijn de potenties hier te klein. Deze cluster wordt daarom niet meer in rekening gebracht.

De 2 overige clusters, Antwerpse Kempen en Limburg, waren bastions voor deze soort waar de aantallen nu nog maximaal de helft bedragen van deze anno 2000. De Limburgse cluster heeft zich recent ook uitgebreid tot in de Velpe- en Getevallei (Vlaams-Brabant). Mits gericht beheer en inrichting, onderwerp van dit SBP, is binnen deze 2 clusters nog steeds een robuuste populatie haalbaar. Samen zouden deze twee clusters goed moeten zijn voor minstens 90 % van de Vlaamse Wulpen, wat eigenlijk altijd zo geweest is.

Tabel 3: streefwaarden voor populaties Wulp in Vlaanderen

	1981 VRL	Maximum	Actueel	Voorstel streefwaarde
IJzervallei	0	28-39	28-39	55
Beneden-Zeeschelde	0	8	0-2	0

Antwerpse Kempen	284-297	284-297	100-150	200
Limburg + Vl. Brabant	150-175	200-240	50-70	110
Totaal Vlaanderen	434-472	434-472	158-231	365

De indeling van de laatste twee clusters is wat kunstmatig. De Wulpen in het noordelijk deel van de provincie Limburg zouden evengoed tot een cluster Kempen kunnen behoren en die van het zuidelijk deel in een aparte cluster, samen met die van Vlaams-Brabant.

6. STRATEGIEËN

Volgende strategieën worden geïdentificeerd om de geformuleerde doelen te behalen:

- o S1: Instandhouding oppervlakte en kwaliteit van huidig leefgebieden
- o S2: Optimalisatie leefgebieden
- o S3: Gerichter beheer van de leefgebieden
- o S4: Aanpassing van het beheerinstrumentarium
- o S5: Vergroten van ecologische kennis
- o S6: Monitoring
- o S7: Sensibilisatie en communicatie
- o S8: Coördinatie

Globaal wordt via S1, S2 ingezet op instandhouding, bescherming en ontwikkeling van voldoende leefgebied. Met leefgebied wordt zowel het weidevogellandschap bedoeld als het kerngebied. Dit leefgebied moet bovendien adequaat beheerd worden om echt kansen te bieden aan Grutto en Wulp (S3). Het betreft hier voornamelijk maaien, beweiden, nestbescherming, ... waarvoor een gepast beheerinstrumentarium nodig is (S4). Om de ecologische kennis te vergroten teneinde het instrumentarium zo gericht mogelijk in te zetten of het aan te passen (S5) en een goed opvolging van de populatie te verzekeren via monitoring wordt een Vlaamse kenniskring weidevogels ontwikkeld. Deze werkt door tot op het niveau van de clusters om de voorgestelde acties binnen het soortenbeschermingsprogramma en de effectiviteit van de maatregelen te evalueren (S6). Voor de opbouw van een weidevogel-community, het aanmoedigen van vrijwilligers om bij te dragen aan monitoring en de optimale toepassing van beheer en bescherming is sensibilisatie en communicatie nodig (S7). Alle strategieën en bijhorende acties dienen tenslotte gecoördineerd te gebeuren op de verschillende niveaus die met elkaar in contact staan (S8).

7. ACTIEPLAN

De doelstellingen van dit soortenbeschermingsprogramma worden in dit hoofdstuk vertaald naar een concreet actieprogramma. Gezien de looptijd van het SBP 5 jaar bedraagt, beoogt het SBP de katalysator te zijn voor wat haalbaar is binnen deze termijn. Niet alle noodzakelijke acties per gebied kunnen echter gerealiseerd worden in 5 jaar tijd; het SBP dient dan ook gezien als een eerste stap om de streefwaarden voor Grutto en Wulp in Vlaanderen te helpen realiseren.

Hieronder volgt een beschrijving van elke actie/maatregel, passend bij een doelstelling en haar strategie. Acties/maatregelen worden hierbij gegroepeerd volgens strategie

In de gebiedsfiches in Bijlage 1 wordt ook aangegeven welke acties in welke gebieden prioritair zijn gedurende de looptijd van het voorliggende soortbeschermingsprogramma.

7.1 OVERZICHT VAN VOOR WEIDEVOGELS RELEVANTE ACTIES

ACTIES BINNEN STRATEGIE 1: INSTANDHOUDING OPPERVLAKTE EN KWALITEIT LEEFGEBIEDEN

Actie 1.1: Instandhouding van de actuele leefgebieden door gericht beheer

In de gebieden waar Grutto en Wulp nog populaties hebben, wordt het nodige beheer verdergezet om het leefgebied geschikt te houden. De nadruk ligt op de kerngebieden: meest potentierijke delen van elk weerhouden gebied. De streefwaarde van het omgevende landschap is om zo weinig mogelijk verstoringen te creëren zodat het kerngebied optimaal kan blijven functioneren. Dit kan gaan over drainage, recreatie, windmolens, Binnen deze actie gaat ook aandacht naar natte graslanden, weidepoelen, vennen, ... in de periferie die regelmatig gebruikt worden door weidevogels of waar zelfs satelliet-populaties aanwezig kunnen zijn die het geheel robuuster maken. Deze hebben niet altijd een wettelijke bescherming, ondanks het feit dat deze ook regelmatig binnen SBZ gelegen zijn. In een meer door akkerbouw gedomineerde omgeving blijken dit soms goede opgroeigebieden voor jongen van Kieviten die zelf op de aangrenzende akkers nestelen.

Binnen de loop van het eerste jaar van dit SBP wordt gestart met een inventaris van alle factoren die invloed hebben op de weidevogelpopulatie. Dit gaat om het areaal grasland (beschermd of niet beschermd), hydrologische toestand, aanwezigheid BO's, verstoringen, bronnen, ... Een screening van het toetsingskader met ook een kwalitatieve of kwantitatieve inschatting van alle parameters. Dit moet toelaten elke positieve of negatieve trend van deze of gene parameter ondubbelzinnig in beeld te brengen en te toetsen aan de T0-situatie.

ACTIES BINNEN STRATEGIE 2: OPTIMALISATIE LEEFGEBIEDEN

Actie 2.1: Optimalisatie (verbetering van de kwaliteit) van de leefgebieden door inrichting

Leefgebieden voor weidevogels die nu niet meer of slechts gering renderen kunnen geoptimaliseerd worden. Het toetsingskader is hiervoor een goede handleiding. Binnen deze actie kan het gaan over:

- versturende factoren in het omliggende landschap aanpakken (bv. bomenrijen)
- herstel van het vegetatietype (bv. gescheurde graslanden)
- creëren van natte zones door bv. laantjes
- herstel van hydrologie en vegetatie in moeras- en heidegebieden
- ...

Zoals onder Actie 1.1 besproken kan met behulp van het toetsingskader de gebiedsinventarisatie (T0) gebruikt worden om in te zetten op de optimale invulling van deze actie.

Actie 2.2.: Optimalisatie van het leefgebied door aangepast waterpeilbeheer

In de discussies wat nu de belangrijkste parameter is van een kwalitatief weidevogelgebied wordt de hydrologie dikwijls voorop geschoven. Deze beïnvloedt immers de vegetatie(groei), voedselbeschikbaarheid en predatiedruk. Meerdere punten zijn belangrijk binnen hydrologie: diepte onder maaiveld, plasdras, soos, bufferend vermogen, ... Idealiter stelt men een all-in ideaal-pakket op voor een betreffend gebied. Wellicht zal er in bepaalde gebieden nog een ecohydrologische studie nodig zijn om de natuurstreefwaarde scherp te stellen en de impact op andere sectoren te kunnen inschatten. Anderzijds kan zo'n studie ook de tools aanleveren om ook het omgevende landbouwgebied in periodes van droogte van water te voorzien.

Waar een gebied hydrologisch niet voldoende geïsoleerd is, wordt een plan van aanpak samengesteld door de gebiedscoördinator met de focus op de punten die realiseerbaar zijn. Daarbij wordt er maximaal gestreefd naar maatregelen waar alle actoren zich in kunnen vinden. Een nefast effect op een andere gebruikersvorm in de periferie kan mogelijks gecompenseerd worden of door uitruiling worden gemitigeerd (cfr. Actie 2.3).

Hierbinnen moeten ook de mogelijkheden tot captatie/bevloeiing ifv herstel/behoud hydrologie in het broedseizoen opgenomen worden in periodes wanneer een **captatieverbod** wordt ingesteld o.w.v. droogte. Het kan gaan om het blijvend functioneren van een weidevogelpomp om de plasdras te behouden of het waterpeil van een soos te behouden. Deze maatregel dient als kapstok om zo, desnoods na een gemotiveerd schrijven van de (lokale) overheid, de nodige ingrepen te kunnen doen in de belangrijke weidevogelgebieden.

Actie 2.3.: Optimalisatie van de leefgebieden door stimulerend beleid

Momenteel worden BO's gesloten in daarvoor afgebakende gebieden op vrijwillige basis. De stimulans om deze te sluiten kan velerlei zijn, een wisselwerking tussen verschillende elementen: weidevogels spreken aan, het resultaat van een enthousiaste bedrijfsplanner of een billijke vergoeding ... Het lijkt logisch om BO's verder te ontwikkelen als een belangrijk instrument in het weidevogelverhaal. Een uitbreiding van deze BO's in doel en oppervlakte is een belangrijke piste binnen het weidevogelverhaal.

Daarnaast kan ook gezocht worden naar andere stimuli/instrumenten om landbouwers en andere beheerders (bv. agrobeheergroepen) mee te laten draaien binnen het weidevogelbeheer. Zo zou er voor een ingreep in een weidevogelkern die een landbouwer economisch kan benadelen een soort compensatie of mitigatie kunnen voorzien worden, idealiter binnen een Landinrichtingsproject of iets gelijkaardig:

- aanbieden van extra grond om te beheren (binnen of buiten de perimeter van een kern)
- uitruilen naar overheidsgrond die landbouwkundig beter is (uitbouw grondenbank?)
- uitbouwen van een soort vergoedingen voor natuurbeheer (als BO of specifieke Dienstenvergoeding)

ACTIES BINNEN STRATEGIE 3: GERICHTER BEHEER VAN HET LEEFGEBIED

Actie 3.1.: Optimalisatie vegetatief beheer van het leefgebied

In kerngebieden en hun onmiddellijke omgeving waar broedparen voorkomen of worden beoogd op basis van recent voorkomen, maar waar het huidige beheer niet leidt tot een geschikt weidevogelgebied, dienen op zijn minst de cruciale percelen onder gepast beheer te worden gebracht binnen de looptijd van dit soortbeschermingsprogramma (verwerving, uitruil, BO, ...). Dit kan gaan om percelen waar nesten op verwacht kunnen worden of die belangrijk zijn als kuikenland. Deze percelen worden bij de eerste inventarisatie van de gebieden in de loop van het SBP best snel in kaart gebracht.

Dit kan een aanpassing van maaidata, maaibeheer of beweiding impliceren maar evengoed het instellen van een verschalingsbeheer wanneer de grasmat verruigd, te monotoom of 'verpitruist' is. Perceelsranden, zeker wanneer het over open sloten gaat, raken snel verland bij het uitblijven van recurrent beheer en worden zo een bron van verstoring in plaats van een levensader in het weidevogelgebied. Een cyclische ruiming of het regelmatig maaien van de oevervegetatie is hier de gepaste maatregel, eventueel gelijklopend met een hogere begrazingsdruk (bv. door (ver)plaatsing van rasters).

Actie 3.2.: Nestbescherming

Nestbescherming van weidevogels in graslanden lijkt door het handhaven van uitgestelde maaidata en verlate inscharing, al dan niet onder BO's, dikwijls overbodig geworden. Het toepassen van deze maatregel vergt veel tijd per gevonden nest en leidt niet altijd tot een significante verhoging van het broedsucces van een populatie. Nestbescherming zal evenwel altijd ad hoc toegepast worden en zou vooral voor Grutto en wellicht ook Wulp buiten kerngebieden of percelen met BO's wel relevant kunnen zijn. Zeker in die gebieden waar al heel wat parameters voor weidevogels gunstig zijn maar de paartjes toch net naast de percelen met BO's of natuurbeheer clusteren.

Over de nestplaatskeuze van onze populatie Wulpen is maar heel weinig geweten. Nesten zijn moeilijk te vinden en van heel wat broedparen weten we dat ze ergens in een meer intensief landbouwgebied moeten broeden zonder zelfs een idee te hebben van op welk perceel, laat staan of zij doorheen de jaren enige trouw vertonen aan hetzelfde perceel. Een meer gericht zoeken van de

nestplaats en bij deze via nestbescherming een verhoging van broedsucces mogelijk maken kan bij zo'n lang levende soort snel positief bijdragen op populatie-niveau. Op voorwaarde dat er zo heel wat worden gevonden. Dit wordt één van de uitdagingen voor de hedendaagse weidevogelbeschermer.

Een systeem van vergoedingen voor een effectief beschermd nest van Grutto en Wulp wordt best uitgerold. Wellicht kan aansluiting gezocht worden bij de subsidie vanwege ANB voor de zeldzame soorten (Gauwe Kiekendief, Velduil, Kwartelkoning).

Actie 3.3.: Milderen van de predatiedruk

In heel wat gebieden blijkt dat, ondanks een geschikte inrichting en beheer, weidevogels niet kunnen standhouden door de predatiedruk. Het gaat voornamelijk over de grotere zoogdieren die predatiemijding in de hand werken. In zo'n geval is predatiecontrole aan de orde. Hiervoor zijn verschillende mogelijkheden:

- afschot of wegvangen van voornaamste predatoren
- elektrisch uitrasteren van het gebied om grote grondpredatoren uit te sluiten
- gericht wegnemen van cruciale leefgebied-elementen die het risico op predatie doen toenemen

In dit laatste geval kan dit bv. gaan om een verder afgelegen bomenrij of ruigte, een te dicht netwerk van rietkragen maar bv. ook een bezette nestkast van Slechtvalk of Torenvalk. In sommige buitenlandse projecten worden ook alternatieve prooien of alternatief foerageerhabitat voor de belangrijkste predatoren voorzien ('diversive feeding'). Het is onduidelijk of dit een effectieve maatregel is. De monitoring van genomen acties per gebied behoort tot de reguliere opvolging van het weidevogelbeheer in het kader van dit SBP.

Het ophangen van nestkasten voor roofvogels (vnl. Slechtvalk) zou best verboden of op zijn minst sterk afgeraden worden op minder dan 3 kilometer van belangrijke weidevogelgebieden. Dit is een maatregel die in het buitenland al 'common practice' is maar in Vlaanderen ontbreekt.

In een klein weidevogelgebied moet ook bedachtzaam omgegaan worden met eventuele nestpalen voor Ooievaar.

ACTIES BINNEN STRATEGIE 4: AANPASSING VAN HET BEHEERINSTRUMENTARIUM

Actie 4.1.: Optimaliseren van de inzetbaarheid en uitbreiding van het gamma van beheerovereenkomsten

Momenteel bestaat er al een reeks BO's voor weidevogels. Ze werden in detail besproken onder §1.2.5 *Aandacht binnen het landbouwbeleid*. Gezien het aantal BO's dat nu al door de VLM werd gesloten met landbouwers kan verwacht worden dat dit instrument behouden blijft. Het geeft ook aan dat er voor dergelijk instrument een draagvlak is, los van het ecologisch rendement. Inhoudelijk of procedureel kunnen deze evenwel onderhevig zijn aan veranderingen. Hieronder komen enkele voorstellen die aanvullend zijn op het huidig assortiment:

Clustering BO's

Wanneer BO's in een dicht netwerk worden toegepast, op zichzelf staand of bijdragend aan een weidevogelkern in natuurbeheer, kunnen ze naar verwachting meer gaan renderen. Met name in clusters waar op korte of middellange termijn niet tot een functionele weidevogelkern kan gekomen worden, kan een netwerk van BO's mogelijks compenserend werken. De noodzaak blijft evenwel dat in zo'n situatie meer ingrijpende maatregelen nodig zijn om een gunstige staat van instandhouding te bereiken.

Uitbreiding weidevogelkaart

BO's kunnen enkel ingezet worden in de daarvoor afgebakende beheergebieden voor weidefauna. Binnen dit SBP wordt voor sommige clusters een uitbreiding van deze afbakening voorgesteld. Deze uitbreiding zou vooral voor Wulp relevant zijn. Momenteel zijn wel wat gebieden bekend waar geen of een relatief kleine weidevogelperimeter afgebakend werd met verschillende territoria van Wulp. In de Velpevallei (VL-B) zaten anno 2018 bijvoorbeeld 7 à 8 broedparen maar is geen perimeter afgebakend. In de nabijgelegen Getevallei zijn drie clusters afgebakend maar gebruiken de 12 à 13 broedparen anno 2018 een veel groter gebied. Bij de opstart van dit SBP zou dus best ook een aangepaste weidevogelperimeter voor Grutto en Wulp geofficialiseerd worden.

De weidevogelperimeter zou dan ook best zo afgebakend worden dat alleen ruimtelijk goed gelegen percelen worden opgenomen in de kaart. In het verleden werd de kaart zo opgemaakt dat men alle percelen opnam tussen grote wegen of bosgebieden. Nu worden nog teveel BO's gesloten op percelen waar geen broedgevallen te verwachten zijn wegens te dicht bij een weg, bomenrij, bos, etc ...

BO voor Kievit op akkers en voor broedgevallen Wulp

Er wordt ook voorgesteld om een BO op maat van Kieviten op akkers te concretiseren en te onderzoeken of een BO (eerder als ad hoc-maatregel) voor nestbescherming bij Wulpen op landbouwpercelen mogelijk is.

Nestbescherming van Kievit op akkers zou in veel delen van Vlaanderen de populatie significant kunnen begunstigen. Gerichte BO's voor veilig broeden van Kieviten (door uitgestelde bewerkingen) of nestbescherming op de akkers in de

onmiddellijke omgeving van een kerngebied, kan de populatie een boost geven. Heel wat landbouwers zullen een gevonden nest op een akker al zelf ontzien, een reflex die zoveel als mogelijk zou moeten ingeburgerd worden. Een simpele aanduiding met een stokje in de rijrichting op enkele meters van het nest is voldoende om deze maatregel succesvol toe te passen. Kievit verdraagt dit goed, zelfs zlf is het uitgespaarde deel maar enkele vierkante meters groot.

Kieviten nemen hun pulli soms al na enkele dagen op sleeptouw naar natte zones in de buurt waar ze veilig kunnen opgroeien. Hier is evenwel ook de mogelijkheid dit in te bouwen in reguliere bedrijfsvoering als een ecoregeling met de volgende bedenking: het sparen van nesten is gemakkelijk maar bewerkingen met pulli op de akker leiden zelfs met vluchtstroken tot verliezen. Binnen een ecoregeling lijkt zo het uitsparen van nestzones tijdens het uitvoeren van alle bewerkingen voor er

pulli zijn een hoger rendement te halen. Maatregelen hieromtrent behoren niet tot het kader van dit SBP maar zouden evenwel 'common practice' kunnen worden binnen een gecoördineerd landbouwbeleid zonder grote nadelen voor de landbouwbedrijfsvoering. Indien aan vergoedingen wordt gedacht kan hiervoor misschien een ruim deel van de samenleving aangesproken worden zodat van overheidswege enkel een coördinerende functie van belang is.

Heel wat Wulpen lijken voor te komen in uitgestrekte landbouwgebieden zonder een aanwijsbare zone die in aanmerking komt als kerngebied. Het is momenteel een kennishiaat maar het meest haalbare lijkt om deze verspreid broedende koppels met gerichte BO's een veilige broedplaats aan te bieden.

BO Plasdraspompen

De BO (in experimentele fase) "plasdraspomp of weidevogelpomp" zou best geformaliseerd worden met de bedenking dat deze niet op het niveau van een gebied soelaas kan brengen voor een ongunstige hydrologische situatie. Zij kunnen hooguit een deel van het kerngebied vernatten en zo extra weidevogels aantrekken. Om te droge weidevogelgebieden te optimaliseren zal een zekere inrichting, al dan niet volgend op een ecohydrologische studie, tot een meer duurzame situatie leiden.

Wellicht is het in de praktijk interessanter zo'n weidevogelpomp aan te kopen via een NPI binnen VLIF en de eventuele opbrengstvermindering van het perceel te vergoeden via een BO.

Actie 4.2: Beheersubsidie voor openmaken van sloten/ruigtes en PSN

In weidevogelgebieden binnen reservaten worden doorgaans de percelen adequaat beheerd. Het beheer van de perceelsranden, in het geval van sloten, daarentegen is dikwijls een knelpunt: systematische verlandings leidt tot het creëren van dichte rietruigtes op de oevers die barrières en predatierisico's vormen voor weidevogels, waar deze net de levensaders van het weidevogelgebied zouden moeten vormen. Dergelijk sloot- en oeverbeheer vergt hoge kosten aan de beheerder. Waar dit in functie van weidevogels cruciaal is, zou dit via beheersubsidies moeten kunnen gestimuleerd worden. Deze beheermaatregel zou moeten toegevoegd worden in de reguliere subsidies binnen de Natuurbeheerplannen als maatregel voor soorten van ecoprofiel 1 'Vogels van natte graslanden'. Deze maatregel zou overigens ook waardevol zijn voor een aantal soorten van ecoprofiel 10 (moerasvogels) en ecoprofiel 11 (dieren van vegetatierijke plassen).

In gebieden waar deze maatregel, door het jarenlang uitblijven, nodig is op een veel grotere schaal kan gedacht worden aan een Projectsubsidie Natuur i.h.k.v. het Natuurbeheerplan.

ACTIES BINNEN STRATEGIE 5: VERGROTEN VAN ECOLOGISCHE KENNIS

Actie 5.1.: Onderzoek naar broedsucces

Onderzoek naar broedsucces van weidevogels is in Vlaanderen niet wijdverspreid. In weidevogel-discussies wordt doorgaans de kennis uit het buitenland bovengehaald. De soms beklijvende resultaten uit deze onderzoeken blijken steeds het werk van een heel netwerk aan weidevogelbeheerders- en onderzoekers. Het gaat soms om zeer omvangrijke steekproeven, op een schaal die wij in Vlaanderen niet hebben of niet kennen. Gelijkaardige initiatieven in Vlaanderen zijn dikwijls te kleinschalig, missen een gestandaardiseerde methode of missen de nodige coördinatie. Dit

leidt tot resultaten die meer anekdotisch dan statistisch onderbouwd zijn, situaties waar het buikgevoel misschien even goed is als de hele opzet van de studie. Om tot kwalitatieve resultaten op niveau Vlaanderen te komen, zou een Vlaams monitoringsnetwerk voor het bepalen van het BTS bij Grutto, Wulp en eventueel Tureluur zo snel mogelijk opgestart moeten worden in de kerngebieden van deze soorten. Deze methode vergt geen vergunningen daar ze zich niet toespitst op nesten of pulli van weidevogels, hetgeen de haalbaarheid vergroot om ze op grote schaal te introduceren. Voorstellen om zeer gericht enkele deelaspecten te onderzoeken worden in Actie 6.2 'Monitoring broedsucces' uitgewerkt.

Actie 5.2.: Onderzoek naar habitatgebruik en plaatstrouw van Wulp

Het is frappant hoe de kennis over onze grootste steltloper duidelijk geringer is dan die van de kleinere soorten. De verklaring ligt bij het gedrag van Wulpen die zich als een schuchtere vogel, steeds behoedzaam voor verstoring, door het landschap verplaatst. Waar een broedpaar van Kievit steeds tot een perceel of zelfs een deel van een perceel kan toegewezen worden en ook een familie met jongen een voorspelbaar en controleerbaar gedrag gaat vertonen, lijkt dit niet het geval voor Wulpen. Broedende vogels zijn heel moeilijk te vinden, in de eerste plaats omdat je ze zelden aan nestbouw ziet doen. Ze zijn ook nooit zichtbaar op het perceel en vliegen zelden op voor je bijna op het nest trapt. Met jongen gebruiken ze snel een heel groot gebied en hanteren ze verstoringafstanden en afleidingsgedrag die het heel moeilijk maken kleine jongen te vinden. Het gevolg is dat we van de verschillende stadia in de broedcyclus te weinig weten over Wulpen om gefundeerde uitspraken te doen over wat ze nu juist nodig hebben in welk type van biotoop.

Deze kennis zal zeer moeilijk te vergaren zijn door observatie. Naar verwachting kan enig resultaat enkel behaald worden door kleurringcampagnes in combinatie met zenderonderzoek. Met de huidige zenders kan heel accuraat het landschapsgebruik in kaart gebracht worden, jaar na jaar. Bijkomend voordeel is dat men zo ook heel veel te weten komt over wat er buiten het broedseizoen gebeurt.

Actie 5.3. Onderzoek voedselbeschikbaarheid in de bodem

De bodemgesteldheid verschilt significant over de hele range in Vlaanderen waar weidevogels voorkomen. Van zware zeeklei in het westen tot arme, zure zandgronden in het oosten. Vooral bij deze laatste kan op basis van kennis uit het buitenland, getwijfeld worden of zij (nog?) voldoende bodemleven bevatten voor adulte weidevogels. Zowel in buiten- als binnenland lijken met name Wulpen een grote, disjuncte homerange te hebben die dikwijls bestaat uit zowel heel natuurlijke biotopen als meer intensief gebruikte landbouwgebieden. De vraag is of dit opportunistisch of noodzakelijk gedrag is. Kan een populatie Wulp in het broedseizoen, volledig afhankelijk van een groot heide-landschap, broedresultaten opleveren? Is de wisselwerking tussen verschillende types biotopen, met misschien een significant verschil in voedselaanbod, een noodzaak voor onze Wulpen? En hoe gebruiken zij deze? Bij voldoende aanbod, bleek uit een zender-studie, dat percelen met BO's niet gebruikt werden (cfr. supra). Deze werden vanuit het broedgebied overvlogen om te gaan foerageren op intensievere percelen. En wat met Wulpen en Grutto's in intensieve landbouwgebieden op zure gronden. Is bodemleven in sommige regio's limiterend voor een populatie weidevogels?

Actie 5.4. Onderzoek voedselbeschikbaarheid in vegetatie

Kuikens van Grutto en Wulp zijn de eerste drie weken insectivoor. De speciale aandacht voor voldoende 'kuikenland' behelst dan ook de nood aan voldoende oppervlakte insectenrijke vegetatie. Het Paapje, één van de meelifters binnen dit SBP, is volledig aangewezen op larven of imago's van insecten. Van onze populatie Grutto's zijn geen data voorhanden omtrent conditie en overleving van de kuikens. Net zoals voor het bodemleven (belangrijk voor adulte steltlopers) ontbreekt de kennis of al onze verschillende bodemtypes en/of vegetaties waar Grutto's en Wulpen broeden ook geschikte opgroeigebieden voor kuikens zijn. Daarnaast is er de vaststelling dat het Paapje de vele gebieden die, het laatste decennium door inrichting en aangepast beheer, weer geschikt leefgebied bezitten niet opnieuw gebruikt als broedvogel. Een parallel verhaal is hier te trekken met andere soorten zoals Kwartelkoning. De vraagstelling die hieruit volgt is daardoor dubbel: 1) is de abundantie aan insecten in onze natuurgebieden hoog genoeg om de conditie van opgroeiende kuikens op peil te houden en/of een populatie van Paapje aan te trekken 2) indien er verschillen te vinden zijn tussen de bodemtypes in Vlaanderen: wat zijn de parameters die deze verschillen bewerkstelligen en wat betekent dat voor kuikens van weidevogels en voor broedende Paapjes?

Actie 6.1.: Jaarlijkse monitoring van de populatie

De populaties van Grutto worden in Vlaanderen vrijwel jaarlijks gebiedsdekkend in kaart gebracht. Dit geldt veel minder voor Wulp. De vele contacten die gelegd werden in het kader van de opmaak van dit SBP, leerden dat in sommige regio's van de Antwerpse Kempen en Limburg de kennis over de verspreiding van Wulp ontoereikend is. Hier zou de monitoring iets gericht moeten gebeuren om een beter beeld te krijgen van de verspreiding. De aantallen die momenteel doorgegeven werden, lijken wat onderschat. In de periode 2020-2023 gebeurt het veldwerk voor de nieuwe broedvogelatlas van Vlaanderen. Dit is een uitgelezen moment om voor deze soort wat meer gedetailleerde gegevens te vergaren. Het is de ambitie van dit project om voor alle 5X5 km hokken van Vlaanderen gegevens te hebben voor Grutto en Wulp met hun werkelijke aantallen.

Wellicht zal dus in de loop van dit veldwerk blijken of het beeld van de huidige verspreiding dat we nu hebben accuraat is en zal een inschatting kunnen gemaakt worden van wat nodig is voor een gebiedsdekkende monitoring voor Wulp. Binnen een termijn van enkele jaren zal geen beter netwerk opgezet kunnen worden voor deze soort.

Zoals al een paar keer gemeld in voorgaande hoofdstukken hangt het één en ander samen met het gebruik van het landschap door Wulpen. Soms zie je ze, soms zie je ze niet en plots blijken ze ergens te broeden of blijkt het om meerdere koppels te gaan. Wordt vervolgd! En zeker in de gaten te houden in het kader van dit SBP.

Actie 6.2: Jaarlijkse Monitoring van het broedsucces van Kievit, Grutto en Wulp

Wellicht de belangrijkste sturende factor in het behoud van populaties weidevogels is het reproductief succes. Wanneer dit onder een bepaalde waarde komt, is een populatie op termijn niet meer levensvatbaar tenzij immigratie van niet-gebiedseigen vogels dit zou compenseren. De waarden uit de literatuur voor stabiele weidevogelpopulaties zijn 0.8-1 uitgevlogen jong per broedpaar voor Kievit, 0.7-1 voor Tureluur en 0.6-0.7 voor Grutto (Oosterveld en Altenburg 2005). Bij Wulp bedraagt dit 0.48-0.62 voor een populatie waar geen immigratie optreedt (Grant 1999). Binnen de internationale gemeenschap van weidevogelonderzoekers komt de kennis omtrent het reproductief succes als één van de belangrijkste hiaten naar voor (Brown 2018, Jensen et al. 2008 en Leyrer et al. 2018). Zeker voor Wulp zijn maar heel weinig studies naar reproductief succes gedaan wat onlangs nog werd benadrukt in de internationale werkgroep (AEWA 2018). Uit weidevogelonderzoek blijkt dat het verdwijnen van populaties dikwijls wordt voorafgegaan door een reeks jaren van zeer laag reproductief succes. Als de verliezen, in het bijzonder van eieren, te hoog worden kan dit leiden tot het 'opgeven' van gebieden. Dit proces wordt nog versneld door het fenomeen dat we 'predatiemijding' noemen, waarbij prospecterende broedparen een gebied verlaten bij al te nadrukkelijke aanwezigheid van predatoren. Het is dus zeker niet zo dat weidevogels aanwezig blijven tot het laatste broedpaar de geest gegeven heeft. Te laag broedsucces bestendigt emigratie: een succesvol weidevogelgebied trekt aan maar het omgekeerde, één waar het succes jaarlijks uitblijft, wordt verlaten ondanks de hoge mate van plaatstrouw die sommige soorten vertonen. Het belangt beheerders van weidevogelgebieden dus sterk aan het succes van die gebieden te kennen. In grote lijnen kan via drie parameters nuttige informatie verzameld worden

over het broedsucces, namelijk: nestsucces, uitvliegsucces en Bruto Territoriaal Succes (BTS). Deze drie parameters variëren sterk in haalbaarheid en nauwkeurigheid. Een hogere haalbaarheid gaat samen met een minder nauwkeurig resultaat.

Nestsucces

Het nestsucces van soorten waarvan de nesten makkelijk vindbaar zijn, is vrij nauwkeurig te bepalen met de Mayfield-methode. Hierbij wordt in feite de dagelijkse overlevingskans van een nest bepaald. Dit is correcter dan de 'klassieke methode' die gewoon het percentage uitgekomen nesten op een totaal aantal nesten berekent. Daarbij wordt bijvoorbeeld geen rekening gehouden met in een vroeg stadium gepredeerde nesten die het nestsucces sterk negatief kunnen beïnvloeden. Kievit en Scholekster zijn de

makkelijkst op te volgen soorten. Daarna komt Grutto. Wulp en Tureluur vergen wat intensiever veldwerk. Deze methode vereist dat er genoeg nesten per soort worden opgevolgd om een betrouwbaar beeld te verkrijgen. Gezien Kievit het meest zichtbaar is, het vroegst broedt en in veel gebieden de algemeenste weidevogel is, kan deze methode voor deze soort als maat gebruikt worden. Om betrouwbare waarden te krijgen van de andere soorten moeten de gegevens uit verschillende gebieden wellicht gebundeld worden. Ook door de gegevens van verschillende opeenvolgende jaren te bundelen kan een adequaat beeld bekomen worden over het nestsucces. Hoewel het nestsucces na de vestiging van een broedpaar slechts resultaten oplevert over het verlies van nesten met eieren en dus nog niet over opgroeiende donsjongen, is deze kennis dikwijls al de aanleiding geweest voor doorgedreven maatregelen in Nederlandse en Vlaamse weidevogelgebieden waar de nestverliezen dermate hoog waren dat het reproductief succes heel ver onder het hieronder voorgestelde streefcijfer lag (Spanoghe, 2017). Als algemene regel geldt dat nestpredatie voornamelijk 's nachts door zoogdieren gebeurt door soorten zoals Vos, Steenmarter, hond, ... (Teunissen et al. 2005). Bij een te laag nestsucces wordt beheermatig best gefocust op het milderen van deze specifieke vorm van predatie. Hetzelfde zou gesteld kunnen worden voor de verliezen door landbouwwerkzaamheden door vroege inscharing van het vee, mestinjectie, vroege maaidata, ploegen, ... Ook in landbouwgebied liggen kansen om de negatieve trend bij sommige soorten op zijn minst lokaal te keren.

In de literatuur worden waarden vooropgesteld voor nestsucces om een stabiele populatie te behouden. Deze liggen rond 50 % voor Kievit en Grutto tot ruim 70 % voor Tureluur. Deze zijn gebaseerd op populatiemodellen waarvoor meestal niet voor alle gebruikte overlevingsschattingen genoeg informatie voorhanden is. Daarom wordt de laatste decennia een gemiddeld nestsucces van 60 % gehanteerd voor alle broedende steltlopers (Beintema et al. 1995).

Uitvliegsucces

Het bepalen van het uitvliegsucces, hier het aantal vliegvlugge jongen per broedpaar, behoort tot de moeilijkst meetbare parameters. Dit kan eigenlijk alleen betrouwbaar bepaald worden door middel van het zenderen en/of kleurringen van zowel donsjongen als adulte vogels. Dit is zeker zo voor de graslandspecialisten, met name Grutto, Tureluur en Wulp, die zich, eens ze jongen hebben graag ophouden in de inmiddels hoog opgeschoten vegetatie, soms ver van de nestplaats.

Een degelijk onderzoek naar uitvliegsucces vergt veel tijd en middelen waarvoor dus best een ruim budget wordt voorzien. Internationaal wordt bovendien nog gezocht naar een methode die vergelijkbare resultaten voor een volledig geografisch gebied oplevert (Brown 2018). Bijkomend voordeel van het gebruik van zenders is dat het biotoopgebruik van adulte vogels tijdens de verschillende broedstadia nauwkeurig in kaart kan worden gebracht, wat zeer gericht inzicht oplevert voor beheermaatregelen.

Bruto Territoriaal Succes (BTS)

Als minder intensief alternatief voor uitvliegsucces wordt het BTS voorgesteld. Deze methode werkt voornamelijk voor de soorten die heel territoriaal zijn en zich heel opvallend gedragen bij verstoring als ze met jongen rondlopen. Hierbij wordt per gebied eerst het aantal territoria vastgesteld en ongeveer een maand later het aantal ouderparen met nog niet vliegvlugge jongen, waarmee het percentage succesvolle paren (met 1 of meerdere jongen) kan worden berekend. Omdat deze maat niets zegt over het totaal aantal vliegvlugge jongen uit de populatie wordt ze eerder als richting gevend beschouwd. In Vlaanderen ontbreekt de kennis omtrent BTS voor Grutto, waarvoor het

opstellen van een monitoringsnetwerk via deze methode soelaas zou kunnen bieden en bovendien haalbaar lijkt (Devos, 2018). Mogelijks lukt dit ook voor Wulp en Tureluur.

Uit meer specifiek onderzoek naar de koppeling tussen het aantal vliegvlugge jongen en het BTS-getal bleek dat er moet rekening gehouden worden met een ruime marge (Nijland et al. 2010). Als vuistregel is naar voren gekomen dat een BTS van minder dan 50% in ieder geval onvoldoende is om de populatie op peil te houden, dat een BTS tussen de 50% en 65% mogelijk voldoende is en dat een BTS van meer dan 65% voldoende zou moeten zijn. Omdat weidevogels relatief lang levende dieren zijn, is één jaar met een slechte reproductie niet noodzakelijk dramatisch voor de populatie. Maar gemiddeld over een reeks van jaren moet de jongen-productie uiteraard wél voldoende hoog zijn om de populatie in stand te houden. Daarom wordt aanbevolen om per gebied of regio het BTS gedurende een aantal jaren na elkaar te bepalen en dan te werken met de gemiddelde waarden. Dit is ook beter om relatieve verschillen in broedsucces tussen verschillende gebieden te bepalen.

Aanbevelingen monitoring broedsucces

Uit de internationale kaders rond weidevogels komt de kennis van het broedsucces van weidevogels over de hele geografische regio als een belangrijk hiaat naar voor dat prioritair moet aangepakt worden. Rekening houdend met de haalbaarheid in Vlaanderen voor het vergaren van deze kennis wordt op korte termijn het onderzoek naar nestsucces bij steltlopers best uitgebreid naar heel Vlaanderen voor de gemakkelijk zichtbare soorten zoals Kievit en Scholekster. Voor een soort als Wulp zou binnen een internationaal samenwerkingsverband best ook een kleurring- en zenderproject opgestart worden dat kennis vergaart over zowel broedsucces als biotoopgebruik van adulte en jonge vogels. Voor de andere soorten is het nuttig bestaande kleurringprojecten uit te breiden tot heel Vlaanderen.

Actie 7.1.: Uitbouw Weidevogel-community

Het succes van dit SBP wordt deels bepaald door een goede voorlichting, zowel richting beheerders als landbouwers, eigenaars, bewoners en lokale beleidsvoerders. Daarbij wordt zowel het Vlaams verhaal gebracht als dat van de lokale situatie die daarvan een belangrijke schakel is. Voor de clusters waar kerngebieden in landbouwgebieden worden beoogd door middel van een stimulerend beleid (bv. BO's) zal dat een prioriteit zijn. Uitvoering van de beschermingsmaatregelen dient gepaard te gaan met een voorlichtingscampagne en andere draagvlakversterkende initiatieven met aandacht voor praktische informatie over het gewenste doel en de maatregelen die daar toe moeten leiden. Met een beetje aandacht voor weidevogels kan in de reguliere landbouw al heel wat winst geboekt worden. Denk bv. aan de reflex om op te letten voor nesten op akkers of raaigraslanden en deze te sparen of (laten) zoeken en sparen bij het vermoeden van aanwezige broedparen.

Voor deze sensibilisatie kunnen velerlei kanalen gebruikt worden. Dit kan gaan van websites, sociale media, tijdschriften en nieuwsbrieven van de betreffende beheerders en andere belangengroepen, tot de kanalen van lokale media of gemeenschappen. Hier wordt niet enkel gecommuniceerd over doelen en maatregelen maar ook over resultaten en de inbreng van partners zelf. De verschillende actoren te woord staan maar ook zelf het woord geven teneinde een grotere binding te krijgen met het project. Meer betrekken om een grotere betrokkenheid te genereren. Succesvol uitgevoerde maatregelen of succes onder de populaties van weidevogels toekennen aan de betrokken actoren, ieders belang beklemtonen in het grotere verhaal.

Alles over dit SBP zou best gebundeld worden op één thematische website. Daarop komt alle achtergrondinformatie (uitleg streefwaarden, instrumentarium, toetsingskader, nieuwe wetenschappelijke inzichten ...), een monitoringsplan, een wegwijs door het instrumentarium, de voortgang van zowel het geheel als de individuele gebieden, alle nuttige contacten, ... Het geheel moet levendig zijn en de betrokkenheid van de actoren weerspiegelen. Het 'highlighten' van genomen acties, sterke resultaten of bijzonderheden uit de gebieden kan hiertoe bijdragen.

Naast deze website kan ook gedacht worden aan een brochure over dit SBP waar de belangrijkste informatie in verwerkt zit om zo als achtergrond te dienen voor publicaties, lokaal of regionaal.

Actie 8.1.: Aanstellen coördinator SBP en opvolging bovenstaande acties

De doelstellingen van dit SBP zijn ambitieus en omvangrijk. Het gaat om meer gebieden dan de meeste andere SBP's. In heel wat gebieden is nog te weinig kennis voorhanden over zowel het gebied, de actoren als de weidevogels zelf om direct een traject op te stellen dat tot de doelen moet leiden. In heel wat gevallen is er al een regulier weidevogelbeheer, in andere moet dit nog geconcipeerd worden. Er zit dus een groot verschil in de fase van ontwikkeling tussen de vele gebieden wat het niet gemakkelijk maakt om dit SBP eenduidig te implementeren. Het aanstellen van een (of meerdere) **nationale coördinator(en)** lijkt dan ook noodzakelijk. Op het Vlaamse echelon zal die een samenwerking op poten moeten zetten tussen kennis-, beheer- en landbouwinstaties, naast andere actoren die actief zijn in het buitengebied. Gezien het heel grote raakvlak met de landbouwsector lijkt zo'n coördinator zowel bij ANB als bij de VLM geen overbodige luxe. De nationale coördinator behartigt volgende taken:

- nationaal netwerk opstellen (weidevogel-comité)
- nationale communicatie en sensibilisatie verzorgen (o.a. website)
- nationale rapportage verzorgen
- aanstellen gebiedscoördinatoren (eenduidige lijn tussen nationaal en gebied)
- sjabloon aanreiken voor monitoring en evaluatie van een gebied (monitoringsmethodiek en methode om T0/uitgangssituatie te bepalen)
- resultaten uit gebieden vertalen naar nationaal resultaat

De opmaak en opvolging van het actieplan kan enkel na het bepalen van de uitgangssituatie (T0). Deze behelst een inventaris van de oppervlakte grasland, het aantal gesloten BO's, aanwezigheid van de doelsoorten (territoria, broedsucces, predatie, ...), hydrologie, ... Met deze informatie kunnen doelen gesteld worden (i.f.v knelpunten) met realisatietermijn (jaarlijks of binnen x jaar) en benodigde acties. De DTT (distance to target) van deze doelen is meetbaar en vertaalbaar naar het nationaal bilan. Dit alles moet toelaten een gedetailleerd actieplan per gebied op te stellen.

Een echelon lager zit je op het regionaal niveau dat al iets dichterbij de praktische uitvoering zit van dit SBP. Kennis van bovenaf stroomt hier door naar de lokale coördinatoren per cluster of groep van clusters. Vragen vanuit de lokale werking kunnen via dit lokale niveau indien nodig naar boven vertrekken. Omdat de slaagkansen van dit ontwerp-SBP - waarbij relatief grote oppervlaktes en vele actoren betrokken zijn - sterk kan afhangen van een gecoördineerde en gedragen strategie en strak management op lokaal niveau verdient dit aspect hier extra aandacht. Afhankelijk van de situatie stuurt de nationale coördinator een regionale coördinator aan of werkt hij rechtstreeks met het lokale niveau.

Een mogelijke strategie om snel en efficiënt resultaat te boeken op lokaal (1 gebied) of regionaal niveau (cluster van gebieden) is het Ierse model (O'-Donoghue 2017). Dat bestaat uit het onderscheiden van minstens 3 hoofdrollen: een administratief **gebiedscoördinator** voor de weidevogelbescherming, één voor de praktische bescherming (al dan niet met nestbescherming en/of predatie-controle) en een verbindingsofficier. Bij voorkeur nemen verschillende personen deze taken op en vormen ze samen een weidevogel-actieteam (WAT). De oprichting van dit WAT is de taak van de gebiedscoördinator, net zoals het samenstellen van een lokaal actorennetwerk, de implementatie van een T0-meting en monitoring, het opstellen van de doelen en hun termijn tot realisatie, het opmaken van een actieprogramma en de Jaarlijkse rapportage. Hij behartigt ook de communicatie zowel nationaal als lokaal (bv. website/nieuwsbrief). Een schematische opbouw van

het actieprogramma moet de voortgangscontrole en evaluatie van de maatregelen vergemakkelijken. Maatregelen dienen op planniveau toegewezen te worden aan een eindverantwoordelijke (inrichter, beheerder, medewerker) zodat duidelijk is wie welke stappen waar onderneemt. De eindverantwoordelijke kan hierbij 'in het veld' bijgestaan worden door de verantwoordelijke voor de praktische bescherming. De gebiedscoördinator implementeert ook de nodige monitoring uit het integraal SBP. Deze zou idealiter bestaan uit het karteren van territoria, het opvolgen van nestsucces, broedsucces (al dan niet via de BTS-methode; Priority IMMEDIATE in het „Workplan 2018-2020 ISSAP Curlew“ (IWG 10/2018)) én het instellen van of meewerken aan een kleurring- en zendercampagne bij wulp waar mogelijk/wenselijk. Dit laatste moet toelaten het gebruik van het landschap door Wulp tijdens het broedseizoen in detail te achterhalen (Priority HIGH in het 'Workplan 2018-2020 ISSAP Curlew' (IWG 10/2018)).

De verbindingsofficier heeft als belangrijke functie het bewerkstelligen van de hierboven beschreven synergiën. Hij faciliteert de informatiedoorstroming door nauw samen te werken met de belangengroepen zodat die via hun eigen kanalen het SBP kunnen promoten, hun mensen laten meewerken, meedenken of medewerking verlenen. De verbindingsofficier kennen we ook uit andere landen: bij succesvolle projecten van agrarisch natuurbeheer in Nederland bleek de aanstelling van een soort 'gebiedsregisseur' een essentiële schakel te zijn tussen landbouwers, natuurbeheerders, onderzoekers en de overheid (Kleijn 2013). De extra kosten voor zo'n verbindingsofficier of gebiedsregisseur betalen zich terug in extra effectiviteit en een grotere draagkracht bij de belanghebbenden. Het doel van dit projectluik is om in samenspraak met de opdrachtgever en de in de stuurgroep vertegenwoordigde actoren een strategische aanpak te formuleren zowel op het niveau van de inhoud als voor de te volgen managementstrategie.

7.2 ACTIES EN PRIORITEITEN PER GEBIED

In de gebiedsfiches (Bijlage 1) werden de gebieden waar streefwaarden voor populaties aan opgehangen zijn per provincie weergegeven. Om die streefwaarden te verwezenlijken zijn heel wat van bovenstaande acties aan de orde. De aandachtspunten zijn evenwel niet overal gelijk. Welke acties in welk gebied in het bijzonder aan de orde zijn, worden hieronder schematisch weergegeven. Meer uitgebreide informatie is in de fiches zelf te vinden, al hangt het af van het gebied tot gebied hoe concreet dat dar al geformuleerd kon worden op basis van de beschikbare (veld)kennis. Waar dit nu nog niet duidelijk is, moet dit bij de start van dit SBP snel uitgeklaard worden. De aard van de actie zelf, heel ingrijpend of klein en lokaal, is eveneens sterk gebiedsafhankelijk, dikwijls ook evenredig met de streefwaarde en omgekeerd evenredig met al genomen acties of de oppervlakte bestaande terreinen met compatibel natuurgericht beheer.

In de tabel worden per gebied nog enkele items toegelicht:

Prioriteit (waarden van 1 tot 3, met 1 als hoogste prioriteit):

- Populaties die als bronpopulatie worden beoogd krijgen prioriteit 1, ook als de aantallen daar momenteel ver onder de streefwaarde zitten. Dit zijn populaties met streefwaarden voor grutto ≥ 50 broedparen en/of voor wulp ≥ 20 broedparen. Deze kernpopulaties zijn nodig om een robuust netwerk te vormen. Ze dienen ook andere populaties (met prioriteit 2) in de buurt te versterken en op peil te houden. Deze populaties (prioriteit 1) kunnen al in belangrijke mate (daarom niet exclusief) steunen op terreinen met geschikt leefgebied onder natuurbeheer of op zijn minst sympatisch weidevogelbeheer. De synergie met het landbouwgebied errond, als breder onderdeel van het leefgebied, kan evenwel sterk variëren.
- Bijna alle andere populaties krijgen prioriteit 2, behalve deze met lage streefwaarden waar de ontwikkeling van een weidevogelgebied door meestal planologische factoren nog veraf in de tijd is.

Deze prioritering geeft aan welke populaties/gebieden voor het behoud van beide soorten in Vlaanderen cruciaal zijn. De prioritering beoogt daarbij vooral een operationeel selectiekader te bieden in functie van implementatie van het SBP (naar welke gebieden dient de aandacht in eerste instantie uit te gaan?). Dit neemt niet weg dat in gebieden met prioriteit 2, en waar reeds een lokale dynamiek en draagvlak rond weidevogelbescherming bestaat of het leefgebied zich nagenoeg volledig binnen natuurgebieden bevindt, al verder kan gewerkt worden richting de streefwaarden door het nemen van maatregelen in deze natuurgebieden of door het nemen van stimulerende maatregelen in de hierrond liggende landbouwpercelen. Alleen zal het initiatief daar vaker van onderuit moeten komen en minder vanuit het SBP.

Kader: geeft aan binnen welk beleidskader vooral dient gedacht om de streefwaarden te realiseren. Dit kan ofwel Natuur ofwel Landbouw zijn, vaak gaat het om een mix van beide en dan werd een inschatting gemaakt welke het belangrijkste is (de belangrijkste wordt dan eerst vernoemd).

Randvoorwaarden: dit zijn plannen, processen of afspraken op een hoger niveau die in dit gebied relevant zijn. In enkele gebieden wordt ook 'beroepslandbouw' aangegeven omdat er vanuit natuur

maar heel weinig aanknopingspunten zijn. Het spreekt evenwel vanzelf dat in alle gebieden rekening wordt gehouden met beroepslandbouw.

Instrumenten: in de meeste gevallen volgt dit uit de vorige puntjes. Enkel waar iets heel specifiek aan de orde is, zal dit anders zijn dan natuurbeheerplan (NBP) of beheerovereenkomsten (BO).

West-Vlaanderen

Gebied	Streefwaarde grutto (bp)	Streefwaarde wulp (bp)	Actie 1.1: behoud leefgebied	Actie 2.1: optimalisatie leefgebied	Actie 2.2: hydrologie	Actie 2.3: stimulerend beleid	Actie 3.1: vegetatief beheer	Actie 3.2: nestbescherming	Actie 3.3: predatiebeheer
IJzerbroeken	120	50	x		x		x		x
Prioriteit: 1 Kader: Natuur/Landbouw									
Handzamevallei	5	10	x		x		x		
Prioriteit: 2 Kader: Natuur/Landbouw									
Lampernisse	50		x		x		x		x
Prioriteit: 1 Kader: Natuur/Landbouw									
Noordelijke IJzervallei	30		x	x	x		x		x
Prioriteit: 2 Kader: Landbouw/Natuur									
Middelkerke-Gistel	20		x	x	x		x		x
Prioriteit: 2 Kader: Landbouw/Natuur									
Oostende-Bredene	20		x		x		x		x
Prioriteit: 2 Kader: Natuur/Landbouw									
Vlissegem-Klemskerke-Stahille	60		x	x			x	x	x
Prioriteit: 1 Kader: Landbouw/Natuur									
Uitkerke	200		x		x				x
Prioriteit: 1 Kader: Natuur/Landbouw									

Meetkerke-Houtave-Zuikenkerke	20	x	x	x		x	x
Prioriteit: 2 Kader: Natuur/Landbouw		Randvoorwaarden: vernatting Lage Moere Instrumenten: NBP/BO					
Damme-Dudzele-Koolkerke	40	x		x		x	x
Prioriteit: 2 Kader: Landbouw/Natuur		Randvoorwaarden: haven-gerelateerde projecten, Beroepslandbouw Instrumenten: BO/NBP					
Oostkerke-Hoeke-Lapscheure	30	x	x	x		x	x
Prioriteit: 2 Kader: Landbouw/Natuur		Randvoorwaarden: Beroepslandbouw Instrumenten: BO/NBP					

Oost-Vlaanderen

Gebied	Streefwaarde grutto (bp)	Streefwaarde wulp (bp)	Actie 1.1: behoud leefgebied	Actie 2.1: optimalisatie leefgebied	Actie 2.2: hydrologie	Actie 2.3: stimulerend beleid	Actie 3.1: vegetatief beheer	Actie 3.2: nestbescherming	Actie 3.3: predatiebeheer
Beneden-Zeeschelde	80		X						X
Prioriteit: 1 Kader: Natuur			Randvoorwaarden: haven-gerelateerde projecten Instrumenten: natuurinrichting						
Kalkense Meersen	50		X		X	X			
Prioriteit: 1 Kader: Natuur/Landbouw			Randvoorwaarden: SIGMA-projecten Instrumenten: natuurinrichting/BO's						
Krekengebied Sint-Margriete	40		X		X	X		X	
Prioriteit: 2 Kader: Landbouw/Natuur			Randvoorwaarden: Beroepslandbouw Instrumenten: BO's/NBP						
Gentse Leievallei	20		X				X		X
Prioriteit: 2 Kader: Natuur			Randvoorwaarden: beperkt Instrumenten: NBP						

Antwerpen

Gebied	Streefwaarde grutto (bp)	Streefwaarde wulp (bp)	Actie 1.1: behoud leefgebied	Actie 2.1: optimalisatie leefgebied	Actie 2.2: hydrologie	Actie 2.3: stimulerend beleid	Actie 3.1: vegetatief beheer	Actie 3.2: nestbescherming	Actie 3.3: predatiebeheer
Turnhouts vennengebied	75	25	x	x	x		x		x
Prioriteit: 1 Kader: Natuur/Landbouw			Randvoorwaarden: Raamakkoord Instrumenten: Natuurinrichtingsproject						
Wezelse Heide	50	20	x	x	x			x	x
Prioriteit: 1 Kader: Natuur/Landbouw			Randvoorwaarden: IHD's Instrumenten: Natuurinrichtingsproject ?/BO's						
Sint Lenaerts	25	10	x	x	x	x		x	x
Prioriteit: 2 Kader: Natuur/Landbouw			Randvoorwaarden: RVK (1994) Instrumenten: NBP/BO						
RVK Rijkervorsel-Wortel	15	5	x	x	x	x	x		x
Prioriteit: 2 Kader: Natuur/Landbouw			Randvoorwaarden: RVK (ter uitvoering) Instrumenten: NBP/BO						
Pampa (Merksplas)	15	5	x	x	x	x		x	x
Prioriteit: 2 Kader: Natuur/Landbouw			Randvoorwaarden: RVK (2007) Instrumenten: NBP/BO						
Liereman	10	10	x	x	x				x
Prioriteit: 2 Kader: Natuur/Landbouw			Randvoorwaarden: Raamakkoord Instrumenten: NBP/BO						
Ravels	10	5	x		x				x
Prioriteit: 2 Kader: Natuur/Landbouw			Randvoorwaarden: beperkt Instrumenten: NBP/BO						
Hoogstraten	10	10	x	x	x	x	x		x
Prioriteit: 2 Kader: Landbouw/Natuur			Randvoorwaarden: Beroepslandbouw Instrumenten: BO/NBP						
Weelde	5	5	x	x	x	x	x		x

Prioriteit: 2 Kader: Landbouw/Natuur			Randvoorwaarden: RVK (2011) Instrumenten: BO/NBP						
Brecht –Malle	10	5	x	x	x	x	x	x	x
Prioriteit: 2 Kader: Landbouw/Natuur			Randvoorwaarden: RVK (ter uitvoering) Instrumenten: BO/NBP						
Kalmthoutse Heide		5	x	x	x		x		x
Prioriteit: 2 Kader: Natuur			Randvoorwaarden: beperkt Instrumenten: NBP						
Schietvelden		20	x		x		x		
Prioriteit: 1 Kader: Natuur			Randvoorwaarden: waterwingebied Instrumenten: NBP						
Blak, Beerse	5	5	x	x	x	x	x		x
Prioriteit: 3 Kader: Landbouw/Natuur			Randvoorwaarden: Kleiontgining, beroepslandbouw Instrumenten: BO/NBP						
Geel		10	x	x		x	x		x
Prioriteit: 2 Kader: Landbouw/Natuur			Randvoorwaarden: Ecohydrologische studie Instrumenten: BO/NBP						

Limburg – Vlaams-Brabant

Gebied	Streefwaarde grutto (bp)	Streefwaarde wulp (bp)	Actie 1.1: behoud leefgebied	Actie 2.1: optimalisatie leefgebied	Actie 2.2: hydrologie	Actie 2.3: stimulerend beleid	Actie 3.1: vegetatief beheer	Actie 3.2: nestbescherming	Actie 3.3: predatiebeheer
Siberië – Peer	20	20	x	x	x	x	x	x	x
Prioriteit: 1 Kader: Natuur/Landbouw			Randvoorwaarden: Ecohydrologische studie, GRUP Instrumenten: NBP/BO						
Langeheuvelheide		10	x		x				x
Prioriteit: 2 Kader: Natuur			Randvoorwaarden: militair gebruik Instrumenten: Natuurinrichtingsproject, NBP						
Sint-Maartensheide	10	10	x	x	x	x	x	x	x
Prioriteit: 2 Kader: Natuur/Landbouw			Randvoorwaarden: beroepslandbouw Instrumenten: NBP/BO						
Hageven	10	10	x	x	x				x
Prioriteit: 2 Kader: Natuur/Landbouw			Randvoorwaarden: beperkt Instrumenten: NBP/BO						
Zwarte Beek		10	x	x					x
Prioriteit: 2 Kader: Natuur/Landbouw			Randvoorwaarden: beperkt Instrumenten: NBP/BO						
Maasvallei	10	10	x	x			x		x
Prioriteit: 2 Kader: Natuur/Landbouw			Randvoorwaarden: grindontginning Instrumenten: NBP/BO						
Demerdelta	20	10	x	x	x		x		x
Prioriteit: 2 Kader: Natuur/Landbouw			Randvoorwaarden: beperkt Instrumenten: Natuurinrichtingsproject						
Getevallei		20	x	x	x		x		x
Prioriteit: 1 Kader: Natuur/Landbouw			Randvoorwaarden: beperkt Instrumenten: NBP/BO						
Velpevallei		10	x		x		x		x
Prioriteit: 2 Kader: Natuur/Landbouw			Randvoorwaarden: beperkt Instrumenten: NBP/BO						

7.3 FINANCIEEL OVERZICHT VAN HET ACTIEPROGRAMMA

Actie	Verantwoordelijke	Financierder	Betrokkenen	Periode (jaar 1-5)	Budget
Actie 1.1: Instandhouding van de actuele leefgebieden door gericht beheer	ANB, terreinbeheerders, ...	ANB, terreinbeheerders, ...		Kost vervat in NBP's	
Actie 2.1: Optimalisatie (verbetering van de kwaliteit) van de leefgebieden door inrichting	ANB, terreinbeheerders, ...	ANB, terreinbeheerders, ...		Kost deels vervat in SIGMA of Natura 2000-programma, PSN, NBP	
Actie 2.2: Optimalisatie van het leefgebied door aangepast waterpeilbeheer	ANB, terreinbeheerders, ...	ANB, terreinbeheerders, ...	Waterbeheerders, landbouwsector, private eigenaars, VLM	Kost deels vervat in SIGMA of Natura 2000-programma	
Actie 2.3: Optimalisatie van de leefgebieden door stimulerend beleid	ANB, VLM	VLM	Waterbeheerders, landbouwsector, private eigenaars, ...	Reguliere werking beheerovereenkomsten. Mits optrekken van het jaarlijks budget voor BO's en eventueel aanvullen voor grondruil/dienstenvergoeding ...	
Actie 3.1: Optimalisatie vegetatief beheer van het leefgebied	ANB, terreinbeheerders, ...	ANB, terreinbeheerders, ...	Landbouwsector, private eigenaars, VLM	Dit gaat in se om de bijsturing van huidig beheer, binnen NBP's of in te vullen via BO's.	
Actie 3.2: Nestbescherming	ANB, VLM, natuurstudiewerkgroepen	ANB	Private eigenaars, landbouwsector, WBE's	Jaarlijks 20.000	100.000
Actie 3.3: Milderende van de predatiedruk	ANB, terreinbeheerders, ...	ANB, terreinbeheerders, ...	Private eigenaars, landbouwsector, WBE's	Kosten kunnen wellicht op basis van SBP via PSN i.h.k.v. NBP vergoed worden.	
Actie 4.1: Optimaliseren van de inzetbaarheid en uitbreiding van het gamma	ANB, VLM	VLM	Landbouwsector, INBO	Gaat over lancering nieuwe soorten BO's (eventueel eerst als demonstratie) én het meer gericht inzetten o.b.v. (nog te verwerven) kennis specifieke	

van beheerovereenkomsten				soorten en hun gebruik van betreffend leefgebied.	
Actie 4.2: Beheersubsidie voor openmaken van sloten/ruigtes en PSN	ANB	ANB	Terreinbeheerders, private eigenaars, ...	Bedoeling om dit in te schuiven in de reguliere subsidies ihkv NBP.	
Actie 5.1: Onderzoek naar broedsucces via BTS	Coördinator SBP - ANB, INBO, i.s.m. terreinbeheerders	ANB	Natuurstudiewerkgroepen, onderzoeksinstellingen	Jaarlijks 10.000	50.000
Actie 5.2: Onderzoek naar habitatgebruik en plaatstrouw van Wulp	Coördinator SBP - ANB, i.s.m. terreinbeheerders	ANB	Natuurstudiewerkgroepen, onderzoeksinstellingen	Langlopend onderzoek door zenderen/kleurringen.	50.000
Actie 5.3: Onderzoek voedselbeschikbaarheid in de bodem	Coördinator SBP - ANB, i.s.m. terreinbeheerders	ANB	Natuurstudiewerkgroepen, onderzoeksinstellingen	Op basis van onderzoeksvoorstel.	50.000
Actie 5.4: Onderzoek voedselbeschikbaarheid in vegetatie	Coördinator SBP - ANB, i.s.m. terreinbeheerders	ANB	Natuurstudiewerkgroepen, onderzoeksinstellingen	Op basis van onderzoeksvoorstel.	50.000
Actie 6.1. Jaarlijkse monitoring van de populatie	ANB, INBO	ANB	Natuurstudiewerkgroepen, terreinbeheerders	Kan opgenomen worden binnen meetnetten Vlaanderen. Vergt geen bijkomende financiering.	
Actie 6.2: Jaarlijkse Monitoring van het broedsucces van Kievit, Grutto en Wulp	Coördinator SBP - ANB, i.s.m. terreinbeheerders	ANB	Natuurstudiewerkgroepen, terreinbeheerders	Op basis van onderzoeksvoorstel: budget naargelang spreiding over Vlaanderen. Jaarlijks 10.000	50.000
Actie 7.1: Uitbouw Weidevogel-community	Coördinator SBP - ANB, i.s.m. alle partners	ANB	Alle partners	Communicatie-tools ontwikkelen, analoge en digitale communicatie, seminars/webinars, ...	75.000

Actie 8.1: Aanstellen coördinator SBP (+ adjunct) en opvolging bovenstaande acties	ANB, VLM	ANB, VLM		Om dit in oppervlakte, spreiding over Vlaanderen en wat betreft stakeholders zeer ruim SBP uit te rollen zal de regie strak in handen gehouden moeten worden door de nationale coördinator, bijgestaan door zijn evenknie die een heel zichtbare link met de landbouwsector bewerkstelligt.	150.000
				Totaal	575.000

8. EVALUATIE EN MONITORING SBP WEIDEVOGELS

Dit hoofdstuk behelst een beschrijving van de voortgangscntrole en bijhorende evaluatie-instrumenten van het voorliggende SBP Weidevogels. De voortgangscntrole heeft tot doel er in te voorzien dat het SBP geen dode letter blijft maar effectief leidt tot acties op het terrein, dewelke beschreven werden in het voorgaande hoofdstuk. Aan de hand van tussentijdse evaluaties kunnen vooropgestelde maatregelen en acties tegen het licht van het voortschrijdend inzicht gehouden worden, en kan waar nodig worden bijgestuurd.

8.1 OPZET

De acties beschreven ter uitvoering van dit SBP zijn grofweg in te delen in 3 categorieën:

- instandhouding en optimalisatie van de afgebakende leefgebieden en andere maatregelen met het oog op het behoud van weidevogels (acties 1.1, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3 & 4.1)
- kennisopbouw rond gebied- en soortgebonden aantalsevoluties, habitatgebruik en broedsucces (acties 5.1, 5.2, 6.1 & 6.2)
- communicatie en sensibilisering (actie 7.1)

De totstandkoming en uitvoering van deze actiepunten hangen in de eerste plaats af van de vlotte realisatie van actie 8.1, meer bepaald de aanstelling van een coördinator.

Samengevat verloopt het voortgangscntrole- en evaluatieproces als volgt:

- Bij aanvang van het SBP en na aanstelling van een coördinator wordt de startsituatie toegelicht aan een nog samen te stellen weidevogel-comité . De realisatie van een plan van aanpak voor de creatie van een website is een eerste prioritair actiepunt (zie beschrijving actie 7.1).
- In de loop van de 5 jaar van het SBP staat de coördinator van het SBP in voor het verzamelen en bundelen van de data voortvloeiend uit de populatiemonitoring (zie beschrijving actie 6.1). Hierover wordt jaarlijks gerapporteerd in een voortgangsrapport, en de jaarlijkse updates rond aantallen en verspreiding worden tevens gepubliceerd op de website.
- Doorlopend wordt info verzameld over mogelijke bottlenecks en negatieve ontwikkelingen, maar ook over concrete acties, maatregelen en verwezenlijkingen die het duurzaam behoud van weidevogels in Vlaanderen ten goede komen (zie beschrijving acties 1.1, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2 & 4.1). Een overzicht van deze informatie wordt jaarlijks weergegeven in een voortgangsrapport, en individuele acties en maatregelen worden ook gepubliceerd op de website. Idealiter worden maandelijks nieuwe bijdrages op de website gepost.
- In het 1^e voortgangsrapport wordt een concreet plan van aanpak verwacht omtrent het gerichte onderzoek naar broedsucces en habitatgebruik (actiepunten 5.1, 5.2 & 6.2). De resultaten van deze monitoringstudies worden opgenomen in de het 3^e en 5^e voortgangsrapport, en gelijktijdig gepubliceerd op de website.
- Een eindevaluatie van het SBP volgt na het verlopen van het vijfde en laatste broedseizoen.

8.2 ACTOREN

Met het oog op toekomstige samenwerkingen dient de coördinator na aanstelling prioritair in te zetten op communicatie met alle relevante kennis-, beheer- en landbouwinstanties. De belangrijkste actoren zijn de gebiedsbeheerders (overheid/terreinbeherende instanties/particuliere eigenaars), landbouwers, bedrijfsplanners van de VLM, agrobeheergroepen, deelnemers en coördinatoren van de programma's Bijzondere Broedvogel Monitoring en Vlaamse Broedvogelatlas en de vrijwilligers binnen terreinbeherende verenigingen. Bovendien wordt een weidevogel-comité samengesteld om de coördinator gedurende de loop van het SBP adviserend bij te staan voor een concrete en gedragen invulling van acties en maatregelen.

8.3 SAMENVATTING

Tabel 8 geeft per actiepoint een korte beschrijving van het voorziene evaluatie-instrument en de vooropgestelde termijnen van de geplande 'deliverables' op nationaal niveau. Teneinde de zichtbaarheid van de voortgang en uitvoering van dit SBP te maximaliseren wordt jaarlijks een voortgangsrapport opgeleverd, en wordt de website doorlopend up-to-date gehouden. Een website biedt kansen om korter op de bal te informeren over de gang van zaken, en laat ook meer ruimte voor anekdotische maar draagvlakversterkende bijdrages, zoals persoonlijke getuigenissen en dergelijke meer.

Tabel 8. Overzicht acties in het kader van het SBP weidevogels en de voorziene voortgangscntrole.

Actie	Evaluatie-instrument	Rapportage & publicatie
Actie 1.1: Instandhouding van de actuele leefgebieden door gericht beheer	Inventarisatie mogelijke bottlenecks	Rapportage: jaarlijks Website: doorlopend
Actie 2.1: Optimalisatie (verbetering van de kwaliteit) van de leefgebieden door omvorming	Inventarisatie genomen maatregelen	Rapportage: jaarlijks Website: doorlopend
Actie 2.2: Optimalisatie van het leefgebied door aangepast waterpeilbeheer	Inventarisatie genomen maatregelen	Rapportage: jaarlijks Website: doorlopend
Actie 2.3: Optimalisatie van de leefgebieden door stimulerend beleid	Inventarisatie afgesloten BO's	Rapportage: jaarlijks Website: doorlopend
Actie 3.1: Optimalisatie vegetatief beheer van het leefgebied	Inventarisatie genomen maatregelen	Rapportage: jaarlijks Website: doorlopend
Actie 3.2: Nestbescherming	Inventarisatie genomen maatregelen	Rapportage: jaarlijks Website: doorlopend
Actie 3.3: Predatiecontrole	Inventarisatie genomen maatregelen	Rapportage: jaarlijks
Actie 4.1: Optimaliseren van de inzetbaarheid van beheersovereenkomsten en stimuleren van andere ondersteunende maatregelen	Overzicht ontwikkelingen ter zake	Rapportage: jaarlijks Website: doorlopend

Actie 5.1: Onderzoek naar broedsucces	Plan van aanpak	Rapportage: jaar 1
	Overzicht van de resultaten	Rapportage: jaar 3 & jaar 5 Website: jaar 3 & jaar 5
Actie 5.2: Onderzoek naar habitatgebruik en plaatstrouw van wulp	Plan van aanpak	Rapportage: jaar 1
	Overzicht van de resultaten	Rapportage: jaar 3 & jaar 5 Website: jaar 3 & jaar 5
Actie 6.1: Jaarlijkse monitoring van de populatie	Overzicht van de resultaten	Rapportage: jaarlijks Website: jaarlijks
Actie 6.2: Jaarlijkse monitoring van het broedsucces van kievit, grutto en wulp	Plan van aanpak	Rapportage: jaar 1
	Overzicht van de resultaten	Rapportage: jaar 2 tot 5 Website: jaar 2 tot 5
Actie 7.1: Uitbouw van een weidevogel-community	Website lanceren	< 1 jaar na start SBP
Actie 8.1: Aanstellen coördinator SBP en opvolging bovenstaande acties	Aanstelling coördinator	< 3 maand na start SBP

9. VERSLAG VAN HET OVERLEG MET DE ACTOREN

De opdracht voor de opmaak van het achtergrondrapport werd uitbesteed aan het Eigen Vermogen van het INBO (EVINBO). De opmaak van het achtergrondrapport werd begeleid door een stuurgroep met vertegenwoordigers van de leden van de Gewestelijke Overleginstantie voor het Instandhoudingsbeleid, aangevuld met een aantal experts en vertegenwoordigers van andere betrokken overheden en belangenorganisaties.

Volgende actoren werden via de stuurgroep actief betrokken bij de opmaak van het achtergrondrapport van het SBP: Agrobeheercentrum Eco², Boerenbond, VLM, Departement Landbouw & Visserij, De Vlaamse Waterweg, Defensie, Hubertus Vereniging Vlaanderen, Aanspreekpunt Privaat Beheer, Departement Mobiliteit en Openbare Werken (MOW), Natuurpunt, Regionale landschap Schelde-Durme, Regionaal Landschap Zuid-Hageland en VOKA.

Er vonden 3 stuurgroepen plaats: op 28 mei 2019, op 11 december 2019 en op 11 juni 2020 (digitaal). Het EV-INBO heeft dit document nog aangepast in functie van de bespreking op de laatste stuurgroep en het finale document aan het ANB bezorgd eind juni 2020 waarna het document aan de stuurgroep werd bezorgd. Op vraag van Boerenbond en VLM werden ter verduidelijking nog een beperkt aantal passages bijgewerkt.

Naast een groot aantal nuttige suggesties ter verbetering van de ontwerptekst en kleinere inhoudelijke vragen tot verduidelijking, vroeg de stuurgroep bijzondere aandacht voor volgende aandachtspunten:

- Voor zowel de grutto als de wulp zijn, althans als broedvogel, geen Gewestelijke Instandhoudingsdoelstellingen vastgesteld. Gelet op het feit dat de context die aanleiding geeft tot de opmaak van dit SBP anders is dan die van SBP's die worden opgemaakt in uitvoering van het instandhoudingsdoelstellingenbeleid, wordt verzocht een alternatieve terminologie te hanteren wat betreft de formulering van de doelstellingen. Door het niet gebruiken van termen als *'populatiedoelen'* of *'beoordeling van de lokale staat van instandhouding'* werd hieraan tegemoet gekomen. Respectievelijk werden deze termen doorheen het proces vervangen door *'streefwaarden voor de populatie'* en *'toetsingskader voor weidevogelgebieden'*.
- Vanuit de landbouwsector is er bezorgdheid dat dit SBP bijkomende claims zal leggen op het landbouwgebied. Inderdaad is het landbouwgebied belangrijk als (onderdeel van het) leefgebied voor deze soorten. Weliswaar zijn de meest kritische leefgebiedcomponenten, die minst compatibel zijn met de gangbare landbouw, doorgaans te vinden in natuurgebieden (ondiepe plassen, plas-dras, natte heide, bloemrijke hooilanden, ...). De synergie met landbouwpercelen optimaliseren vergt een gebiedsgerichte aanpak in overleg met alle betrokkenen, die in uitvoering van het SBP zal worden opgestart. Het SBP zélf geeft énkél in grote lijnen aan waar per gebied de uitdagingen liggen. In gebieden waar relevante gebiedsprocessen lopen, worden deze benoemd en voorziet het SBP hierop mee te liften of de uitkomst ervan af te wachten, eerder dan parallel een nieuw lokaal proces te starten.
- Vanuit de natuursector wordt aandacht gevraagd voor de kievit, gezien deze soort ook sterk achteruit gaat in Vlaanderen. De problematiek van de kievit is echter veel minder

gebiedsgericht te vatten en veel generieker gelinkt aan het bredere landbouwbeleid (omzetting grasland naar (maïs)akker, omzetting weiland naar maaigras, ...). Een SBP lijkt voor deze soort dan ook niet het gepaste instrument om het tij te kunnen keren.

Los van de officiële stuurgroepen werd door de opdrachtgever, EV-INBO, contact gelegd met lokale vogelkenners die een goede kijk hebben op bepaalde specifieke broedclusters. Door deze gebiedsspecifieke input met betrekking tot concrete trends, knelpunten en kansen konden de streefwaarden voor de lokale populaties en de prioriteiten beter worden ingeschat.

10. LITERATUURLIJST

- AEWA, 2018. 1st Meeting of the AEWA Eurasian Curlew International Working Group - N. a. arquata Breeding Range States – 4-6 September 2018, Aberlady, Scotland (UK) Doc: EC IWG 1.3 Date: 28.8.2018
- Afton A.D. 1979. Time budget of breeding Northern Shovelers. The Wilson Bulletin 91: 42-49.
- Bainbridge, I.P. & Minton, C.D.T. 1978. The migration and mortality of Curlew in Britain and Ireland. Bird Study 25: 39-50.
- Baines, D. 1994. Factors determining the breeding success and distribution of lapwings *Vanellus vanellus* on marginal farmland in Northern England. In: Tucker, G.M., S.M. Davies & Fuller, R.J. (eds). The ecology and conservation of lapwings *Vanellus vanellus*. Peterborough, UK.
- Bak, B. & Ettrup, H. 1982. - Studies on migration and mortality of the Lapwing (*Vanellus vanellus*) in Denmark. Danish Review of Game Biology 12: 1-20.
- Bastian, A. & Bastian, H.V. 1996: Das Braunkehlchen: Opfer einer ausgeräumten Kulturlandschaft. Aula-Verlag GmbH, Wiesbaden.
- Beintema, A.J., J.B. Thissen, D. Tensen & Visser, G.H. 1991. Feeding ecology of charadriiform chicks in agricultural grasslands. Ardea 79: 31-44.
- Beintema, A., O. Moedt & Ellinger, D. 1995. Ecologische atlas van de Nederlandse weidevogels. Schuyt & co. Haarlem, Nederland.
- Berg, Å. 1992a. Habitat selection by breeding Curlews *Numenius arquata* on mosaic farmland. Ibis 134: 355-360.
- Berg, Å. 1992b. Factors affecting nest-site choice and reproductive success of Curlews *Numenius arquata* on farmland. Ibis 134: 44-51.
- Berg, Å. 1993. Food resources and foraging success of curlews *Numenius arquata* in different farmland habitats. Ornis fennica 70(3): 22-31.
- Berg, Å. 1994. Maintenance of populations and causes of population changes of Curlews *Numenius arquata* breeding on farmland. Biological Conservation 67: 233-238.
- Biologische Station Kreis Steinfurt 1998. Jahresbericht 1998. Biologische Station Kreis Steinfurt e.V. Steinfurt, Duitsland.
- BirdLife International. 2015. European Red List of Birds. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. Digitaal.
- BirdLife International. 2015. *Numenius arquata*. The IUCN Red List of Threatened Species 2015: e.T22693190A60033961. Digitaal.

BirdLife International 2017a. *Limosa limosa* (amended version of 2016 assessment). The IUCN Red List of Threatened Species 2017. <https://www.iucnredlist.org/species/22693150/111611637>, online geraadpleegd op 4/03/2019.

BirdLife International 2017b. *Vanellus vanellus* (amended version of 2016 assessment). The IUCN Red List of Threatened Species 2017. <https://www.iucnredlist.org/species/22693949/111044786>, online geraadpleegd op 4/03/2019.

BirdLife International 2019a. Species factsheet: *Saxicola rubetra*. <http://datazone.birdlife.org/species/factsheet/whinchat-saxicola-rubetra>, online geraadpleegd op 05/04/2019

BirdLife International 2019b. Species factsheet: *Spatula clypeata*. <http://datazone.birdlife.org/species/factsheet/northern-shoveler-spatula-clypeata>, online geraadpleegd op 09/04/2019

BirdLife International 2019c. Species factsheet: *Spatula querquedula*. <http://datazone.birdlife.org/species/factsheet/garganey-spatula-querquedula>, online geraadpleegd op 09/04/2019

Blums, P., Mednis, A., Bauga, I., Nichols, J.D. & Hines J.E. 1996. Age-specific survival and philopatry in three species of European ducks: a long-term study. *The Condor* 98: 61-74.

Bolton, M., G. Tyler, K. Smith & Bamford, R. 2007. The impact of predator control on lapwing *Vanellus vanellus* breeding success on wet grassland nature reserves. *Journal of Applied Ecology* 44: 534-544.

Boschert, M. 2004. Der Große Brachvogel (*Numenius arquata* [Linnaeus 1758]) am badischen Oberrhein. Wissenschaftliche Grundlagen für einen umfassenden und nachhaltigen Schutz. Dissertation (PhDThesis) Universität Tübingen.

Brandsma, O.H. 2002. De Slobeend als broedvogel in reservaatgebied Giethoorn-Wanneperveen. *Vogels in Overijssel* 1: 26-36.

Brandsma, O.H. 2004. De Zomertaling als broedvogel in reservaatgebied Giethoorn-Wanneperveen. *Vogels in Overijssel* 3:12-23

Britschgi, A., Spaar, R. & Arlettaz, R. 2006. Impact of grassland farming intensification on the breeding ecology of an indicator insectivorous passerine, the Whinchat *Saxicola rubetra*: Lessons for overall Alpine meadowland management. *Biological Conservation* 130: 193-205.

Brown, D.J. 2015. International Single Species Action Plan for the Conservation of the Eurasian Curlew *Numenius arquata arquata*, *N. a. orientalis* and *N. a. suschkini*. AEWA Technical Series No. 58. Bonn, Germany.

Bruinzeel, L.W., Van Der Kamp, J., Zwarts, L., Wymenga, E., Le Gouar, P., Schekkerman, H., Van Der Jeugd, H.P., Kentie, R., Lourenço, P., Hooijmeijer, J., Piersma, T. & Kleijn, D. 2009. Overleving, trek en overwintering van scholekster, kievit, tureluur en grutto. Altenburg & Wymenga Ecologisch onderzoek. Veenwouden, Nederland.

Cramp S., & Simmons, K.E.L. 1977. Handbook of the birds of Europe, The Middle East and North Africa: the birds of the Western Palearctic. Volume 1: Ostrich to Ducks. Oxford University Press, Oxford.

Cramp, S. & Simmons, K.E.L. 1983. Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa. The Birds of the Western Palearctic. Volume III. Waders to Gulls. Oxford University Press. Oxford, UK.

Cramp, S. 1988. Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa. The Birds of the Western Palearctic. Volume V. Tyrant Flycatchers to Thrushes. Oxford University Press. Oxford, UK.

Currie, D., Valkama, J., Berg, Å., Boschert, M., Norrdahl, K., Hänninen, M., Korpimäki, E., Pöyri, V. & Hemminki, O. 2001. Sex roles, parental effort and offspring desertion in the monogamous Eurasian Curlew *Numenius arquata*. Ibis 143: 642-650.

Delany, S., Scott, D., Dodman, T. & Stroud, D. 2009. An Atlas of Wader Populations in Africa and Western Eurasia. Wetlands International.

Del Hoyo, J., Elliott, A. & Sargatal, J. 1996. Handbook of the Birds of the World, Volume 3: Hoatzin to Auks. Lynx Edicions, Barcelona, Spain.

Devos, K., Anselin, A., Driessens, G., Herremans, M., Onkelinx, T., Spanoghe, G., Stienen, E., T'Jollyn, F., Vermeersch, G. & Maes, D. 2016. De IUCN Rode Lijst van de broedvogels in Vlaanderen (2016). Natuur.oriolus 82 (4): 109-122.

Devos K., 2018. Brengen grutto's in Vlaanderen genoeg jongen groot ? Vogelnieuws 30, 2018. Nieuwsbrief van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO), Brussel.

Fischer, K., Busch, R., Fahl, G., Kunz, M. & Knopf, M. 2013. Habitat preferences and breeding success of Whinchats (*Saxicola rubetra*) in the Westerwald mountain range. Journal of Ornithology 154: 339-349.

Flint, V.E., Boehme, R.L., Kostin, Y.V. & Kuznetsov, A.A. 1984. A field guide to the birds of the USSR. Princetown University Press, Princetown, New Jersey.

Fokin, S., Kuzyakin, V., Kalchreuter, H. & Kirby, J.S. 2000. The Garganey in the former USSR: A compilation of the life-history Information. Wetlands International Global Series, Wageningen.

Franks, S.E., David J. T. Douglas, Simon Gillings and James W. Pearce-Higgins, 2017. Environmental correlates of breeding abundance and population change of Eurasian Curlew *Numenius arquata* in Britain. BIRD STUDY, 2017, VOL. 64, NO. 3, 393–409

Franks, S.E., Roodbergen, M., Teunissen, W., Cotton, A.C. & Pearce-Higgins, J.W. 2018. Evaluating the effectiveness of conservation measures for European grassland-breeding waders. Ecology and Evolution 2018(8): 10555-10568.

Galbraith, H. 1988. Effects of Agriculture on the Breeding Ecology of Lapwings *Vanellus vanellus*. Journal of Applied Ecology 25 (2): 487-503.

Gill, J.A., Langston, R.H.W., Alves, J.A., Atkinson, P.W., Bocher, P., Cidraes Vieira, N., Crockford, N.J., Gélinaud, G., Groen, N., Gunnarsson, T.G., Hayhow, B., Hooijmeijer, J., Kentie, R., Kleijn, D., Lourenço,

- P.M., Masero, J.A., Meunier, F., Potts, P.M., Roodbergen, M., Schekkerman, H., Schröder, J., Wymenga, E. & Piersma, T. 2007. Contrasting trends in two Black-tailed Godwit populations: a review of causes and recommendations. Wader Study Group Bulletin 114: 43–50.
- Glutz von Blotzheim, U.N., Bauer, K.M. & Bezzel, E. 1984. Handbuch der Vögel Mitteleuropas - Band 6 - Charadriiformes (Teil 1), 2^e editie. Akademische Verlagsgesellschaft. Wiesbaden, Duitsland.
- Göransson, G., J. Karlsson, S. G. Nilsson & S. Ulfstrand, 1975. Predation on birds' nests in relation to antipredator aggression and nest density: An experimental study. Oikos 26: 117-120.
- Grant, M.C. 1997. Breeding curlew in the UK: RSPB research and implications for conservation. RSPB Conservation Review 11: 67-73.
- Grant, M., Orsman, C., Easton, J., Lodge, C., Smith, M., Thompson, G., Rodwell, S. & Moore, N. 1999. Breeding success and causes of breeding failure of curlew *Numenius arquata* in Northern Ireland. Journal of Applied Ecology 36: 59-74.
- Groen, N.M. & Hemerik, L. 2002. Reproductive success and survival of Black-tailed Godwits *Limosa limosa* in a declining local population in The Netherlands. Ardea 90(2): 239-248.
- Groen, N.M., R. Kentie, P. de Goeij, B. Verheijen, J.C.E.W. Hooijmeijer & Piersma, T. 2012. A modern landscape ecology of Black-tailed Godwits: habitat selection in southwest Friesland, The Netherlands. Ardea 100: 19-28.
- Hayman, P. Marchant, J. & Prater, A. J. 1986. Shorebirds. Croom Helm, London.
- Herremans, M., Jacobs, I. & Vanormelingen, P. 2017. Toekomst voor de Kievit: onderzoek naar oorzaken van de sterke afname. Rapport Natuurpunt Studie 2017/22, Natuurpunt Studie. Mechelen, België.
- Holt, A.R., Z.G. Davies, C. Tyler & Staddon, S. 2008. Meta-analysis of the effects of predation on animal prey abundance: evidence from UK vertebrates. PLoS ONE 3(6): e2400.
- Jensen, F.P. & Lutz, M. 2006. Management Plan for Curlew (*Numenius arquata*) 2007-2009, Natura 2000 Technical Report-003-2007 under the Directive 79/409/EEC on the conservation of wild bird. Office for the Official Publications of the European Communities, Luxembourg.
- Jensen, F.P., Béchet, A. & Wymenga, E. (Compilers) 2008. International Single Species Action Plan for the Conservation of Black-tailed Godwit *Limosa l. limosa* & *L. l. islandica*. AEWA Technical Series No. 37. Bonn, Germany.
- Jeugd, H.P. van der 2011. Overleving van Slobeend en Zomertaling in de periode 1946-1995. Vogeltrekstation rapport 2011-02. Vogeltrekstation, Wageningen.
- Johnsgard, P. A. 1981. The plovers, sandpipers and snipes of the world. University of Nebraska Press, Lincoln, U.S.A. and London.
- Kentie, R., J. Hooijmeijer, C. Both & T. Piersma 2011. Grutto's in ruimte en tijd 2007-2010. Eindrapport. Ministerie van LNV, Directie Kennis. Den Haag, Nederland.

Kentie, R., J. Hooijmeijer, K. Trimbos, N. Groen & T. Piersma 2013a. Intensified agricultural use of grasslands reduces growth and survival of precocial shorebird chicks. *Journal of Applied Ecology* 50: 243-251.

Kleijn, D., L. Lamers, R. van Kats, J. Roelofs & R. van 't Veer, 2008a. Ecologische randvoorwaarden voor weidevogelsoorten in het broedseizoen – resultaten van een pilotstudie in het Wormer- en Jisperveld. Alterra-rapport 1613, Alterra, Wageningen.

Kleijn, D., H. Schekkerman, W.J. Dimmers, R.J.M van Kats, D. Melman & Teunissen, W.A. 2010. Adverse effects of agricultural intensification and climate change on breeding habitat quality of Black-tailed Godwits *Limosa l. Limosa* in the Netherlands. *Ibis* 152: 475-486.

Knol, W. & S. Venema, 2019. Vermindering van predatiedruk bij weidevogels: vier scenario's voor de grutto (*Limosa limosa*). Rapport Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging 2019-01.

Leestmans S. & M. Smets, 2015. Is er nog een toekomst voor Grutto in de Noorderkempen? Deel 2: weidevogelbeheer. *Natuur.oriolus* 81 (2): 37-46.

Leyrer, J., Brown, D., Gerritsen, G., Hötter, H. and Ottvall, R. (compilers). (2018) International Multi-species Action Plan for the Conservation of Breeding Waders in Wet Grassland Habitats in Europe (2018-2028). Report of Action A13 under the framework of Project LIFE EuroSAP (LIFE14 PRE/UK/002). NABU, RSPB, VBN and SOF.

Martay, B., Monteith, D.T., Brewer, M.J., Brereton, T., Shortall, C.R. & Pearce-Higgins, J.W. 2016. An indicator highlights seasonal variation in the response of Lepidoptera communities to warming. *Ecol.Indicators* 68: 126–133.

Martens, C., Jans, W., De Scheemaeker, F. & Vandepitte J. 2007. Broedvogels in de achterhaven van Zeebrugge. *Natuur.Oriolus*, 71(2): 48-57

Müller, M., Spaar, R., Schifferli, L. & Jenni, L. 2005. Effects of changes in farming of subalpine meadows on a grassland bird the whinchat (*Saxicola rubetra*). *Journal of Ornithology* 146: 14-23.

MURRAY GRANT, CHRIS ORSMAN, JON EASTON, CHRIS LODGE, MALCOLM SMITH, GUY THOMPSON, STEPHEN RODWELL and NIAL MOORE, 1999. Breeding success and causes of breeding failure of curlew *Numenius arquata* in Northern Ireland. *Journal of Applied Ecology* 1999, N° 36, 59-74

Nijland F. 2002. Project Alarm, een verkennend onderzoek naar territoriaal succes van Scholekster, Kievit, Grutto en Tureluur in de periode 1997-2000 in Fryslân. Uitgave Stichting Weidevogel Meetnet Friesland. Publicatie Bureau nr. 10, Leeuwarden.

Nijland, F. 2008. Kuikenland, onderzoek naar gebruik van mozaïeken door steltlopergezinnen in drie gruttokringen in Fryslân in 2005-2007. Eindrapportage Innovatieve Monitoring deel 2. Weidevogelmeetnet Friesland, publicatie Bureau N nr 31. Leeuwarden, Nederland.

Nijland, F., Schekkerman, H. & Teunissen, W.A. 2010. Methodes monitoring weidevogels. Sovon-onderzoeksrapport 2010/09. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen. Noordwijk, A.J. van & Thomson, D.L. 2008. Survival rates of Black-tailed Godwits *Limosa limosa* breeding in The Netherlands estimated from ring recoveries. *Ardea* 96(1): 47–57.

O'Donoghue, B.G. (2017). Curlew Conservation Programme Annual Report 2017. National Parks & Wildlife Service, Killarney.

Olejnik, O. 2018. Das Braunkehlchen *Saxicola rubetra* am Grünen Band bei Salzwedel - Teil 1: Vorkommen, Habitat, Phänologie, Fortpflanzung und Populationsstruktur. *Whinchat* 3: 27-38.

Onrust, J., Wymenga, E., Piersma, T. & Olff, H. 2019. Earthworm activity and availability for meadow birds is restricted in intensively managed grasslands. *Journal of Applied Ecology*. doi: 10.1111/1365-2664.13356.

Oosterveld, E.B. 1999. Reproductief succes en immigratie bij het Paapje *Saxicola rubetra* in Geelbroek (Drenthe): sleutels tot voor- en achteruitgang? *Limosa* 72: 143-150.

Oosterveld, E.B. & W. Altenburg 2005. Kwaliteitscriteria voor weidevogelgebieden, met toetslijst. (tweede druk) A&W-rapport 412. Altenburg en Wymenga ecologisch onderzoek bv, Veenwouden.

Oosterveld, E.B., P. Terwan & Guldmond, J.A. 2007. Mozaïekbeheer voor weidevogels: evaluatie en mogelijkheden voor optimalisering. Rapport DK nr 2007/074. Directie Kennis, Ministerie van LNV. Ede, Nederland.

Oosterveld, E., Kleijn, D. & Schekkerman, H. 2008. Ecologische kenmerken van weidevogeljongen en de invloed van beheer op overleving. Rapport DK nr 2008/090. Directie Kennis, Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Ede.

Oosterveld, E.B., Bruinzeel, L.W. & Wymenga, E. 2014. Ecologie van weidevogels: Kennisbundeling voor bescherming en beheer. A&W-rapport 1831 Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek. Feanwâlden, Nederland.

Peach, W.J., Thompson, P.S. & Coulson, J.C. 1994. Annual and long-term variation in the survival rates of British lapwings *Vanellus vanellus*. *Journal of Animal Ecology* 63: 60-70.

Petersen, B.S. 2006. European Union Management Plan 2009-2011 – Lapwing *Vanellus vanellus*. Technical Report - 2009 – 033, DDH Consulting. Roskilde, Denmark

Pearce-Higgins, J.W. 2010. Using diet to assess the sensitivity of northern and upland birds to climate change. *Clim. Res.* 45: 119–130.

Rickenbach, O., M.U. Gruebler, M. Schaub, A. Koller, B. Naeff-Daenzer & Schifferli, L. 2011. Exclusion of ground predators improves Northern Lapwing *Vanellus vanellus* chick survival. *Ibis* 153: 531-542.

Roodbergen, M., Schekkerman, H., Teunissen, W.A. & Oosterveld, E. 2010. De invloed van beheer en predatie op de overleving van weidevogelkuikens in Friesland. SOVON-onderzoeksrapport 2010/12, A&W- rapport 1510, SOVON Vogelonderzoek Nederland. Nijmegen, Nederland.

Roodbergen M., van der Werf B. & Hötter, H. 2011. Revealing the contributions of reproduction and survival to the Europe-wide decline in meadow birds: review and meta-analysis. *Journal of Ornithology* 153: 53-74.

Roodbergen, M., van der Werf, B. & Hotker, H. 2012. Revealing the contributions of reproduction and survival to the Europe-wide decline in meadow birds: review and meta-analysis. *Journal of Ornithology* 153: 53-74.

Roodbergen, M., van der Jeugd, H., van der Wal, J., van Els, P. & Teunissen, W. 2018. Jaar van de Kievit. Sovon-rapport 2018/27, Sovon Vogelonderzoek Nederland. Nijmegen, Nederland.

Schekkerman, H. & Müskens, G. 2000. Produceren Grutto's *Limosa limosa* in agrarisch grasland voldoende jongen voor een duurzame populatie? *Limosa* 73: 121-134.

Schekkerman, H., W. Teunissen & E. Oosterveld 2005. Broedsucces van Grutto's bij agrarisch mozaïekbeheer in 'Nederland Gruttoland'. Alterra-rapport 1291. Alterra. Wageningen, Nederland.

Schekkerman, H. & Beintema, A.J. 2007. Abundance of invertebrates and foraging success of Black-tailed Godwit *Limosa limosa* chicks in relation to agricultural grassland management. *Ardea* 95: 39-54.

Schekkerman, H., W. Teunissen & Oosterveld, E. 2009. Mortality of Black-tailed Godwit *Limosa limosa* and Northern Lapwing *Vanellus vanellus* chicks in wet grasslands: influence of predation and agriculture. *Journal of Ornithology* 150: 133-145.

Schuster, A. 1992. Vergleich der brut- und nachbrut-zeitlichen Habitatwahl von Neuntöter (*Lanius collurio*, L.), Schwarzkehlchen (*Saxicola torquata*, L.) und Braunkehlchen (*Saxicola rubetra*, L.) im Kulturland des Hanság (Burgenland). Universität Wien, Wien.

SOVON 2019a. Vogelinfo Grutto. <https://www.sovon.nl/nl/grutto>, online geraadpleegd op 28 februari 2019.

SOVON 2019b. Vogelinfo Kievit. <https://www.sovon.nl/nl/soort/4930>, online geraadpleegd op 4 maart 2019.

SOVON 2019c. Jaar van de Kievit (2016). <https://www.sovon.nl/nl/jaarvande Kievit>, online geraadpleegd op 4 maart 2019.

SOVON 2019d. Vogelinfo Paapje. <https://www.sovon.nl/nl/soort/11370>, online geraadpleegd op 5 april 2019.

SOVON 2019e. Vogelinfo Slobeend. <https://www.sovon.nl/nl/slobeend>, online geraadpleegd op 9 april 2019.

SOVON 2019f. Vogelinfo Zomertaling. <https://www.sovon.nl/nl/zomertaling>, online geraadpleegd op 9 april 2019.

SOVON Vogelonderzoek Nederland 2018. Vogelatlas van Nederland. Broedvogels, wintervogels en 40 jaar verandering. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.

Spanoghe G. & Devos Koen, 2014. Broedvogels van natte graslanden. In: Handboek voor beheerders. Europese natuurstreefwaarden op het terrein. Deel II. Soorten. Van Uytvanck J. en Goethals V., 2014. INBO & Lannoo D/2014/45/118-ISBN 978 94 014 16771-NUR 944.

Spanoghe G., 2017. Nestsucces bij weidevogels: de Kievit. Vogelnieuws 29, december 2017. Nieuwsbrief van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO), Brussel.

Struwe-Juhl, B, 1995. Auswirkungen der Renaturierungsmassnahmen im Hohner See-Gebiet auf Bestand, Bruterfolg und Nahrungsökologie der Uferschnepfe (*Limosa limosa*). *Corax* 16: 153-172.

- Tapper, S.C., G.R. Potts & Brockless, M.H. 1996. The effect of an experimental reduction in predation pressure on the breeding success and population density of Grey Partridge *Perdix perdix*. *Journal of Applied Ecology* 33: 965-978.
- Teunissen, W.A. & Willems, F. 2004. Bescherming van weidevogels. SOVON-onderzoeksrapport 04/06. SOVON, Beek-Ubbergen, Nederland.
- Teunissen, W., H. Schekkerman & Willems, F. 2005. Predatie bij weidevogels, SOVON-onderzoeksrapport nr. 2005/11. SOVON Vogelonderzoek Nederland. Beek-Ubbergen, Nederland.
- Teunissen, W.A., F. Willems & F. Majoor 2007. Broedsucces van de Grutto in drie gebieden met verbeterd mozaïekbeheer. SOVON-onderzoeksrapport 2007/06. SOVON Vogel-onderzoek Nederland. Beek-Ubbergen, Nederland.
- Teunissen W.A. & Wymenga, E. (red) 2011. Factoren die van invloed zijn op weidevogelpopulaties. Belangrijke factoren tijdens de trek, de invloed van waterpeil op voedselbeschikbaarheid en graslandstructuur op kuikenoverleving. SOVON-onderzoeksrapport 2011/10, SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen / A&W-rapport 1532, Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Feanwâlden / Alterra-rapport 2187, Alterra, Wageningen.
- Teunissen, W.A., A.G.M. Schotman, L.W. Bruinzeel, H. ten Holt, E.O. Oosterveld, H.H. Sierdsema, E. Wymenga & Th.C.P. Melman, 2012. Op naar kerngebieden voor weidevogels in Nederland. Werkdocument met randvoorwaarden en handreiking. Wageningen, Alterra-rapport 2344.
- Thompson, P.S., Baines, D., Coulson, J.C. & Longrigg, G. 1994. Age at first breeding, philopatry and breeding site-fidelity in the Lapwing *Vanellus vanellus*. *Ibis* 136: 474-484.
- Tschernek, L. 2018. Das Braunkehlchen *Saxicola rubetra* in Nordostoberfranken - Erfahrungen und Ergebnisse aus dem ersten Projektjahr 2017/2018. *Whinchat* 3: 18-26.
- Valkama, J. & Currie, D. 1999. Low productivity of Curlews *Numenius arquata* on farmland in southern Finland: Causes and consequences. *Ornis Fennica* 76: 65-70.
- Valkama, J., Robertson, P. & Currie, D. 1998. Habitat selection by breeding curlew (*Numenius arquata*) on farmland: the importance of grassland. *Ann. Zool. Fennici* 35: 141-148.
- Van der Aa B., Vriens L., Van Kerckvoorde A., De Becker P., Roskams P., De Bruyn L., Denys L., Mergeay J., Raman M., Van den Bergh E., Wouters J., Hoffmann M. (2015). Effecten van klimaatverandering op natuur en bos. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2015 (INBO.R.2015.9952476). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.
- Van Impe, J. 2003. Voortplantingssucces van Kievit *Vanellus vanellus*, Grutto *Limosa limosa* en Tureluur *Tringa totanus* te Antwerpen-Linkeroever. *Natuur.oriolus* 69 (2): 45-59.
- Van Impe, J. 2011. Weidevogels te Antwerpen-Linkeroever, 1977 - 2010. Trends van broedvogelaantallen en evaluatie van nestsucces en voortplantingssucces 'op afstand'. Rapport in eigen beheer. Borgerhout, België.
- Van 't Veer R., H. Sierdsema, C.J.M. Musters, N. Groen & W. Teunissen, 2008. Weidevogels op landschapsschaal, ruimtelijke en temporele veranderingen Ministerie van Landbouw, Natuur en

Voedselkwaliteit; Directie Kennis Ede. Wageningen-UR. Nijmegen, Sovon Vogelonderzoek Nederland, Sovon-rapport 2012/21. Feanwâlden , Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, A&W- rapport 1799.

Verbelen, D. & De Scheemaeker F. 2013. Resultaten broedvogelinventarisaties aan de Oostkust in 2011. Rapport Mergus nummer 1. 129pp.

Vermeersch, G., Anselin, A., Devos, K., Herremans, M., Stevens, J., Gabriëls, J. & Van Der Krieken, B. 2004. Atlas van de Vlaamse broedvogels 2000-2002. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud 23, Instituut voor Natuurbehoud. Brussel, België.

VLM, 2018. SAMENWERKEN MET LANDBOUWERS AAN BIODIVERSITEIT, MILIEU EN LANDSCHAP ERVARINGEN MET BEHEEROVEREENKOMSTEN, folder.

Vogelbescherming Nederland 2019. Onderzoek Weidevogels.
<https://www.vogelbescherming.nl/bescherming/wat-wij-doen/op-het-platteland/weidevogels/onderzoek-weidevogels> online geraadpleegd op 7 maart 2019.

Völsger, S. 2018: Habitat requirements and population development of the Whinchat (*Saxicola rubetra*) in the Styrian Ennstal (Austria). Whinchat 3: 6-15.

Weterings S., E. Oosterveld & H. Oud, 2015. Effecten van plas-dras op weidevogels in Noordoost-Fryslân en de rol van netwerkpopulaties. De Levende Natuur 116: 59-64.

Weyde, C. van der, Oosterveld, E.B. & Bruinzeel, L.W. 2012. Ecologisch profiel van Zomertaling en Slobeend. A&W-rapport 1758. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Feanwâlden.

Zwarts, L., Bijlsma, R.G., Kamp, J. van der & Wymenga, E. 2009. Living on the edge: wetlands and birds in a changing Sahel. KNNV Publishing, Zeist.

BIJLAGE 1: STREEFWAARDEN VOOR POPULATIES GRUTTO EN WULP IN WEIDEVOGELGEBIEDEN IN VLAANDEREN

West-Vlaanderen.....	3
IJzerbroeken	5
Handzamevallei	7
Lampernisse.....	9
Noordelijke IJzervallei	11
Middelkerke-Gistel	13
Oostende-Bredene	15
Vlissegem-Klemskerke-Stalhille.....	17
Uitkerke	19
Meetkerke-Houtave-Zuienkerke	21
Damme-Dudzele-Koolkerke	23
Oostkerke-Hoeke-Lapscheure	25
Oost-Vlaanderen	27
Beneden Zeeschelde	28
Kalkense Meersen	30
Krekengebied Sint-Margriete	32
Gentse Leievallei.....	33
Antwerpen.....	36
Turnhouts Vennengebied.....	38
Wezelse Heide	40
Sint-Lenaerts.....	42
RVK Rijkevorsel-Wortel	44
Pampa (Merksplas).....	45
Liereman.....	47
Ravels vennen en heiden.....	50
Hoogstraten.....	52
Weelde	54
Brecht - Malle	56

Kalmthoutse heide	58
Schietvelden	60
Blak te Beerse.....	62
Geel	64
Limburg en Vlaams-Brabant	66
Siberië-Peer	68
Langenheuvelheide	70
Sint-Maartensheide.....	71
Hageven.....	74
Zwarte Beek.....	76
Maasvallei.....	78
Demerdelta.....	79
Getevallei.....	82
Velpevallei	84

Betekenis van de kaarten:

Binnen de **okergele cirkel** ligt het gebied waar het om gaat. Deze is richtinggevend en behelst geen oppervlakte-doel. Soms zal in een gebied van duizenden hectares slechts een 50 à 100 ha voor weidevogels moeten geoptimaliseerd worden. In andere gevallen beslaat het de bijna volledige zone, soms honderden hectares. Dat hangt dus af van de specifieke potentie en streefwaarde voor de populatie binnen het gebied. Deze wordt in de tekst, waar nuttig, vertaald naar een richtinggevende oppervlakte leefgebied / benodigde oppervlakte grasland.

De **blauwe perimeter** (niet altijd aanwezig!) geeft de begrenzing van een Vogelrichtlijngebied weer (SBZ-V). Vaak hebben deze al doelstellingen voor leefgebied van vogelsoorten die compatibel zijn met weidevogels zoals Grutto en Wulp.

De **groene perimeter** geeft de zone aan waarbinnen door de VLM Beheerovereenkomsten (BO's) voor weidevogels kunnen afgesloten worden met landbouwers. In welke mate beheerovereenkomsten werden afgesloten in het betreffende gebied wordt telkens in de tekst vermeld.

De **lichtgroene vlakken** geven (erkende) natuurreservaten weer (in eigendom/beheer bij het ANB of een andere natuurbeherende instantie). Een volledig up-to-date kaart voor gans Vlaanderen was niet beschikbaar, de hier gebruikte kaartlaag dateert van 2018. De voornaamste betrachting is weliswaar om op kaart in beeld te brengen waar potenties liggen om mee te liften op bestaande natuurgebieden. Significante evoluties sinds 2018, wat betreft bijkomende verwerving van voor weidevogels relevante percelen door natuurbeherende instanties, worden waar relevant tekstueel aangevuld per gebied.

WEST-VLAANDEREN

Naam cluster	Deelgebieden	Streefwaarde (broedparen)	Meelifers
IJzerbroeken	IJzerbroeken Diksmuide, Woumen, Merkem, Noordschote, Reninge, Oostvleteren	Wulp 50 Grutto 120	Kievit, Slobeend, Zomertaling, Paapje
Handzamevallei	Handzamebroeken tussen Diksmuide en Handzame	Wulp: 5 Grutto: 10	Kievit, Slobeend, Zomertaling, Paapje
Lampernisse e.o.	Komgronden Lampernisse Polder Kaaskerke-Oudekapelle Polder Lampernisse- Zoutenaai	Grutto 50	Kievit, Slobeend, Zomertaling, Paapje
IJzervallei/Westkustpolders ten noorden van Diksmuide	Waleweiden e.o. Pervijze Stuivekenskerke	Grutto 30	Kievit, Slobeend
Middelkerke-Gistel	Donkermansschijn Graningatepolder Lage weiden/vliegveld Leffinge Slijpe-verkaveling Snipgatweiden Leeuwenhofhoek Spermalie Zeltweiden Puidebroeken Rattevalle Schuddebeurze Bazelaar Gistel Historische Polder Gistel Verloren Kost Gistel	Grutto 20	Kievit, Slobeend
Oostende-Bredene	Viconiaweiden Oostends krekengebied Zwaanhoek	Grutto 20	Kievit, Slobeend, Zomertaling
Vlissegem-Klemskerke-Stalhille	Bunkerweiden Vlissegem Weiden Klemskerke Weiden Noordede Klemskerke Weiden Stalhille Kwetsbage Varsenare 't Pompje	Grutto 60	Kievit, Slobeend, Zomertaling
Uitkerke	Uitkerkse Polder (polders tussen Wenduine, Blankenberge en Nieuwmunster)	Grutto 200	Kievit, Slobeend, Zomertaling

Meetkerke-Houtave-Zuikerkerke	Speyen Hoge Moere Lage Moere Meetkerke Polders Schoeringebrug Zuikerkerke Weiden Hagebos Zuikerkerke	Grutto 20	Kievit, Slobeend, Zomertaling
Damme-Dudzele-Koolkerke	Pijpewegweiden Damme Ronselaerweiden Dudzele Romboutswerve Damme Weiden rond Damme Waterhofstedeweiden Dudzele Polders Koolkerke Dudzeelse Polder & Ter Doest	Grutto 40	Kievit, Slobeend, Zomertaling
Oostkerke-Hoeke-Lapscheure	Groot Boomgaardweiden Eibroekvaartweiden Hoekevaartweiden Lievegeleedpolder	Grutto 30	Kievit, Slobeend, Zomertaling

IJZERBROEKEN

IJzerbroeken	
IJzerbroeken Diksmuide, Woumen, Merkem, Noordschote, Reninge, Oostvleteren	
Streefwaarde Grutto: 120 broedpaar Streefwaarde Wulp: 50 broedpaar	
Meelifters: Kievit, Slobeend, Zomertaling	
	

Uitgestrekt en open valleigrasland- en moerasgebied waarvan ongeveer 950 ha in natuurbeheer, nagenoeg volledig aangeduid als Europees Vogelrichtlijn- en Ramsargebied. Vormt één van de grootste aaneengesloten graslandcomplexen en betere weidevogelgebieden in Vlaanderen. In de winterperiode vinden regelmatig overstromingen plaats, waardoor populaties van grondpredatoren wellicht laag gehouden worden. In een deel van het gebied (Blankaartgebied, broeken van Woumen en Merkem) is sinds 2010 een natuurinrichtingsproject in uitvoering waarbij veel aankopen zijn gebeurd, inrichtingswerken zijn uitgevoerd en een vernatting plaatsvindt (in verschillende fasen). In het gebied zijn de graslanden binnen de perimeter van het SBZ beschermd.

Populatie van weidevogels houden hier behoorlijk goed stand, met zelfs recente toenames van Grutto (tot ruim 100 paar) en Wulp (tot ruim 30 paar). Kievit lijkt zich meer en meer terug te trekken tot de natste zones en enkele verspreid liggende maïsakkertjes maar is nog vrij algemeen. Territoria van kritische soorten zoals Watersnip en Paapje zijn zeldzaam geworden. Slobbeend en Zomertaling doen het goed in zones waar vernatting heeft plaatsgevonden, in andere delen eerder achteruitgaand. Het broedsucces van Grutto blijkt momenteel ruim voldoende om de populatie in stand te houden. Wulp lijkt gevoeliger voor predatie (o.a. op jongen door Bruine Kiekendief) maar het is nog onduidelijkheid in hoeverre dit een instandhouding of verdere toename van de populatie in de weg kan staan. In 2019 leek het aantal behaalde vliegvlugge jongen hoog genoeg.

Aandachtspunten

Essentieel Prioritair Belangrijk

Landschap

Kerngebied

Beheer

X

Hydrologie

X

Verstoring/predatie

X

In een aantal kerngebieden die grotendeels onder natuurbeheer zijn, hoeft niet veel te veranderen, maar dient voldoende aandacht te gaan naar het voorkomen van verzuiming (vnl. de zone rondom de Blankaart). Aanvullend op de percelen in natuurbeheer zijn er ruim 30 ha aan BO weidevogels afgesloten (vooral in de broeken van Noordschote en Merkem). Desalniettemin bevindt zich nog een behoorlijk aantal nesten (voornamelijk grutto) op percelen die in regulier landbouwbeheer zijn. Deze gaan nog vaak verloren door relatief vroege maaiwerkzaamheden. Waterpeilen zijn in de gedeelten die buiten het natuurinrichtingsproject vallen (Noordschote-Reninge) vaak nog verre van optimaal, zeker in droge voorjaren. Dit maakt dat er nog potenties zijn om de huidige kernpopulaties in dit gebied verder te versterken via een aangepast beheer en verhoogde waterstanden. Er zijn geen aanwijzingen dat predatie (door grondpredatoren) op dit ogenblik een sterk beperkende factor is voor weidevogels.

Handzamevallei

Handzamebroeken tussen Diksmuide en Handzame

Streefwaarde Grutto: 10 broedpaar

Streefwaarde Wulp: 5 broedpaar

Meelifers: Kievit, Slobeend, Zomertaling

Dit valleigebied van ca. 1000 ha bestaat bijna uitsluitend uit graslanden, met een afwisseling tussen grasweiden en hooilanden/maigraslanden. Enkele akkerpercelen zijn aanwezig op hogere delen in de vallei. In de winter vinden af en toe winterse overstromingen plaats, behalve in het deel ten noorden van de Handzamevaart tussen Beerst en Vladslo. De Handzamevallei maakt integraal deel uit van het VRL-gebied 'IJzervallei'. Ruim 115 ha zijn aangekocht door ANB en krijgen een aangepast beheer met nulbemesting en een verlate maaidatum. Daarnaast zijn er door de VLM voor bijna 60 ha aan vrijwillige beheerovereenkomsten afgesloten met landbouwers. Er zijn geen beschermde poldergraslanden afgebakend gezien de ligging buiten de landbouwstreek 'De Polders'. De graslanden zijn wel beschermd door hun ligging binnen de SBZ-V IJzervallei. Hoewel het gebied in veel opzichten vergelijkbaar is met de IJzerbroeken, broeden er opvallend minder weidevogels. Een kleine broedpopulatie van Grutto (tot 5-tal paren) is al geruime tijd verdwenen. Het aantal

broedende Kieviten is de laatste 10 tot 20 jaar sterk afgenomen en blijft tegenwoordig beperkt tot enkele (maïs)akkertjes en een paar natte percelen. Verrassend was een geslaagd broedgeval van Wulp in 2019. Her en der broeden nog wat Slobeenden. Zomertaling is wellicht verdwenen als broedvogel.

Aandachtspunten

Essentieel Prioritair Belangrijk

Landschap

Kerngebied

Beheer

X

Hydrologie

X

Verstoring/predatie

De potenties van dit gebied voor weidevogels zijn hoog, gezien het open landschap en de grote oppervlakte aan laaggelegen graslanden. Om die te realiseren moet vooral gewerkt worden aan twee knelpunten: te lage waterpeilen en te vroege maaidata. Het graslandbeheer van percelen die niet in natuurbeheer zijn is er aanzienlijk intensiever dan in de IJzerbroeken. In heel wat voorjaren wordt het grootste deel ervan al begin mei voor de eerste keer gemaaid en dat maakt ze ongeschikt voor weidevogels. Waar ze wel nesten hebben, wordt best ingezet op nestbescherming. Aangekochte percelen of percelen met een BO zijn voorlopig te versnipperd en te beperkt in oppervlakte om een positief effect op weidevogels te bewerkstelligen, hoewel ze wel meer en meer in de richting van geschikt kuikenland evolueren. Dit is al een positieve evolutie waarop meer kan ingezet worden (bv. door clustering). Ook deze percelen hebben echter te leiden onder de lage waterstanden. Sowieso zijn in het gebied heel weinig ondiepe plassen en open water aanwezig, waardoor zich bijvoorbeeld ook geen soos kan vormen. Over predatiedruk is hier weinig gekend.

Lampernisse

Komgronden Lampernisse
 Polder Kaaskerke-Oudekapelle
 Polder Lampernisse-Zoutenaie

Streefwaarde Grutto: 50 broedpaar
 Meelifters: Kievit, Slobeend, Zomertaling, Paapje

Groot, open poldergebied buiten SBZ, met een hoog aandeel graslanden (veelal beschermde poldergraslanden), vooral in het centrale gedeelte dat beschermd is als landschap en waar een aantal kernen (samen >80 ha) zijn aangekocht door ANB en waar ook op meer dan 30ha BO's zijn afgesloten met landbouwers. Het gebied heeft zich vooral na de eeuwwisseling ontwikkeld tot één van de betere Grutto-gebieden in Vlaanderen, met in totaal ongeveer 45-50 paar omstreeks 2010. Sindsdien is echter een aanzienlijke daling merkbaar, vooral in het centrale gedeelte van het Komgrondengebied (van 41 paar in 2010 naar 24 in 2018). Rondom dit kerngebied komt de soort verspreid voor met vaak maar enkele broedparen per cluster. Ook Kievit lijkt in de laatste 10 tot 20 jaar met 80% achteruitgegaan te zijn in bepaalde delen van het gebied, met name vooral in de graslandgebieden. In 2019 kwam wellicht voor het eerst een koppel Wulp tot broeden. Verspreid komen nog een 10-tot 20-tal paartjes Slobeenden voor. Zomertaling werd recent niet meer aangetroffen.

Aandachtspunten

Essentieel Prioritair Belangrijk

Landschap

Kerngebied

Beheer

X

Hydrologie

X

Verstoring/predatie

X

Het open landschap en het grote graslandareaal maken dat dit gebied hoge potenties heeft voor weidevogels, maar recente afnames wijzen op een aantal belangrijke knelpunten. Op percelen zonder aangepast beheer gaan vaak legsels en jongen verloren door landbouwwerkzaamheden (vooral door te vroeg maaien). BO's of nestbescherming zijn instrumenten die hiervoor kunnen ingezet worden. Daarnaast zijn ook nauwelijks plas-dras situaties te vinden in het gebied wegens (te) lage waterpeilen (vooral in droge voorjaren). Recente afgravingen door ANB hebben plaatselijk geleid tot een grotere beschikbaarheid van ondiep water in het broedseizoen, maar dit resulteert voorlopig niet in hogere aantallen weidevogels (behalve Slobeend). Er zijn aanwijzingen dat predatie en predatiemijding hierin een factor kan zijn. Er wordt best gezocht naar de 'sleutel' om deze beter te laten renderen.

Noordelijke IJzervallei

Waleweiden e.o.

Pervijze

Stuivekenskerke

Streefwaarde Grutto: 30 broedpaar

Meelifters: Kievit, Slobeend

Open landbouwlandschap waar o.a. door ruilverkavelingen veel grasland is omgezet in akkerland. Er zijn enkele tientallen percelen beschermd poldergrasland in de hele cluster. Op enkele percelen werd een BO voor weidevogels afgesloten. Hier broeden nog 25-30 koppels Grutto, maar wel erg verspreid over een tiental kleine clusters die vaak uit niet meer dan enkele broedparen bestaan. Het beste gebied zijn de Waleweiden tussen Schore en Leke (in totaal ca. 10 paren), maar ook hier zijn geschikte weidevogelpercelen zeer beperkt in oppervlakte geworden. Op verschillende andere plaatsen staat de soort op de rand van het verdwijnen, o.a. in de omgeving van Stuivekenskerke en Pervijze. Enkele gebieden zijn recent reeds verlaten. Vaak zijn de overblijvende Grutto's volledig afhankelijk van nog één of twee percelen wat natter zijn en/of wat extensiever beheerd worden (al dan niet in het kader van een BO). In de Waleweiden komen ook een klein aantal Slobeenden voor,

uitzonderlijk ook nog Zomertaling en Tureluur. Kievit gedijt ook goed in gebieden met een afwisseling tussen akkers en grasland en lijkt vrij goed stand te houden.

Aandachtspunten			
	Essentieel	Prioritair	Belangrijk
Landschap			
Kerngebied	X		
Beheer		X	
Hydrologie			X
Verstoring/predatie			X

Belangrijkste knelpunten zijn hier de sterke versnippering, de kleine oppervlakte van de broedgebieden en de beperkte beschermingsgraad van de resterende broedpercelen. Het stopzetten van een BO op één perceel is soms voldoende om een cluster te doen verdwijnen. Alleen in de Waleweiden lijkt nog ruimte om een redelijke Grutto-populatie uit te bouwen. Hier zijn echter geen aankoopprojecten lopende of gepland zodat het gericht inzetten van BO's het belangrijkste instrument voor weidevogelbeheer zal blijven. Beperkte en zeer lokale vernatting zou een grote meerwaarde kunnen betekenen. Er zijn geen aanwijzingen voor grote problemen met predatie. Het broedsucces is vaak verrassend hoog, ook op de versnipperde en geïsoleerde percelen (mits de nesten niet verloren gaan door landbouwwerkzaamheden).

Middelkerke-Gistel

Donkermanneschijn
 Graningatepolder
 Lage weiden/vliegveld Leffinge
 Slijpe-verkaveling
 Snipgatweiden
 Leeuwenhofhoek Spermalie
 Zeltweiden
 Puidebroeken, Rattevalle en Schuddebeurze
 Bazelaar Gistel
 Historische Polder te Gistel
 Verloren Kost te Gistel

Streefwaarde Grutto: 20 broedpaar
 Meelifters: Kievit, Slobeend

De situatie is vergelijkbaar met die in de noordelijke IJzervallei met erg kleine en versnipperde weidevogelgebiedjes deels bestaande uit percelen in reservatsbeheer, met BO's of met historisch grasland, hier evenwel doorgaans niet beschermd. Deze gebiedjes behoren wel tot een soort verbindingszone tussen de IJzervallei en de Oostkustpolders. In totaal werden nog 20-23 paren Grutto geteld in de periode 2011-2014, afnemend tot slechts 11 in 2019. Het belangrijkste gebied is

de Snippatweiden te Leffinge-Gistel (6-9 broedparen) waar reeds een aantal historisch permanente graslanden in beheer zijn van Natuurpunt. Andere gebiedjes herbergen vaak maar 1 of 2 broedparen.

Aandachtspunten			
	Essentieel	Prioritair	Belangrijk
Landschap			
Kerngebied	X		
Beheer		X	
Hydrologie			X
Verstoring/predatie			X

Belangrijkste knelpunten zijn de sterke versnippering, de kleine oppervlakte van de broedgebieden en het intensief landbouwgebruik op de reguliere landbouwpercelen. De niet beschermde graslanden dreigen bovendien nog te verdwijnen waardoor het geheel nog minder geschikt kan worden voor weidevogels. In deze cluster is de creatie van een kerngebied van aaneengesloten grasland met een voor weidevogels aangepast waterpeil- en graslandbeheer topprioriteit. Daarrond is er de mogelijkheid om met kleinere clusters van weidevogelgebied het gehele gebied robuuster te maken. Predatie(mijding) speelt hier, naast voornoemde factoren, wellicht een rol in de recente afname van de Grutto's. Maatregelen om de predatiedruk te milderen zijn hier wellicht aan de orde.

Oostende-Bredene

Viconiaweiden

Oostends krekengebied

Zwaanhoek

Streefwaarde Grutto: 20 broedpaar

Meelifters: Kievit, Slobeend, Zomertaling

In deze zone werd geen Vogelrichtlijngebied afgebakend, wel liggen de belangrijkste weidevogelgebieden binnen de BO-perimeter voor weidevogels. Het gaat om 3 weidevogelcomplexen: de Viconiaweiden, de weiden rond het Oostends krekengebied en de weilanden van de Zwaanhoek. Het merendeel van de graslanden in deze cluster is effectief beschermd poldergrasland, buiten SBZ. Binnen de twee laatst genoemde complexen bevindt zich bijna 190 ha aan weidevogelreservaat, zo'n 90 ha in het Oostends Krekengebied (ANB) en ruim 100 ha in de Zwaanhoek (Natuurpunt). De Zwaanhoek werd als weidevogelgebied ingericht middels een natuurinrichtingsproject en later een LIFE project. In de cluster ligt een kleine 20 ha aan BO weidevogels. In 2018 bedroeg de populatie Grutto voor deze cluster 10 broedpaar. De Grutto populatie kent hier net als in de overige clusters in de Oostkustpolders de afgelopen jaren een sterk negatieve trend. De Zwaanhoek kent de sterkste afname, waar de populatie in recente jaren terugliep van 17 broedparen naar 1 broedpaar.

Aandachtspunten			
	Essentieel	Prioritair	Belangrijk
Landschap			
Kerngebied			
Beheer			X
Hydrologie		X	
Verstoring/predatie		X	

Hydrologie en predatie worden als de grootste knelpunten aanzien voor de recente achteruitgang van de Grutto populatie. Het beheer zou lokaal wat intensiever moeten gebeuren om een minder ruige grasmatten en geen hoog opgaande perceelsranden te verkrijgen: zo wordt het optimaal voor weidevogels en trekt het minder predatoren aan. Aangezien men hier al van gerealiseerde kerngebieden in weidevogelbeheer kan spreken, zou de doestelling binnen handbereik moeten liggen. Door de predatiedruk op korte termijn te milderen, kan hier gewerkt worden aan een hydrologische verbetering op langere termijn zonder in belang voor weidevogels in te boeten.

Vlissegem-Klemskerke-Stalhille

Bunkerweiden Vlissegem
 Weiden Klemskerke
 Weiden Noordede Klemskerke
 Weiden Stalhille
 Kwetshage Varsenare
 't Pompje

Streefwaarde Grutto: 60 broedpaar
 Meelifters: Kievit, Slobeend, Zomertaling

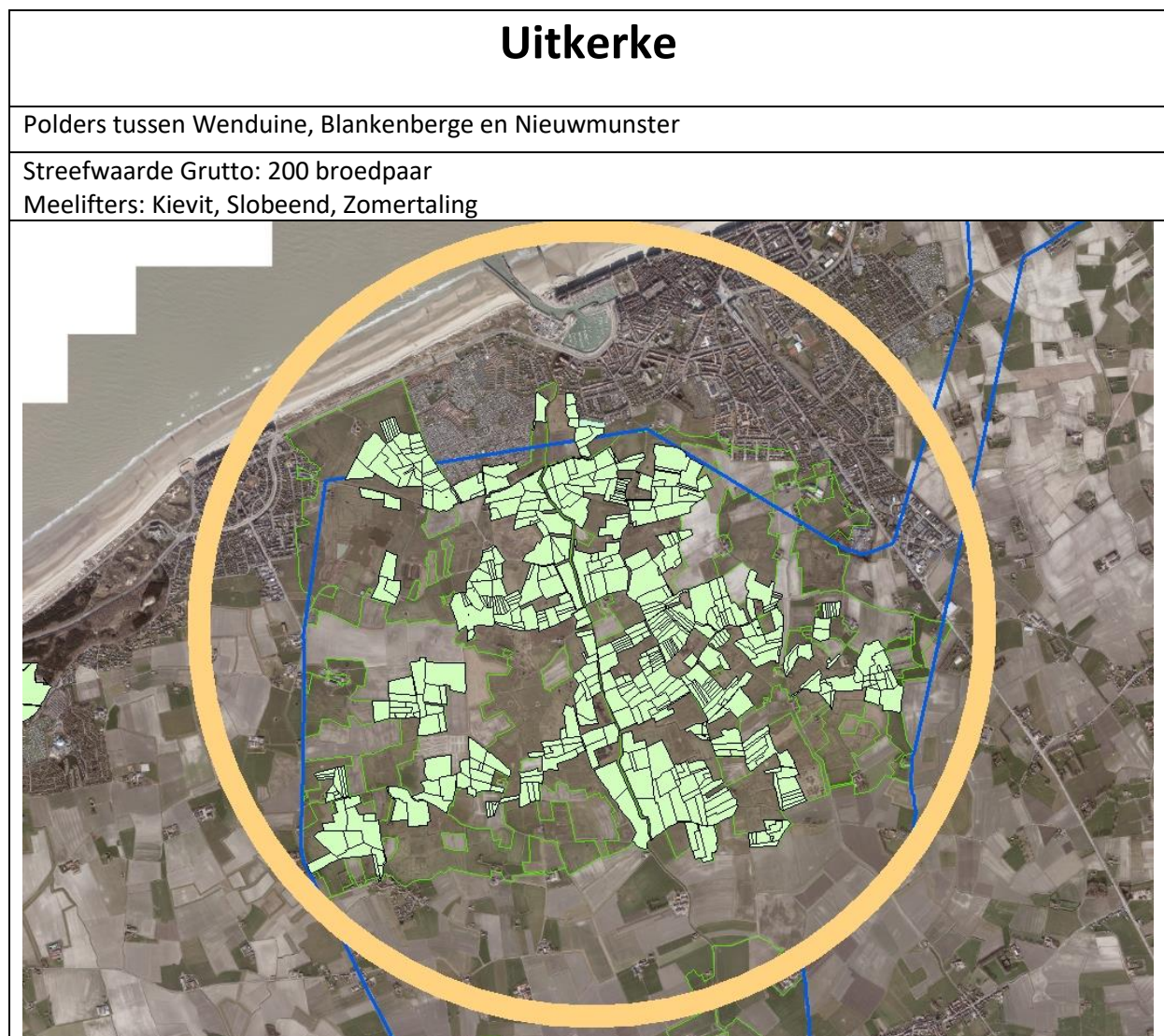
Binnen deze cluster werden verschillende complexen als SBZ-V afgebakend nadat een deel van het oorspronkelijke Vogelrichtlijngebied in de Achterhaven van Zeebrugge werd geschrapt voor de uitbreiding van de haven. Een groot deel van de cluster is BO-gebied voor weidevogels en omvat alle belangrijke Grutto-percelen. Voor ruim 25 ha werden al BO's voor weidevogels afgesloten. Er werden ongeveer 140 ha (zilte) soortenrijke graslanden aangelegd ter compensatie van natuurwaarden in de Achterhaven van Zeebrugge. Deze percelen zijn beschermd, nagenoeg volledig in beheer/eigendom van ANB. Daarnaast bevat deze cluster ook tientallen hectares niet beschermde poldergraslanden in particulier beheer, die wellicht nu nog van belang zijn voor weidevogels.

Het gebied had in 2018 een 50 tal paar Grutto's. Tussen 2006 en 2014 lag dat aantal rond de 80 broedpaar met een maximum van 105 broedparen in 2008. Door de dalende trend geraken de deelpopulaties steeds meer geïsoleerd en is van een echte kernpopulatie haast geen sprake meer. De

twee belangrijkste bolwerken bevinden zich in Klemskerke-Vlissegem en in het Pompje. Als gevolg van de dalende trend (ook van andere weidevogels) worden ze steeds kwetsbaarder voor predatie (wellicht Vos en andere grondpredatoren).

Aandachtspunten		
	Essentieel	Prioritair Belangrijk
Landschap		
Kerngebied		X
Beheer		X
Hydrologie		
Verstoring/predatie	X	

In functie van weidevogels moet hier niet zo heel veel meer gebeuren. Hier en daar zouden kerngebieden via inrichting en beheer nog geoptimaliseerd kunnen worden. Daarbij kunnen wellicht ook de beschermde poldergraslanden betrokken worden. Alle ingrediënten lijken hier dan aanwezig te zijn om minstens de huidige populatie in stand te houden. Het grootste vraagstuk is of de recente daling daadwerkelijk door predatie(mijding) komt en hoe deze op korte termijn kan gemilderd worden. Ontwikkelingen die nog invloed kunnen hebben op de deelgebieden hier zijn het GRUP Kustpolders en het raamakkoord Oudlandpolder. De daaruit voortvloeiende maatregelen dienen hier in rekening gebracht te worden.

De volledige Uitkerkse Polder is Vogel- en Habitatrichtlijngebied en ligt binnen de BO-perimeter voor weidevogels. Hiervan is ongeveer 440 ha reservaat, voornamelijk in eigendom en beheer van Natuurpunt. Door natuurinrichting en LIFE-projecten werden op grote schaal belangrijke inrichtingswerken in het gebied gerealiseerd: herstel van het oorspronkelijk reliëf en de inrichting van zilte graslanden. In recentere jaren werd een goeie 30 ha als (zilte) soortenrijke graslanden ingericht als compensatie voor Natuurwaarden in de Acheterhaven van Zeebrugge. Daarnaast bevat deze cluster tientallen hectares beschermde poldergraslanden in particulier beheer. De Uitkerkse Polder geldt als één van de belangrijkste gebieden in Vlaanderen voor weidevogels. Rond 2018 borg het gebied een 145 tal paar Grutto's. Een vergelijkbaar aantal werd in 2007 gehaald, waarna de soort stelselmatig toenam tot een maximum van 227 paar in 2013. Daarna nam de soort weer geleidelijk af.

Aandachtspunten

Essentieel Prioritair Belangrijk

Landschap

Kerngebied

Beheer

Hydrologie

X

Verstoring/predatie

X

Door drainage wordt de waterstand voor steltlopers zeker tijdens het broedseizoen op een te laag peil gehouden. Door een verhoogde waterstand tijdens het broedseizoen zou het potentieel en rendement voor weidevogels sterk verhoogd kunnen worden. De recente afname van Grutto heeft wellicht voornamelijk te maken met een te laag broedsucces als gevolg van predatie. Maar voedseltekort tijdens de kuikenfase is door een te lage waterstand niet uitgesloten. Een verhoogde waterstand zou positief inspelen op voedselbeschikbaarheid maar ook een verlaging van de predatiedruk kunnen bewerkstelligen. Het aanpakken van deze problemen zou dit gebied als bastion voor Grutto en andere weidevogels moeten bestendigen. De nog vele poldergraslanden in particulier beheer kunnen daarbij ook een grote meerwaarde betekenen.

Peilafspraken in dit gebied maken deel uit van een Raamakkoord tussen de natuur- en landbouwsector. De uitkomst hiervan is richtinggevend voor de locaties en intensiteit van bijkomende maatregelen voor weidevogels. Recent werd vorm gegeven aan het 1ste Actieprogramma voortvloeiend uit dit Raamakkoord. Daarin zitten zowel maatregelen voor landbouw als natuur.

Meetkerke-Houtave-Zuierenkerke

Speyen

Hoge Moere

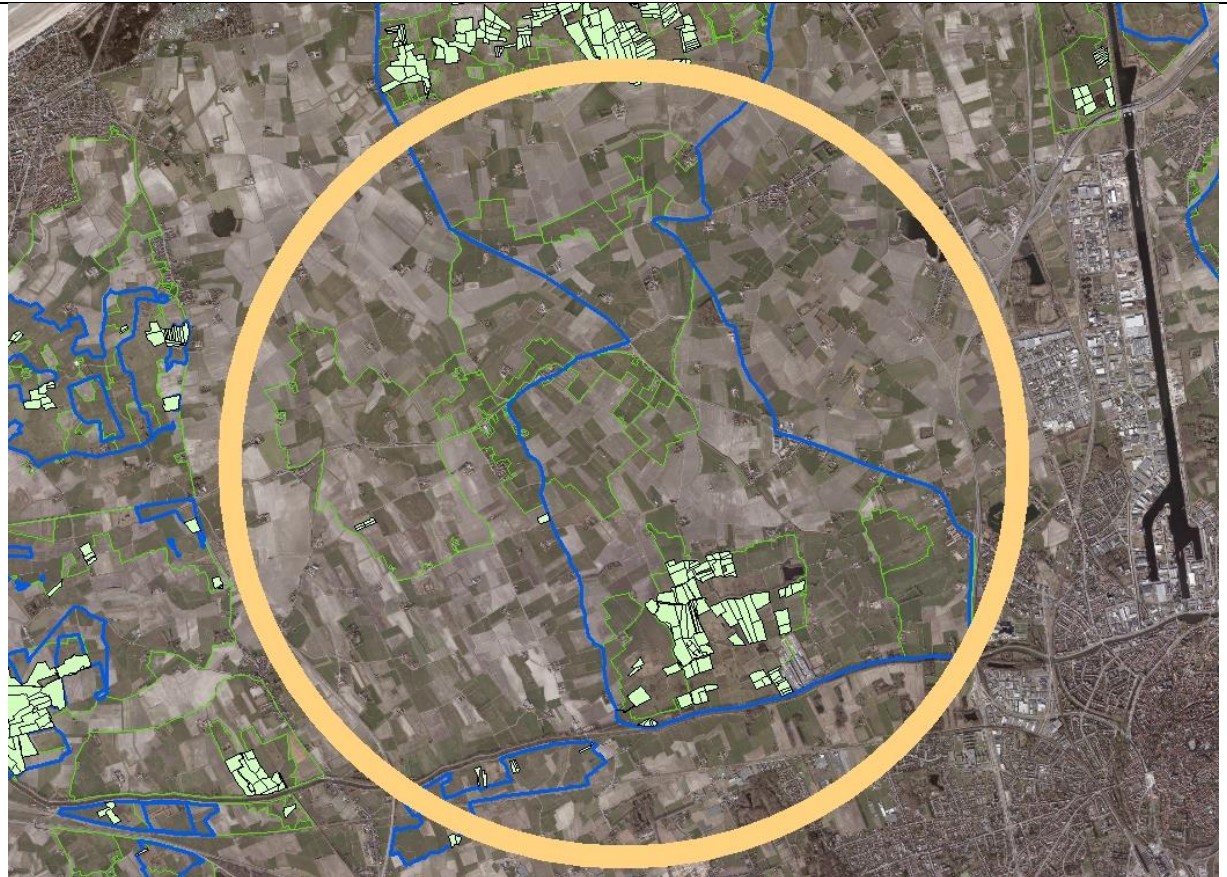
Lage Moere Meetkerke

Polders Schoeringbrug Zuierenkerke

Weiden Hagebos Zuierenkerke

Streefwaarde Grutto: 20 broedpaar

Meelifers: Kievit, Slobeend, Zomertaling

Grote delen van deze cluster zijn Vogelrichtlijngebied en Beheergebied voor weidevogelsoorten, met een paar clusters van Bo's voor weidevogels. Een goeie 230 ha is reservaat in eigendom/beheer van ANB, gelegen in de Lage Moere van Meetkerke. Hier werd in recente jaren tevens een goeie 30 ha aan soortenrijke graslanden ingericht ter compensatie van de Achterhaven van Zeebrugge. Daarnaast is hier ook een hoog aantal beschermde poldergraslanden aanwezig binnen SBZ. Daarbuiten zijn tientallen percelen, soms met potentie voor weidevogels, niet beschermd. Grutto's komen eerder versnipperd doorheen het gebied voor, met twee kleine clusters: Weiden Hagebos en Speyen. In 2018 borg de zoekzone een 10-tal Grutto's. Sinds 2006 bedraagt het maximum voor deze zoekzone 20 paar in 2012.

Aandachtspunten			
	Essentieel	Prioritair	Belangrijk
Landschap			
Kerngebied		X	
Beheer			
Hydrologie	X		
Verstoring/predatie			X

Door de lage aantallen en de spreiding over de zoekzone is er van een gezonde kernpopulatie momenteel geen sprake. Een waterpeilverhoging met focus op de vernatting van één kerngebied, zoals gepland in de Lage Moere, lijkt de meest efficiënte manier om de populatie in stand te houden.

Damme-Dudzele-Koolkerke

Pijpewegweiden Damme
 Ronselaerweiden Dudzele
 Romboutswerve Damme
 Weiden Bowling Damme
 Weiden Damse Vaart West
 Waterhofstedeweiden Dudzele
 Polders Koolkerke
 Dudzeelse Polder
 Ter Doest (Lissewege)

Streefwaarde Grutto: 40 broedpaar
 Meelifters: Kievit, Slobeend, Zomertaling

Deze cluster is grotendeels Vogelrichtlijngebied en BO-perimeter voor weidevogels. Op tientallen percelen werden al BO's voor weidevogels afgesloten (ruim 25ha aan BO). De cluster bergt 135 ha aan natuureservaat, voornamelijk rond Damme, hoofdzakelijk in eigendom/beheer van Natuurpunt. In deze zoekzone bevindt zich ongeveer 80 ha aan ingerichte graslanden ter compensatie van de Achterhaven van Zeebrugge. Een goeie 60 ha hiervan bevindt zich in het satellietgebied Dudzeelse Polder (SBZ in noordwestelijke cirkel) en bestaat uit de inrichting van zilte graslanden. Daarnaast komen er nog vele tientallen hectaren beschermde poldergraslanden in particulier beheer voor. In 2018 bedroeg de populatie grutto in deze cluster ongeveer 30 paar. In 2006 bedroeg de populatie nog 99 paar en nam sindsdien stelselmatig af. De territoria liggen verspreid over de cluster, maar in noordwestelijke satellietgebieden (Lissewege-Ter Doest, Dudzeelse Polder) is de soort tegenwoordig

als broedvogel verdwenen (in de Dudzeelse Polder nog 2 broedparen in 2011). Tegenwoordig kan men niet meer spreken van een gezonde kernpopulatie binnen de cluster. Daarvoor zijn de densiteiten te laag geworden. Predatiedruk is wellicht de grootste oorzaak van de snelle en grote achteruitgang.

Aandachtspunten		
	Essentieel	Prioritair Belangrijk
Landschap		X
Kerngebied		
Beheer		X
Hydrologie		X
Verstoring/predatie	X	

Een verhoogde waterstand en een aangepast weidevogelbeheer bieden wellicht meer kansen voor weidevogels. De uitgebreide rietkragen en vele bomenrijen werken wellicht predatie(mijding) in de hand. In deze zone is het van belang om de zone met de meeste potentie en toekomstperspectief als kerngebied op alle vlakken te optimaliseren en indien nodig ook de predatiedruk te milderen: het natuurgebied rond Damme. Van daaruit kan dan via clusters reservaatpercelen en/of BO's het weidevogelgebied kwalitatief verder versterkt worden. De satellietgebieden in het noordwesten hebben nog een tijdelijk belang voor weidevogels. In elk geval dient het leefgebied hier nog in stand gehouden te worden, tot dit gecompenseerd wordt.

Oostkerke-Hoeke-Lapscheure

Streefwaarde Grutto: 30 broedpaar

Meelifters: Kievit, Slobeend, Zomertaling

Deze Zoekzone bestaat voor een groot deel uit Vogelrichtlijngebied, waarvan het grootste deel ook BO-perimeter is voor weidevogels. Deze Zoekzone bergt ongeveer 17 ha aan natuurreserveaat in eigendom/beheer van Natuurpunt, weliswaar in de periferie van het weidevogelgebied. Naast BO's voor weidevogels op een 15-tal ha zijn er ook tientallen ha beschermde poldergraslanden. Slechts enkele, buiten SBZ, zijn niet beschermd. De populatie van Grutto in 2018 bedroeg 24 paar. Tot 2010 bedroeg de populatie meer dan 40 paar. De broedparen bevinden zich voornamelijk in de Grootboomgaardweiden, de Eibroekvaartweiden en in de Hoekevaartweiden. De aantallen zijn te laag om nog van een gezonde kernpopulatie te kunnen spreken.

Aandachtspunten

Essentieel Prioritair Belangrijk

Landschap

Kerngebied

X

Beheer

Hydrologie

X

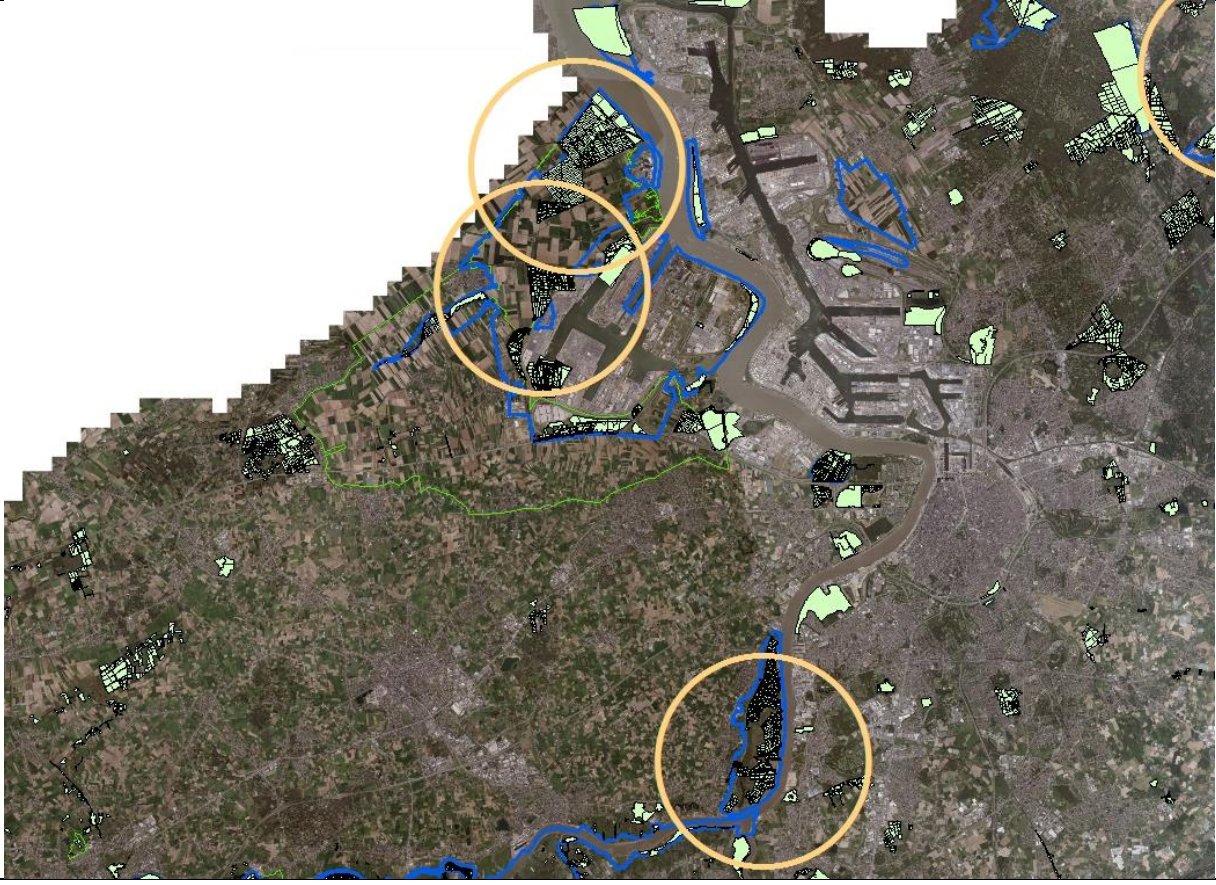
Verstoring/predatie

X

Ondanks de grote potentie en al heel wat invulling met BO's en reservaatpercelen ontbreekt hier nog een goed uitgebouwd kerngebied waar alle factoren voor een gezonde grutto-populatie aanwezig zijn. Belangrijkste hier is een voldoende nat, aaneengesloten graslandareaal, in de zin van enkele tientallen ha, met voldoende plasdras en best ook een soos. Gezien het belang voor landbouw van dit gebied wordt dit geen evidentie. Ontwikkelingen in die zin zullen dan ook in ruim overleg met de landbouwsector moeten besproken worden. In hoeverre predatoren hier een rol speelden in de recente afname van de populatie is onbekend. Het is evenwel belangrijk om dat ook hier meer in kaart te brengen.

OOST-VLAANDEREN

Naam cluster	Deelgebieden	Streefwaarde (broedparen)	Meelifers
Beneden-Zeeschelde	Linkerscheldeoevergebied Rupelmondse Polder	Grutto 80	Kievit, Slobeend, Zomertaling
Kalkense Meersen	Kalkense Meersen Paardenweide Rijkerskouter Aubroek Sint-Onolfspolder	Grutto 50	Kievit, Slobeend, Zomertaling, Paapje
Krekengebied Sint-Margriete	Gruttoweiden Geuzenput Poldergebied in de periferie Polders rond Assenede	Grutto 40	Kievit, Slobeend, Zomertaling
Gentse Leievallei	Bourgoyen-Ossemeersen Leievallei tot Ooidonk Westerplas	Grutto 20	Kievit, Slobeend, Zomertaling, Paapje

Beneden-Zeeschelde
Linkerscheldeoevergebied Rupelmondse Polder
Streefwaarde Grutto: 80 broedpaar Meelifters: Kievit, Slobeend, Zomertaling

Huidige situatie:

De laatste jaren ging het aantal broedparen Grutto onder de 50, komende van een 100-tal anno 2010. Zij hadden in 2019 enkel nog territoria in Doelpolder Noord, De Putten en Putten West. De daling kwam er na een duidelijke stijging van het aantal weidevogels door de toename aan weidevogelgebied, met een piek rond 2010. De recente daling wordt geweten aan de toegenomen predatiedruk binnen de weidevogelgebieden en het verlies van de laatste weidevogelclusters in het havengebied. Lokaal werd de trend al gekeerd of gemilderd door het werken met elektrische rasters. In de Rupelmondse polder kan al gesproken worden van een vaste populatie Kieviten maar konden vooralsnog geen andere weidevogels aangetrokken worden. Ook hier speelt het predatieverhaal.

Aandachtspunten

Essentieel Prioritair Belangrijk

Landschap

X

Kerngebied

Beheer

Hydrologie

X

Verstoring/predatie

X

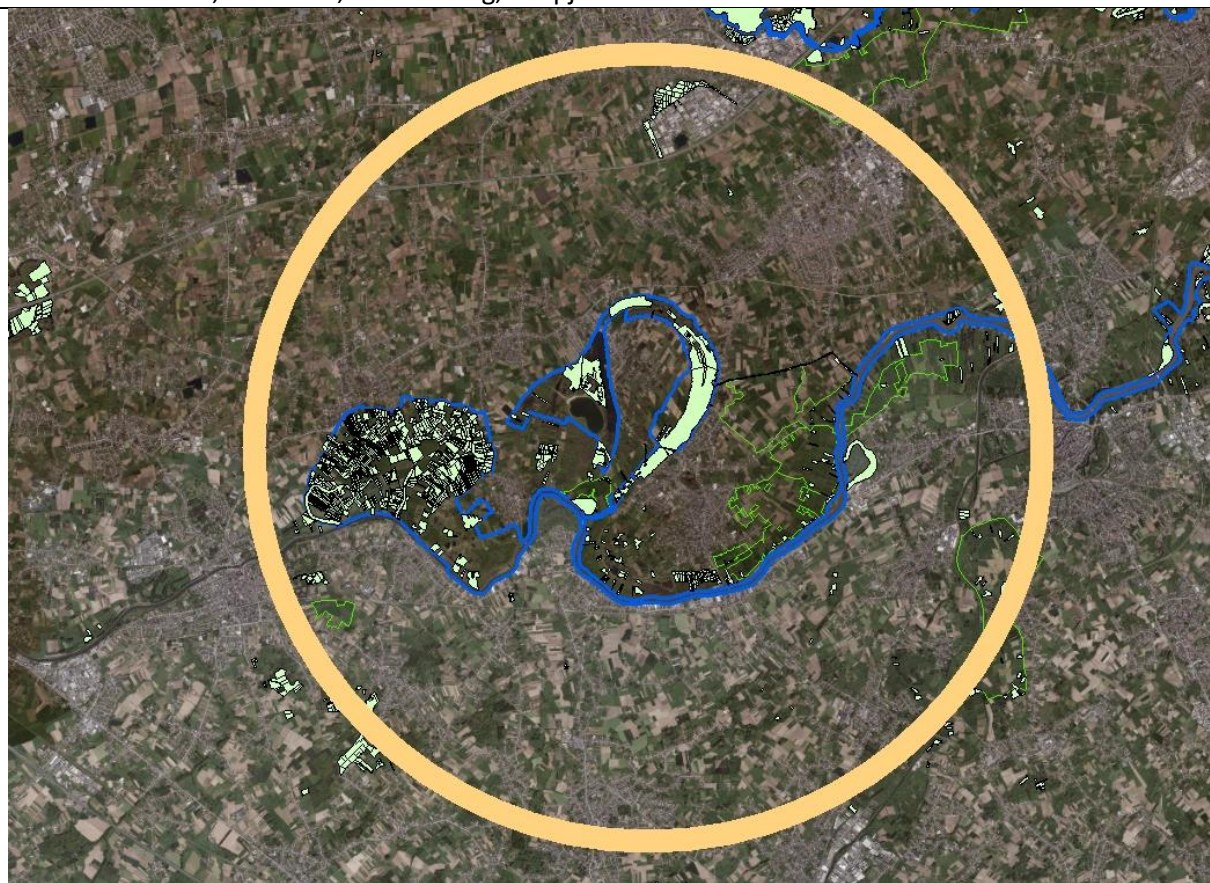
Deze gebieden hebben weidevogeldoelstellingen die voortvloeien uit het Nooddecreet, Sigma en achtergronddocumenten bij de opmaak van de IHD's. In het Linkerscheldeoevergebied kan het graslandareaal ten behoeve van de weidevogelpopulatie nog verschuiven door toekomstige havenuitbreiding maar niet meer afnemen. De potentie voor weidevogels in dit gebied is ook groter dan de huidige doelstellingen daar weidevogels ook kansen krijgen in de momenteel tijdelijke gebieden zoals Vlake van Zwijndrecht en Verrebroekse Plassen. En toekomstige maatregelen voor Bruine Kiekendief naar verwachting ook versterkend zullen werken.

Het gebied scoort zeer hoog voor sommige parameters van weidevogelgebieden maar is klaarblijkelijk niet predatorbestendig. De terugkomst van de Vos (en andere grondpredatoren) in het Linkerscheldeoevergebied heeft voor een dalende trend gezorgd. Op enkele jaren tijd ging het in sommige deelgebieden (Doelpolder Noord, Vlake van Zwijndrecht, ...) van tientallen broedparen van Kievit, Tureluur en Grutto samen naar vrijwel niets meer: een schoolvoorbeeld van predatiemijding. Met elektrische omrastering werden de laatste vijf jaar al significante successen geboekt. Het doel is om in alle gebieden die broedende steltlopers tot doel hebben, de predatiedruk tot een aanvaardbaar peil terug te brengen: door inrichting, vernatting of gerichte maatregelen naar predatoren toe. Dit zou op korte termijn ook de vestiging van de andere soorten steltlopers, naast Kievit, in de Rupelmondse Polder moeten toelaten. In dit gebied dient evenwel nog verder gewerkt te worden aan de openheid van het weidevogelgebied. In de periferie liggen hier nog heel wat gebieden die ook een belang kunnen hebben voor weidevogels. Aan de overkant van de Schelde ligt het Noordelijk Eiland (Wintam) waar al Grutto broedde. Stroomopwaarts de Rupel kom je verschillende Sigma-gebieden tegen die binnen een groter weidevogelverhaal ook een kleine schakel kunnen zijn.

Kalkense Meersen

Kalkense Meersen
Paardenweide
Rijkerskouter
Aubroek
Sint-Onolfspolder

Streefwaarde Grutto: 50 broedpaar
Meelifters: Kievit, Slobeend, Zomertaling, Paapje

Huidige situatie:

Uitgestrekt, disjunct graslandgebied waarvan meer dan 300 ha in natuurbeheer, met weidevogels als doel, door overheid of terreinbeherende vereniging. In sommige deelgebieden waar ook al Grutto's broeden gaat het evenwel in grote mate om landbouwgebruik, waar nu al wordt ingezet op BO's voor weidevogels. Momenteel al enkele jaren een 40-tal broedparen van Grutto met vermoedelijk behoorlijk broedsucces.

Aandachtspunten

Essentieel Prioritair Belangrijk

Landschap

X

Kerngebied

Beheer

Hydrologie

X

Verstoring/predatie

X

In de Sigma-gebieden binnen deze cluster heeft Grutto een doel van 40 broedparen. Gezien er in Aubroek, Rijkerskouter en de Sint-Onolfpolder eveneens Grutto's voorkomen en hier beheermatig ook wordt op ingespeeld, lijkt een verhoging van de streefwaarde voor de cluster Kalkense Meersen tot 50 broedparen aanvaardbaar. In Aubroek kan veel winst gehaald worden door een hydrologische verbetering van het gebied, een prioritair op te nemen actie. Dit in overleg met de landbouwsector daar dit geen Sigma-gebied is. Het blijft evenwel ook een belangrijk aandachtspunt in de andere (Sigma)gebieden. Voor verschillende deelgebieden blijkt dat het recreatief medegebruik verstorend werkt op de weidevogels. Dit is een belangrijk aandachtspunt bij de verdere uitbouw van deze cluster. Openheid is in veel gebieden (zeker Kalkense meersen) een heel belangrijk actiepoint.

Krekengebied Sint-Margriete

Gruttoweiden (Nieuwe haantjesgaspolder)
Geuzenput (Sint-Margrietepolder)
Omliggende polders : Sint-Margriete en Sint-Jan-In-Eremo
Assenede Vliet en Boekhoute Vliet
Assenede: Rode Polder, Nicassiuspolder, Sint-Janspolder

Streefwaarde Grutto: 40 broedpaar
Meelifters: Kievit, Slobeend, Zomertaling

Huidige situatie:

Heel uitgestrekt, potentieel polderlandschap maar met een te kleine oppervlakte afgestemd weidevogelbeheer: enkele tientallen hectaren BO's of grasland in eigendom van terreinbeherende vereniging. De Gruttoweiden zijn het centrale punt (soos) waar nog een tiental broedparen van Grutto's voorkomen. In de periferie gaat het maar om enkele, niet standvastige broedparen. Sommige van deze broedparen houden soms territorium een eind verder van de Gruttoweiden dan de op kaart aangeduide zone. Dit gebied maakt deel uit van een metapopulatie van Grutto's met de kern in Zeeuws Vlaanderen (Sophiapolder, De Blikken, ...). De aanwezigheid van Grutto's anno 2020 dankt het gebied wellicht daaraan, eerder dan haar huidige, ecologische waarde voor weidevogels. Men vermoedt immers dat het broedsucces hier systematisch laag is.

Aandachtspunten

Essentieel Prioritair Belangrijk

Landschap

Kerngebied

X

Beheer

X

Hydrologie

X

Verstoring/predatie

In deze cluster is het prioritair om het kerngebied, de Gruttoweiden, te opwaarderen tot een volwaardig weidevogelgebied: een soos met daarrond voldoende grasland als broedgebied. Anno 2020 zouden een paar bijkomende BO's hier al een significante verbetering zijn; er werden dit jaar immers 6 van de 9 nesten Grutto uitgemaaid! Een verbeterd hydrologisch beheer is hier echter essentieel om weidevogels in de toekomst nog kansen te geven. In de zone rond Hollandersgatkreek, Blokkreek, Boerenkreek en Geuzeput wordt daarom best gestreefd naar een aaneengesloten graslandencomplex met weidevogelbeheer van minstens 50 ha. Essentieel gaat het daarbij om de Nieuwe Haantjesgatkreek, de Haantjesgatkreek en de Roeselarepolder. Dit is in essentie de voormalige -opgeslibde- hoofdgeul waar de huidige krekken voormalige armen van zijn.

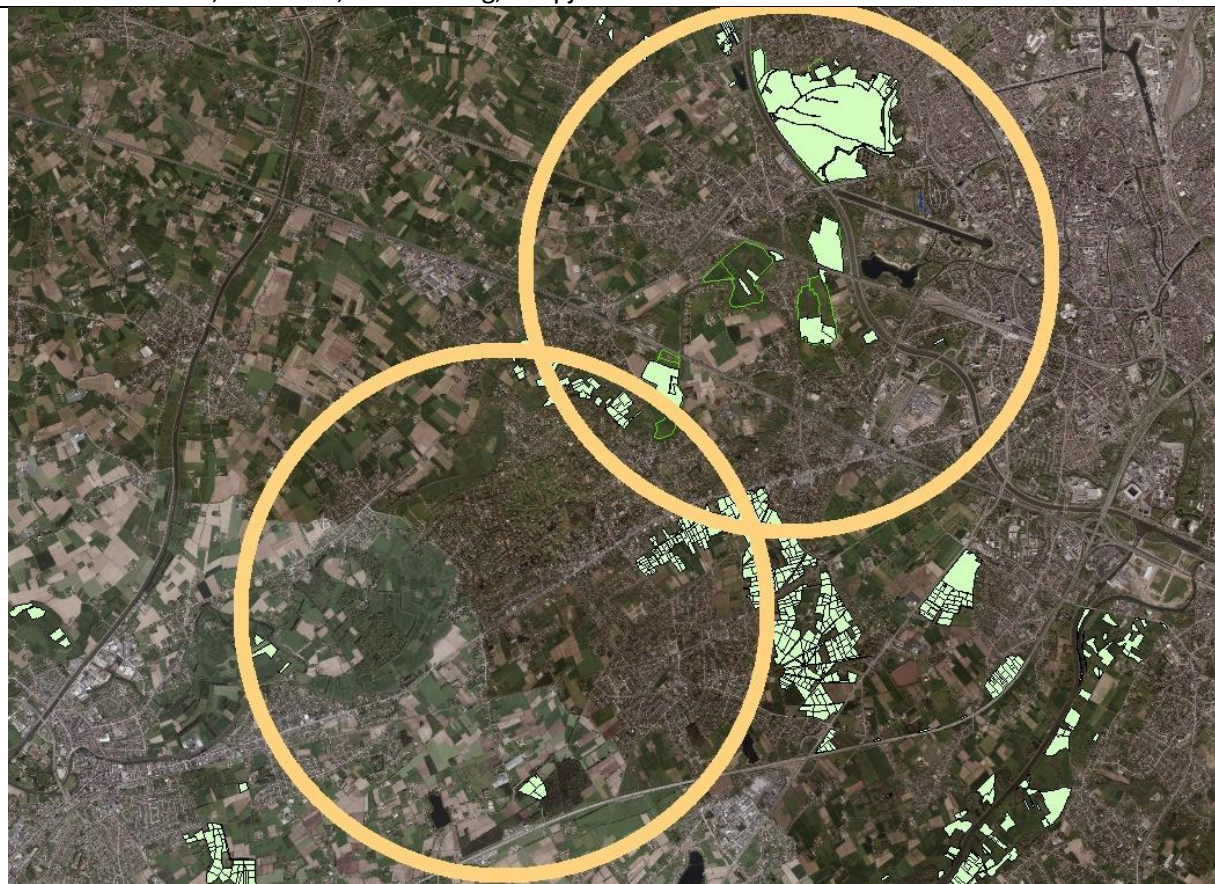
In de eerste polder heeft Natuurpunt ongeveer 25 ha akkers en bestaand grasland verworven, m.i.v. de laagst gelegen zones. Deze worden op termijn omgevormd naar poldergrasland met geoptimaliseerde hydrologie. In de Haantjesgatkreek werden recent de eerste hectares huidige broedgebied verworven met aansluitend naar grasland om te zetten akkerland. In de Roeselarepolder ligt het grootste aaneengesloten blok historisch permanent grasland van heel het Meetjeslands Kreekgebied. In de periferie van dit gebied dienen zich in de toekomst wellicht nog opportuniteiten aan om kleinere clusters grasland te creëren of ecologisch op te waarderen, die kunnen bijdragen aan een groter geheel (satelliet-broedparen). In dergelijke omgeving is het ook aangewezen te kijken naar potenties van akkerland voor broedende Kieviten die het nat weidevogelgebied dan gebruiken als opgroeigebied voor hun jongen. Meer naar het oosten tenslotte, is er in Assenede heel veel potentieel in de Rode Polder, de Sint-Janspolder en de Nicassiuspolder, evenals aan de Vliet. Hier stagneren evenwel de inspanningen tot graslandbehoud en graslandherstel door TBV's. Bezuiden het belendende dorp van Boekhoute, buiten de eigenlijke polders en net in het zandgebied ligt een gebied met zilte graslanden dat eveneens de Vliet noemt. Optimalisatie van peil en beheer biedt hier eveneens grote mogelijkheden. Te meer daar er in de buurt verschillende kleine graslandcomplexen liggen. Die mits optimalisatie net als bij Sint-Margriete en Sint-Jan-In-Eremo satellietpopulaties kunnen herbergen. In Boekhoute Vliet waren in april 2020 3 paar Grutto territoriaal.

GENTSE LEIEVALLEI

Gentse Leievallei

Bourgoyen-Ossemeersen te Gent
Hoge Blaarmeersen
Assels
Hoge Laken
Keuzemeersen
Ooidonk, meersen te Bachte-Maria-Leerne
Westerplas te Sint-Martens-Latem

Streefwaarde Grutto: 20 broedpaar
Meelifters: Kievit, Slobeend, Zomertaling, Paapje

Huidige situatie:

Uitgestrekt, disjunct graslandgebied waarvan meer dan 300 ha in natuurbeheer: nog maar een klein deel van percelen dat van belang is voor weidevogels is in particulier eigendom/gebruik. Recent werd de helft van de percelen die Grutto gebruikt te Ooidonk verworven. Verschuiving vanaf 2008 van broedende Grutto's van het noordelijk deel naar het predatorluwe zuidelijke deel (meersen van Ooidonk). Hier zijn de laatste jaren een tiental broedparen Grutto territoriaal (zo ook in 2020). Er broeden nog een vijftigtal paren van Kievit, het merendeel wel op de omliggende kouters (Luchteren- en Goedingekouter). De Bourgoyen-Ossemeersen worden wel nog gebruikt als doortrekgebied en soos door Grutto's. In de tussenliggende gebieden worden nog af en toe territoriale broedparen

waargenomen maar wordt al jaren niet meer gebroed. Lokaal zijn er wel broedgevallen van Kievit (Keuzemeersen, Bourgoyen-Ossemersen en op de kouters).

Aandachtspunten		
	Essentieel	Prioritair Belangrijk
Landschap		X
Kerngebied		
Beheer		X
Hydrologie		
Verstoring/predatie	X	

Het gebied scoort zeer hoog voor sommige parameters van weidevogelgebieden maar is klaarblijkelijk niet predatorbestendig. De terugkomst van de Vos (en andere grondpredatoren) in de Leievallei heeft de bijna volledige weidevogelpopulatie verdreven: bv. verlies van 55 broedparen van Kievit en 15 van Grutto alleen al in de Assels. Op enkele jaren tijd ging het ook in andere deelgebieden (Bourgoyen, Hoge Laken) van tientallen broedparen van Kievit en Grutto samen naar vrijwel niets meer: een schoolvoorbeeld van predatiemijding. Een bijkomende druk lijkt ook de aanwezigheid van adulte Slechtvalken tijdens het broedseizoen. Minstens 2 bezette nestbakken liggen in de periferie van het weidevogelgebied. Elektrische omrastering van deelgebieden wordt nu al op kleine schaal, met succes voor Kievit, toegepast (seizoenaal) en kan uitgebreid worden naar andere deelgebieden. Verruiging van perceelsranden en opschietende wilgen worden stelselmatig aangepakt. In de meersen van Ooidonk, een groot en iets intensiever beheerd complex van graslanden, lijkt predatie de populatie momenteel niet te beïnvloeden. Op korte termijn werd hier heel wat verworven en een weidevogelbeheer ingesteld. Dit gebied kan in de nabije toekomst als kerngebied fungeren tot ook andere deelgebieden weer geoptimaliseerd zijn.

ANTWERPEN

Naam cluster	Deelgebieden	Streefwaarde (broedparen)	Meelifters
Turnhouts vennengebied	Zandvenheide Grote Klotteraard Vliegveld Weelde	Wulp 25 Grutto 75	Kievit, zomertaling, slobbeend
Wezelse Heide	Wezelse Heide Maatjes	Wulp 20 Grutto 50	Kievit, Zomertaling, Slobbeend
Sint Lenaerts	De Hees Laboureur / Kloosterse heide	Wulp 10 Grutto 25	Kievit, Zomertaling, Slobbeend
RVK Rijkevorsel- Wortel	Bolk Vallei van de Mark en Kleine Mark	Wulp 5 Grutto 15	Kievit, Zomertaling, Slobbeend
Pampa, Merksplas	Druitsloop	Wulp 5 Grutto 15	Kievit, Zomertaling, Slobbeend
Liereman	Laksheide Hoge Mierdse Heide Brakeleer De Liereman / De Korhaan	Wulp 10 Grutto 10	Kievit, Slobbeend
Ravels	Kijkverdriet Kruisberg Witgoor Leiven/Leiheide Standaardtven Bogaard Krombusseltje	Wulp 5 Grutto 10	Kievit
Hoogstraten	Hemelrijk Den Aert / Vaalmoer	Wulp 10 Grutto 10	Kievit
Weelde	Eindegoor Litse Heide Vlasroot-Flaesheide	Wulp 5 Grutto 5	Kievit, slobbeend
Brecht –Malle	Vraagheide Paaltjesdreef Sint Jansburg	Wulp 5 Grutto 10	Kievit, Zomertaling

	Meelhoven Beersedijk Klokkeven		
Kalmthoutse Heide	Kalmthoutse heide Steertse Heide	Wulp 5	Kievit, Zomertaling
Schietvelden	Groot en Klein Schietveld	Wulp 20	Zomertaling, Slobeend
Blak, Beerse	Blak Meergoor	Wulp 5 Grutto 5	Kievit, Zomertaling, Slobeend
Geel	Kasseman De Zegge Vallei van de Kleine Nete (Houtum)	Wulp 10	Kievit
Zondereigen	Vallei van het Merkske	Wulp 5	Kievit
Koningshooikt	Spreet	Wulp 5	
Viersel	Molenbeek Kleine Nete Viersels Gebroekt Varenheuvel-Abroek	Wulp 5	Zomertaling, Slobeend, Paapje
Retie/Dessel/Kasterlee/Mol/Balen	Agrarisch gebied en heides	Wulp 5	Grutto, Kievit

Turnhouts Vennengebied

Zandvenheide
Grote Klotteraard
Vliegveld Weelde

Streefwaarde Grutto: 75 broedpaar
Streefwaarde Wulp: 25 broedpaar
Meelifters: Kievit, Slobeend, Zomertaling

Huidige situatie:

Het Turnhouts Vennengebied is de oostelijke pool van de metapopulatie van weidevogels in de Noorderkempen. Dit is de belangrijkste schakel in deze populatie die ook het voorkomen van weidevogels in de kleinere clusters beïnvloedt. Dit gebied moet gezien worden als een bronpopulatie. In het gebied komt ook nog een forse populatie Grutto's en Wulpen voor, niet in het minst door de ruime inspanning die hier al gebeurde naar verwerving en beheer van weidevogelgebied. De gezamenlijke oppervlakte aan grasland en heide overstijgt hier de 250 ha. Het vliegveld van Weelde was in 2019 nog belangrijk voor Wulp en Kievit. Het was evenwel het eerste jaar dat er geen Grutto meer territorium hield, wat geweten werd aan het jarenlange verschrallingsbeheer gecombineerd met een uitzonderlijk droog voorjaar.

Aandachtspunten

	Essentieel	Prioritair	Belangrijk
Landschap			X
Kerngebied	X		
Beheer	X		
Hydrologie			X
Verstoring/predatie			X

Om dit gebied ook in de toekomst als een brongebied te laten functioneren, zijn enkele optimalisaties aan de orde. Deze zitten al vervat in het LIFE-project Nardus & Limosa, dat het herstel van grote oppervlaktes heischrale graslanden tot doel heeft. Zo kunnen weidevogels in lagere dichtheden voorkomen wat er toe leidt dat de volledige populatie behouden blijft of zelfs toeneemt. Een uitbreiding, uit landbouwgebied door omvorming en uitmijning, van het graslandareaal met 50 ha wordt al beoogd binnen het doel van 200 ha extra grasland voor het volledige SBZ. De streefwaarde voor weidevogels spoort hier samen met doelen voor Regenwulp, Blauwe Kiekendief en Kemphaan (laatste ook als broedvogel). In de centrale zone wordt ook een omvormingsbeheer van eerder gesloten heidelandschap naar open terrein gerealiseerd. In het oostelijk deel engageert Natuurpunt zich voor een bijkomende verwerving van 150 ha. Binnen SBZ-V BE2101538 (Arendonk, Merksplas, Oud-Turnhout, Turnhout en Ravels) geldt de taakstelling als algemene kapstok voor weidevogels ter ontwikkeling van een 'mozaiekrijk weidevogellandschap' conform het S-IHD-besluit (graslandcomplexen met een oppervlakte van 200 ha waarvan 100 ha nat tot zeer nat).

Wezelse Heide
Wezelse Heide De Maatjes
Streefwaarde Grutto: 50 broedpaar Streefwaarde Wulp: 20 Meelifters: Kievit, Slobeend, Zomertaling

Huidige situatie:

Dit gebied was ooit de tegenhanger van het Turnhouts Vennengebied, met een grote populatie weidevogels (100-tal broedparen Grutto rond 1980) die zich van hieruit ook in andere gebieden vestigden. Anno 2018 is het aantal territoria van Grutto significant onder de 10 gedaald en het broeden van Wulp kwam voor maar zonder of met matig succes. Deze afname heeft te maken met de principes waarop de ruilverkaveling van voor 1990 gebaseerd was, nl. het creëren van grootschalige en efficiënte landbouwpercelen waarbinnen biodiversiteit minder een plaats kende. Het kerngebied voor weidevogels ging hierdoor volledig verloren. Er is geen reservaatgebied met weidevogeldoelen en er werden ook geen BO's gesloten. Door de gronddruk is de interesse voor BO's hier afwezig.

Aandachtspunten

Essentieel Prioritair Belangrijk

Landschap

X

Kerngebied

X

Beheer

Hydrologie

X

Verstoring/predatie

X

In dit SBZ is er een taakstelling van 300 ha als leefgebied voor soorten als Blauwe Kiekendief, Regenwulp, Kemphaan. Dit wordt in de IHD omschreven als een overgang van moeraszone (De Maatjes, met ook rietland) over nat grasland naar droog grasland. Telkens voor ongeveer 100 ha. Dit scenario garandeert ook de ontwikkeling van een weidevogelpopulatie binnen deze zone. Voor De Maatjes loopt momenteel een ecohydrologische studie (grensoverschrijdend) die de nodige kennis moet aanleveren om de benodigde vernatting te realiseren. Dit gebied kan na ontwikkeling, versterkt door haar grensoverschrijdend karakter, weer haar rol opnemen binnen de metapopulatie weidevogels in de Noorderkempen. BO's kunnen hierbij ook een rol spelen in de zones buiten de natuurontwikkeling (300 ha) om de gestelde doelen terug te halen. Dit in hoofdzaak voor de Wulpen waarvan de huidige 4 broedparen niet binnen die zone broeden.

Sint-Lenaerts

De Hees
Laboureur
Kloosterse Heide

Streefwaarde Grutto: 25 broedpaar
Streefwaarde Wulp: 10 broedpaar
Meelifters: Kievit, Slobeend, Zomertaling

Huidige situatie:

In dit gebied werden anno 2018 nog 16 broedparen van Grutto en 5 van Wulp geteld. De populatie Grutto beperkt zich hoofdzakelijk tot het gebied De Hees. Hier is tijdens de RVK in 1994 25 ha authentiek weidelandschap gevrijwaard wat wordt beheerd als weidevogelreservaat. Deze RVK was de eerste waar effectief maatregelen genomen werden ten voordele van natuur. In heel deze zone zijn weinig BO's afgesloten o.w.v. intensieve landbouw waardoor het instrument beheerovereenkomsten het moeilijk heeft om voet aan grond te krijgen. Er zijn geen andere reservaatpercelen.

Aandachtspunten

Essentieel Prioritair Belangrijk

Landschap

Kerngebied

X

Beheer

Hydrologie

Verstoring/predatie

X

Het kerngebied De Hees kan versterkt worden door de predatiedruk te milderen. Hier kan rond de reservaatpercelen (16 ha) een nieuw raster soelaas brengen door dit onmiddellijk ook predatorwerend te maken. Om de populatie weidevogels robuuster te maken wordt best onderzocht of het kerngebied uitgebreid kan worden in de zone ten westen van De Hees. Mogelijks is een grondruil hiervoor een geschikt instrument teneinde geen negatieve impact op landbouwbedrijven te hebben ? De zone met invulling natuur ten tijde van de RVK lijkt immers wat klein bemeten voor een populatie weidevogels. Daarrond kunnen via gerichte BO's nog extra kansen voor Wulp genomen worden. Het gebied speelt ook een rol voor de instandhouding van de Kamsalamander, met leefgebied-doelstellingen die ook voor weidevogels geschikt kunnen zijn.

RVK Rijkervorsel-Wortel

Bolk

Vallei van de Mark en Kleine Mark

Polderheide

Streefwaarde Grutto: 15 broedpaar

Streefwaarde Wulp: 5 broedpaar

Meelifters: Kievit, Slobeend, Zomertaling

Huidige situatie:

Dit gebied is geen SBZ-V maar wel aangeduid met een BO-perimeter voor weidevogels. Op heel wat percelen werden al dergelijke BO's afgesloten. Dit heeft evenwel niet kunnen verhinderen dat het gebied zijn historisch belang voor weidevogels bijna verloren heeft. Anno 2018 kwamen Grutto en Wulp hier nog wel voor, vnl. in de vallei van de Mark.

Aandachtspunten

	Essentieel	Prioritair	Belangrijk
Landschap	X		
Kerngebied	X		
Beheer	X		
Hydrologie		X	
Verstoring/predatie	X		

De ruilverkaveling dient hier nog uitgevoerd te worden (ministrieel vastgesteld in 2018). Deze dient een zone van 30 ha (MLI) te vrijwaren voor weidevogels, net onder de Markvallei, aanvullend aan het aangrenzende SBZ-H. Daarnaast wordt in deze regio, groter dan perimeter, beoogd om 120 ha in te richten om te voldoen aan de IHD-invulling van de noordelijke grenszone (Habitatrichtlijn). Daarvan zou een deel in dit gebied ook als leefgebied voor Wulp kunnen dienen. De ontwikkeling van een weidevogellandschap en een predatorluw kerngebied (ruime cluster grasland, via RVK) zijn hier essentieel. Beide realisaties zouden een vaste populatie van Grutto en Wulp binnen de metapopulatie van de Noorderkempen moeten bewerkstelligen.

PAMPA (MERKSPLAS)

Pampa (Merksplas)

Druitsloop

Streefwaarde Grutto: 15 broedpaar

Streefwaarde Wulp: 5 broedpaar

Meelifters: Kievit, Slobeend, Zomertaling

Huidige situatie:

Dit gebied is geen SBZ-V maar wel aangeduid met een BO-perimeter voor weidevogels van 151 ha. Het is een historische ruilverkaveling (2007) tijdens dewelke de beekvallei van de Mark (SBZ-H) een herinrichting kreeg. Op één van de meest geschikte percelen werden al voor 6,5 ha BO's voor weidevogels afgesloten. Dit ligt naast de natste zone van 11 ha (soos + plasdras) die bij ANB in beheer zit. Anno 2018 kwamen hier 12 broedparen Grutto en een 2-tal van Wulp voor.

Aandachtspunten

Essentieel Prioritair Belangrijk

Landschap

Kerngebied

X

Beheer

Hydrologie

Verstoring/predatie

X

Het gebied functioneert momenteel nog behoorlijk als weidevogelgebied. Deze situatie kan nog bestendig worden door een uitbreiding van het areaal aan geschikt grasland aansluitend aan de centrale natte zone of door meer perceelsranden aan te leggen. Daarnaast is het zaak om de verstoring/predatie uit het omliggende landschap goed op te volgen. Beheermatig kunnen toekomstige maatregelen hier mogelijks de weidevogelpopulatie nog versterken.

Liereman

Laksheide
Hoge Mierdse Heide
Brakeleer
De Liereman
De Korhaan

Streefwaarde Grutto: 10 broedpaar
Streefwaarde Wulp: 10 broedpaar
Meelifters: Kievit, Slobeend, Zomertaling

Huidige situatie:

Dit gebied is vrijwel volledig SBZ én aangeduid met een BO-perimeter voor weidevogels. Op enkele percelen in het oostelijk deel werden al dergelijke BO's afgesloten. Het gebied kent echter een ruime invulling van erkende reservaatpercelen. Deze omvatten ook de belangrijkste zones voor weidevogels, de Brakeleer (cfr. raamakkoord). Wulp houdt hier nog stand met 5 broedparen anno 2018. Grutto nog met 6 broedparen wat gezien de inspanningen, bv. aan de Brakeleer, behoorlijk laag is.

Aandachtspunten

Essentieel Prioritair Belangrijk

Landschap

X

Kerngebied

Beheer

Hydrologie

X

Verstoring/predatie

X

Dit gebied heeft ook doelstellingen ihkv de IHD's die een open heidelandschap beogen voor soorten als Wulp, Rugstreeppad, Klokjesgentiaan, Deze moeten momenteel nog uitgevoerd worden via het natuurinrichtingsproject 'De Liereman' dat in 2014 werd opgestart. De grote ingrepen die het gebied voor weidevogels zouden moeten verbeteren zijn het openmaken van de zuidwestelijke veenslenk en het instellen van een minder intensief landbouwbeheer in de 'middenblok' wat wellicht Wulp ten goede komt. Daarmee zou de streefwaarde van 10 broedparen van zowel Grutto als Wulp ruim gehaald kunnen worden. Dit verantwoordt eventueel zelfs een hogere doelstelling.

Het Raamakkoord dat hier werd afgesloten tussen landbouw en natuur is de leidraad voor de verdere invulling van dit gebied. Het stelt een strikte scheiding voor tussen landbouw en natuur. Binnen deze laatste krijgen weidevogels hun plaats in de Brakeleer. Binnen SBZ-V BE2101538 (Arendonk, Merksplas, Oud-Turnhout, Turnhout en Ravels) geldt ook de taakstelling als algemene kapstok voor weidevogels ter ontwikkeling van een 'mozaiekrijk weidevogellandschap' conform het S-IHD-besluit (graslandcomplexen met een oppervlakte van 200 ha waarvan 100 ha nat tot zeer nat).

Ravels vennen en heiden

Kijkverdriet
Kruisberg
Witgoor
Leiven/Leiheide
Standaardven
Bogaard
Krombusseltje

Streefwaarde Grutto: 10 broedpaar
Streefwaarde Wulp: 5 broedpaar
Meelifters: Kievit

Huidige situatie:

Dit gebied is volledig binnen SBZ. Er is enkel een BO-perimeter voor weidevogels in het Kijkverdriet zelf, zonder invulling. Hier zijn wel al heel wat reservaatpercelen. Op enkele percelen in de noordelijke zone zijn BO's afgesloten, maar niet voor weidevogels. Wat weidevogels betreft kan hier enkel de aanwezigheid van Grutto en Wulp vermeld worden zonder kennis over broedsucces.

Aandachtspunten

Essentieel Prioritair Belangrijk

Landschap

X

Kerngebied

Beheer

Hydrologie

X

Verstoring/predatie

X

Om het hele gebied robuuster te maken voor weidevogels dienen zowel hydrologisch als landschappelijk belangrijke ingrepen te gebeuren. Binnen de IHD is het de bedoeling om hier 30 ha bijkomende open heide en veenslenken te realiseren/restaureren. Ook in de zones ten noorden van het Kijkverdriet liggen er kansen voor weidevogels binnen het SBZ. Voor Wulp zou dit met gerichte BO's kunnen maar essentieel is dat deze aangevuld worden met acties omtrent predatiecontrole .

Binnen SBZ-V BE2101538 (Arendonk, Merksplas, Oud-Turnhout, Turnhout en Ravels) geldt de taakstelling als algemene kapstok voor weidevogels ter ontwikkeling van een 'mozaiekrijk weidevogellandschap' conform het S-IHD-besluit (graslandcomplexen met een oppervlakte van 200 ha waarvan 100 ha nat tot zeer nat).

HOOGSTRATEN

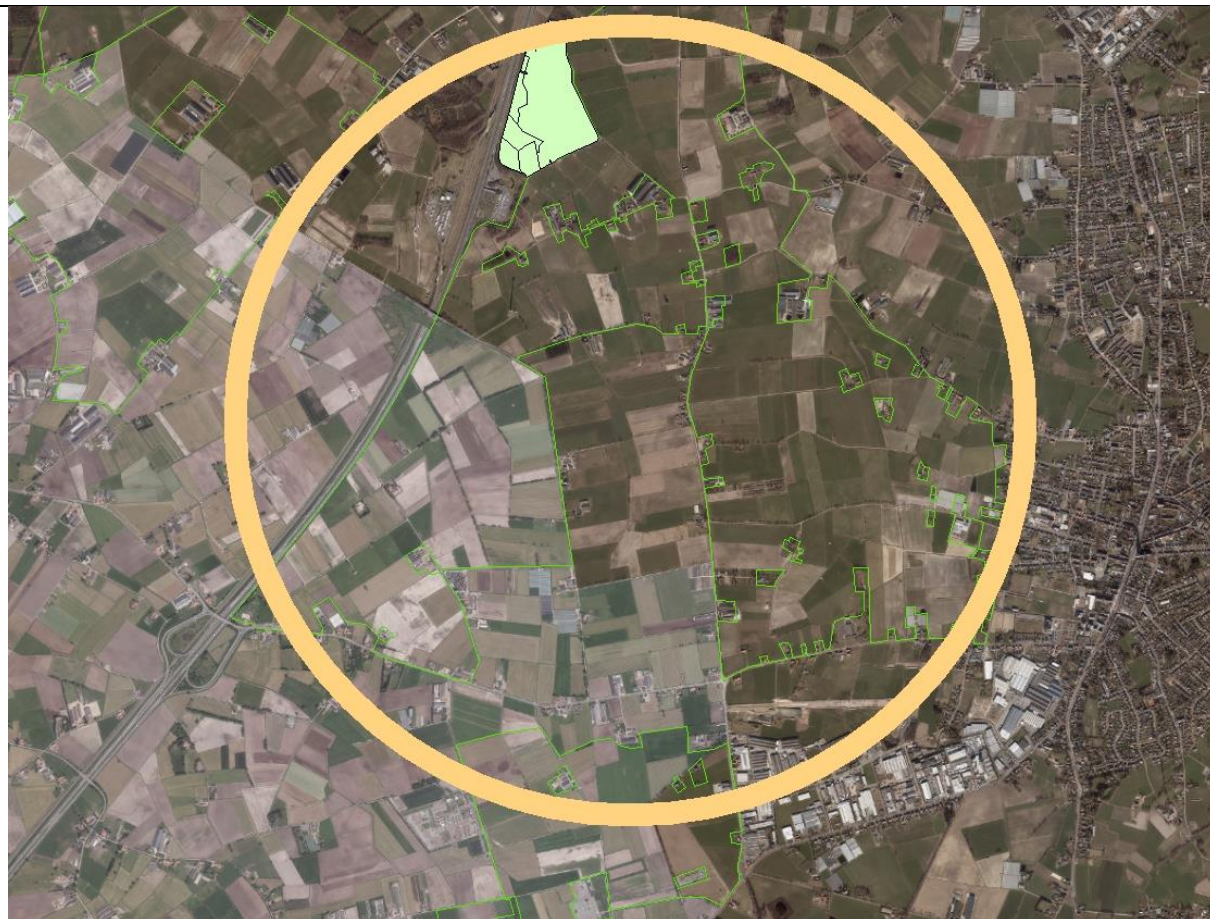
Hoogstraten

Hemelrijk
Den Aert
Vaalmoer

Streefwaarde Grutto: 10 broedpaar

Streefwaarde Wulp: 10 broedpaar

Meelifters: Kievit

Huidige situatie:

Dit gebied is geen SBZ maar wel aangeduid met een ruime BO-perimeter voor weidevogels. Op enkele percelen in het zuidelijk deel werden al BO's voor weidevogels afgesloten. Er zijn geen erkende reservaatpercelen. Het voor weidevogels interessante deelgebied Hemelrijk is in beheer bij PIDPA. In het noordwesten van dit gebied bevindt zich de ecoduct over de autostrade (E19). Wulp houdt in deze cluster nog stand in onbekend aantal en wordt gemeld in de zone van het ecoduct. Grutto had hier in 2018 nog 8 broedparen.

Aandachtspunten			
	Essentieel	Prioritair	Belangrijk
Landschap			X
Kerngebied		X	
Beheer	X		
Hydrologie	X		
Verstoring/predatie		X	

Het gebied heeft landschappelijk een grote potentie voor weidevogels. Enkel de natuurlijke zones rond de ecoduct worden best nog opener gemaakt. Hemelrijk zou best een verbeterd weidevogelbeheer krijgen: een opstuwing en het afzetten van houtkanten zijn hier in uitvoering of uitgevoerd. Met de optimalisatie van 20 ha natte natuur, het instellen van gerichte BO's voor weidevogels en de natuurlijke zone rond de ecoduct kunnen hier successen geboekt worden voor weidevogel.

WEELDE

Weelde

Eindegoor
Litse Heide
Vlasroot-Flaesheide

Streefwaarde Grutto: 5 broedpaar

Streefwaarde Wulp: 5 broedpaar

Meelifters: Kievit, Slobbeend

Huidige situatie:

Dit gebied is zowel SBZ als aangeduid met een ruime BO-perimeter voor weidevogels. Er werden tot op heden echter geen BO's afgesloten omdat het hele gebied sinds de RVK van 2005 uit intensieve akkerbouw bestaat. Deze RVK voorzag ook via MLI een 40-tal ha leefgebied voor de weidevogelpopulatie hoewel in de planfase berekend werd dat deze een 98 ha nodig hadden. Dit werd ook zo gesteld in de Passende Beoordeling voor de RVK in 2001. Om weer enig belang voor weidevogels te krijgen, dient het gebied daarvoor dus verbeterd te worden. De belangrijke cluster 'Turnhouts Vennengebied' ligt hemelsbreed slechts op 2 km afstand.

Aandachtspunten

Essentieel Prioritair Belangrijk

Landschap

Kerngebied

X

Beheer

X

Hydrologie

X

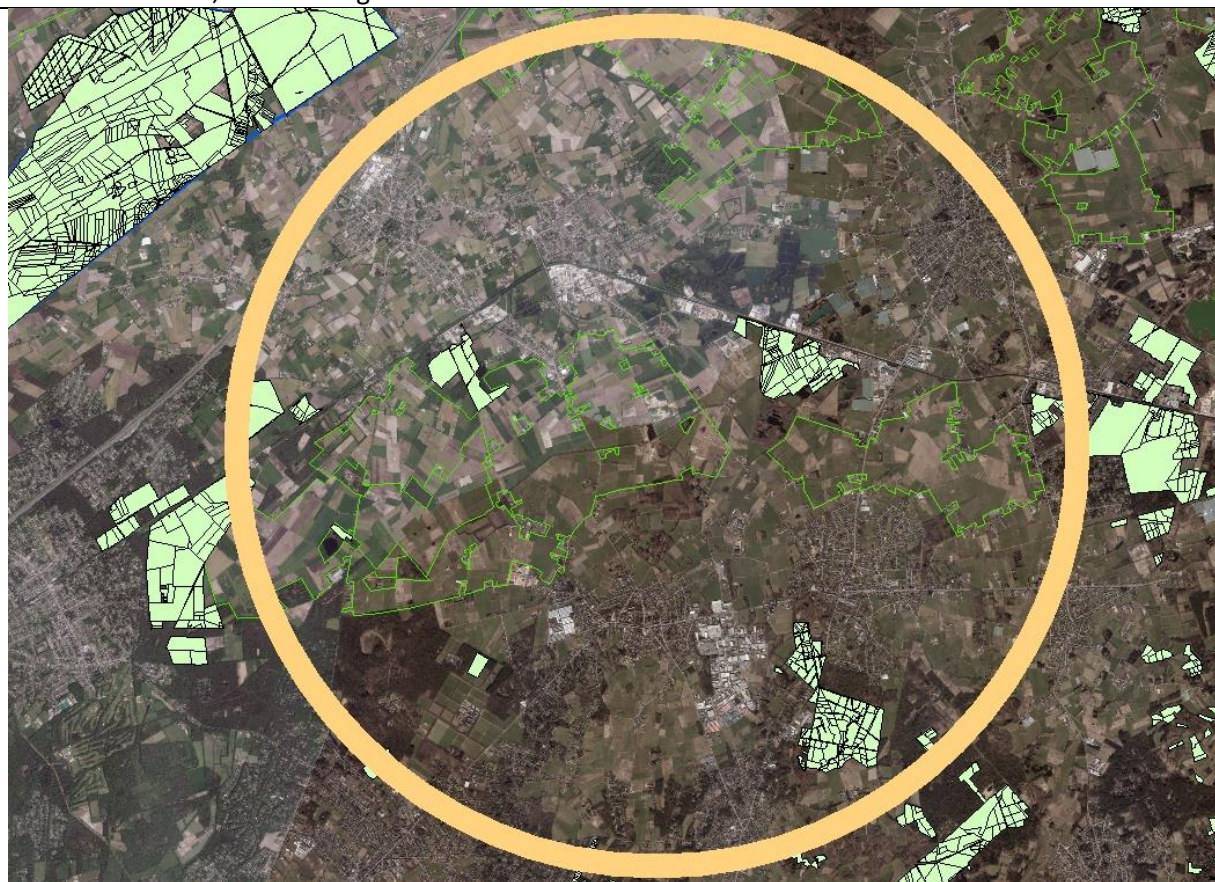
Verstoring/predatie

Het gebied heeft landschappelijk een grote potentie voor weidevogels. Bovendien ligt hier aansluitend in Nederland nog eens 10 ha natuurgebied wat de potentie voor weidevogels nog vergroot. Via RVK is hier 80 ha (van de 950 ha) uit intensieve landbouw genomen (2005), waarvan een 40-tal ha in aanmerking komt als weidevogelgebied. Voor de toenmalige populatie was dat duidelijk te klein bemeten. Hier wordt best gekeken hoe men tot die voldoende grote oppervlakte kan komen (grondruil, BO's, ...). In het kader van het 'Waterlandschap Ravels' is een demonstratiemaatregel 'regelbare stuwtjes en peilgestuurde drainage – Ravels' aangevraagd. Aanvrager is het provinciebestuur Antwerpen (POC is Maarten Vandervelpen) met het provinciaal proefbedrijf Hooibeekhoeve, gemeente Ravels en de landbouwadviesraad Ravels als lokale partners. De demonstratiemaatregel wordt, verspreid langs de bovenlopen van de Aa, op grondgebied Ravels ingepland. Een aantal demonstratielocaties zijn gelegen binnen SBZ-V 'Arendonk, Merksplas, Oud-Turnhout, Ravels en Turnhout' (BE2101538)), zelfs aanpalend aan door ANB beheerde terreinen. Belangrijke motivatie is het meer klimaatresistent maken van individuele percelen ifv (betere/hogere) landbouwopbrengst en het beperken van weerstress op teelten. De open (landbouw)ruimte wordt ingezet voor het verbeteren van de waterhuishouding : verhoging van grondwaterpeil ten behoeve van het watersysteem (sponswerking) om droogteperiodes en wateroverlast beter de baas te kunnen. In de projectaanvraag zijn 9 regelbare stuwen, 44,8 ha conventionele drainage om te bouwen naar peilgestuurd en 12,6 ha nieuwe drainage die peilgestuurd wordt aangelegd. De demonstratielocatie Bloksgoor kan bijdragen aan een meer gunstige waterhuishouding voor weidevogels en andere op de percelen MLI in beheer van ANB.

Brecht Malle

Vraagheide
Sint Jansburg
Meelhoven
Beersedijk en Aard
Klokkeven

Streefwaarde Grutto: 10 broedpaar
Streefwaarde Wulp: 5 broedpaar
Meelifters: Kievit, Zomertaling

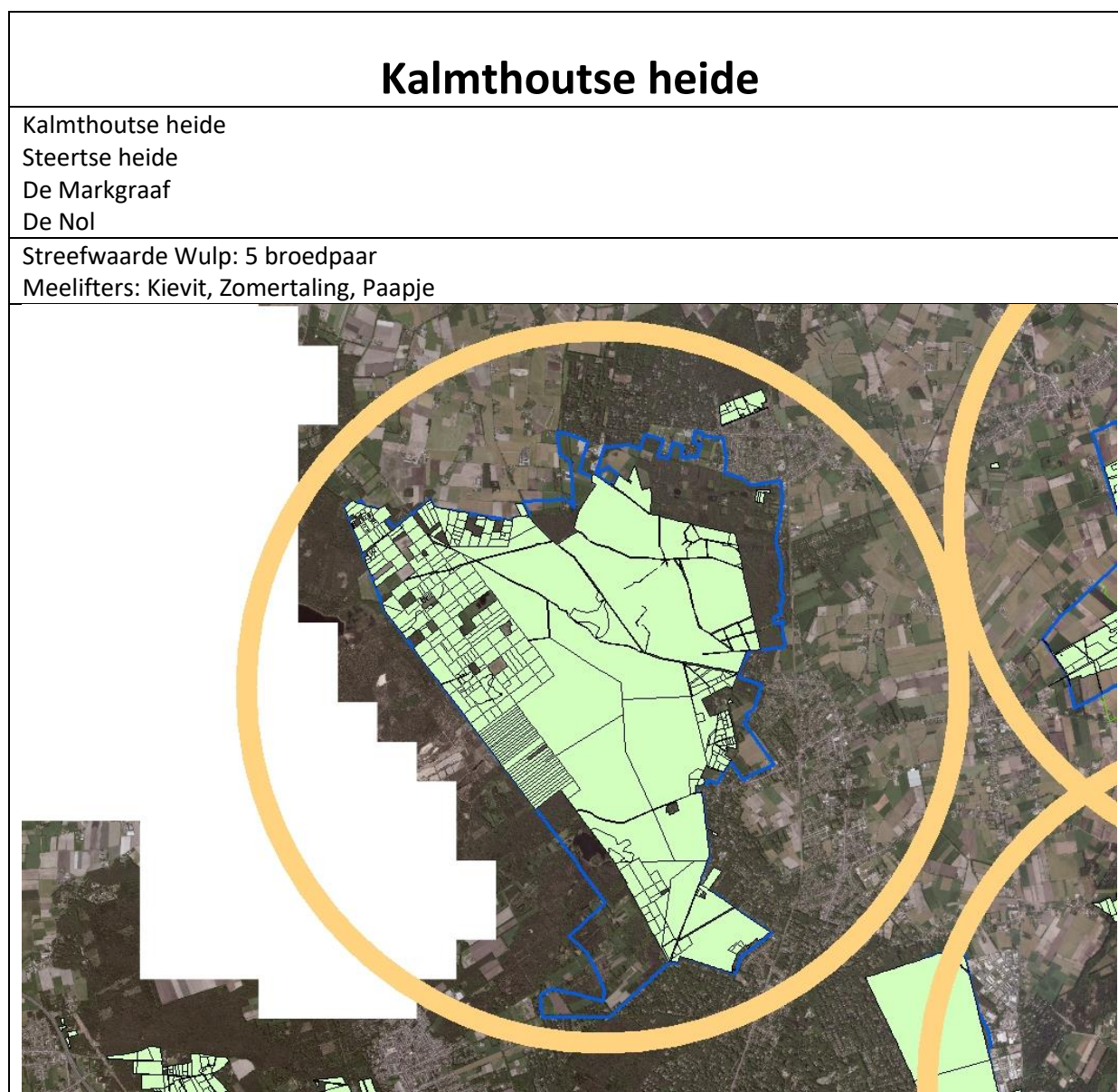

Huidige situatie:

Dit gebied is geen SBZ maar wel aangeduid met een ruime BO-perimeter voor weidevogels. Grutto en Wulp komen nog voor. Grutto kwam hier in 2020 wellicht niet meer tot broeden. Op heel wat percelen in het westelijk deel werden al BO's voor weidevogels afgesloten. Dit echter zonder resultaat. Men vermoedt dat de predatie hier te hoog ligt. Er zijn geen erkende reservaat-percelen geschikt voor weidevogels. In de RVK Malle-Beerse wordt een weidevogelgebied voorzien dat best zo goed geïntegreerd kan worden in samenhang met andere potenties voor weidevogels in dit gebied. Het gebied binnen de RVK loopt zelfs nog iets oostelijker dan aangeduid op de kaart (Aard, de bovenloop van de Visbeek en Diepteloop). Het aanleggen van houtkanten wordt best voorzichtig ingepland teneinde de open zones die belangrijk zijn overwinterende en broedende Wulpen niet te verliezen.

Aandachtspunten			
	Essentieel	Prioritair	Belangrijk
Landschap	X		
Kerngebied		X	
Beheer			X
Hydrologie			
Verstoring/predatie	X		

Voor het Brechtse deel is er een landschapsbeheerplan voor het Beschermd Landschap waar qua openheid gericht wat meer richting weidevogellandschap zou kunnen gewerkt worden. Binnen de Ruilverkaveling Malle-Beerse werd een visie voor weidevogels opgemaakt, inclusief een soos met een areaal grasland er rond. Dit moet nog uitgevoerd worden. Het lijkt voor deze cluster evenwel essentieel dat de predatiedruk in kaart wordt gebracht en indien wenselijk gemilderd door specifieke inrichting.

Huidige situatie:

De Kalmthoutse heide is een zeer uitgestrekt heidelandschap dat enkele decennia terug een bastion was voor Wulp met eveneens broedgevallen van Grutto. Anno 2018 waren hier nog maar 4 à 5 territoria, ondanks gericht openmaken van te verboste zones. Het ligt volledig binnen SBZ, zonder perimeter voor BO's. Het gebied is doorheen de tijd een toeristische attractie geworden wat ook meer verstoring met zich meebracht. Het Stappersven is erkend reservaat van NP terwijl het omgevende heidelandschap in beheer is bij ANB. Daar kwam recent ook 50 ha van het domein de Markgraaf bij, in de noordoostelijke hoek van het gebied.

Aandachtspunten			
	Essentieel	Prioritair	Belangrijk
Landschap			X
Kerngebied			
Beheer		X	
Hydrologie	X		
Verstoring/predatie		X	

Landschappelijk en beheermatig kan het heidelandschap nog geoptimaliseerd worden voor Wulp, o.a. door venoeverherstel. Het is evenwel niet evident dat daar veel winst uit te halen valt. De IHD's stipuleren voor dit gebied een ruime toename van leefgebied voor soorten en habitats met gelijkaardige vereisten als voor Wulp, zoals Pijlstaart. Deze worden voornamelijk gezocht in de Steertse Heide door inrichting en hydrologische verbetering, wat essentieel is hier. Voor dit laatste wordt in 2021 een onderzoek opgestart. Het gericht beheren van graslanden en vennen in het domein de Markgraaf zou nog wat extra leefgebied voor Wulpen kunnen genereren. Hiervoor wordt het nodige studiewerk al verricht. Deze maatregelen zouden het behalen van 5 territoria Wulp gemakkelijk moeten maken. Tenzij verstoring door recreanten of predatiedruk hier te bepalend voor zouden zijn. Wat gelijktijdig moet onderzocht en eventueel gemilderd moet worden. In de Nol, noordelijke zone binnen SBZ, wordt hydrologisch herstel van hoogveenslenken en venige heide beoogd. Gelegen in een voor Wulp geschikt landschap kan dit het geheel robuuster maken. Net zoals in de andere grote heidegebieden speelt hier het kennishiaat omtrent de voedselsituatie. Verdroging en stikstofdepositie leidden tot een verzuring die het voedsel voor deze steltlopers mogelijks limiteert ?

SCHIETVELDEN

Schietvelden

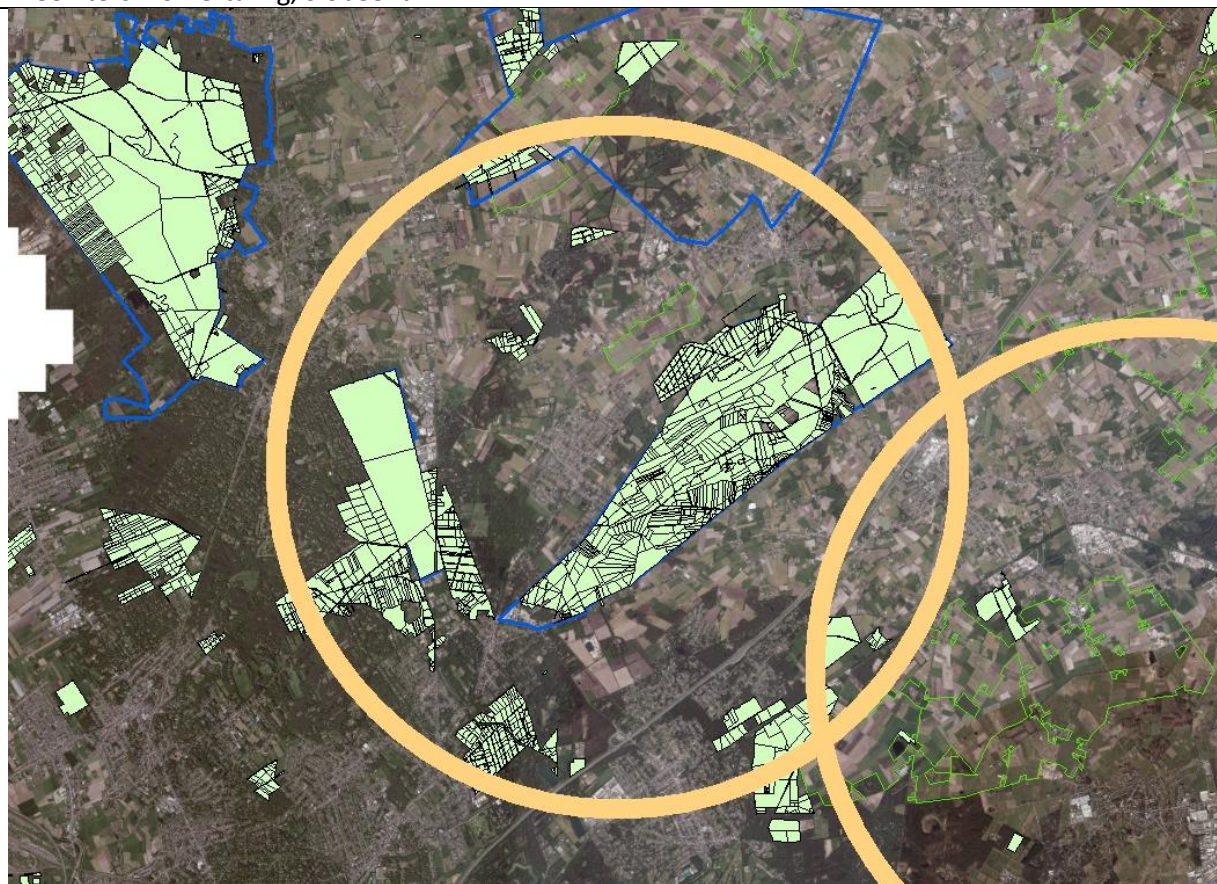
Groot Schietveld

Klein Schietveld

Marum

Streefwaarde Wulp: 20 broedpaar

Meelifters: Zomertaling, Slobeend

Huidige situatie:

Voor het Groot Schietveld was historisch een bastion voor Wulpen (30+ rond 1980) waar er anno 2018 nog maar 2 à 3 van overblijven. Beide schietvelden, samen ongeveer 1000 ha leefgebied voor weidevogels, zijn volledig binnen SBZ gelegen en in beheer bij ANB. Het heidelandschap is ondertussen verbost en bovendien vergrast, in een fase die niet meer aantrekkelijk is voor Wulpen. In de noordoostelijke hoek van het Groot Schietveld ligt nog het Marum (niet meer in militair gebruik, in beheer bij PIDPA), een gebied van 315 ha met mozaïek van schrale graslanden, vennen en bos. Hier is aangrenzend ook een kleine weidevogel-perimeter afgebakend (113 ha) waarbinnen twee BO's voor weidevogels afgesloten werd.

Aandachtspunten

Essentieel Prioritair Belangrijk

Landschap

X

Kerngebied

Beheer

X

Hydrologie

X

Verstoring/predatie

Essentieel voor het heidelandschap is het weer open maken van de eertijds belangrijkste zones voor Wulp, zowel in het Groot Schietveld als in het Klein Schietveld tussen de vennen. Waar deze zones te vergrast zijn dient een omvormingsbeheer ingesteld te worden. Daarnaast dienen hydrologische verbeteringen doorgevoerd te worden, voornamelijk in het Marum (in beheer bij PIDPA) dat zelf ook een kerngebied voor Wulp zou kunnen worden. Belangrijk hierbij is dat zij compatibel zijn met de drinkwatervoorziening. Deze maatregelen op de schietvelden zijn niet alleen ten behoeve van een populatie Wulpen maar ook de soorten binnen de IHD waar het gebied voor aangemeld is: Regenwulp, Blauwe kiekendief, De perimeter voor BO's, in de overgangszone van heide naar landbouwgebied, vooral rond het Marum, zou best uitgebreid worden.

Blak te Beerse

Het Blak
Meergoor

Streefwaarde Grutto: 5 broedpaar
Streefwaarde Wulp: 5 broedpaar
Meelifters: Kievit, Zomertaling, Slobeend

Huidige situatie:

Dit gebied is geen SBZ maar is wel afgebakend met een weidevogel-perimeter van 322 ha. Daarin werden evenwel nog geen BO's afgesloten. Landschap en het (te intensieve) beheer van de aanwezige graslanden zijn hier niet afgestemd op weidevogels. Anno 2018 staat dit niet bekend als regelmatig broedgebied van Grutto.

Aandachtspunten			
	Essentieel	Prioritair	Belangrijk
Landschap		X	
Kerngebied		X	
Beheer	X		
Hydrologie			
Verstoring/predatie		X	

Het Blak kan weer belangrijker worden voor weidevogels mits een beter graslandbeheer. Het gebied rond het Meergoor heeft hierbij de grootste potentie. Binnen het voorgestelde GRUP is voor deze zone de ontwikkeling van 180 ha natte graslanden opgenomen in het natuurgebied, naast 60 ha leefgebied i.h.k.v de IHD's. Dit zou moeten toelaten om een geschikt kerngebied te creëren met soos, plasdras en een complex van uitgestrekte graslanden in de periferie in een open weidevogellandschap. In het aangrenzende landbouwgebied kan een netwerk van BO's aanvullend werken voor de weidevogelpopulatie. De realisatietermijn voor dit gebied, deels pas mogelijk na de klei-ontginning, is eerder in decennia op te vatten. Het GRUP werd immers niet vastgesteld maar de noodzaak om weidevogels hier te behouden, blijft wel.

Geel

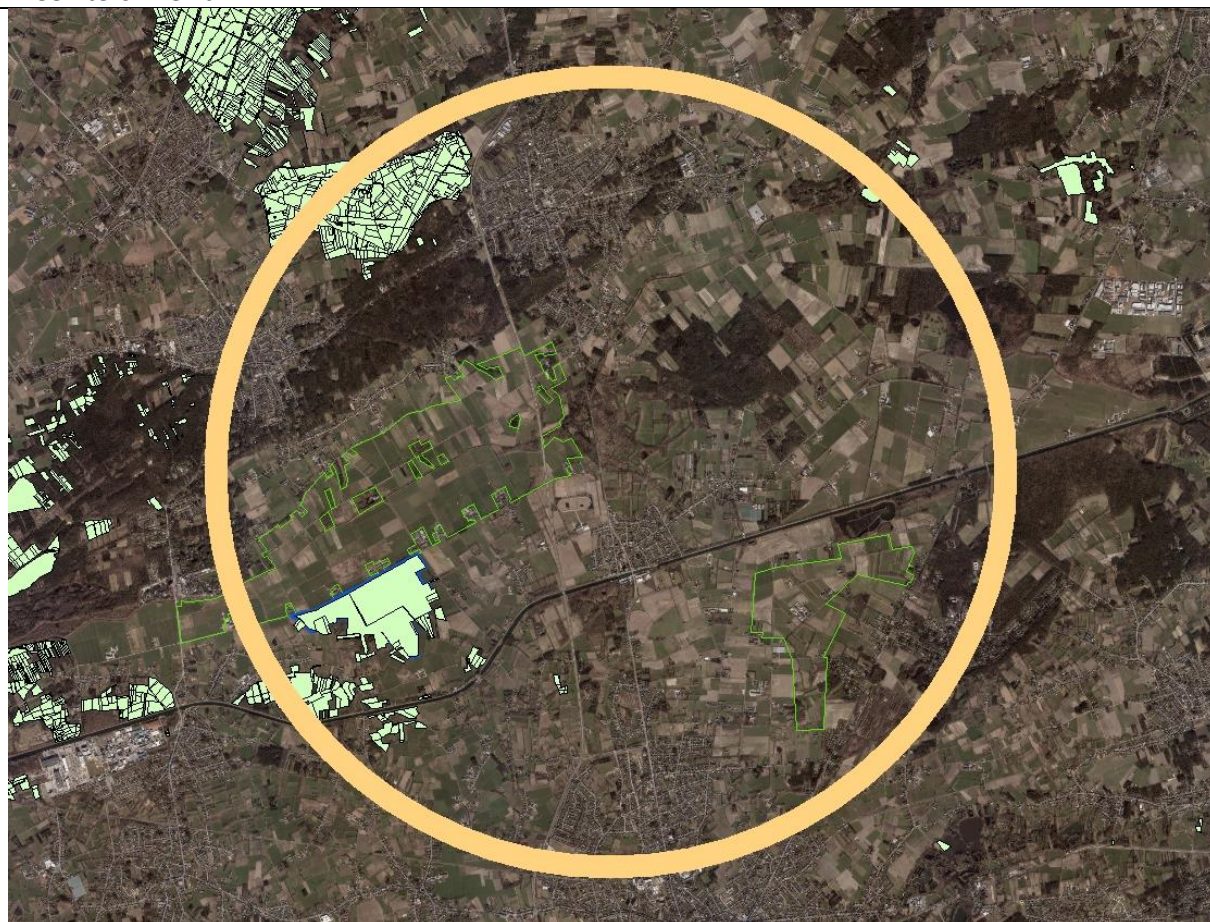
De Zegge

Kasseman

Vallei van de Kleine Nete (Oosteneinde)

Streefwaarde Wulp: 10 broedpaar

Meelifters: Kievit

Huidige situatie:

Dit gebied is, behalve de Zegge zelf, geen SBZ-V maar is wel afgebakend met een weidevogel-perimeter van 591 ha. Daarin werden op 3 percelen BO's afgesloten voor weidevogels. De Zegge zelf is één van de oudste Vlaamse erkende reservaten, in eigendom van KMDA. De Netevallei is hier vrij breed en open wat zich nu al vertaalt in broedende Wulpen, een populatie Kieviten en overwinterende ganzen. Het gebied Kasseman (niet op de kaart) ligt ten zuidoosten van dit gebied en bezit een weidevogelperimeter van 171 ha. In 2019 kwam hier nog Wulp tot broeden, in 2017 en 2020 zelfs Grutto. Er werden heel wat BO's afgesloten maar nog geen voor weidevogels. Wulp en ook Kievit gebruiken wel de BO's voor perceelsranden.

Aandachtspunten

Essentieel Prioritair Belangrijk

Landschap

X

Kerngebied

X

Beheer

X

Hydrologie

Verstoring/predatie

X

Het streefdoel voor het gebied is om De Zegge voldoende nat te houden. Om deze te realiseren wordt eerst een ecohydrologische studie uitgevoerd. Er wordt onderzocht hoe de Zegge hydrologisch kan verbonden worden met de Kleine Nete. Het biedt de mogelijkheid een kerngebied te realiseren voor Wulp en Kievit waar mogelijk ook Grutto door kan aangetrokken worden. De huidige perimeter voor BO's geeft nog eens extra mogelijkheden om hier een robuuste situatie voor weidevogels te creëren. Zeker voor Wulp is het hierbij van belang het gebied Kassemán ook mee te nemen en hier in te spelen op de aanwezigheid van Wulp d.m.v. BO's of nestbescherming. Oostelijker langs de Kleine Nete, nabij Oosteneinde, komt nog een populatie Kieviten voor. Het gebied wordt ook gebruikt door Wulp (mogelijk als territorium) en Grutto. Het lijkt relevant om de potentie voor weidevogels hier minimaal te onderzoeken en te zien of de huidige inspanningen, in overleg met aanwezige landbouwers, kunnen versterkt worden.

De ontwikkelingen rond de Zegge hangen dus in sterke mate af van de uitkomst van de **ecohydrologische studie** die de basis moet vormen voor een door de verschillende sectoren gedragen doorzicht op toekomstige ontwikkelingen. Bovendien zal alles planologisch in een RUP moeten vorm krijgen. Bij opmaak van dit RUP is er uiteraard op verschillende momenten inspraak mogelijk.

LIMBURG EN VLAAMS-BRABANT

Naam cluster	Deelgebieden	Streefwaarde (broedparen)	Meelifers
Siberië – Peer	Maastrichterheide Meeuwerheide Bomerheide Kamp van Beverlo	20 bp Grutto 20 bp Wulp	Kievit, Slobeend, Zomertaling
Langeheuvelheide	Grote Nete Vissebed (schietterrein) Schotelputten	10 bp Wulp	
Sint-Maartensheide	Sint-Maartensheide Veldhoven Balkerheide Smeetshof	10 bp Grutto 10 bp Wulp	Kievit, Slobeend, Zomertaling
Hageven	Hageven Buiteheide Oude Maai Riebosserheide	10 bp Grutto 10 bp Wulp	Kievit, Slobeend, Zomertaling, Paapje
Zwarte Beek	Middenloop Zwarte Beek Venusberg	10 bp Wulp	Kievit, Slobeend, Zomertaling, Grutto
Maasvallei	Heppeneert Eleweert Bichterweert Schotsheide (Tösch-Langeren)	10 bp Grutto 10 bp Wulp	Kievit
Schulensbroek	Schulensbroek Halensbroek	20 bp Grutto 10 bp Wulp	Kievit, Slobeend, Zomertaling, Paapje

	Webbekombroek		
Getevallei	Arontshoek Halen Meertsheuvel Latebroeken Bezinkingsputten Tienen	20 bp Wulp	Kievit
Velpetallei	Wachtbekken Miskom Loksbergen Paddepoel Vissenaken	10 bp Wulp	Kievit

Siberië-Peer
Maastrichterheide Meeuwerheide Bomerheide Kamp van Beverlo (schietveld)
Streefwaarde Grutto: 20 broedpaar Streefwaarde Wulp: 20 broedpaar Meelifers: Kievit, Slobeend, Zomertaling

Huidige situatie:

Een heel uitgestrekt gebied, grotendeels SBZ, dat zowel heidevelden als landbouwgebied met grote complexen akkerland omvat. In de heidevelden (militair domein) is het ANB beheerder, in de landbouwgebied zijn al voor een 100-tal ha BO's afgesloten, vnl. langs de Dommel (niet specifiek voor weidevogels).

De wisselwerking tussen die twee types leefgebied zou ideaal kunnen zijn voor Grutto en Wulp maar een populatie weidevogels wordt nu gehypothekeerd door verdroging/drainage in beiden, verbossing/vergrassing in de heidevelden én het verdwenen graslandareaal in het landbouwgebied.

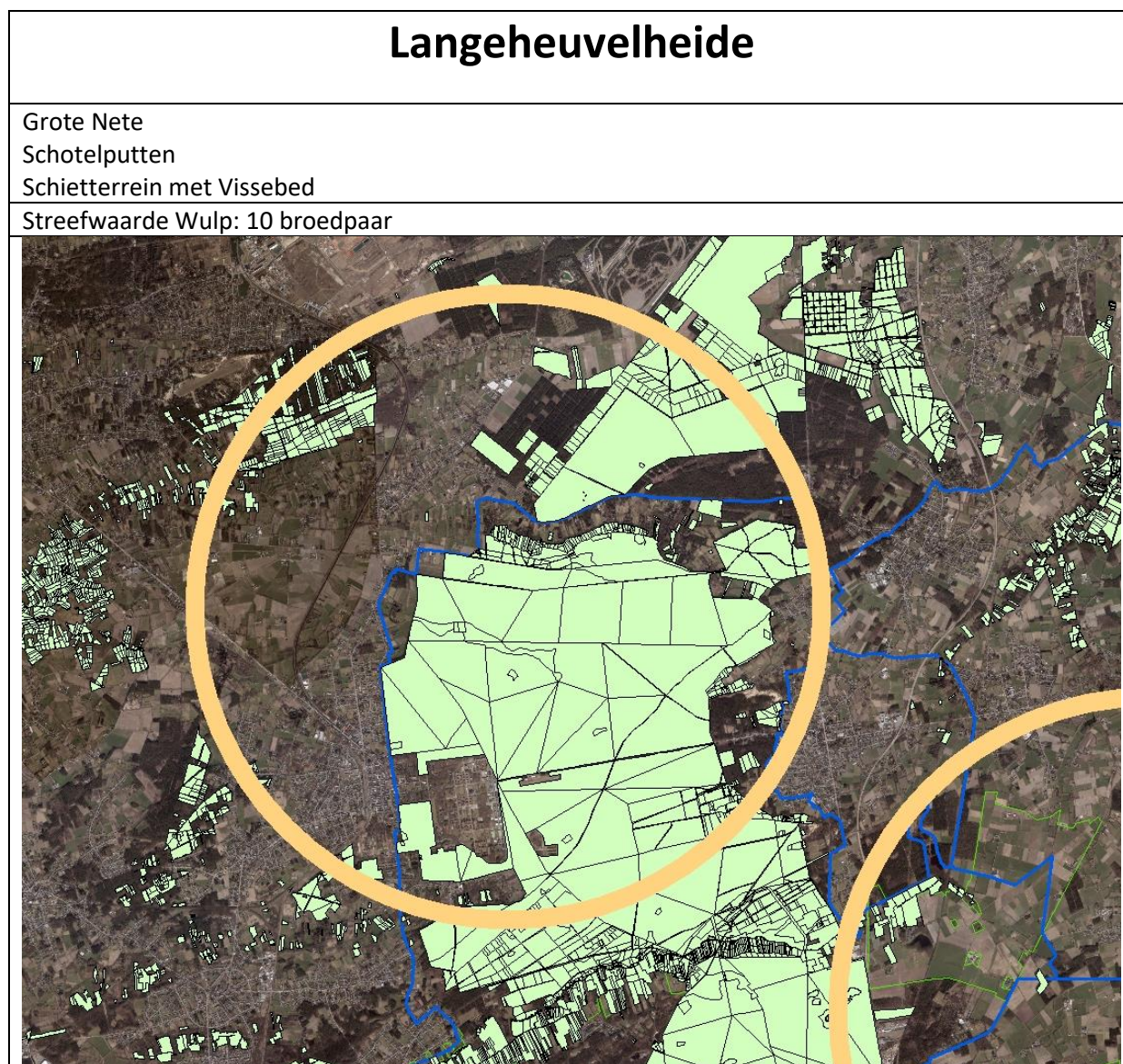
Anno 2018 herbergde dit gebied amper 4 broedparen van Grutto en een vijftal van Wulp. In datzelfde jaar bleek het laatste voor Grutto's aantrekkelijke grasland omgezet te zijn tot akker.

Aandachtspunten			
	Essentieel	Prioritair	Belangrijk
Landschap			X
Kerngebied	X		
Beheer		X	
Hydrologie	X		
Verstoring/predatie		X	

Op dit gebied berusten heel wat IHD-verplichtingen. Het optrekken van de grondwatertafel lijkt cruciaal om deze doelstellingen, die compatibel zijn met de leefgebiedvereisten van grutto en wulp, te behalen. Momenteel loopt een ecohydrologische studie voor het schietveld Houthalen-Helchteren die hiervoor de gepaste werkwijze moet aanreiken. In de kerngebieden is het creëren van een graslandareaal als broedgebied noodzakelijk. Daarvoor wordt best gemikt op 50 à 100 ha min of meer aaneengesloten grasland in het landbouwgebied, idealiter rond een permanent natte zone, met daarrond nog voldoende plasdras. Het centrale, natte deel zou als broed- en foerageergebied best gevrijwaard worden van vroege bewerkingen of veebezetting. Daarrond kunnen intensievere graslanden ingepast worden mits nestbescherming toegepast wordt wanneer zich broedgevallen voordoen (actief toegepast in 2020 voor Grutto). Deze situatie beantwoordt ook aan de ecologische vereisten van Kemphaan als doortrekker en overwinteraar waarvoor het gebied is aangewezen.

Op het militair domein is het tegengaan van verbossing en vergrassing een permanent aandachtspunt. Een bijzondere meerwaarde is hier de vloeiende overgang bestendigen van het schietveld naar het landbouwgebied dit zowel op vlak van landschap, vegetaties als hydrologie. Dit is ook voor andere doelsoorten van belang: Grauwe Kiekendief, Nachtzwaluw, Vooral van Wulp kan verwacht worden dat de synergie tussen beide gebieden de populatie substantieel kan versterken. De natte weidevogelzone als foerageergebied en verzamelplaats voor het broedseizoen, het heidehabitat als broedgebied en opgroeigebied voor de donsjongen. Naast klassieke predatoren, met Vos voorop, komen hier ook Wolf en Everzwijnen voor. Het effect hiervan op weidevogels dient onderzocht te worden.

In het landbouwgebied staan inrichtingsmaatregelen (vnl. vernatting) ter discussie. De ecohydrologische studie kan hier mogelijks de nodige elementen aanreiken om tot een gedragen toekomstige ontwikkeling te komen: deels op basis van inrichting, deels op basis van vrijwillige maatregelen.

Huidige situatie:

Een heel uitgestrekt heidegebied, grotendeels SBZ, dat wel een militair gebruik kent. Door het eertijds ingestelde militaire gebruik bleef dit gebied gespaard van gemechaniseerde landbouw wat zich weerspiegelt in een hoge archeologische waarde als referentie-gebied inzake landschap, natuur en historisch gebruik. Aan de noordzijde gaat dit gebied over in de vallei van de Grote Nete, gekenmerkt door natte hooilanden en moerassen (incl. kleine zeggenvegetaties). De wisselwerking tussen die twee types habitat zou ideaal kunnen zijn voor Wulp al zal in beiden een inrichting noodzakelijk zijn. Anno 2018 herbergde dit gebied wellicht een vijftal broedparen van Wulp. Algemeen wordt aangenomen dat de populatie Wulpen hier ver over haar top is door verbossing, verdroging en verstoring/predatie.

Aandachtspunten

Essentieel Prioritair Belangrijk

Landschap

X

Kerngebied

Beheer

Hydrologie

X

Verstoring/predatie

X

Een hydrologische ingreep aan de Visbedden (westelijk deel van het schietterrein) en de Schotelputten (op de zwakke helling richting Grote Nete) zou het herstel van habitats binnen de IHD moeten garanderen. De vernatting van het heidehabitat zou hier ook de populatie Wulpen ten goede komen. Aansluitend aan het militair domein wordt via een Natuurinrichtingsproject nog 30 ha kleine zeggenvegetaties hersteld wat de openheid van de vallei ten goede komt. Er zijn enkele BO's (niet voor weidevogels) aan de noord- en noordwestzijde van het militair domein. In deze zone is het wenselijk dat ook gerichte BO's voor Wulp zouden kunnen afgesloten worden. Voor een rustig verloop van het broedseizoen op dit militair domein worden beheer en inrichting best wel afgestemd op de potentiële verstoring door militaire oefeningen. Eventueel kan het militair gebruik seizoenaal verschillen in functie van een rustig broedseizoen. Hier dient ook rekening gehouden worden met aanwezigheid van Everzwijnen.

SINT-MAARTENSHEIDE

Sint-Maartensheide

Sint-Maartensheide

Veldhoven

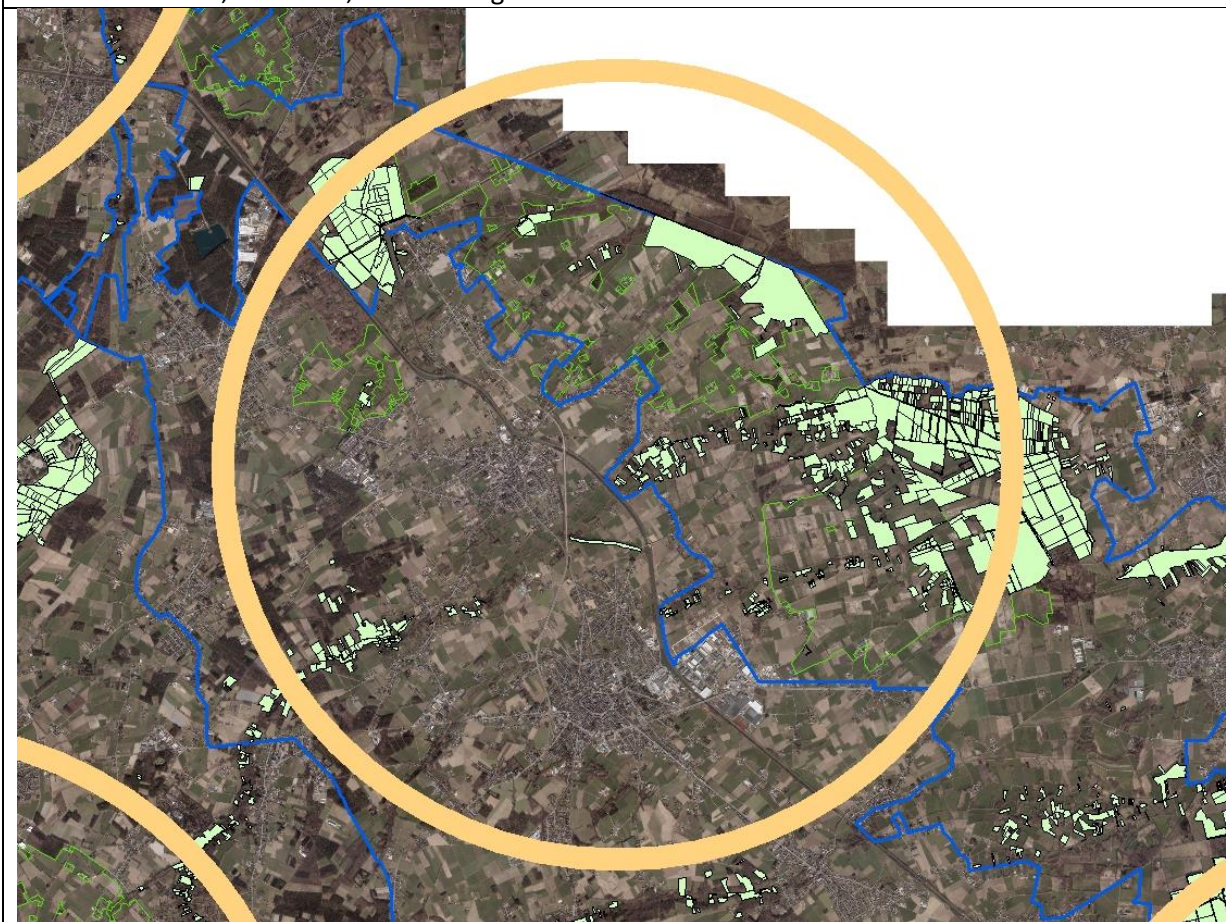
Balkerheide

Smeetshof

Streefwaarde Grutto: 10 broedpaar

Streefwaarde Wulp: 10 broedpaar

Meelifers: Kievit, Slobeend, Zomertaling

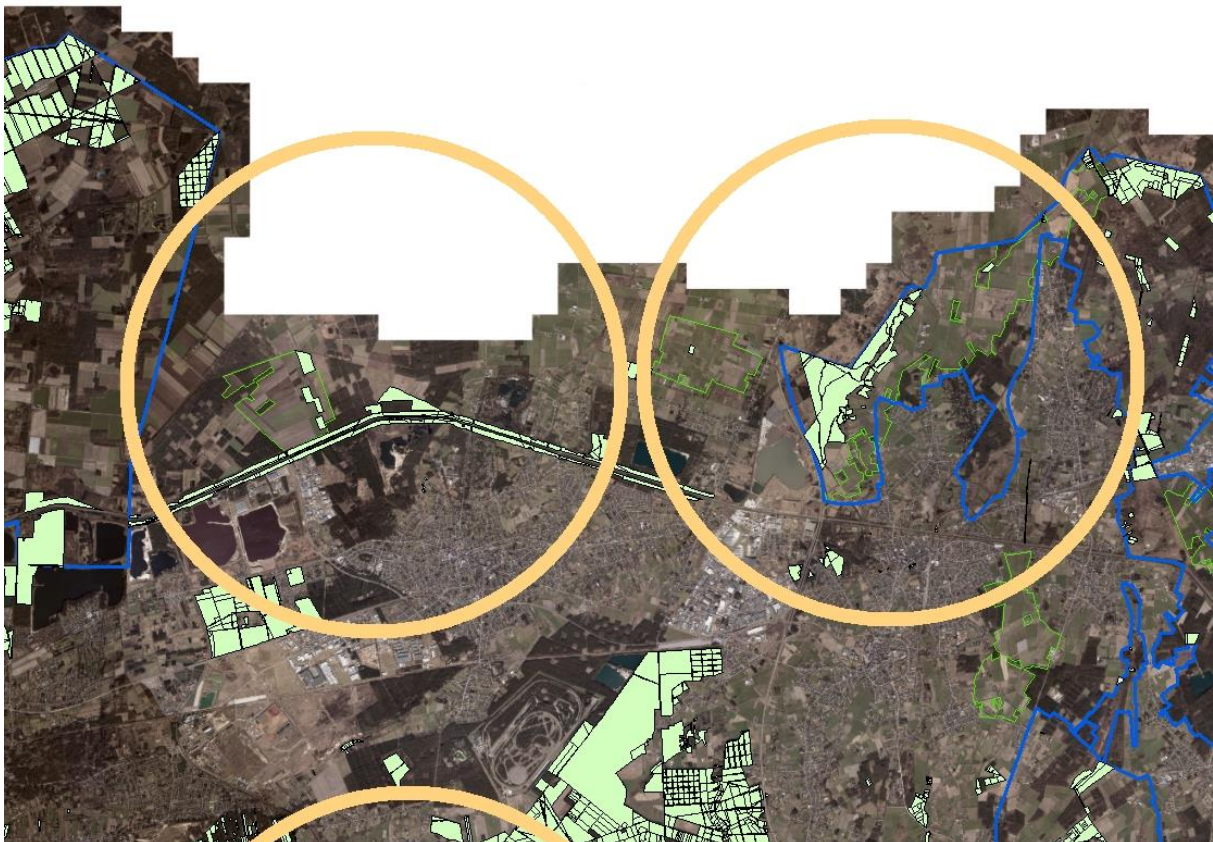
Huidige situatie:

Uitgestrekt gebied, deels SBZ, met al een ruime invulling van erkend reservaat en voor tientallen ha aan BO's. In 2018 was Grutto nog aanwezig en werd het aantal Wulpen op een vijftal geschat. Dit is één van de historische kernen voor weidevogels in Limburg. Binnen deze kern ging het in principe om vier van elkaar gescheiden zones die elk hun belang voor de weidevogelpopulatie hadden. In de oostrand van het gebied gaat van het bosschages, met territoria van Grauwe Klauwier, naar sterk verboost gebied. Centraal zijn er evenwel kansen voor weidevogels op een behoorlijke oppervlakte. Zowel voor de omgeving van de Aabeek als het Stamprooierbroek wordt een vernatting beoogd die beide gebieden voor weidevogels geschikter kunnen maken.

Aandachtspunten			
	Essentieel	Prioritair	Belangrijk
Landschap			X
Kerngebied	X		
Beheer		X	
Hydrologie	X		
Verstoring/predatie		X	

De totale oppervlakte en de ruime invulling van zowel erkend reservaat als BO's geven aan dat hier draagvlak voor weidevogels is. Wat momenteel ontbreekt is een kerngebied dat een populatie Grutto's kan aantrekken. Dit zou moeten bestaan in een ruim areaal aaneengesloten grasland, bij voorkeur 50 ha of meer, met duidelijke plasdras en een open karakter. Daarrond en in de andere deelgebieden kunnen clusters van voor weidevogels beheerd gebied bijdragen aan deze kern. Vooral voor Wulp komen hier alle deelgebieden in aanmerking, al dan niet op basis van gerichte BO's. Het strekt ook tot aanbeveling om Smeetshof en/of Mariahof te integreren in het weidevogelverhaal. Beide gebieden hebben potentie om als soos aan het begin en op het einde van het broedseizoen te fungeren. Ook kan bekeken worden of hier in het natuurgebied door inrichting en beheer broedgebied kan voorzien worden zodat de sterkste schouders de zwaarste lasten dragen.

HAGEVEN

Hageven	
Hageven Buiteheide Oude Maai Riebosserheide-Blekerheide	
Streefwaarde Grutto: 10 broedpaar Streefwaarde Wulp: 10 broedpaar Meelifters: Kievit, Slobeend, Zomertaling, Paapje	
	

Huidige situatie:

Uitgestrekt gebied dat bestaat uit 3 disjuncte deelgebieden waar de vorige decennia een constante aanwezigheid van Grutto en Wulp bekend was. Anno 2018 was er wellicht geen broedgeval van Grutto meer maar waren Wulpen wel nog aanwezig met een vijftal paren. Grutto is de vorige decennia bekend van alle deelgebieden. In alle deelgebieden komen ook erkende reservaatpercelen voor en werden BO's afgesloten maar heel weinig voor weidevogels, ondanks de potentie. Het eigenlijke Hageven is met een ruime perimeter buiten het heide- en moerasgebied afgebakend als SBZ met bijvoorbeeld ook broedgevallen van Roerdomp (+SBP-doelen in rietmoeras) en Blauwborst. Vooral in het noordelijke heidegebied is nog een populatie van Kievit en Veldleeuwerik aanwezig. Het belang voor weidevogels werkt hier ook grensoverschrijdend. Aan beide zijden van de landsgrens is er draagvlak om een gecoördineerd weidevogelbeheer in te stellen.

Aandachtspunten

Essentieel Prioritair Belangrijk

Landschap

X

Kerngebied

X

Beheer

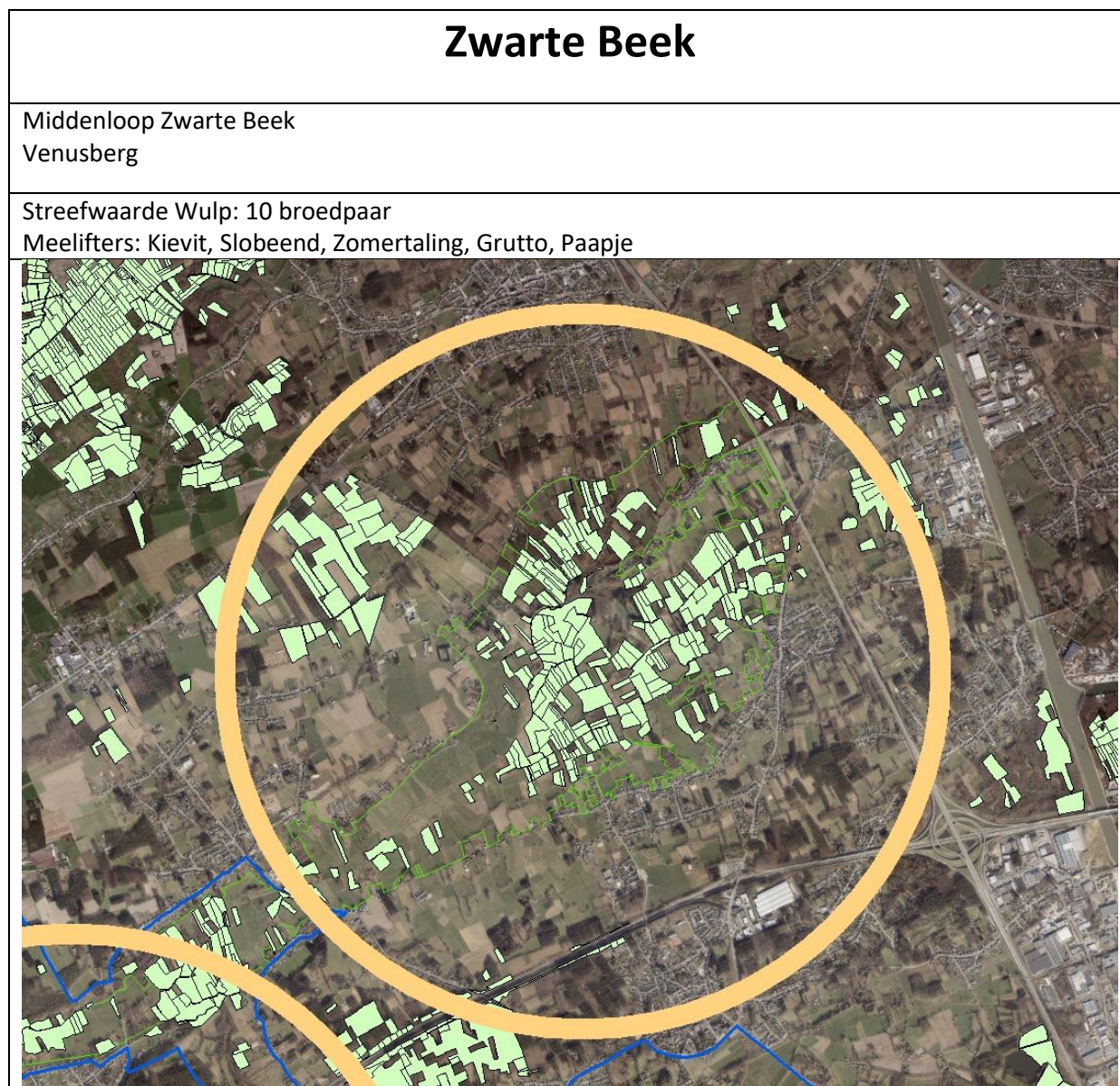
Hydrologie

X

Verstoring/predatie

X

De ontwikkeling van een kerngebied bestaande uit een ruime cluster aan nat hooiland, met plasdras tot in het voorjaar, is hier essentieel om een populatie Grutto's aan te trekken binnen het SBZ. Er dient onderzocht te worden of dit op gronden van terreinbeherende instanties kan dan wel via BO's of andere instrumenten. Gezien de landschappelijke context dient hier de predatiegevoeligheid ook bekeken te worden (ook door Everzwijnen). Dit is ook het geval voor recreatieve verstoring in het Hageven zelf. Hier is wellicht de mogelijkheid om beiden gelijktijdig aan te pakken. De westelijke gebieden hebben vooral hun belang naar een metapopulatie van Wulp, die hier anno 2019 nog werd waargenomen in het broedseizoen. Het Life+ project 'Together for nature' had in de Riebosserheide-Blekerheide een belangrijke doelstelling naar het herstel van het heidelandschap wat het voor Wulp ook geschikter maakt. De gemeente Neerpelt adopteerde ook de Wulp binnen het initiatief 'Gemeenten adopteren Limburgse soorten'. Een project ingediend door de Provincie en de Regionale Landschappen bij EFRO. Het actieplan van de gemeente Neerpelt dat hierin kadert (2006) had als doel van 4 naar 9 broedparen te gaan. Naast de zone van het Hageven heeft dit actieplan ook een zone tussen Herent en Sint-Huibrechts-Lille (uiterste zuidoostelijke hoek van het kaartje, met weidevogelperimeter) waar acties voorgesteld werden.

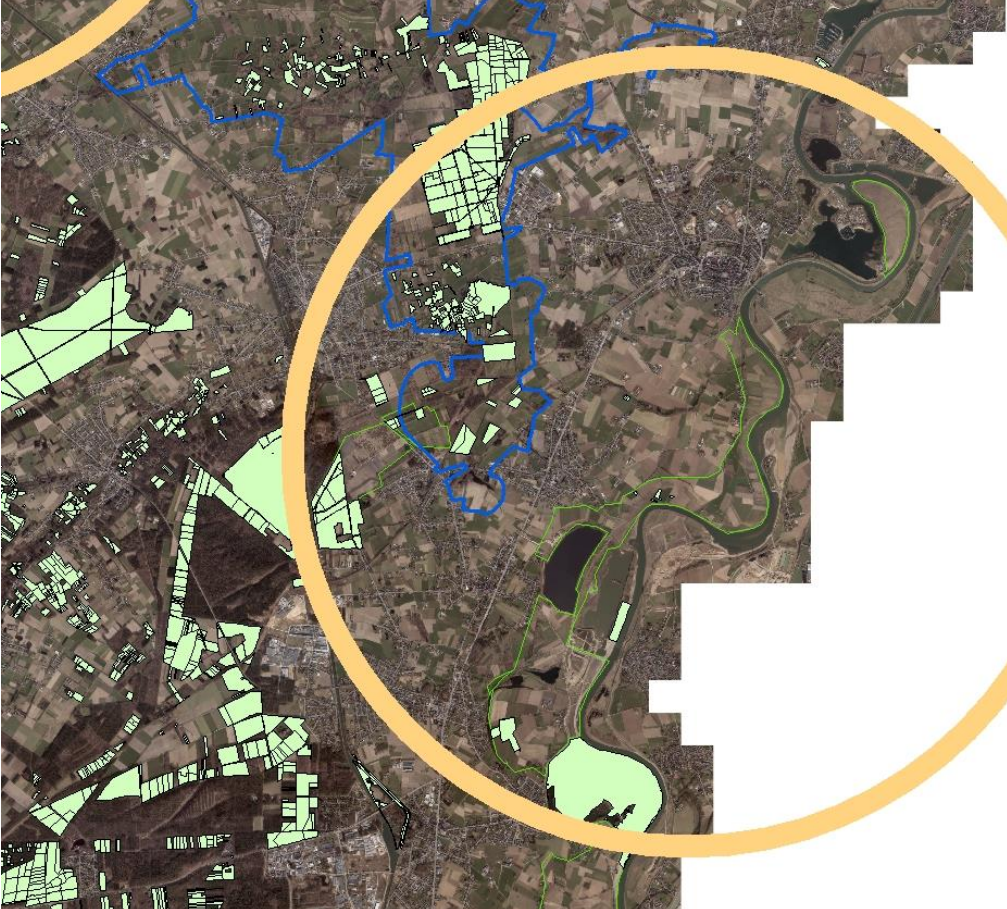

Huidige situatie:

Een duidelijk afgelijnd gebied net ten noorden van het Schulens Broek. Het blinkt uit in realisatiegraad van erkend natuureservaat en afgesloten BO's, dikwijls voor weidevogels. In het gebied werd ook al geëxperimenteerd met weidepompen wat zelfs leidde tot de vestiging van een territoriale Watersnip. De gehele vallei is naast één van de laatste gebieden in Vlaanderen met meerdere territoria van deze soort, zowel voor habitats als soorten één van de Vlaamse topgebieden. Wulp ontbreekt zeker niet in dit verhaal, anno 2018 komen hier nog een vijftal broedparen voor. Het is wel zo dat een groot deel van de natste zone niet aantrekkelijk is voor Grutto en Wulp door het gesloten karakter, belangrijk voor heel wat andere soorten.

Aandachtspunten			
	Essentieel	Prioritair	Belangrijk
Landschap			X
Kerngebied		X	
Beheer			
Hydrologie		X	
Verstoring/predatie	X		

De ontwikkeling van een kerngebied voor Wulp is hier niet veraf. Heel wat inrichtings- en beheerwerken, net zoals afgesloten BO's richten zich o.a. op deze soort. Om deze streefwaarde van 10 broedpaar duurzaam te verankeren op het terrein wordt best een voldoende groot kerngebied afgebakend waar naar een hoog kwalitatief broedgebied voor Wulp wordt gewerkt. Het predator-luw maken van deze zone wordt mogelijks een belangrijke opdracht hierbinnen. De natste zones hiervan kunnen ook Watersnip en Grutto aantrekken, net zoals Paapje, Slobeend en Zomertaling. Op de omliggende akkers zijn er potenties voor Kievit.

Maasvallei
Heppeneert Elerweerd Bichterweert Schotsheide (Tösch-Langeren)
Streefwaarde Grutto: 10 broedpaar Streefwaarde Wulp: 10 broedpaar Meelifters: Kievit, Slobeend, Zomertaling, Paapje

Huidige situatie:

Uitgestrekt gebied dat bestaat uit een lang, aaneengesloten open landschap langs de Maas, met in de periferie nog enkele gebieden waar recent bv. nog Wulp voorkwam. Anno 2018 was Grutto hier enkel nog doortrekker en Wulp een mogelijke broedvogel. In de graslanden en akkers langs de Maas komt wel nog een populatie Kieviten voor. Er zijn in het gebied zowel enkele tientallen BO's voor weidevogels afgesloten als erkend natuurreserveaat aanwezig.

	Aandachtspunten		
	Essentieel	Prioritair	Belangrijk
Landschap			
Kerngebied	X		
Beheer	X		
Hydrologie			
Verstoring/predatie	X		

Vooral het landschap, het rivierpark Maasvallei, is hier heel geschikt voor weidevogels en dit uitermate op de plaats waar best naar een uitgebreid kerngebied wordt gewerkt. De ontwikkeling hiervan kan samen sporen met de 97 ha hooiland die hier voor Kwartelkoning (8 broedparen) binnen Habitatrichtlijngebied dient gerealiseerd te worden. Daarnaast dient het grindwinningsproject Elerweerd nog eens te zorgen voor 60 à 80 ha bijkomend hooiland voor 4 broedparen van deze soort. Inrichtingen voor weidevogels dienen te gebeuren in zones waar verstoring door recreatie beperkt blijft. Wellicht zijn hier ook mogelijkheden om zowel recreatie als predatie in één beweging te milderen door bv. het instellen van een afgesloten zone. De gebieden in de periferie zoals het deelgebied Tösch-Langeren van het erkend natuurgebied Schotsheide kunnen via inrichting en beheer opgewaardeerd worden, een bijkomende opportuniteit voor Wulp.

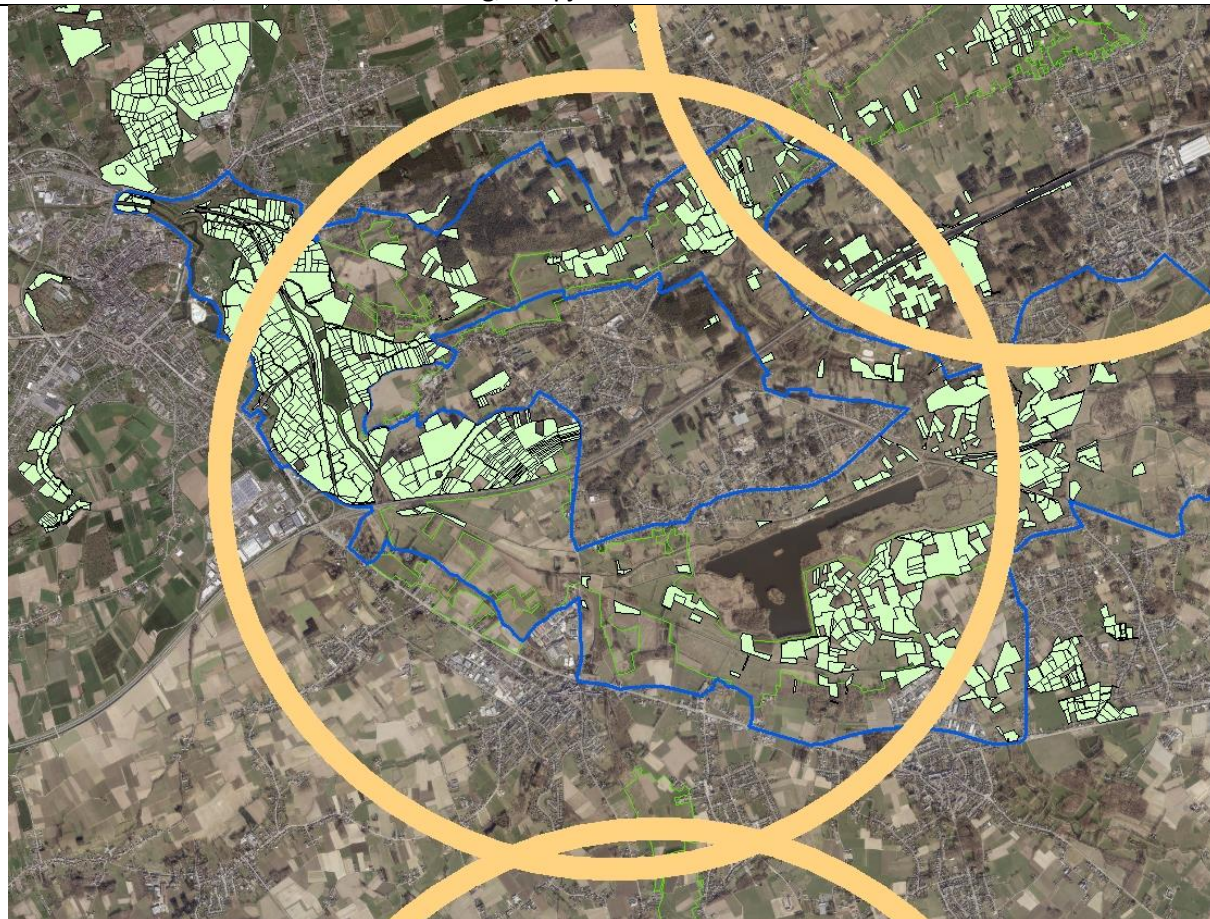
Demerdelta

Schulensbroek
Halensbroek
Webbekombroek

Streefwaarde Grutto: 20 broedpaar

Streefwaarde Wulp: 10 broedpaar

Meelifters: Kievit, Slobeend, Zomertaling, Paapje

Huidige situatie:

Het Schulensbroek is een essentieel onderdeel van het weidevogellandschap in Zuid-Limburg en aangrenzend Vlaams Brabant. Historisch werden vanuit dit gebied de omliggende gebieden gevoed. Anno 2018 is deze hegemonie bijna doorbroken: zowel Grutto als Wulp daalden tot een 5-tal broedpaar, wat voor de laatste soort nog duurzaam kan zijn maar voor de eerste zeker niet. Het 'openmaken' van een plasdraszone in het Webbekombroek in 2017 maakte het gebied weer aantrekkelijker voor Kievit (5 bp), Grutto en Wulp. In het Halensbroek is al een behoorlijke invulling van BO's voor weidevogels gerealiseerd (40-tal ha). Deze zullen echter pas echt 'opbrengen' als het volledige gebied beter scoort voor weidevogels.

Aandachtspunten

Essentieel Prioritair Belangrijk

Landschap

X

Kerngebied

X

Beheer

X

Hydrologie

X

Verstoring/predatie

X

Verschillende huidige initiatieven hebben als doestelling het behoud en de opwaardering van de weidevogelpopulatie in deze gebieden. Hierbij worden Grutto en Wulp uitdrukkelijk meegenomen, naast Watersnip, Kwartelkoning, Binnen SBP Kwartelkoning worden voor Schulensbroek en Webbekombroek 14 broedparen vooropgesteld wat zich in leefgebied laat door vertalen in de realisatie van 145 à 215 extra hooiland via omvorming en uitbreiding. Doorgaans kunnen deze landbouwkundig nog een belang hebben, al dan niet via beheerovereenkomsten. Momenteel loopt het Life Delta project dat de realisatie van de doelstellingen uit de vernieuwde Natuurbeheerplannen beoogt. Binnen dit kader loopt ook een hydrologische studie die de realisatie van leefgebied voor deze soorten in de beste richting kan sturen.

GETEVALLEI

Getevallei

Ertsenrijk
Arontshoek
Halen
Meertsheuvel
Latebroeken
Bezinkingsputten Tienen

Streefwaarde Wulp: 20 broedpaar
Meelifters: Kievit, Zomertaling, Paapje

Huidige situatie:

Een valleigebied met nog een uitgesproken graslandkarakter waar zich op korte tijd een kleine maar standvastige wulpen-populatie ontwikkeld heeft. Anno 2018 ging het om 12 à 13 broedparen waarvan jaarlijks enig broedsucces wordt vastgesteld. Verspreid in de vallei is al enkele tientallen hectaren als natuurgebied verworven. In het gebied werden ook al heel wat BO's afgesloten met landbouwers, dikwijls aansluitend op graslandpercelen in natuurbeheer.

Aandachtspunten

Essentieel Prioritair Belangrijk

Landschap

X

Kerngebied

Beheer

X

Hydrologie

X

Verstoring/predatie

X

Het natuurbeheer houdt grotendeels rekening met Wulp als broedvogel. Hierbij is het weghalen of omvormen van te hoog opgaande houtachtige elementen wel een prioritair aandachtspunt om genoeg nuttige oppervlakte voor een populatie Wulpen te bestendigen. Dit zou gelijktijdig ook de predatiegevoeligheid van de populatie moeten verminderen. Het leren kennen en desgewenst verminderen van verstoring door grondpredatoren en predatie zelf is hier essentieel. Net zoals het aanpakken van de hydrologie. Permanente graslanden staan ook hier onder druk. Vanaf 2020 loopt hier een studie in opdracht van de Provincie Vlaams Brabant (Natuurpunt Studie) om dit en andere ecologische aspecten van de wulpenpopulatie in kaart te brengen.

Binnen deze studie zullen ook Wulpen gezenderd worden wat een beter zicht zal geven op het terreingebruik van de Wulpen doorheen het broedseizoen. Dit zou moeten toelaten om meer gericht op BO's in te zetten voor deze soort, hier en elders. Zoals elders ook wel eens gemeld, lijken ze hier net niet op de voor Wulp belangrijke percelen gesloten te worden. Om dit mogelijk te maken, stemt het tot aanbeveling om de weidevogelperimeter uit te breiden tot de volledige Getevallei, ook gezien het feit dat de Wulpen nu al de volledige vallei gebruiken.

Velpevallei

Wachtbekken Miskom
Loksbergen
Paddepoel
Vissenaken
Beemden te Zuurbeemde

Streefwaarde Wulp: 10 broedpaar
Meelifters: Kievit, Zomertaling, Slobeend, Paapje

Huidige situatie:

De recente kolonisatie van Vlaams-Brabant door Wulp beperkte zich niet tot de Getevallei. Ook in de Velpevallei broedden anno 2018 7 à 8 paren Wulp. Hier is ook het ruime aanbod aan grasland in de natte vallei, waarvan tientallen hectaren in natuurbeheer, cruciaal geweest. Anders dan voor de Getevallei is hier geen mogelijkheid tot afsluiten van BO's.

Aandachtspunten		
	Essentieel	Prioritair Belangrijk
Landschap		X
Kerngebied		
Beheer		
Hydrologie	X	
Verstoring/predatie		X

Het natuurbeheer (ongeveer 250 ha, verspreid over de hele vallei) houdt grotendeels rekening met Wulp als broedvogel. Hierbij is zoals in de Getevallei het weghalen of omvormen van te hoog opgaande houtachtige elementen wel een permanent aandachtspunt. Dit zowel in de kerngebieden als zoveel mogelijk in de overgangen naar de valleiranden waar deze nu al een open karakter hebben. Dit geldt evenwel niet voor de gebieden zoals Zuurbemde waar bosdoelen gesteld zijn. Om dezelfde redenen als voor de Getevallei zou de volledige Velpevallei best binnen de perimeter vallen waarbinnen gerichte BO's kunnen afgesloten worden voor Wulp. Het onderzoek naar Wulp zal ook in de Velpevallei plaats vinden.